

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

LEADERSHIP DEVELOPMENT OF SANGHA ADMINISTRATIVE MONKS
IN SANGHA ADMINISTRATIVE REGION 15

พระมหานพพล กนต์ลีโล (สายสินธุ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธุ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

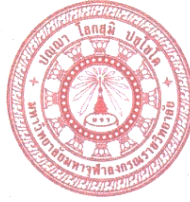

Leadership Development of Sangha Administrative Monks in Sangha Administrative Region 15

Phramahanopphon Kantasilo (Saisin)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.พิเศษ ร.อ.ดร. ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร. เสนาะ ผดุงฉัตร)

กรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. สุรพล สุธะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. สุรพล สุธะพรหม

กรรมการ

พระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธุ์)

ชื่อผู้วิจัย

ชื่อวิทยานิพนธ์: : การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผู้วิจัย: : พระมหานพพล กนต์สีโล (สายสินธุ์)

ปริญญา: : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์:

: พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร. ปธ.๗, พธ.บ., พธ.ด. (พระพุทธานุสาสนา)

: ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และ (๓) เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก(In-depth Interview)และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้นำต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความคิดที่ลุ่มลึก มองทุกอย่างรอบด้าน รอบคอบ พร้อมทั้งมีสติปัญญาที่เฉียบแหลมสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ไม่ปล่อยให้ปัญหาลุกลามใหญ่โตจนสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ และคิดที่จะเสียสละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมและยอมรับคำแนะนำจากทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาสังคมให้สงบสุขต่อไป นอกจากนี้ ผู้นำต้องรู้จักเลือกวิธีการ และรู้จักแยกแยะการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรและชาวบ้านให้เหมาะสมกับจริตเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น และเกิดกำลังใจ มีความพากเพียรพยายาม ตั้งมั่น มั่นคงในการปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนี้การรู้จักเลือกบุคคลในการทำงานให้กับคณะสงฆ์เพื่อความงอกงามและเพื่อยกย่องคนดีมีศีลธรรมให้สามารถทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชาวบ้าน และสิ่งสำคัญภาวะผู้นำควรต้องมีปัญญาดีและความสามารถดี ซึ่งจะทำให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี เกิดความกล้ากล้าและกล้าหาญในการปฏิบัติงานและการรักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร ย่อมนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาจากผู้ได้ปกครองตลอดจนประชาชนสังคมเสมอ

๒. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการปกครอง ๒) ปัญหาด้านผู้นำการศาสนศึกษา ๔) ปัญหาด้านภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานสาธารณูปการ ๖) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและ

ใหญ่สำหรับเจ้าคณะพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ต้องตระหนักและรีบเร่งหาทางแก้ไขอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

๓. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ก็เพื่อสร้างคามมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยึดหลักในบริบทคือ ๑) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ๒) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด ๓) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และ ๔) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย โดยมีภาวะผู้นำเป็นผู้ที่มีปัญญาและวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการประพฤติประโยชน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ร่วมงาน ด้วยการพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรสงฆ์ภาค ๑๕ ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม มีการแก้ไขปัญหาโดยยุติธรรม ตลอดจนการสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมกันทำงานในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการในภาค ๑๕ มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำสูง มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานคณะสงฆ์ให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย ส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่ตรงตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักโกสัลลธรรม หลักสังคหวัตถุธรรม อิทธิบาทธรรม พรหมวิหารธรรม อคติธรรม จักรธรรม สัมปายธรรม สัมปยุตธรรม และอธิปัตติธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อย่างมั่นคงถาวรสืบไป

Dissertation Title : Leadership Development of Sangha Administrative Monks in Sangha Administrative Region 15

Researcher : Phramahanoppon Kantasilo (Saisin)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Administration)

Dissertation Supervisory Committee

: Paramaha Suthit Aphadaro, Dr., Pali VII, B.A., M.Sc. (Community Development), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)

Date of Graduation : 31 March 2015

ABSTRACT

The objectives of this research were : (1) to study the concepts, theories and principle of Buddhaddhamma about leadership development of Sangha administrators in Sangha organization, region 15, (2) to analytically study the conditions and problems and obstacles of leadership development of Sangha administrators in Sangha organization, region15 and (3) to propose the model of leadership development of Sangha administrators in Sangha organization, region 15.

The methodology was the qualitative research, collecting data from related texts and researches and 25 key informants by in-depth-interview and focus group discussion with 10 participants. Data were analyzed by the descriptive interpretation,

The Findings of Research were as follows :

1. Buddhist Leadership, the leaders must have the broad visions, deep thought , humble and wisdom to solve the problems very fast, not ignored the problems and destroyed Buddhism and Sangha, sacrificed and reduced the selfishness for the benefits of people with Prommavihara or Sublime State of Mind and accepted the suggestions from all groups for developing the society to have the happiness. Moreover, the leaders must know the method and classification for training the monks, novices and people to suit the behaviour for motivation and encouragement, work hard, try hard, settlement and stability in practice of teaching of Lord Buddha and to know the persons in the work for Sangha for prosperity and admiration the good people who have the morality to be able for working in the sake of the people and the most importance of leadership is to have good wisdom and ability that will create the discipline, activeness and encouragement in working and keep the right things that will create the respect, faith from subordinates , people and society always.

2. The problems about the leadership development of Sangha administrators in Sangha organization, region 15, had six major problems such as 1) Administration problem, 2) Propagation problem, 3) Religious Education problem, 4) Educational Welfare problem, 5) Construction problem, 6) Public Welfare problem. These big and very important problems of Sangha administrators to every monastery and Sangha organization, region 15, must realize and hurry to solve these problems properly.

3. The leadership development of Sangha administrators in Sangha organization, region 15, relies on the contents as follows: 1) Leadership in the role or duty with responsibility as the monks in Buddhism, 2) Leadership in the role or duty with responsibility as the monastery representative, 3) Leadership in the role or duty with responsibility as Sangha Administrators and, 4) Leadership in the role or duty with responsibility as the legal officer. By having the vision and smart leadership and to know the method of useful behavior and to create the motivation to the staff by developing the administration system in Sangha organization, region 15 to be the learning organization, focus on personnel development to have the knowledge, ability to work, have the systematical thinking, have the team work, have the fairly solutions including creation the visions to Sangha organization for Sangha's participation in Sangha administration for six aspects such as Administration, Buddhism Propagation, Religious Education, Educational welfare, Constructions and Public Welfare. Sangha Administrators in region 15 have the high special individual ability for leadership, have the working process and method, to create the relations with community including self-development, and develop the Sangha organization perfectly with Dhamma Vinaya. It will have the impact on the faith and belief of Buddhists that will help the religious practice successfully as the objective easily that it is the leadership according to Dhamma of Buddhism such as Kosulladhamma (principle of goodness), Sangkhavatthudhamma (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Brahmavihara (holy abidings or sublime states of mind), Akatidhamma (principle of no bias), Chakkradhamma (principle of success), Sappayadhamma (principle of happiness and convenience), Suppurisadhamma (qualities of a good man), and Aparihaniyadhamma (principle of no ruin or depreciation) to start developing the leadership of Sangha administrators in Sangha administration, region 15, stably and forever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและรัฐประศาสนศาสตร์ ที่ได้ทำการเปิดสอน หลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ขออนุโมทนาขอบคุณท่านอาจารย์พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร. ที่เมตตามาเป็นประธาน คณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.พิเศษ ร.อ.ดร. ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล และอาจารย์ ดร. เสนาะ ผดุงฉัตร คณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาเถรานุเถระในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชารัฐศาสตร์และเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มจร. วังน้อย ออยุธยา ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือ ในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอโน้มจิตอุทิศผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทาน แด่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพ ร่างกาย ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป จนมีโอกาสดำศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระมหานพพล กนต์สีโล (สายสินธ์)

มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)

บทที่ ๑	บทนำ	
๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๗
๑.๔	ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕	นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖	วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗	ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒	แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๑๕
๒.๑	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๑๖
๒.๒	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๒๕
๒.๓	แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ	๗๓
๒.๔	หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๑๑๔
๒.๕	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๓๗
๒.๖	โครงสร้างของการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๕๓
๒.๗	สรุปวิเคราะห์	๑๖๒
๒.๘	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๑๖๓
๒.๙	กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๘๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ สภาพ และปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๘๑
๓.๑ สภาพและปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๘๑
๓.๒ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม	๑๙๘
๓.๓ สรุปวิเคราะห์	๒๑๑
บทที่ ๔ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๒๑๓
๔.๑ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๒๑๓
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๒๕๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๕๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๕๕
๕.๒ อภิปรายผล	๒๕๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๖๘
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๖๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๒๖๙
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๒๗๐
บรรณานุกรม	๒๗๑
ภาคผนวก	๒๘๐
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๘๑
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๐๗
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๓๒๐
ภาคผนวก ง แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัยการวิจัย	๓๑๙
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แสดงสาระสำคัญของความหมายของการพัฒนา	๒๐
๒.๒	แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๓	แสดงความหมายของภาวะผู้นำ	๒๘
๒.๔	แสดงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๓๒
๒.๕	แสดงทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ	๓๘
๒.๖	แสดงทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม	๔๔
๒.๗	แสดงทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์	๕๐
๒.๘	แสดงทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป	๕๔
๒.๙	แสดงหลักการมอบอำนาจหน้าที่	๕๗
๒.๑๐	แสดงบทบาทหน้าที่ผู้นำ ๔ ประการกับเป้าหมาย	๖๑
๒.๑๑	แสดงการสรุปบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดี	๖๕
๒.๑๒	แสดงการบูรณาการกรอบโครงสร้างทางแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในสังคมไทย	๗๒
๒.๑๓	แสดงความหมายของพระสังฆาธิการ	๗๕
๒.๑๔	แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ	๗๘
๒.๑๕	แสดงการปกครองคณะสงฆ์	๘๐
๒.๑๖	แสดงบทบาทพระสังฆาธิการ	๘๗
๒.๑๗	แสดงบทบาทด้านการปกครอง	๙๒
๒.๑๘	แสดงบทบาทด้านการศาสนศึกษา	๙๖
๒.๑๙	แสดงบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๐๑
๒.๒๐	แสดงบทบาทด้านการเผยแผ่	๑๐๗
๒.๒๑	แสดงบทบาทด้านการสาธารณูปการ	๑๑๐
๒.๒๒	แสดงบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์	๑๑๔
๒.๒๓	ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป	๑๔๑
๒.๒๔	ความหมายของการบริหารจัดการทางตะวันตก	๑๔๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๒.๒๕	ความหมายของการบริหารจัดการในทางพระพุทธศาสนา	๑๕๒
๒.๒๖	แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ	๑๗๐
๒.๒๗	แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ	๑๗๐
๓.๑	ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๗๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะนิสัย ๗ ประการของความ ประสิทธิภาพสูงสุดของบุคคล	๖๐
๒.๒	สภาพแวดล้อมขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ	๖๓
๒.๓	โครงสร้างการบริหารงานของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ในปัจจุบัน	๑๕๕
๒.๔	โครงสร้างการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)	๑๗๓
๒.๕	แสดงกรอบความคิดในการศึกษาวิจัย	๑๘๐
๓.๑	แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภาวะผู้นำพระสังฆาธิการภาค ๑๕	๒๑๐
๔.๑	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง คณะสงฆ์ภาค ๑๕	๒๒๕
๔.๒	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศาสนศึกษา	๒๒๙
๔.๓	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการ เผยแผ่	๒๓๔
๔.๔	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการของพระสังฆาธิการ ภาค ๑๕ ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๒๓๗
๔.๕	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการของพระสังฆาธิการ ภาค ๑๕ ด้านงานสาธารณูปการ	๒๔๐
๔.๖	แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการของพระสังฆาธิการ ภาค ๑๕ ด้านงานสาธารณสงเคราะห์	๒๔๖
๔.๗	แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๒๕๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๘ เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^๑ และทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ในระยะแรกที่พระองค์ทรงประกาศหลักคำสอนนั้นได้มีผู้ให้ความสนใจและเข้ามาศึกษาด้วยซึ่งพระองค์ทรงดำเนินการรับและสั่งสอนเอง พร้อมกันนั้นก็ส่งไปประกาศศาสนายังชนบทอื่นๆ เมื่อกิจการของพระศาสนาเจริญเติบโต มีพระภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่จะทรงดูแลได้ทั่วถึง จึงทรงมอบอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยให้เคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะธรรมราชา ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐานและพระพุทธองค์ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เป็นสามัคคีธรรม ซึ่งเราเรียกว่าสังฆาธิปไตย ทรงวางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน^๒

ดังนั้นเมื่อพูดถึงสังคมสงฆ์และการปกครองแล้วจึงต้องดูที่พระวินัยเป็นหลัก เพราะพระวินัยเป็นทั้งโครงสร้าง และระบบการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยและพัฒนาบุคลากรในสังคมสงฆ์ ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเอง ทั้งอำนาจ ขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพระวินัยจะเป็นหลักในการปฏิบัติและเป็นแกนกลางคอยยึดเหนี่ยวสังคมสงฆ์ ให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อำนาจการเดียวกัน เพราะพระวินัยนั้นเป็นการจัดสรรโอกาส ให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบและมีโอกาสเกิดขึ้นทำอะไรได้อย่างคล่องแคล่วดำเนินชีวิตได้สะดวก ถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบ ไม่เป็นระบบก็จะสูญเสียโอกาส ในการดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมสังคมให้เป็นไปด้วยดี ลักษณะสังคมสงฆ์ในครั้งสมัยพุทธกาลจึงแตกต่างจากสังคมโดยทั่วไป^๓

^๑พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^๓พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านปัญญาเป็นแบบอย่างที่ดี ในการสร้างศรัทธาของสาธุชนทั่วไป ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาท และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัททุกระดับ^๕ ดังนั้นภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในทุกๆ ระดับ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนากิจการงานคณะสงฆ์ พัฒนาคณะพัฒนาประเทศและจะต้องมีคุณลักษณะ คือ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติ เช่น มีสติปัญญา ความดีงามความรู้ความดีและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามและลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคณะและสังคม^๖

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำดังพระพุทธพจน์ เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกว่า เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกันผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้น ประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชา ไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้น ก็อยู่เป็นสุข^๗ พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำ ต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด^๘

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของไทยมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ทีนับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ^๙ นอกจากนั้นแล้วการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ตาม

^๕ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา๔๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคณะ พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑-๓๒.

^๗ บอ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๙ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

พระธรรมวินัย จะเป็นการสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขพระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ก็ด้วยอาศัย พระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุก ๆ ระดับซึ่งเป็นผู้นำในทุกเรื่อง ที่ได้รับความเคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนและมีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่และบทบาทที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ บทบาทหน้าที่ของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ที่กล่าวมาจะสำเร็จได้ ก็เพราะอาศัยภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยอย่างน้อย ๒ พระสูตร ได้แก่ ๑) ทุติยปาปนิกสูตร^๙ ซึ่งมีลักษณะ คือ ๑) จักขุมา คือ เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์ออก ๒) วิรุโธ คือเป็นผู้ชำนาญในงาน ๓) นิสสยสัมปันโน คือ พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้และ ๒) สังฆโสภณสูตร^{๑๐} ซึ่งมีลักษณะ คือ ๑) วียตโต ความเป็นผู้มีปัญญา ๒) วินีโต ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยดี ๓) วิสารโท ความเป็นผู้เฉลียวฉลาด กล้าหาญ ๔) พหุสุโต ความเป็นผู้มีความรู้ มีความจำมาก และ ๕) ธัมมานุธัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม มีคุณธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งกล่าวได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาเริ่มได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ได้มีการศึกษาตั้งแต่คุณลักษณะของผู้นำอำนาจของผู้นำพฤติกรรมของผู้นำแบบต่างๆและในปัจจุบันได้มีการศึกษาภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา โดยพยายามหาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลในแต่ละองค์การ หรือในสถานการณ์ต่างๆ^{๑๑}มีความแตกต่างจากการบริหารหรือการจัดการอยู่หลายประการกล่าวคือ ถ้าพิจารณาบทบาทหรือหน้าที่ทางการบริหารมีหลักการใหญ่ๆได้แก่ การวางแผน การจัดการ/การจัดระบบ การนำหรือการนำทาง และการควบคุม ซึ่งการนำถือเป็นบทบาทที่สำคัญของผู้บริหารหรือผู้จัดการ แต่จะต้องวางแผนงาน มีการจัดการ/จัดระบบ และควบคุม อย่างไรก็ตาม เมื่อ

^๙ ๐.ตัก. (ไทย) ๒๐/๔๕๗/๑๔๖.

^{๑๐} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๘.

^{๑๑} สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสรายุทธ กันหลง, ภาวะผู้นำไปบริการในองค์การ : แนวคิด หลักการ ทฤษฎี และงานวิจัย, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา หจก, ๒๕๕๓) , หน้า ๗.

พิจารณาอย่างกว้างๆ แล้วภาวะผู้นำจะเกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางการบริหารในมุมมองของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในขณะที่การวางแผนการจัดการ และการควบคุมนั้นจะเกี่ยวข้องกับมุมมองทางการบริหารงาน ดังนั้นภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างแรงบันดาลใจ การจูงใจ และการมีอิทธิพล อีกทั้งภาวะผู้นำเป็นลักษณะของการมองอนาคตในขณะที่การบริหารหรือการจัดการจะเน้นกิจกรรมที่มุ่งปัจจุบันมากกว่า^{๑๒} โดยในปัจจุบันพระสังฆาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ ๖ ประการ^{๑๓} คือ

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

จากภารกิจทั้ง ๖ ประการนี้ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทอำนาจหน้าที่ที่มีความสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาและช่วยสงเคราะห์สังคมตามวิถีทางและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาการที่จะทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและมั่นคงยั่งยืนถาวรคู่ประเทศไทยได้นั้นจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยจรรโลงและพัฒนาพระพุทธศาสนาได้

พระสังฆาธิการมีจึงมีบทบาทและหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยแล้ว จึงจะต้องปรับบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๑๓} สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ พระสังฆาธิการ ต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษาด้วยการ ขวนขวายในหน้าที่ของตน และไม่ลืมที่จะพัฒนาคนอื่นหรือคนในชุมชนในสังคมนั้นด้วย

วัดและพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ให้การศึกษาแก่เด็กชาย ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านที่เดือดร้อน ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตลอดถึงให้การรักษาพยาบาล นอกจากนั้นวัดยัง ช่วยเก็บรักษาวัฒนธรรม^{๑๔} โดยการที่พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำและเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ วัด และพระสงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ขาดไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านละแวกบ้านใดต่างก็มีวัดเป็น สมบัติร่วมกันของคนในท้องถิ่น ประชาชนในแต่ละแวกบ้านต่างก็มีความสัมพันธ์บริการแก่ชุมชนทั้งใน ด้านสติปัญญา จิตใจ และแม้ในด้านวัตถุซึ่งเป็นสมบัติรวมของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

วัดและพระสงฆ์ถือว่าเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจและพัฒนา ด้านต่าง ๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี^{๑๕} เปรียบประดุจเหมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ ผู้คน เป็นตะเกียงทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่ง ทั้งหลายทั้งปวงทั้งภายในวัดและภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความ เจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วน บริบูรณ์

สรุปได้ว่า พระสงฆ์และวัดเป็นศาสนสถาน เป็นหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาบัน บันหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ ชุมชน^{๑๖} นอกจากหน้าที่ดังกล่าวแล้ว วัดและศาสนสถานยังทำหน้าที่เป็นแหล่งให้การศึกษาอบรม ให้ ความรู้และศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และเป็นสถานที่ สงเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ได้ปรับ แนวความคิดจากการวางแผน มาเป็นการเน้นคนเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาและได้กำหนด กรอบการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม ให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ โดยสนับสนุนให้มีการพัฒนาวัด และศาสนสถานให้สะอาดร่มรื่น และมีบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมและสร้างความ สงบทางจิตใจแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้บุคลากร และสถานที่ทางศาสนาในการช่วยเหลือ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากสภาพสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประสพปัญหาด้านความขัดแย้งด้านการเมืองการ ปกครองในระทุกระดับ, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา, ด้านอบายมุขและด้าน

^{๑๔}พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน), ดุราลัยละเอียดใน กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, **วัดพัฒนา ๕๐**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๑๕}พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕.

^{๑๖}กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา, **คู่มือการพัฒนาวัดอุทยานการศึกษาในวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘.

คุณธรรมจริยธรรม ล้วนแต่สร้างความแตกแยกและร่นวายเป็นภัยให้กับสังคมประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ไม่เว้นแม้กระทั่งการปกครองของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ฝ่ายมหานิกาย มีพื้นที่การปกครอง ๔ จังหวัด คือจังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม มีวัดที่ขึ้นทะเบียนของกรมการศาสนาประมาณ ๑๒๐๐ วัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่ปกครองและบริหารให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

ดังนั้น พระสังฆาธิการในทุกระดับต้องมีสติปัญญาเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์โลกซึ่งมีผลกระทบต่อการปกครองคณะสงฆ์อย่างรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระสังฆาธิการสมควรจะต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำในการปกครองให้มีศักยภาพประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นด้วยกระบวนการตามแนวทางอันดีงามแห่งพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งใน ๖ ด้านคือ ๑) ผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ผู้นำในการศาสนศึกษา ๓) ผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ผู้นำในการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ผู้นำในการสาธารณูปการ และ ๖) ผู้นำในการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อคุณประโยชน์สูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นด้วยความดีงามตามพระธรรมวินัย และเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยมีแนวคิดว่าการสำคัญและมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ก็คือการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนามีคำตอบและจะสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำให้เป็นผู้นำที่สมบูรณ์อย่างสูงสุดในยุคโลกาภิวัตน์และในอนาคตภายหน้าได้ จึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เพื่อนำประโยชน์มาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำทั้งแก่องค์กรสงฆ์สังคมประเทศชาติ และสังเคราะห์บูรณาการสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ มีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ เพื่อศึกษา สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือเอกสารหรือบทความอันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนงานวิจัยและบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๒) ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ได้แก่ ๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครอง ๒) ภาวะผู้นำด้านการศาสนศึกษา ๓) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ ๔) ภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการ และ ๖) ภาวะผู้นำด้านการสาธารณสงเคราะห์

(๓) ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องด้านการปกครองคณะสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงตามกลุ่มจังหวัด แต่ละกลุ่ม รวมทั้ง ๔ จังหวัด จำนวน ๒๕ รูป/คน

๒) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ขอบเขตสถานที่ในการวิจัยคือคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) อันประกอบด้วย ๔ จังหวัดคือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ จะเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๑๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาในการบริหารกิจการงานของคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน คือ ๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครอง ๒) ภาวะผู้นำด้านการศาสนศึกษา ๓) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ ๔) ภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการ และ ๖) ภาวะผู้นำด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๕.๒ ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง พฤติกรรมของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้แก่ ได้แก่ ภาวะผู้นำการบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อันนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างสำเร็จเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑.๕.๓ การบริหารงาน หมายถึง การบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๕.๔ พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัด มหานิกายจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในภาค ๑๕

๑.๕.๕ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรสังกัดฝ่ายมหานิกาย จำนวน ๔ จังหวัดคือ ๑. จังหวัดราชบุรี ๒. จังหวัดสมุทรสงคราม ๓. จังหวัดเพชรบุรี และ ๔ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยกำหนดการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาทัศนคติเห็นของพระสังฆาธิการผู้นำ/ผู้ปกครองคณะสงฆ์ และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เพื่อให้การดำเนินการวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์”

ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาและวิเคราะห์ทฤษฎีหลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์คณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๕ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์เสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนเก็บข้อมูล ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)
๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑.๖.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจงได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญระดับผู้นำ/ผู้ปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) จำนวน ๓๓ รูป/คน ได้แก่

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ (Interview)

๑. พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒. พระราชวรวิหารภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร) รองเจ้าคณะภาค ๑๕ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๓. พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทฺตโต) เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๔. พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๕. พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๖. พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ) รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๗. พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๘. พระราชวรดิฐก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน) เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๙. พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญญ) เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๐. พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ) เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๑. พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุโณ) เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๒. พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร) เจ้าคณะอำเภอยางชุมน้อย พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๓. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๔. พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล) เจ้าคณะอำเภอโพธาราม พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๕. พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชปัญโญ) เจ้าคณะอำเภอบางคนที พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๖. พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวโร) เจ้าคณะอำเภออัมพวา พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๗. พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญฺโญ) เจ้าคณะอำเภอยายาง พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๘. พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมฺโม) เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑๙. พระครูวิจิตรธรรมวิรัช (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ) เจ้าคณะอำเภอหัวหิน พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๐. พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉันทปาโล) เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๑. พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกซุบ ธมฺมโชโต) เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๒. นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๓. นายณฐกร จิรภัคพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๔. นายจำเริญ ศรีคำมูล ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๕. นายฉัตรชัย ปวิชัย จินาพงษ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑. พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒. พระสมุทรพรวิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ) เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๓. พระครูญาณวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาโน) เจ้าคณะอำเภอเขาชัยวัน จังหวัดเพชรบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๔. พระครูอาทรธรรม (อาทร อุปสนโต) เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๕. พระครูวิสุทธนันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร) เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๖. พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร) รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๗. นางนพพร สิงห์กุล นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๘. นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแต่ละขั้น รวมทั้งหมด ๒ ประเภท ได้แก่

๑. แบบการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) ที่มีโครงสร้าง

๒. แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Focus Group) ที่มีโครงสร้างในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้วยเทคนิค (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๑.๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ“การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์”

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมเพื่อบูรณาการให้สอดคล้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๕ รูป/คน

ขั้นที่ ๓ วิเคราะห์เสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน

ขั้นที่ ๔ สังเคราะห์ความสอดคล้องในการเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัย ได้แก่

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์

๑.๗.๒ ได้ทราบสภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๑.๗.๓ นำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๑.๗.๔ เป็นฐานข้อมูลวิชาการสำคัญทางในการพัฒนากิจการงานคณะสงฆ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

บทนี้เป็นการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยว และงานวิจัยที่เกี่ยวกับพัฒนาภาวะผู้นำ หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มาเสนอไว้โดยการรวบรวมมาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้ศึกษาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๙ ส่วน คือ

- ๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
- ๒.๔ หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำ
- ๒.๕ แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการ
- ๒.๖ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕
- ๒.๗ สรุปวิเคราะห์
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนา และแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนั้นการดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นกระบวนการระยะยาว และจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่านดังนี้ ส่วนราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญ เติบโต หรือก้าวหน้า^๑ ในขณะเดียวกัน การพัฒนา เป็นการกระทำให้ดีขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^๒ อย่างไรก็ตาม ทิตยา สุวรรณชฎ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^๓ ในขณะที่ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^๔ สำหรับ พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕.

^๒ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^๓ทิตยา สุวรรณชฎ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^๔สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๕ ทางด้าน สุนธยา พลศรี กล่าวไว้ว่า เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่ง และหลายสาขาวิชา ทำให้ ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่ง หนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใด ด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอน และ อย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมาก หรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียง แนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ ต้องนำมาใช้ปฏิบัติ จริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็น สัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การ เปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช้การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการ พัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

^๕พระราชวรมนี (ประยูรย์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^๒ นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนามาใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคต อันรุ่งโรจน์แต่สนใจ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแข่งขันชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็น ประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้ จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผน ปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า การพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบ

^๒ สุนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

สังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^๗ ในขณะที่ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนายก็ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย^๘

กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

^๗ สนธยา พลศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^๘ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงสาระสำคัญของความหมายของการพัฒนา

ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๓๔๕.)	ความเจริญ เติบโต หรือก้าวหน้า
ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, (๒๕๒๖, หน้า ๒.)	เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า
ทิตยา สุวรรณชฎ, (๒๕๒๗, หน้า ๓๕๔.)	การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม
สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, (๒๕๒๕, หน้า ๑๗๙.)	ดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของ เปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชนชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น
พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๒๗, หน้า ๑๖-๑๘.)	การพัฒนาคน การพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน
สนธยา พลศรี, (๒๕๔๕, หน้า ๕-๖.)	การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ การเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้าน การเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ
โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, (๒๕๓๒, หน้า ๒๕.)	ระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผล สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบ

๒.๑.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากคามมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญทำให้เป็นให้มีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สीलภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^๙

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาทางสังคม คือ อปทานิยธรรม หรือวัชชูปทานิยธรรม ได้แก่ ธรรมไม่ทำให้เสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีกรรม ตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยไม่ถูกข่มเหงหรือฉุดคร่าขึ้นใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมไป

๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครองป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นผาสุก

^๙พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

อปปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือทำให้เกิดความแตกสามัคคีกันภายในกลุ่มของวัชชีจึงจะมีสิทธิชนะ จะเห็นได้ว่า อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ มีสามัคคีธรรม เป็นคุณธรรมที่คอยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามนั้นเกิดเป็นผลจริง ฉะนั้น หลักสามัคคีธรรม ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมตั้งเป้าหมายเอาไว้ ได้แก่ ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี^{๑๐} ส่วน สมบูรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวไว้ว่า สาธารณสุขของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น เนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนาด้วยการศึกษาความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนธรรม และประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^{๑๑} ในขณะเดียวกัน บัวย อังภากรณ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้าย อาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดังนี้ ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริง ๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียง

^{๑๐} องค์กร. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

^{๑๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

เพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ดีต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๑๒} อย่างไรก็ตาม พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๑๓} ในขณะที่ จานงค์ อติวัฒนสิทธิ อธิบายว่า ตามพระพุทธศาสนาของการพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงรุกร้าง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนรกโลก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนา

^{๑๒} ปวย อึ้งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑-๖๕.

^{๑๓} พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

ทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง เช่น ภาวนา ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น ล้วนเป็นการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง

ตารางที่ ๒.๒ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สมบุรณ์ สุขสำราญ, (๒๕๓๐, หน้า ๕๓.)	ปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้น พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจทั้งในปัจจุบัน
ปวย อึ้งภากรณ์, (๒๕๓๐, หน้า ๖๑-๖๕.)	พัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์ตริตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรมการพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้อย่างโลกและทางธรรม
พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๓๓, หน้า ๑๘-๑๙.)	การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม
จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, (๒๕๔๘, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.)	การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา การพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง

^{๑๔}จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

๒.๒.๑ ความหมายภาวะผู้นำ

ความหมายของภาวะผู้นำในทัศนะนักวิชาการที่ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้หลายทัศนะด้วยกันที่น่าสนใจทั้งนักวิชาการต่างประเทศและภายในประเทศ และเกี่ยวกับประเด็นที่ได้ศึกษาในครั้งนี้ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจอันถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลายดังนี้ Northouse เสนอว่า ภาวะผู้นำว่า เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะ ความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม และความสัมพันธ์^{๑๕} ความสามารถในการชักจูงผู้อื่นให้ทางด้าน Schermerhorn ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า คือ ความสามารถใช้อิทธิพลของบุคคลต่อกลุ่มเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๖} และ Yukl, G มองว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการในการคลบคลานใจ ให้บุคคลอื่นทำงานให้ประสบผลสำเร็จ^{๑๗} และกระบวนการในการใช้อิทธิพลของผู้นำต่อการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคลในความพยายามที่จะทำให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง^{๑๘} จะเห็นได้ว่า คำว่า ภาวะผู้นำจะมีลักษณะการใช้ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้^{๑๙}ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ และผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วมกัน หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ^{๒๐}หรืออาจจะมองว่าการที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย^{๒๑} จะมีครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและ

^{๑๕}Northouse, P.G., **Introduction to Leadership : Concepts and Parctice**, (LA : Sage,Thouse Oaks, 2009), p. 70.

^{๑๖}Schermerhorn. J.R. and et al., **Managing Organization Behavior** ,(Hoboken, NJ : J Wiley, 2005). p 95.

^{๑๗}Yukl, G , **Leadership in Organizations** , (Englewood Cliffs,NJ : Prentice-Hall , 2002), p.7.

^{๑๘}ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๘.

^{๑๙}กิติ ตยัคคานท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๒๐}รังสรรค์ ประเสริฐศรี , **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^{๒๑}กวี พงศ์พุม, **ภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖),หน้า ๑๗.

หลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญ และการตัดสินใจ การเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดัน และสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายและครองที่ถูกต้อง ซึ่งต้องประกอบด้วย ความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวใจ และจังหวะเวลาในการตัดสินใจ^{๒๒} หากในเชิงของกระบวนการที่มีใช้บุคคล จะเป็นกระบวนการของการที่อิทธิพลเหนือกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้นำมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญในองค์กรทุกแห่งแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความของคำว่า ผู้นำ หมายถึงบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นและได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและอาจชักนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้ ถ้านำไปในทางไม่ถูกต้อง ปฏิบัติการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อระเบียบแบบแผนของสังคมก็เรียกว่าเป็นผู้นำนิเสธ (negative Leader) ผู้นำเป็นบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมาหรือได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและอาจชักนำพาผู้ใต้บังคับบัญชา หรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้^{๒๔} อีกทั้งผู้นำมีความสามารถในการสร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธา ความกลมเกลียว ความร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงานหรือผู้ตาม ทั้งนี้เพื่อให้งานหรือภารกิจสำเร็จตามเป้าหมาย^{๒๕} ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจ โดยมองอย่างกว้าง มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างอ่อนน้อม เอาใจใส่และสมองเข้าสัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากัน กระฉับและมอบให้เป็นนโยบาย^{๒๖} สรุปได้ว่าผู้นำมีบทบาทหน้าที่แบ่งออกได้ ๔ ดังนี้

๑. เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังรักดีและเกิดความร่วมมือ

๒. เป็นการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดหมาย

^{๒๒} สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, **วิสัยทัศน์ชนคลัง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗.

^{๒๓} นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์, **พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒.

^{๒๔} ธรรมรส โชติคุณุช, **มนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิษณุ, ๒๕๑๙), หน้า ๑๓๑.

^{๒๕} บัญชา ชื่นชม, “บทบาททางการเมืองของนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ : ศึกษากรณีบทบาทการดำรงตำแหน่งประในรัฐสภาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๓๙.

^{๒๖} สิบปนต์ เกตุทัต, **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**, ในผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

๓. เป็นรูปแบบของการชักจูงให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ

๔. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่อุดมการณ์เดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน

อย่างไรก็ดี ผู้นำที่ดีจะต้องมีลักษณะดังนี้

๑.สติปัญญา (Intelligence) จะต้องเหนือสมาชิกทั้งหมด

๒. แรงจูงใจ (Motivation) จะต้องสามารถจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติงานได้ตามจุดประสงค์ของกลุ่ม

๓. การตัดสินใจ (Decision) จะต้องมีการตัดสินใจตามเป้าหมายประสงค์ของกลุ่ม หรือในกรณีพิพาทเกิดขึ้น และจะต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือตัดสินใจชี้ขาดได้อย่างเด็ดเดี่ยวรอบคอบ

๔. มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) ผู้นำจะต้องใกล้ชิดกับลูกน้องทุกๆ คนอย่างเสมอหน้า ไม่มีการแบ่งพรรคพวกควรจะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงานหากผู้นำมีความสัมพันธ์อันดีกับลูกน้อง และผลงานนั้นบรรลุเป้าหมายก็ถือว่าความสัมพันธ์นั้นมีส่วนต่อการบริหารงาน

๕. เกียรติยศ (Person integrity) จะต้องมีความเป็นที่ยอมรับได้ มีความซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น แสดงเป็นบุคคลตัวอย่าง ปฏิบัติตนอยู่ในข้อกำหนดที่ตนตั้งไว้อย่างเคร่งครัด

๖. มีความอดทน (Stamina) ผู้นำจะต้องมีความอดทนในทุกๆ ด้าน ทุกสถานการณ์เช่น อดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ เพราะเป็นธรรมดาการบริหารงานย่อมผิดพลาด

๗. มีความสามารถในการสร้างสังคม (Conceptual Abilities) ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่สามารถที่จะเป็นตัวกลางที่จะยึดเหนี่ยวสังคมให้ดำรงอยู่ได้ และทำให้สังคม เป็นสังคมที่มีสมรรถภาพตลอดจนการสร้างลักษณะประจำของสังคมนั้น ๆ

๘. มีความริเริ่ม (Reality) แนวคิดที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการแปลกๆ ใหม่อยู่เสมอไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

๙. มีความยุติธรรม (Fairness) ผู้นำจะต้องมีความยุติธรรมกับสมาชิกในด้านการมอบหมายงานควรมอบให้ตามความเหมาะสม มิใช่มอบงานที่ยากจนเกินไปให้กับคนที่ตนไม่ชอบเพราะเป็นลักษณะของการลงโทษอย่างหนึ่ง ควรชมและให้กำลังใจแก่สมาชิกทุกคนที่ทำงานได้ไม่ตำหนิเพื่อสร้างความเสียหายแก่สมาชิก และควรให้รางวัลอย่างเสมอหน้ากัน เมื่อถึงคราวที่สมาชิกควรจะได้รับ

สรุปได้ว่า “ผู้นำ” เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากผู้อื่นทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กรผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ วิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดในการตัดสินใจ โดยมองอย่างนก มองภาพรวม

ทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างอ่อนน้อม เอาใจใส่และมองเข้าสัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงิน เป็นบุคคลที่สามารถกำหนดความอยู่รอดขององค์กรเป็นผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจ แรงจูงใจให้องค์กรดำเนินกิจกรรมต่างๆไปได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ตารางภาพที่ ๒.๓ แสดงความหมายของภาวะผู้นำ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
๑	Northouse, (2009)	มีความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นที่ดี
๒	Schermerhorn, (2005)	เป็นความสามารถใช้อิทธิพลของบุคคลต่อกลุ่มเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
๓	Yukl, G, (2002)	เป็นกระบวนการในการดลบันดาลใจ ให้บุคคลอื่นทำงานให้ประสบความสำเร็จ
๔	ศักดิ์ไทย สุรกิจ บวร, (๒๕๔๕, หน้า ๒๓๘)	กระบวนการในการใช้อิทธิพลของผู้นำต่อการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคลในความพยายามที่จะให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย
๕	กิติ ตยัคคานท์, (๒๕๔๓, หน้า ๒๒)	มีลักษณะการใช้ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น
๖	รังสรรค์ ประเสริฐศรี, (๒๕๔๔, หน้า ๑๑)	เป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ และผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน
๗	กวี พงศ์พุม, (๒๕๓๖, หน้า ๑๗)	กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
๘	สมคิด จาตุศรี พิทักษ์, (๒๕๔๔, หน้า ๗๗)	ความสามารถในการนำ ผลักดัน และสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายและครองที่ถูกต้อง
๙	นงลักษณ์ สุทธิ วัฒนพันธ์, (๒๕๔๔, หน้า ๒๒)	เป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพลเหนือกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

๒.๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

มโนทัศน์ของผู้นำและภาวะผู้นำ (leadership) เป็นปรากฏการณ์สากลของมนุษยชาติ เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับสังคมมนุษย์ ทุกสังคมไม่ว่าสังคมที่เจริญแล้วหรือสังคมที่ล้าหลังกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็กต่างมีผู้นำทั้งสิ้น ในยุคก่อนนั้นมีคำที่แสดงภาวะผู้นำ เช่น หัวหน้า ประมุข ราชา พระยา เป็นต้น ส่วนคำว่าผู้นำ (leader) เป็นคำที่เกิดขึ้นมาในยุคหลังมีในภาษาอังกฤษประมาณ ค.ศ. ๑๓๐๐ แต่คำว่า “leadership” (ภาวะผู้นำ) เพิ่งจะปรากฏประมาณปี ค.ศ. ๑๘๐๐ ภาวะผู้นำเป็นวิธีการ (means) ของการสั่งการเพื่อให้กลุ่มได้บรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนผู้นำ คือ บุคคลที่ใช้วิธีการหรือกระบวนการ เพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์^{๒๗} ความสามารถในการนำหรือภาวะผู้นำว่าเป็นคุณสมบัติ หรือทักษะส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่สามารถสร้างขึ้นได้ หากได้รับการพัฒนาฝึกฝน ผู้นำที่เราพบเห็นกันอยู่ทุกวันนี้อาจจะไม่มีความสามารถในการนำที่ดีพอก็ได้ จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมายทั้งในระดับองค์กรและในระดับประเทศ พุดง่าย ๆ ก็คือ คนที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำ (leader) นั้น ไม่ได้หมายความว่าเขาจะเพียบพร้อมซึ่งคุณสมบัติและความสามารถในการนำ (leadership) เสมอไป แต่ในทางตรงกันข้ามใครก็ตามที่มีภาวะผู้นำ (leadership) เขานั้นแหละมี ความพร้อม และเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ (leader) ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงความหมายทั่วไปของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในกระแสของความ^{๒๘} ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงความหมายทั่วไปของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในกระแสของความเปลี่ยนแปลงคือ ผู้ที่จูงใจคนอื่นให้ทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จโดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการบรรลุเป้าหมายนั้น และผู้นำยังต้องเป็นผู้ชี้ให้เห็นวิธีการที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จอีกด้วย ความหมายที่ลึกของผู้นำนั้น มิได้จำกัดอยู่แค่เพียงการกำหนดเป้าหมาย หรือการกำหนดการปฏิบัติ ซึ่งโดยพื้นฐานของภาวะผู้นำ คือความสามารถในการเปลี่ยนกรอบความคิดและจิตใจของผู้อื่น ซึ่งก็คือผู้นำพาคนอื่นไปให้ถึงเป้าหมายโดยการช่วยให้เขามองโลกด้วยมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิมตามความหมายที่กล่าวโดย เบนนิส ผู้นำมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมากกว่าการมีตำแหน่งใหญ่โตในองค์กรเท่านั้น^{๒๙}

^{๒๗} เสริมศักดิ์ วิชาสาครณ์, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา**, หน่วยที่ ๕-๘, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๓๖.

^{๒๘} ประพันธ์ ผาสุกยีน, **ทางเลือก ทางรอด**, (กรุงเทพมหานคร : เอเออาร์ อินฟอรม์เมชั่น แอนด์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๑), หน้า ๘๗.

^{๒๙} Noel M. Tichy, **กลไกสร้างภาวะผู้นำ**, แปลโดยทรงวิทย์ เขมเศรษฐ์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐.

ภาวะผู้นำเป็นการใช้อำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจให้คนปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ และคำสั่ง เป็นการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนอื่น^{๓๐} Hersey and Blanchard มีความคิดเห็นว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ใช้อิทธิพลให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใช้ความพยายามในการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายในสถานการณ์หนึ่งและสรุปว่ากระบวนการภาวะผู้นำ (leadership) เป็นความสัมพันธ์ของผู้นำ (leader) ผู้ตาม (follower) และสถานการณ์ (situation) ซึ่งเขียนสัญลักษณ์^{๓๑} ได้ดังนี้ Bass ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ภาวะผู้นำคือกระบวนการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของผู้ตามและต้องได้รับผลเกินเป้าหมายที่กำหนด ทักษะคติ ความเชื่อ ความเชื่อมั่น และความต้องการของผู้ตามต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงจากระดับต่ำไปสู่ระดับที่สูงกว่า^{๓๒}

นอกจากนี้ การที่องค์กรหรือหน่วยงานจะอยู่รอดหรือไม่ขึ้นจะขึ้นอยู่กับบุคคล ๒ ประเภท คือ ผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า ซึ่งเรียกว่าผู้นำหรือผู้บริหาร โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารองค์กรหรือผู้นำองค์กร และอีกประเภทหนึ่งคือ ผู้ปฏิบัติ โดยทั่วไปเรียกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนผู้บริหารหรือผู้นำเรียกว่า ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารกับผู้ อำนาจเป็นคนคนเดียวกันหรือเป็นคนละคนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่แสดงออก ความแตกต่างของผู้นำ (leader) กับผู้บริหาร (administrator) สามารถแยกแยะได้คือ ผู้นำเป็นผู้มีพลังอำนาจสามารถโน้มน้าวจิตใจคนอื่นให้ทำตามโดยอาศัยคุณงามความดีที่เรียกว่า “พระคุณ” โดยไม่ต้องมีตำแหน่งเหมือนผู้บริหาร ส่วนผู้บริหารเป็นผู้ตำแหน่งและมีอำนาจตามกฎหมายจึงเป็นผู้ “พระคุณ” ถ้าผู้ใดมี ทั้งพระคุณ และพระเดชแล้ว ผู้นำกับผู้บริหารจึงจะเป็นคนๆ คนเดียวกัน^{๓๓} คือ ผู้บริหารเป็นผู้ ที่มีอำนาจตามที่ตนได้รับมอบหมายจากผู้มี อำนาจเหนือขึ้นไป โดยรับผิดชอบหน่วยงานตามระเบียบแบบแผน มีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้นได้บัญญัติไว้ ส่วนผู้นำเป็นบุคคลที่สามารถจูงใจบุคคลในองค์กร ให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจโดยเกิดจากการศรัทธา เลื่อมใส ผู้นำเป็นผู้ที่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะนำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการ

^{๓๐}Tennenbaurn, R., **Leadership and Organization : A Behavior Science Approach**, (New York: McGraw-Hill, 1982), p. 94.

^{๓๑}Hersey,P.B., & Blanchard,K.H, **MAanagement of Organizational Behavior**, (Utilizing human resources, 1982), p. 94.

^{๓๒}Bass.B.M., **Transformational Leadership : Lndustrial. Military and Edncational Impact**, (Mahwah. NJ : Lawrence Erlbaum associates, 1998), p. 29.

^{๓๓}ธ สุนทรายุทธ, **หลักการและทฤษฎีทางบริหารการศึกษา**, มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์, ม.ป.ป), หน้า ๙๗.

ปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดผลดี ที่จะทำให้องค์กรดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงปรากฏใน ๒ ลักษณะ คือ ประการแรก ภาวะผู้นำที่เป็นทางการ จะเกิดขึ้นเมื่อผู้บริหารเป็นผู้นำ โดยการอำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการบุคคลที่ดำรงตำแหน่งบริหารที่มีโอกาสและความรับผิดชอบที่จะใช้ความเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ ในความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารบางคนจะมีความเข้าใจที่ดีต่ออำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารเหล่านี้จะเป็นผู้นำที่ดี ประการที่สองคือ ภาวะผู้นำที่ไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้น เมื่อบุคคลที่ไม่ มีอำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการ สามารถมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่นได้แม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้ถูกแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ พวกเขาสามารถกลายเป็นผู้นำ โดยความดึงดูดส่วนบุคคลของพวกเขาได้^{๓๔}

นอกจากนี้องค์กรที่ประสบความสำเร็จมีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากองค์กรที่ไม่ประสบความสำเร็จคือ ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ การขาดแคลนผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่ได้เกิดขึ้นกับองค์กรธุรกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น องค์กรของรัฐ องค์กรทางการศึกษา วัด มูลนิธิ และองค์กรอื่น ๆ ก็ต้องประสบปัญหาอย่างเดียวกันได้^{๓๕} ดังนั้น การศึกษาภาวะผู้นำจึงได้มีการกล่าวถึงและหาคำตอบในอดีตตลอดมาแต่เพียงจะมีการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่ มุ่งเน้นตรวจสอบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผล โดยพยายามที่จะอธิบายในเรื่องคุณลักษณะ (traits) ความสามารถ (abilities) พฤติกรรม (behaviors) ที่มีของอำนาจ (source of power) หรือลักษณะของสภาพการณ์ (situation) ที่ทำให้ผู้นำสามารถมีอิทธิพลต่อผู้ตามในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม^{๓๖} Noel M. Tichy กล่าวว่า ผู้บริหารในฐานะผู้นำขององค์กรจะต้องมีภาวะผู้นำ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อความสำเร็จขององค์กร เพราะเป็นบุคคลที่ตัดสินใจว่าควรทำอะไร และเป็นผู้นำสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เหตุผลที่ผู้นำสำคัญกว่าวัฒนธรรมขององค์กรและเครื่องมือการจัดการ เพราะผู้นำเป็นผู้สร้าง วัฒนธรรมที่ดีขององค์กรไม่สามารถเกิดขึ้นหรือหล่อหลอมตนเองได้ แต่ต้องอาศัยผู้นำสร้างขึ้น^{๓๗} ซึ่งทฤษฎีภาวะผู้นำภายใต้การศึกษาความเป็นผู้นำโดยทั่วไปทฤษฎีความเป็นผู้นำจะมุ่งที่เป้าหมายอย่างเดียวกันคือ การระบอบองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ทำให้ผู้นำมี ประสิทธิภาพ ซึ่งวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำที่สำคัญ สามอย่างที่ถูกนำเสนอ คือ ๑) ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ ๒) ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม และ๓) ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์ วิธีการศึกษาแต่ละอย่างจะมีแนวทางที่แตกต่างกัน

^{๓๔} สมยศ นาวิการ, *การบริหารและพฤติกรรมองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๘.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๓.

^{๓๖} Yuki, G.A. *Leadership in Organization*, (New York: Prentice-Hall, 1989), p. 72.

^{๓๗} Noel M. Tichy, *กลไกสร้างภาวะผู้นำ*, (๒๕๔๒), หน้า. ๓๕-๓๖.

ต่อการทำความเข้าใจการคาดคะเนความสำเร็จของการเป็นผู้นำและการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่กำลังได้รับความสนใจในขณะนี้ คือ ความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป^{๓๘}

ตารางที่ ๒.๔ แสดงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ
๑	เสริมศักดิ์ วิชาสาธณ, (๒๕๔๔, หน้า ๓๕-๓๖)	เป็นวิธีการของการสั่งการเพื่อให้กลุ่มได้บรรลุวัตถุประสงค์
๒	ประพันธ์ ผาสุกยีน, (๒๕๔๑, หน้า ๘๗)	เป็นคุณสมบัติ หรือทักษะส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่สามารถสร้างขึ้นได้ หากได้รับการพัฒนาฝึกฝน
๓	Noel M. Tichy, แพล โดยทรงวิทย์ เขมเศรษฐ์ , (๒๕๔๒, หน้า ๖๐)	การจูงใจคนอื่นให้ทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จโดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการบรรลุเป้าหมายนั้น และผู้นั้นยังต้องเป็นผู้ชี้ให้เห็นวิธีการที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จ
๔	Tennenbaum, R, (1982, p. 94)	การใช้อำนาจอิทธิพล หรือความสามารถในการจูงใจให้คนปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ และคำสั่ง
๕	Hersey,P.B, (1982, p. 94)	เป็นความสัมพันธ์ของผู้นำ (leader) ผู้ตาม (follower) และสถานการณ์ (situation)
๖	ธร สุนทรายุทธ, (ม.ป.ป., หน้า ๙๗)	๑. ผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า ๒. ผู้ปฏิบัติ โดยทั่วไปเรียกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา ๓. มีอำนาจทั้งพระเดชและพระคุณ
๗	สมยศ นาวิการ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๕๘)	๑. ภาวะผู้นำที่เป็นทางการ ๒. ภาวะผู้นำที่ไม่เป็นทางการ
๘	Yuki,G.A, (1989, p. 72)	การอธิบายในเรื่องคุณลักษณะ (traits) ความสามารถ (abilities) พฤติกรรม (behaviors) ที่มีของอำนาจ (source of power) หรือลักษณะของสภาพการณ์ (situation)

^{๓๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, หน้า ๑๕๘,

๑) ทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ

การศึกษาภาวะผู้นำในแนวคิดนี้ การเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลว่าจะเหมาะสมเป็นผู้นำหรือไม่ คุณลักษณะของผู้นำชนิดนี้อาจจะมาจากพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อมก็ได้ มีผู้พยายามจะศึกษาคุณลักษณะผู้นำทางกาย ซึ่ง อริสโตเติล (Aristotle) เชื่อว่าความเป็นผู้นำเริ่มมาแต่กำเนิด จึงเกิดทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่และเชื่อกันมาจนถึงปี ค.ศ.๑๙๕๐ ความเชื่อเรื่องความเป็นผู้นำโดยคุณลักษณะนี้พยายามจำแนกผู้นำออกเป็น ผู้ที่มี คุณลักษณะทางกายและทางจิตวิทยาที่ผู้นำนั้นเกี่ยวข้อง ซึ่งพยายามอธิบายพฤติกรรมผู้นำนั้น ดังนั้นผู้ที่มีความเชื่อตามแนวคิดนี้ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ติดมากับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดยคุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้ามักจะมี ความสูง และมีน้ำหนักมากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย ๒) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญา มีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ ๓) ลักษณะบุคลิกภาพเช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว การมีลักษณะเด่นการเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น คุณลักษณะดังกล่าวมักจะพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ^{๓๙}

นักวิชาผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำ ดังนี้

๑) L = LOVE (ความรัก ความเมตตา ความกรุณา) ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรัก ความเมตตา ความกรุณาต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าเรารักคนอื่น คนอื่นก็รักเรา ดังนั้นเราจะต้องให้ความรัก กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะจงรักภักดีกับเราสนับสนุน ช่วยเหลือในการทำงานของเราด้วยความจริงใจ ถ้าเราให้เกียรติผู้ใต้บังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะให้เกียรติเราในที่สุด

๒) E = EDUCATION (การให้ความรู้ ความเข้าใจ การสอนงาน) ผู้นำต้องให้ความรู้ ให้ความเข้าใจ ให้วิธีการทำงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยการแนะนำสั่งสอน การที่ผู้นำเสียเวลาสอนงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงครั้งเดียว แต่ผู้ใต้บังคับบัญชาก็สามารถช่วยงานผู้นำได้ไปจนตลอดชีวิตราชการ นอกจากนั้นแล้วการสอนงานยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา ถึงแม้ว่าจะโยกย้ายแยกจากกันไปทำงานในหน่วยงานอื่นแล้ว แต่ความผูกพันระหว่างผู้สอนงานกับผู้ถูกสอนยังคงผูกพันตลอดไป ซึ่งผู้ใต้บังคับบัญชาถือว่าเปนนมกตในฐานะครูกับศิษย์ที่มีอาจลืมเลือนได้

^{๓๙} ธีร สุนทรายุทธ, หลักการและทฤษฎีทางบริหารการศึกษา, หน้า ๙๘-๙๙.

๓) A = ADAPTATION (การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม) ผู้นำจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ ผู้นำจะต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวของสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสมถ้าผู้นำไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมได้ในที่สุดตัวผู้นำนั้นจะไม่สามารถดำรงภาวะการณำได้อีกต่อไป หรือหนวยงานนั้นไม่อาจจะคงอยู่ต่อไป อาจจะต้องเลิกกิจกรรมในที่สุด

๔) D = DECISION (การตัดสินใจ) ผู้นำจะต้องมีการตัดสินใจอย่างฉับพลันทันทีโดยอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการพิจารณา หมายความว่า ผู้นำจะต้องนำข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามาประกอบการตัดสินใจ และที่ดีที่สุดจะต้องให้ผู้มาร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการระดมสมองและการตัดสินใจ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะได้แนวร่วมที่ผลักดันให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถาเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจและกล้ารับผิดชอบในสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นเนื่องจากการตัดสินใจนั้น

๕) E = ENTHUSIASTIC (ความกระตือรือร้น) ผู้นำจะต้องมีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา มีการติดตามผลการเปลี่ยนแปลงของผู้ใต้บังคับบัญชา ฝึกฝนหาความรู้มีการพัฒนาต่างๆ และมีความกระตือรือร้นในงานที่ได้รับมอบหมาย หมายความว่า ผู้นำจะต้องมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง กระฉับกระเฉงและมีความคล่องตัวในการทำงาน มีการออกกำลังกายสม่ำเสมอและมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงาน ผู้นำจะต้องติดตามดูแลการเปลี่ยนแปลงของผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดถึงปัญหาและอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นจากพวกเขาเหล่านั้น เพื่อจะได้แก้ไขล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดความผิดพลาดขึ้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นการติดตาม ทศนะคติของผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมศรัทธาและหวาดระแวงหรือความไม่เชื่อมั่นในตัวผู้บังคับบัญชาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เพื่อผู้นำจะได้แก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวก่อนที่จะสายเกินไปกว่าจะแก้ไขได้ ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำหยุดพัฒนาตนเอง ผู้นำก็จะมีความรู้ความสามารถน้อยกว่าผู้ใต้บังคับบัญชาและก็จะหมดสภาพการณำในที่สุดและในประการสุดท้ายผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในงานที่ได้รับมอบหมาย และสามารถทำงานได้เสร็จอย่างมีประสิทธิภาพก่อนเวลาที่กำหนดหรือภายในที่กำหนดเป็นอย่างน้อย

๖) R = RESPONSIBILITY (ความรับผิดชอบ) ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อประชาชนผู้ให้บริการ หมายความว่าผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองได้ จะต้องมีความวินัยในตนเอง โดยไม่ต้องมีผู้ใดมาคอยควบคุมดูแลหรือบังคับ ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวนับตั้งแต่บุตร ภรรยา และความสงบเรียบร้อยของครอบครัวเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา และเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคน

ทั่วไป ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ใต้บังคับบัญชา หมายความว่า เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชากระทำการผิดพลาดโดยไม่ได้เจตนาหรือเหตุสุดวิสัย เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่และผู้นำจะต้องรับความผิดพลาดนั้นไว้อย่างเต็มที่ ในทางตรงกันข้ามถ้ามีความดีความชอบเกิดขึ้น เนื่องจากการกระทำของผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้นำที่ร่วมกันดำเนินการจนได้รับคำยกย่องชมเชย ผู้นำจะต้องยกความดีที่เกิดขึ้นเหล่านั้นให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนผู้ใช้บริการ หมายความว่า ผู้นำจะต้องบริการกับประชาชนหรือผู้ใช้บริการเสมือนหนึ่งบุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้านายของผู้ให้บริการ

๓) S = SINCERITY (ความจริงใจ) ผู้นำจะต้องมีความจริงใจต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ประชาชนและผู้ใช้บริการ หมายความว่า ผู้นำจะต้องแสดงความจริงใจต่อผู้บังคับบัญชา ด้วยการปกป้องบุคคลที่ประสงค์ร้ายต่อผู้บังคับบัญชา ผู้นำจะต้องแสดงความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงานด้วยการแสดงตัวเป็นมิตรแท้ ผู้นำจะต้องแสดงความจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความเป็นธรรมและใช้ระบบคุณธรรมในการปกครองบังคับบัญชาไม่หลอกลวงงานกับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำจะต้องแสดงความจริงใจต่อประชาชนหรือผู้ใช้บริการด้วยการให้บริการกับบุคคลเหล่านั้นเสมือนหนึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่

๔) H = HARMONY, HONESTY (ความซื่อสัตย์) ผู้นำจะต้องมีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเอง และหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา เป็นที่น่าเชื่อถือและเลื่อมใสแก่ประชาชนผู้ใช้บริการโดยทั่วไป

๕) I = INTELLIGENCE (ความมีไหวพริบ) ผู้นำจะต้องมีไหวพริบ และเขาชาญปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

๖) P = PERSUASIVENESS (ความอ่อนน้อมถ่อมตน) ผู้นำจะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน หมายความว่า ผู้นำจะต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา ให้เกียรติเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนผู้ใช้บริการ^{๔๐}

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า “บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ” ดังนี้

๑) บุคลิกภาพ (Personality) เป็นเรื่องที่ติดมากับตัวบุคคลแต่ละคน ในส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ได้ดี บุคลิกภาพดังกล่าว ได้แก่ ความสามารถในการปรับตัวความต้องการที่จะนำ ความต้องการทางอารมณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง ความอุตสาหพยายาม ความคิดสร้างสรรค์ ความทะเยอทะยาน

^{๔๐} สุวิระ ทรงเมตตา, เทคนิคภาวะผู้นำยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖-

๒) ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) สมองของคนเรานี้ธรรมชาติสร้างมาเพื่อใช้สติปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ความรู้ความสามารถจะเห็นได้จาก เซอร์ปัญญา ความแม่นยำในการตัดสินใจ ระดับความรู้ ความคล่องแคล่วในการใช้ภาษา

๓) คุณลักษณะด้านสังคม (Social skill) การเข้าสังคมเป็นของคนทุกคน เพราะคนเราไม่สามารถอยู่ได้คนเดียวในโลก การเข้าสังคมของคนแต่ละระดับต้องมีพิธีรีตองแตกต่างกันออกไป ตามสภาพการณ์และเหตุการณ์นั้น ๆ คุณลักษณะด้านสังคม เช่น การรู้จักประนีประนอม ความสามารถในการบริหาร ความร่วมมือ ความเป็นที่นิยมชมชอบ ความเป็นนักการทูต

๔) คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical characteristics) ถือเป็นเรื่องที่ดีที่ติดตัวมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจสามารถแก้ไข ปรับปรุงด้วยการให้อาหาร หรือรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการออกกำลังกายที่เหมาะสมด้วย คุณลักษณะด้านกายภาพ มีดังนี้ ส่วนสูง น้ำหนัก ความผิวกาย ความสมบูรณ์ของร่างกาย^{๕๑}

ลักษณะของผู้นำที่เป็นผู้บริหารไว้ ๖ ประการ ได้แก่ ผู้นำต้องเป็นผู้บุกเบิก ผู้นำจะต้องก้าวให้ทันโลก ผู้นำต้องเป็นนักพัฒนา ผู้นำต้องเป็นนักต่อสู้ ผู้นำต้องมีบทบาทร่วม พัฒนาสังคม ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบในวิชาเรียน ทางด้านนายแพทย์กิติ ตยัคคานนท์ กล่าวเสริมว่า “ผู้นำที่ดีควรมีลักษณะได้แก่ มีสุขภาพแข็งแรงมีความรู้ดี มีบุคลิกภาพดี มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวไม่โลเล ตื่นตัวเสมอ มีความอดทน มีสมาธิ ใจคอกหนักแน่น สามารถบังคับตัวเอง มีการสังคมดี”^{๕๒} นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้นำเป็นเอกลักษณ์พิเศษบางอย่าง ที่ทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จในการบริหารงาน แต่มีข้อแตกต่างกันบ้างตามลักษณะของงานที่รับผิดชอบ เช่น ผู้นำทางการศึกษาย่อมแตกต่างจากผู้นำทางทหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตามศึกษาได้ยกเอาลักษณะของผู้นำที่ดีอันพึงประสงค์ในการเป็นผู้นำตามทัศนะของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้ ส่วน นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้นำที่ดี ไว้ ๖ ประการคือ

๑. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ประกอบด้วยความดี ปัญญา ไหวพริบการตัดสินใจอยู่เสมอ ทนต่อเหตุการณ์ การใช้เวลาและภาษาที่ถูกต้องความเป็นผู้ริเริ่มเป็นของตนเอง และความเป็นผู้ตัดสินใจปัญหาที่ดี

^{๕๑} ยงยุทธ เปลียนผดุง, “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

^{๕๒} กิติ ตยัคคานนท์, *นักบริหารทันสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บัตเตอร์ฟลาย, ๒๕๓๔), หน้า ๕๗.

๒. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสำเร็จ ทางด้านวิชาการ แสวงหาความรู้ ความสำเร็จทางการ เล่นกีฬา

๓. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ความรับผิดชอบ จะต้องเป็นผู้ที่ผู้อื่นพึ่งพาได้มีความคิดริเริ่ม มีความสม่ำเสมอ มั่นคง อดทน กล้าพูด กล้าทำ มีความเชื่อมั่นตนเอง และมีความปรารถนาที่จะเป็นเลิศหรือ ทะเยอทะยาน

๔. ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในด้านกิจกรรมในด้านสังคมให้ความร่วมมือรู้จักปรับตัวและมี อารมณ์ขัน

๕. ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีฐานะทางสังคม มีตำแหน่งฐานะสังคมเป็นที่รู้จักทั่วไป

๖. รู้สถานการณ์ รู้ภาวะจิตของคนระดับต่างๆ รู้ฐานะ ทักษะความต้องการ และความสนใจ ของผู้ใต้บังคับบัญชา รู้ในวัตถุประสงค์ที่องค์กรที่จะต้องทำให้สำเร็จมีผู้กล่าวว่าผู้นำที่ดีต้องรู้จักเป็นผู้ ตามที่ดี^{๔๓}

อย่างไรก็ดี คุณลักษณะของผู้นำที่ดี ๓ ประการ ที่เรียกว่าไตรภูมิ คือมีภูมิรู้ ภูมิธรรม และ ภูมิฐาน และนอกจากนี้ ผู้นำควรเป็นผู้เฉลียวฉลาด มีไหวพริบ มีความสามารถรอบด้าน มีความเชื่อมั่นใน ตนเอง กระตือรือร้นที่จะก้าวหน้า มีความจริงใจต่อคนทั่วไป มีศีลสัตย์ และศรัทธาต่อผู้ร่วมงาน”^{๔๔}

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงลักษณะหรือเชิงคุณสมบัติ เป็นการให้ทิศทางของลักษณะเฉพาะ ส่วนบุคคล เพราะภาวะผู้นำนี้มองว่า ลักษณะผู้นำมีมาตั้งแต่เกิด กลุ่มนี้ไม่เชื่อว่า การพัฒนาทรัพยากร มนุษย์จะนำไปสู่การเป็นผู้นำได้ ดังนั้น พวกเขาพยายามที่จะศึกษาในแง่ของการบุคลิกทางกายภาพเป็น สำคัญและระบุถึงตัวแปรของภาวะผู้นำที่ดีว่าควรจะเป็นในลักษณะ เช่น ระบุว่า ควรจะมีปัญญา ฉลาด กล้า หาญ มีคุณธรรม จริยธรรม เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว น่ารัก น่าเคารพ เป็นแบบอย่าง เป็นต้น ซึ่งก็คือ ภาวะการเป็นผู้นำมีพรสวรรค์มาตั้งแต่เกิด ที่มีความสามารถในการนำ พยายามให้ทัศนะส่วนตัวของผู้นำ มากกว่าที่จะศึกษาถึงบริบทอื่นๆ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม แนวคิดทฤษฎีนี้ก็ยังมีข้อบกพร่องอยู่มากจนนำไปสู่ การพัฒนาแนวคิดอื่นๆอีกมากมาย

^{๔๓} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๙๖.

^{๔๔} กิตติมา ปรีดีติลล, **การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์ , ๒๕๒๙), หน้า ๒๖๘.

ตารางที่ ๒.๕ แสดงทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ
๑	ธ สุนทรายุทธ, (ม.ป.ป, หน้า ๙๘-๙๙)	๑. ลักษณะทางกาย มีผู้นำที่เป็นหัวหน้ามักจะมี ความสูง และมี น้ำหนักมาก ๒. ลักษณะทางสติปัญญา มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๓. ลักษณะบุคลิกภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว
๒	สุวิระ ทรงเมตตา, (๒๕๔๓, หน้า ๙๖-๑๐๑)	๑. L = LOVE (ความรัก ความเมตตา ความกรุณา) ๒. E = EDUCATION (การให้ความรู้ ความเข้าใจ การสอนงาน) ๓. A = ADAPTATION (การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และ สภาพแวดล้อม) ๔. D = DECISION (การตัดสินใจ) ๕. E = ENTHUSIASTIC (ความกระตือรือร้น) ๖. R = RESPONSIBILITY (ความรับผิดชอบ) ๗. S = SINCERITY (ความจริงใจ) ๘. H = HARMONY. HONESTY (ความซื่อสัตย์) ๙. I = INTELLIGENCE (ความมีไหวพริบ) ๑๐. P = PERSUASIVENESS (ความอ่อนน้อมถ่อมตน)
๓	ยงยุทธ เปลียนผดุง, (๒๕๔๒, หน้า ๓๓)	๑. มีบุคลิกภาพที่ดี (Personality) ๒. ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) ๓. คุณลักษณะด้านสังคม (Social skill) ๔. คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical characteristics)
๔	กิติ ตัยคานนท์, (๒๕๓๔, หน้า ๕๗)	๑. มีสุขภาพแข็งแรงมีความรู้ดี ๒. มีบุคลิกภาพดี ๓. มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวไม่โลเล ตื่นตัวเสมอ ๔. มีความอดทน ๕. มีสมาธิ ใจคอกหนักแน่น สามารถบังคับตัวเอง ๖. มีการสังคมดี

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ
๕	นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, (๒๕๓๔, หน้า ๙๖)	๑. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ๒. ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสำเร็จ ๓. ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ๔. ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในด้านกิจกรรม ๕. ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีฐานะทางสังคม ๖. รู้สถานการณ์ รู้ภาวะจิตของคนระดับต่างๆ
๖	กิตติมา ปรีดีติลล, (๒๕๒๙, หน้า ๒๖๘)	๑. ต้องมีภูมิรู้ ๒. ต้องมีภูมิธรรม ๓. ต้องมีภูมิฐาน

๒) ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ ได้มีผู้ ให้แนวคิดไว้ดังนี้ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๙๓ ความไม่พอใจกับวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำเชิงคุณลักษณะได้ทำให้นักพฤติกรรมศาสตร์มุ่งความสนใจของพวกเขาสู่พฤติกรรมของผู้นำที่เกิดขึ้นจริง รากฐานของวิธีการศึกษาเชิง ‘สไตล์ความเป็นผู้นำ’ คือความเชื่อว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพ จะใช้สไตล์บางอย่างเพื่อที่จะนำบุคคล และกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้ข้อบกพร่องบางอย่างของการศึกษาเชิงคุณลักษณะ นักวิจัยได้หันเหไปพิจารณาพฤติกรรมหรือการกระทำที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิภาพเหมือนกับทฤษฎีเชิงคุณลักษณะ ทฤษฎีพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ที่ ผู้นำได้เผชิญอยู่ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวข้องกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไรพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกเรียกว่าสไตล์ความเป็นผู้นำ สไตล์ ความเป็นผู้นำ คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ แม้ความเป็นผู้นำทุกอย่างจะเกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้นำอาจจะแตกต่างกันภายใน ‘สไตล์’ ที่พวกเขาใช้เพื่อที่จะให้เขาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ปัจจัยสองอย่างที่ถุกเน้นในการศึกษาความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมคือ การมุ่งงาน และการมุ่งคน การมุ่งงานหมายถึง งาน การแบ่งงานกันทำ การตัดสินใจ และการประเมินผลงาน การมุ่งคนหมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งการเปิดรับและความเป็นมิตร และการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การศึกษาเชิงพฤติกรรมจะประกอบด้วยการศึกษาของมหาวิทยาลัย ไอโอวา มหาลัษมิ ชิแกน มหาลัษแห่งรัฐโอไฮโอ และตาข่ายการบริหารของเบลตและมิตัน

การมุ่งงานสูง/การมุ่งคนสูง การมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนต่ำ หรือการมุ่งงานต่ำ/การมุ่งคนสูง และผลการวิจัยพบว่าสไตล์ผู้นำที่มุ่งงานสูง/มุ่งคนสูง จะมีผลการดำเนินงานและความพอใจสูงกว่าสไตล์ผู้นำแบบอื่น แต่กระนั้นการวิจัยอย่างอื่นได้พบว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพอาจจะมุ่งคนสูง/มุ่งงานต่ำ หรือมุ่งคนต่ำ/มุ่งงานสูงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ดังนั้นสไตล์การมุ่งงานสูง/มุ่งคนสูง อาจจะไม่ได้ดีที่สุดเสมอไปข้อสรุปที่สำคัญของทฤษฎีเชิงพฤติกรรมคือ สไตล์ความเป็นผู้นำ ยิ่งมุ่งคนสูงเท่าไรจะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ยิ่งพอใจขึ้นเท่านั้น ข้อสรุปที่ว่าสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุดยังไม่แน่ชัด แต่หลักฐานบางอย่างชี้ให้เห็นว่าผู้นำที่มุ่งทั้งงานสูงและคนสูงจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุด เหตุผลอย่างหนึ่งของการขาดความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างสไตล์ความเป็นผู้นำ และผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้นำไม่ได้ใช้สไตล์ความเป็นผู้นำแบบเดียวอย่างสม่ำเสมอ หลักฐานคือ ผู้นำอาจจะปรับสไตล์ความเป็นผู้นำตามความต้องการของสถานการณ์ที่ได้เผชิญอยู่ เหตุผลประการที่ สองคือ การขาดผลลัพธ์ที่ลงความเห็นแน่นอนได้ว่าสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนจะมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแทนที่จะพยายามระบุสไตล์ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ เราควรจะเข้าใจสไตล์ความเป็นผู้นำแบบไหนเหมาะสมที่สุดกับองค์กร งาน และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแต่ละประเภท เป็นต้น^{๔๕}

รูปแบบพฤติกรรมตามของผู้นำ

การศึกษารูปแบบพฤติกรรมของผู้นำ นับว่าเป็นเรื่องสับสนไม่น้อย เพราะแบบของผู้นำย่อมแตกต่างกันออกไป ตามสถานการณ์ เวลา และสถานที่ ดังนั้น จึงมีนักวิชาการให้ความเห็นในเรื่องของแบบผู้นำแตกต่างกันออกไป มี ดังต่อไปนี้ น้อย สุปิงคลัด กล่าวถึง รูปแบบของผู้นำ ว่ามีรูปแบบมากมายหลายลักษณะด้วยกัน ทำให้รูปแบบแตกต่างกันออกไป ตามสถานการณ์ เวลาและสถานที่ แต่ก็พอที่จะจำแนกรูปแบบการศึกษาผู้นำ ออกเป็น ๔ แนวทาง ซึ่งจะพิจารณาได้จาก ๑.แหล่งที่มาอำนาจของผู้นำ ๒.การใช้อำนาจของผู้นำ ๓.วิธีการทำงานของผู้นำ ๔. แนวทางพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออก^{๔๖} กวี วงศ์พูน กล่าวถึง รูปแบบของผู้นำ ที่ได้รับอำนาจไว้ ๓ ประเภท คือ

๑) ผู้นำแบบใช้เดช ผู้นำลักษณะนี้นับถืออำนาจที่ได้รับตามกฎหมายเป็นข้ออ้างมักใช้อำนาจที่ตนมีอยู่ ทำทุกอย่างที่ตนพอใจ โดยไม่มีการยั้งยั้ง

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗-๑๗๓.

^{๔๖} น้อย สุปิงคลัด, ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

๒) ผู้นำแบบใช้พระคุณ ผู้นำลักษณะแบบนี้มิได้ใช้อำนาจที่ตนมีอยู่เป็นเครื่องมือในการบริหารแต่กลับใช้อำนาจและศิลปะของการเป็นผู้นำอยู่ก่อให้เกิดความศรัทธาจากใต้บังคับบัญชา ที่ช่วยให้เกิดความเห็นอกเห็นใจตามมา และมุ่งสร้างมนุษยสัมพันธ์ในหมู่ผู้ร่วมงาน ก่อให้เกิดความเคารพนับถือ และมีผลผลักดันให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานด้วยความเต็มใจ

๓) ผู้นำแบบพ่อพระ ผู้นำลักษณะนี้ เป็นผู้นำที่พยายามทำตนให้ควรแก่การเคารพ นับถือ ตามตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ได้รับ โดยให้ความเห็นอกเห็นใจและความเป็นธรรมแก่ทุกคน

๒.๑ รูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิภาพน้อย มี ๔ ประเภท

พฤติกรรมผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการนำพาองค์กร หน่วยงาน หรือสังคมที่ตนรับผิดชอบให้ไปสู่เป้าหมาย แต่ผู้นำทุกคนเชื่อว่า จะประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำมีประสิทธิภาพในความเป็นผู้นำน้อย ซึ่งนักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำที่มีประสิทธิภาพน้อยไว้ ดังนี้

๑) แบบผู้หนีงาน ผู้นำแบบนี้ขาดความสนใจด้านที่เกี่ยวกับความสำเร็จของงาน ตลอดจนสัมพันธ์ภาพของผู้ร่วมงาน เขาไม่หนีงานแต่อย่างใด แต่อาจกระทำอันเป็นการขัดขวางการทำงานของผู้อื่นโดยแทรกหรือการปิดบังข้อเท็จจริงคิดว่าคงไม่ได้รับความยุติธรรมจึงได้ละทิ้งงาน

๒) แบบนักบุญ เป็นผู้มีใจเมตตา และคำนึงถึงสัมพันธ์ภาพอันดีเหนือสิ่งอื่นใด เพื่อให้ปฏิบัติงานได้ผล เขาเชื่อว่าผลผลิตของงานไม่สำคัญเท่าความสนิทสนมอันดีระหว่างกัน

๓) แบบเผด็จการ ลักษณะของหัวหน้างานแบบนี้เป็นผู้ที่ทำงานมุ่งแต่ภารกิจอย่างเดียวไม่คำนึงถึงเรื่องอื่นๆ ไม่มีสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมงาน และไม่มีควมไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำชนิดนี้มองผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นเครื่องจักร

๔) แบบประนีประนอม คือ ผู้นำยอมรับการมุ่งงานสำเร็จและการสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดี กับผู้ร่วมงาน แต่ไม่มีความสามารถ หรือประสานทั้ง ๒ อย่างเข้าด้วยกัน ลักษณะของเขาจึงเป็น แบบประนีประนอม ยินดีที่จะขจัดปัญหาที่เกิดขึ้น ให้น้อยลงมากกว่าที่จะผลิตให้มาก

๒.๒ รูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากมี ๔ ประเภท

พฤติกรรมของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น ต้องเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ มีความรู้ความสามารถ ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นองค์ประกอบในการดำเนินงาน ซึ่งผู้นำดังกล่าวนี้มีท่านผู้รู้ได้ให้แบบในการทำงานไว้ ดังนี้ ๑. แบบผู้ทำตามคำสั่งอย่างเดียว ๒. แบบนักพัฒนา ๓. แบบผู้เผด็จการที่มีศิลปะ ๔. แบบนักบริหาร^{๔๗}

^{๔๗} กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, หน้า ๒๖.

๒.๓ ผู้นำตามพฤติกรรม ๓ แบบ

พฤติกรรมผู้นำหรือผู้บริหารย่อมมีความแตกต่างกันไปตามฐานะบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับผิดชอบทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำมีพฤติกรรมที่แสดงออกในการทำงานโดยยึดหลักการที่แตกต่างกัน อันมีพฤติกรรมเป็นตัวกำหนด ซึ่งผู้นำประเภทนี้มีท่านผู้รู้ได้แบ่งพฤติกรรมไว้ ดังนี้

- ๑) ผู้นำแบบยึดสถาบันเป็นหลัก ผู้นำแบบนี้จะยึดผลผลิตเป็นหลัก โดยให้ทุกคนปฏิบัติตามนโยบาย และไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาคนอื่น ๆ จึงใช้อำนาจอย่างเต็มที่
- ๒) ผู้นำแบบยึดตัวบุคคลเป็นหลัก ผู้นำที่คำนึงถึงผู้ใต้บังคับบัญชา และความสุขของผู้ร่วมงานการขัดต่อระเบียบเป็นเรื่องธรรมดาความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานเป็นการนอกแบบ คบหากันที่ตัว
- ๓) ผู้นำแบบสานประโยชน์ ของสถาบันหรือหน่วยงานที่สอดคล้อง คำนึงถึงประโยชน์และหน่วยงานเป็นหลัก

๒.๔ พฤติกรรมของผู้นำตามบทบาทที่แสดงออกไว้ ๓ ประเภท

ผู้นำกับการแสดงออกตามบทบาทที่ตนรับผิดชอบ มีหลากหลายรูปแบบตามความถนัด ความรู้ความสามารถของผู้นำที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานซึ่งผู้นำประเภทนี้มีนักวิชาการให้ทัศนะไว้ ดังนี้

- ๑) ผู้นำแบบพ่อแม่ปกครองลูกผู้นำที่ทำตัวเหมือนพ่อแม่ของผู้ใต้บังคับบัญชาทำตนเป็นผู้รู้ทุกประการ และปกป้องผู้ใต้บังคับบัญชาที่จงรักภักดีโดยที่ใครแตะไม่ได้
- ๒) แบบใช้กลวิธีเพื่อควบคุม การบริหาร ลักษณะนี้จะพยายามใช้อำนาจ โดยการรอบรู้ในตำแหน่ง มักคำนึงถึงประโยชน์และหาโอกาสโดยเอาผู้อื่นบังหน้าเป็นคนเอาดีใส่ตัวเอาชั่วให้คนอื่น
- ๓) แบบผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำลักษณะนี้ค่อนข้างไปทางนักวิชาการมากกว่าการบริหาร มักให้คำแนะนำมากกว่าการสั่งการ^{๔๘}

รูปแบบของผู้นำมี ๔ แบบ คือ

๑. ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ ๒. ผู้นำแบบบงการ ๓. ผู้นำแบบจงใจ และ ๔. ผู้นำแบบร่วมใจ^{๔๙} ส่วน Edwin B. Flippo , กล่าวว่า แบบของผู้นำ ในการใช้อำนาจมี ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้นำ แบบอำนาจนิยมหรือแบบผู้นำอัตตาธิปไตย เป็นลักษณะผู้นำที่ตัดสินใจกำหนดนโยบายและวางแผนปฏิบัติงานด้วยตนเอง แล้วจึงกำหนดหรือมอบหมายให้กับสมาชิกทำตามแนวทางและแผนงานที่ตนกำหนดไว้มักไม่สนใจรับฟังความเห็นข้อเสนอแนะของสมาชิก

^{๔๘} น้อย สุปิงคลัด, ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๗-๑๙.

^{๔๙} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิชย์ ๒๕๔๖), หน้า ๓๖๒-๓๖๔.

๒) ผู้นำแบบตามสบาย หรือผู้นำแบบเสรีนิยมคือผู้นำที่ยอมให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แต่มักจะไม่ค่อยตัดสินใจไม่ให้ข้อเสนอแนะ ไม่วางแผน ไม่กำหนดนโยบาย โดยจะปล่อยให้สมาชิกแก้ปัญหาตนเอง หรือปล่อยให้สถานการณ์คลี่คลายไปเอง ผู้นำประเภทนี้จะไม่ค่อยพบ เพราะส่วนมากแล้วจะเป็นผู้นำอยู่ไม่นานก็ต้องพ้นสภาพผู้นำ

๓) ผู้นำแบบประชาธิปไตย คือ ลักษณะของผู้นำที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดนโยบาย และร่วมวางแผนปฏิบัติงานของกลุ่ม ผู้นำประเภทนี้เต็มใจรับฟัง พิจารณาข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของสมาชิก^{๕๐}

แบบของผู้นำนั้น จากการศึกษาพบว่า มีหลายรูปแบบ พอสรุปใจความว่า ๓ แบบ ได้แก่ แบบอัตตาธิปไตย คือ มีตนเป็นใหญ่ใช้อำนาจหรือพระเดชแบบเผด็จการเป็นต้น แบบเสรีนิยม คือปล่อยให้สมาชิกแก้ปัญหาตนเอง เป็นนักบุญหนึ่งงานปล่อยให้สถานการณ์คลี่คลายไปเองเป็นต้น และแบบประชาธิปไตย คือ ถือนำความคิดของคนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ทำงานมีการวางแผน มีระเบียบ มีส่วนรวมในการตัดสินใจ

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม พยายามมุ่งเน้นไปที่รูปแบบพฤติกรรมการใช้อำนาจของผู้นำซึ่งการบริหารจัดการงานของแต่ละผู้นำย่อมมีความแตกต่างกันไปโดยสิ้นเชิง ซึ่งแต่ละรูปแบบที่กล่าวมามีจุดแข็งและจุดด้อยในตัวเอง เช่น พฤติกรรมใช้อำนาจแบบเผด็จการอาจจะใช้ได้ดีในองค์การที่ขาดระเบียบวินัย และขาดประสิทธิภาพในการทำงาน แต่รูปแบบนี้จะมีข้อด้อยก็คือ การสร้างความไม่พอใจแก่ผู้ตามอย่างมากและอาจจะโดยต่อต้านด้วยซ้ำ ในขณะที่พฤติกรรมใช้อำนาจแบบประชาธิปไตย อาจจะมีข้อเสียของวินัยและความอิสระของการทำงานแบบความพอใจซึ่งงานที่ออกมาอาจจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ได้แต่จะมีข้อดีคือ ความพอใจในงานและผู้นำ แต่นักคิดหลายพยายามมุ่งเน้นไปพฤติกรรมใช้อำนาจในเชิงการมีส่วนร่วมเพราะมุ่งเห็นถึงศักยภาพของความคิดเห็นของบุคคลากรในองค์กรว่า บุคคลากรเหล่านั้นย่อมมีประสบการณ์ในการทำงานอย่างมาก ย่อมนำมาปรับเปลี่ยนแปลงระบบงานที่เป็นปัญหาอยู่เพื่อให้เกิดการพัฒนาในการทำงานได้ ซึ่งพฤติกรรมใช้อำนาจรูปแบบนี้มีความประสพผลสำเร็จมากกว่าในรูปแบบอื่นๆ แต่หากจะกล่าวว่าทุกรูปแบบดีเท่ากัน แต่ภาวะความเป็นผู้นำน่าจะเป็นคำตอบสำหรับคำถามที่ว่าประสิทธิภาพของงานจะใช้รูปแบบเดียวกันในการบริหารงานก็ไม่

^{๕๐} Edwin B. Flippo, ดูเพิ่มเติมอ้างอิงใน สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : กรณีกำหนดผู้นำหมู่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

ตารางภาพที่ ๒.๖ แสดงทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม
๑	กิติมา ปรีดีติลล, (๒๕๒๙, หน้า ๒๖๘)	ผู้นำที่มุ่งทั้งงานสูงและคนสูงจะทำให้ผลการดำเนินงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาสูงที่สุด
๒	น้อย สุปิงคลัต, (๒๕๓๗, หน้า ๑๑)	๑. แหล่งที่มาอำนาจของผู้นำ ๒. การใช้อำนาจของผู้นำ ๓. วิธีการทำงานของผู้นำ ๔. แนวทางพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออก
๓	กวี พงศ์พัฒ, (๒๕๓๖, หน้า ๒๖)	ประเภทของผู้นำ ๑. ผู้นำประเภทใช้พระเดช ๒. ผู้นำประเภทใช้พระคุณ ๓. ผู้นำประเภทพ่อพระ รูปแบบของผู้นำ ๑. แบบผู้หนึ่งงาน ๒. แบบนักบุญ ๓. แบบเผด็จการ ๔. แบบประนีประนอม ประเภทผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ๑. แบบผู้ทำตามคำสั่งอย่างเดียว ๒. แบบนักพัฒนา ๓. แบบผู้เผด็จการที่มีศิลปะ ๔. แบบนักบริหาร

ตารางภาพที่ ๒.๖ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม
๔	น้อย สุปิงคลัต, (๒๕๓๗, หน้า ๑๗-๑๙)	ผู้นำตามพฤติกรรม ๓ แบบ ๑. ผู้นำแบบยึดสถาบันเป็นหลัก ๒. ผู้นำแบบยึดตัวบุคคลเป็นหลัก ๓. ผู้นำแบบसानประโยชน์ พฤติกรรมของผู้นำตามบทบาทที่ ๓ ประเภท ๑. ผู้นำแบบพ่อแม่ปกครองลูก ๒. แบบใช้กลวิธีเพื่อควบคุม ๓. แบบผู้เชี่ยวชาญ
๕	สมพงษ์ เกษมสิน, (๒๕๔๖, หน้า ๓๖๒-๓๖๔)	๑. ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ ๒. ผู้นำแบบบงการ ๓. ผู้นำแบบจูงใจ ๔. ผู้นำแบบร่วมใจ
๖	Edwin B. Flippo, ใน สุรศักดิ์ ม่วงทอง, (๒๕๔๓, หน้า ๑๕)	๑. ผู้นำแบบอำนาจนิยมหรือแบบผู้นำอัตตาธิปไตย ๒. ผู้นำแบบตามสบาย หรือผู้นำแบบเสรีนิยม ๓. ผู้นำแบบประชาธิปไตย

๓) ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ได้เริ่มสนใจกันตั้งแต่ปีทศวรรษที่ ๑๙๖๐-๑๙๘๐ เป็นการศึกษาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ “วิธีที่ดีที่สุด” (best way) เหมาะสมกับความต้องการของสถานการณ์ต่าง ๆ มีการศึกษากันหลายแนวทางโดยการนำเอาพฤติกรรมผู้นำดั้งเดิม ๓ แบบ หรือ มิติพฤติกรรมผู้นำ ๒ มิติ จากการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ ดังกล่าวมาศึกษาสถานการณ์เฉพาะที่กำหนดในแต่ละทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟิลเลอร์ทฤษฎีความเป็นผู้ตามสถานการณ์ของเฮอร์เชย์ และแบบลนชาร์ดทฤษฎีเส้นทาง-เป้าหมายของเฮาส์ทฤษฎีบทสถานการณ์ตัดสินใจของวูมและเยทตัน เป็นต้น

การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ดังกล่าวกำหนดสถานการณ์ในแต่ละทฤษฎีแตกต่างกันส่วนแบบผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะใช้ผู้นำแตกต่างกันตามสถานการณ์ของแต่ละทฤษฎีนั้น ๆ

ดังเช่น ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟีตเลอร์ให้ความสำคัญของสถานการณ์การควบคุม (situational control) ๓ สถานการณ์ คือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ๒) โครงสร้างงาน และ ๓) อำนาจตามตำแหน่ง^{๕๑}

๓.๑ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของ Fiedler

Fiedler ได้เสนอทฤษฎีสถานการณ์ที่ได้รับการยอมรับกว้างขวางมากที่สุดโดยเรียกว่า ทฤษฎีสถานการณ์ของ Fiedler (Fiedler's Contingency Theory) หรือ แบบสถานการณ์ของ Fiedler (Fiedler's Contingency Model) Fiedler ได้กำหนดให้สถานการณ์ประกอบด้วย ๓ ตัวแปร ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก โครงสร้างของงานและอำนาจในตำแหน่ง^{๕๒} Crawford, Kydd และ Riches กล่าวว่าทฤษฎี ของ Fiedler ได้แยกระหว่างแบบภาวะผู้นำออกจากพฤติกรรมผู้นำ ตามที่ Fiedler ระบุว่าแบบภาวะผู้นำเกิดจากภายในเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลที่แสดงถึง แรงจูงใจกับความตั้งใจในการแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำส่วนพฤติกรรมผู้นำ กล่าวถึง การกระทำพิเศษที่ผู้นำ สามารถแสดงออกหรือไม่ก็ได้ถ้าผู้นำมีความรู้และทักษะเพียงพอจะสามารถแสดงออกถึงภาวะผู้นำได้ อย่างเหมาะสมกับเวลาสถานการณ์ได้^{๕๓} ตัวแบบสถานการณ์ของ Fiedler ประกอบด้วยหลักสำคัญ ดังนี้ ๑. แบบภาวะผู้นำถูกกำหนดโดยระบบแรงจูงใจของผู้นำ ๒. การควบคุมสถานการณ์ขึ้นอยู่กับปัจจัยได้ แก่ บรรยากาศของกลุ่ม โครงสร้างของงานและอำนาจในตำแหน่งของผู้นำ ๓. ประสิทธิภาพของกลุ่มขึ้นอยู่กับ การจับคู่ (Matching) ได้เหมาะสมระหว่างแบบภาวะผู้นำกับการควบคุมสถานการณ์^{๕๔} ขณะที่ Kazmier กล่าวถึงสมมุติฐานของ Fiedler ว่ามีขอบเขตของผู้นำที่ควรมุ่งคนในพฤติกรรมการจัดการตาม สถานการณ์ และตามตัวแปรของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก โครงสร้างงานและอำนาจตาม ตำแหน่งของผู้นำ^{๕๕} และกล่าวว่าสมมุติฐานของ Fiedler พัฒนามาจากแบบสถานการณ์ของผู้นำที่มี

^{๕๑} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, ๒๕๔๐, หน้า ๑๘๖.

^{๕๒} Fiedler อังโน, สุเทพ พงศศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๑.

^{๕๓} Crawford, Megan ; Kydd, Lesley ; and Riches, Colin, Leadership and Teams in Educational Management, 5 thed, Great Britain: Bookcraft. 2002), p. 27.

^{๕๔} Fiedler อังโน, สุเทพ พงศศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์, หน้า ๒๙๑.

^{๕๕} Kazmier, Leonard J, Management a Programmed Approach with Cases and Applications, 3 thed, The United States of America: McGraw-Hill, Inc, 1980), p. 411.

ประสิทธิภาพ (Contingency Model of Leadership Effectiveness) แบบนี้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและสถานการณ์ที่สนับสนุนที่ Fiedler เสนอไว้ ๓ มิติ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกพิจารณาถึงตัวแปรที่กำหนดตัวสนับสนุนในสถานการณ์ต่างๆ

๒. ระดับของโครงสร้างงาน มีความสำคัญมากเป็นอันดับสองถือเป็นตัวบ่อนตามทีสนับสนุนภาวะผู้นำตามสถานการณ์

๓. อำนาจจากตำแหน่งของผู้นำ ถือเป็นมิติที่ใช้พิจารณามิติของสถานการณ์^{๕๖}

ส่วน ลัทธิกาล ศรีวะรมย และคณะกล่าวถึงทัศนะของ Fiedler ว่ามีการมองว่าบุคคลไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเป็นผู้นำ ดังนั้นโมเดลจึงช่วยให้เป็นผู้นำได้เหมาะสมกับสถานการณ์ตัวแปร ๓ ประการซึ่งกำหนดความสามารถสร้างความพึงพอใจของสถานการณ์ของผู้นำมีดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก (Leader and Member Relations) เป็นระดับของความไว้วางใจร่วมกันและการให้การสนับสนุนระหว่างพนักงานและผู้นำซึ่งระบุถึงความเต็มใจของพนักงานที่จะตอบสนองต่อการแนะนำของผู้นำ

๒. โครงสร้างงาน (Task Structure) เป็นระดับซึ่งเป้าหมายงานวิธีการและมาตรฐานการทำงานมีการกำหนดอย่างชัดเจน มีการกำหนดไว้อย่างดีและสม่ำเสมอ

๓. อำนาจของตำแหน่งเป็นระดับของอำนาจที่ได้รับการอนุญาตโดยองค์การของผู้นำ^{๕๗}

นอกจากนี้ สุเทพ พงศศรีวัฒนกุลกล่าววว่า แต่เดิมนั้น Fiedler ไขคำว่าสถานการณ์ที่เอื้อต่อผู้นำมากกว่าคำว่าความควบคุมสถานการณ์ดังเช่นปัจจุบัน โดยมี ๓ ตัวแปรดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก (Leader and Member Relations) ได้แกระดับของการให้ความนับถือ ความมั่นใจ และความไว้วางใจที่ ผู้ตามมีต่อผู้นำ ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับในตัวผู้นำ ทั้งนี้การใช้อิทธิพลของผู้นำจะเกิดผลเพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับยอมรับของผู้ตาม

๒. โครงสร้างงาน (Task Structure) เป็นความชัดเจนของงานและองค์ประกอบต่าง ๆ ของงาน มีดังนี้

^{๕๖} Luthans Luthans, Fred, **Organizational Behavior**, New York : McGraw-Hill, Inc, 1973), p. 501.

^{๕๗} ลัทธิกาล ศรีวะรมย และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิสิทธ์พัฒนา จำกัด , ๒๕๓๙), หน้า ๔๐๓.

๒.๑ การแบ่งงานออกเปื่องานย่อย และมีการระบุหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานให้ผู้ทำงานทราบอย่างชัดเจนเพียงไร

๒.๒ สามารถที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานด้วยวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ได้ดีเพียงไร

๒.๓ ระดับความยากง่ายในการตรวจหาความบกพร่องและวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผลผลิตหรือมีอำนาจการตัดสินใจอยู่ในระดับใด

๒.๔ งานนั้นมีเป้าหมายเพียงคำตอบเดียวหรือมากกว่านั้น

๓. อำนาจในตำแหน่ง (Position Power) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญลำดับสามของการควบคุมสถานการณ์ ซึ่งหมายถึง อำนาจของผู้นำหรือบุคคลที่ติดมากับตำแหน่งหน้าที่การงานการตรวจสอบความมีอำนาจในตำแหน่งของผู้นำว่ามากหรือน้อย^{๕๘}

ทฤษฎีของ Fiedler สามารถสรุปได้ว่าภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพหรือไม่ มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับสถานการณ์ถ้าสัมพันธภาพของผู้นำและผู้ตามดี และมีโครงสร้างของงานชัดเจน ผู้นำจะสามารถควบคุมสถานการณ์ขององค์กรได้และสามารถบริหารงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของ Hersey and Blanchard ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของ Hersey และ Blanchard ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลและระดับวุฒิ ภาวะของผู้ตามได้สรุปพฤติกรรมของผู้นำ ๒ มิติหลักไว้ดังนี้

๑. มิติพฤติกรรมด้านเนื้องาน (Task Behavior) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกมาในเรื่องการจัดรูปแบบงานและอธิบายบทบาทของผู้ร่วมงาน มีกิจกรรมอะไรบ้างเมื่อไรกิจกรรมนั้นจะต้องสำเร็จ การสื่อสารมีลักษณะใดบ้าง วิธีการที่จะทำให้งานบรรลุตามเป้าหมาย

๒. มิติพฤติกรรมด้านเน้นความสัมพันธ์ (Relationship Behavior) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกมาในเรื่อง การทำนุบำรุงรักษาความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานและระหว่างผู้ร่วมงานด้วยกัน โดยเปิดช่องของการสื่อสารให้กว้าง รับฟังให้คำปรึกษา ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจแก่ผู้ร่วมงาน^{๕๙}

^{๕๘} สุเทพ พงศศิริวัฒน์, ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๓.

^{๕๙} Hersey and Blanchard, อ้างใน พนมพร จันทระปัญญา, เอกสารประกอบการเรียนวิชา ๐๕๑๗๒๓ ภาวะผู้นำทางการศึกษา, (ออดสำเนา), (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

Crawford, Kydd และ Riches กล่าวว่า Hersey and Blanchard ได้เสนอทฤษฎีสถานการณ์ลำดับชั้นว่าพฤติกรรมภาวะผู้นำมีความแตกต่างกันไปตามความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตาม ด้วยเหตุนี้สถานการณ์ในทฤษฎีจึงถูกกำหนดโดยความสามารถใน ๒ มิติคือ ๑ ความสามารถในการวิชาชีพ และ ความสามารถทางจิตศาสตร์โดยมีมิติแห่งพฤติกรรมของผู้นำอยู่ ๒ คือ พฤติกรรมมุ่งงาน และพฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์^{๖๐} ขณะที่ ลัทธிகาล ศรีวะรมยและคณะกล่าวว่า ทฤษฎี ผู้นำเชิงสถานการณ์ของ Hersey and Blanchard เป็นทฤษฎีความเป็นผู้นำซึ่งเสนอว่าพฤติกรรมผู้นำควรจะเปลี่ยนแปลงตามความพร้อมของพนักงานในการทำงาน ความพร้อมของพนักงานจะแตกต่างกันในแต่ละงาน ความพร้อม ของพนักงานที่ Hersey and Blanchard เรียกว่าความพร้อมในการเป็นผู้ตามเป็นหน้าที่ของสองปัจจัย คือ ๑) ความสามารถเช่น ทักษะความรู้และประสบการณ์ ๒) ความเต็มใจเช่น ความเชื่อมั่น^{๖๑} เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์อยู่กรอบใหญ่ของ Fiedler ที่พยายามให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม โครงสร้างงานและอำนาจตามตำแหน่งตามสถานการณ์หรือบริบทที่แตกต่างกันซึ่งมีแนวโน้มการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามหรือมองไปถึงทรัพยากรมนุษย์มากที่สุด เพราะมองว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องในการบริหารงานนั้น ย่อมจะต้องเกิดความไม่เท่าเทียม ไม่เสมอภาคกันในเชิงบรรทัดฐานขององค์กรได้ถ้าหากการกระทำของผู้นำส่อไปในทิศทางของความมีอคติทางอารมณ์ตามสถานการณ์ต่างๆ ย่อมก่อให้เกิดกับความไม่พอใจของผู้ตามอีกส่วนหนึ่ง หากเป็นดังนั้น การทำงานของผู้ตามย่อมเกิดความท้อใจ ขาดแรงจูงในการทำงาน งานที่ออกมาย่อมขาดคุณภาพและขาดประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวัง ดังนั้น นักทฤษฎีกลุ่มนี้หลายนท่านพยายามชี้ไปที่การสร้าง ความพอใจ แรงบันดาลใจ และการสร้างความเชื่อมั่นในตัวของผู้ภาวะซึ่งก็คือ ความคาดหวังที่จะมอบการไว้วางใจแก่ผู้นำของตน หากผู้นำของตนไม่สามารถจะสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจได้ก็เท่ากับว่าไม่สามารถจะควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมขององค์กรได้

^{๖๐} Crawford, Megan Kydd, Lesley and Riches, Colin, 2002), p. 27.

^{๖๑} ลัทธிகาล ศรีวะรมยและคณะ, องค์การและการจัดการ, หน้า ๔๐๙.

ตารางภาพที่ ๒.๗ แสดงทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์
๑	สมยศ นาวิการ, (๒๕๔๐,)	สถานการณ์การควบคุม (situational control) ๓ สถานการณ์ คือ ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ๒. โครงสร้างงาน ๓. อำนาจตามตำแหน่ง
๒	Fiedler, ใน สุเทพ พงศศิริวัฒน์, (๒๕๔๗,)	สถานการณ์ประกอบด้วย ๓ ตัวแปร ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้นำกับสมาชิก โครงสร้างของงานและอำนาจในตำแหน่ง
๓	Crawford, Kydd และ Riches, (2002, p.27)	การกระทำพิเศษที่ผู้นำสามารถแสดงออกหรือไม่ก็ได้ถ้าผู้นำมี ความรู้และทักษะเพียงพอจะสามารถแสดงออกถึงภาวะผู้นำได้ อย่างเหมาะสมกับเวลาสถานการณ์ได้
๔	Kazmier, Leonard J, (1980, p. 411)	การจัดการพฤติกรรมของคนตามสถานการณ์ในความสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำกับสมาชิก โครงสร้างงานและอำนาจตามตำแหน่งของ ผู้นำ
๕	Luthans Luthans, (1973, p. 501)	๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกเป็นระดับของความไว้วาง ใจรวมกัน ๒. โครงสร้างงานเป็นระดับซึ่งเป้าหมายงานวิธีการและมาตรฐาน ๓. อำนาจของตำแหน่งเป็นระดับของอำนาจ
๖	ลัทธิกาล ศรีวระมย์, (๒๕๓๙, หน้า ๔๐๓)	๑. เน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก ๒. เน้นไปที่โครงสร้างงาน ๓. เน้นไปที่อำนาจของตำแหน่ง
๗	สุเทพ พงศศิริวัฒน์, (๒๕๔๗, หน้า ๒๙๓)	๑. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกได้แก่ระดับของการให้ ความนับถือ ความมั่นใจ ๒. โครงสร้างงานเป็นความชัดเจนของงานและองค์ประกอบต่าง ๆ ของงาน ๓. อำนาจในตำแหน่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญลำดับสามของการ ควบคุมสถานการณ์

ตารางภาพที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์
๘	Hersey and Blanchard, ใน พนมพร จันทรปัญญา, (๒๕๔๕, หน้า ๔๑)	๑. มิติพฤติกรรมด้านเนื้องาน (Task Behavior) ๒. มิติพฤติกรรมด้านเนื้องานความสัมพันธ์ (Relationship Behavior)
๙	Crawford, Kydd และ Riches, (2002, p.27)	๑. ความสามารถในการวิชาชีพ และ ความสามารถทางจิตศาสตร์โดยมีมิติแห่งพฤติกรรมของผู้นำอยู่ ๒. พฤติกรรมมุ่งงาน และพฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์

๔) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป

เนื่องจากความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร ดังนั้น ความเป็นผู้นำจะเป็นจุดรวมของการวิจัย และการสร้างทฤษฎีขึ้นมาอย่างไม่ขาดสาย นักวิจัยจะดำเนินการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุง และขยายทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงคุณลักษณะ พฤติกรรมและสถานการณ์ออกไปอีก นอกจากนี้ นักวิจัยกำลังพิจารณาอย่างใกล้ชิดกับบทบาทของความเป็นผู้นำทางการบริหารภายในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน และการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นทุกขณะ ดังนั้นจึงมีทฤษฎีความเป็นผู้นำใหม่ปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง วิธีการศึกษาการเป็นผู้นำที่ดึงดูดความสนใจอย่างมากในช่วงเวลานี้คือ แนวความคิดของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป หรือความเป็นผู้นำโดยวิสัยทัศน์และบาร์มี ยังถูกเรียกอีกหลายชื่อ เช่น ความเป็นผู้นำเชิงบันดาลใจ ความเป็นผู้นำเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้น

ข้อโต้แย้งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งที่เกี่ยวพันกับความเป็นผู้นำคือ โอกาสที่ผู้บริหารและผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันหรือเหมือนกัน ข้อโต้แย้งข้อหนึ่งคือ ผู้บริหารจะทำสิ่งเดียวกันครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ผู้นำจะต้องคิดค้นสิ่งใหม่เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและบันดาลใจให้ผู้ตามใช้ความพยายามสูงกว่าปกติ ภายในการศึกษาข้อโต้แย้งนี้ ทางด้าน Bernard M. Bass^{๖๒} ผู้เชี่ยวชาญทางความเป็นผู้นำได้แยกความแตกต่างระหว่างผู้นำแบบรักษากรณ และผู้นำเชิงปฏิรูป โดยกล่าวว่า ผู้นำแบบรักษากรณจะใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานตามระดับที่คาดหวังไว้ ด้วยการช่วยเหลือให้พวกเขาบรรลุเป้าหมาย และสร้างความเข้าใจว่าความต้องการและรางวัลที่พวกเขาต้องการจะถูกเชื่อมโยงกับความสำเร็จของ

^{๖๒} Bernard M. Bass, อ้างใน สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, ๒๕๔๐, หน้า ๑๘๘.

เป้าหมายอย่างไร ดังนั้นความเป็นผู้นำแบบรักษาการณ์จะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความเป็นผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ซึ่งความเป็นผู้นำในลักษณะนี้จะผูกพันอย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงเส้นทางเป้าหมาย ทฤษฎีความเป็นผู้นำตามสถานการณ์อื่นที่ได้กล่าวมาแล้วจะเป็นวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำรักษาการณ์ด้วย ในทางตรงกันข้ามผู้นำเชิงปฏิรูปจะสนใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานสูงกว่าความคาดหวังปกติ ด้วยการบันดาลใจพวกเขาให้มุ่งภารกิจที่กว้างขึ้น โดยการมุ่งเป้าหมายระดับสูงแทนที่จะเป็นเป้าหมายระดับต่ำ และการมีความเชื่อมั่นต่อความสามารถของพวกเขาที่จะบรรลุภารกิจที่ระบุ โดยผู้นำตามแนวคิดของแบส ปัจจัยหรือองค์ประกอบของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปมี ๔ ด้าน คือ ๑) การใช้บารมี ๒) การบันดาลใจ ๓) การกระตุ้นความคิดเห็น และ ๔) การพิจารณาส่วนบุคคลภายใน

ในบรรดาปัจจัยความเป็นผู้นำเหล่านี้ความเป็นผู้นำที่มีบารมีจะมีความสำคัญมากที่สุด บารมีคือ ความสามารถของผู้นำที่จะบันดาลความภูมิใจ ความศรัทธา และความเคารพ รับรู้ถึงสิ่งที่สำคัญอย่างแท้จริง และสามารถระบุภารกิจหรือวิสัยทัศน์ที่บันดาลใจผู้ตามอย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลสำคัญหลายคน เช่น มาร์ติน ลูเธอร์ คิง, มหาตมะ คานธี, จอห์น เอฟ. เคนเนดี และแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ ล้วนแล้วแต่มีบารมี แม้ว่ามีนักวิจัยหลายคนทางรัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาได้ศึกษาแนวความคิดนี้มานานแล้ว แต่ความสนใจอย่างจริงจังของนักวิจัยทางการบริหารได้เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ นักวิจัยระยะแรกจะมองบารมีเป็นคุณลักษณะทางบุคลิกภาพโดยกำเนิด แต่กระนั้นไม่ว่าผู้นำจะมีบารมีหรือไม่ ดูเสมือนกับว่าขึ้นอยู่กับสายตาของผู้ตาม ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษามากขึ้น เพื่อที่จะมุ่งสร้างความเข้าใจพฤติกรรมของผู้นำที่มีบารมี โดยการศึกษาบางอย่างได้ระบุว่าผู้นำที่มีบารมีจะพยายามเปลี่ยนแปลงฐานะเดิม

จากการวิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาภาวะผู้นำในช่วงเวลาต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาภาวะผู้นำในอดีต ยังมีจุดด้อยบางประการ กล่าวคือ การศึกษาคุณลักษณะผู้นำยังสรุปคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลที่เป็นสากลยังไม่ได้ การศึกษาพฤติกรรมผู้นำก็ยังสรุปพฤติกรรมผู้นำ หรือสไตล์ความเป็นผู้นำที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ก็จะมีสภาพการณ์ที่แตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละทฤษฎี ส่วนการศึกษาภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป หรือภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นแนวทางที่ผู้นำมุ่งพัฒนาผู้ตามให้เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกอันสูงส่งเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการสร้างสรรค์ความสามารถในการแข่งขันขององค์กรภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมุ่งไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันทั้งของผู้นำและของผู้ตาม^{๖๓}

องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการปฏิรูปมีหลายอย่าง คือ

^{๖๓} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, ๒๕๔๐, หน้า ๑๘๘-๒๑๙)

๑. การสร้างวิสัยทัศน์ (visioning) คือ ความสามารถของผู้นำที่จะสร้างวิสัยทัศน์หรือมองอนาคตขององค์กรอย่างชัดเจน การสร้างวิสัยทัศน์อาจจะมีรูปแบบมากกว่าหนึ่งอย่าง แทนที่จะเรียกร้องให้บุคคลทุกคนภายในองค์กรมุ่งไปตามแผนที่เส้นทางวิสัยทัศน์ของผู้นำ ผู้นำเชิงปฏิรูปอาจพยายามให้บุคคลแต่ละคนมีวิสัยทัศน์ของตัวเอง ดังที่ ผู้บริหารคนหนึ่งได้กล่าวว่า ผู้นำรับผิดชอบไม่เพียงแต่การมีวิสัยทัศน์เท่านั้น แต่จะต้องรับผิดชอบกระบวนการของการสร้างวิสัยทัศน์ทั่วทั้งองค์กรอีกด้วย

๒. การสร้างค่านิยม (valuing) คือ ผู้นำจะกำหนดค่านิยมพื้นฐานของการปฏิรูปองค์กรขึ้นมา ค่านิยมเหล่านี้จะถูกใช้เป็นแบบจำลองโดยผู้นำ และได้ถูกยึดถือไว้อย่างสม่ำเสมอเมื่อผู้นำและผู้ตามมุ่งที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ ค่านิยม พฤติกรรมของผู้นำจะถูกรู้สึกทั่วทั้งองค์กร และมุ่งไปสู่การปฏิบัติทั่วทั้งองค์กรด้วย

๓. การถ่ายทอดและการบันทาลใจ (articulating and inspiring) คือ ความสามารถของผู้นำในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้เป็นถ้อยคำเชิงปฏิบัติที่เห็นได้ชัด และมีคุณสมบัติที่เร้าใจผู้ตาม หรือทำให้พวกเขาต้องการร่วมทีมงาน

๔. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication) หัวใจของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปคือ ความสามารถของผู้นำที่จะบันทาลความเชื่อของผู้ตามว่าพวกเขาสามารถมีส่วนช่วยอย่างสำคัญต่อการบรรลุวิสัยทัศน์ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการกระจายอำนาจให้แก่ผู้ตามด้วยการให้พวกเขามีความรู้สึกว่าตัวพวกเขามีคุณค่า และช่วยให้พวกเขาได้ใช้ขีดความสามารถส่วนบุคคลอย่างเต็มที่เพื่อที่จะเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ผู้นำจะพัฒนาผู้ตามด้วยการแก้ปัญหาร่วมกัน และการมอบหมายงานซึ่งจะช่วยให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นตนเองสูงขึ้น การกระจายอำนาจจะถูกสนับสนุนด้วยความเต็มใจของผู้นำที่จะทำงานร่วมกัน^{๒๔}

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปมีพัฒนาการจากแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งสาม ประการที่กล่าวมาเพราะกลุ่มนี้ไม่เชื่อว่า แนวคิดเหล่านั้นจะมีความมั่นคงในองค์ความรู้ที่ได้เพราะเมื่อทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปหรือได้ทรัพยากรได้รับการพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปในตัวทั้งศักยภาพและระบบของงานในองค์กรต่างๆ แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงแม้ว่าจะมีความใกล้เคียงแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์มากที่สุดแต่ก็ใช้ว่าจะเหมือนกันทุกประการ หากบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลง หรือปัจจัยอื่นๆที่มากขึ้นการมีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนจะมีความเหมาะสมกับการจัดการในองค์กรได้มากที่สุด เช่น เมื่อบุคคลในองค์กรได้รับการพัฒนาจนศักยภาพมีมากขึ้นกว่าเดิมการปรับเปลี่ยนระบบของหน่วยงานจะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะการ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

เรียนรู้ของบุคคลากรมีความเห็นว่าผู้นำในองค์กรอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่ผู้นำองค์กรยังที่การบริหารงานแบบเก่าๆ ซึ่งภาวะเช่นนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งเชิงอุดมคติหรือเชิงอุดมการณ์อย่างแน่นอน ฉะนั้น การสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจึงมีความสำคัญอย่างต่อทัศนคติของผู้นำที่สามารถทำหน้าที่ในการนำอย่างมีคุณภาพทั้งเชิงปริมาณของงานและคุณภาพของบุคคลกรเพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการทำงานในลักษณะสร้างสรรค์และทันต่อโลกาภิวัตน์ จึงจะเรียภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป

ตารางที่ ๒.๘ แสดงทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป
๑	Bernard M. Bass, ในสมัยศ นาวีการ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๘๘)	๑. การใช้บารมี ๒. การบันดาลใจ ๓. การกระตุ้นความคิดเห็น ๔. การพิจารณาส่วนบุคคลภายใน
๒	สมัยศ นาวีการ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๘๘-๒๑๙)	๑. การสร้างวิสัยทัศน์ (visioning) ๒. การสร้างค่านิยม (valuing) ๓. การถ่ายทอดและการบันดาลใจ (articulating and inspiring) ๔. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication)

๕) องค์ประกอบบทบาทของผู้นำ ๔ ประการ

หลักบทบาทผู้นำมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การกำหนดทิศทาง การจัดการระบบการทำงาน การมอบอำนาจ และแบบอย่างการเป็นผู้นำ ต่อไปนี้จะขอแสดงรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังนี้^{๖๕}

^{๖๕} FranklinCovey, The Four Roles Leadership, USA. FranklinCovey Co.,Ltd.,1999) ,pp.8-11.

๑. การกำหนดทิศทาง (Path)

บทบาทผู้นำคือการทำการกำหนดทิศทาง หลักสำคัญของการกำหนดทิศทาง ประกอบด้วย องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder Needs) ภารกิจและค่านิยม (Mission and Values) วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ (vision and Strategy) ซึ่ง องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ในการที่จะทำให้องค์กรสามารถกำหนดทิศทางในการดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดตามความต้องการของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสีย (stakeholder Needs) อันได้แก่ ลูกค้า พนักงานผู้ถือหุ้น เป็นต้น

๒. การจัดระบบการทำงาน (Alignment)

บทบาทของผู้นำ การจัดการระบบการทำงานและสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการจัดระบบการทำงาน ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินไปตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่วางไว้อย่างสมบูรณ์ได้ แฟรงค์ลิน โควีย์ กล่าวถึงการจัดการระบบการทำงาน คือ วิธีการที่จะจัดการแบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินไปตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่วางไว้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ โดยคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ๖ ประการ

- ๒.๑. การจัดกระบวนการที่ถูกต้อง (Right Process)
- ๒.๒. การจัดโครงสร้างที่ถูกต้อง (Right Structure)
- ๒.๓. การจัดบุคลากรให้ถูกต้องตามตำแหน่งงาน (Right People)
- ๒.๔. การจัดการเกี่ยวกับระบบข้อมูล (Right Information)
- ๒.๕. การจัดระบบการตัดสินใจที่ถูกต้อง (Right Decision)
- ๒.๖. การจัดการระบบการให้รางวัลผลตอบแทน (Right Rewards)

๓. การมอบอำนาจหน้าที่ (Empowerment)

บทบาทหน้าที่สำคัญประการที่ ๓ ของการเป็นผู้นำ เป็นการมอบอำนาจให้บุคคลผู้ทำหน้าที่รองลงมาหรือผู้ช่วยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ปฏิบัติแทนโดยผู้นำเป็นผู้มอบอำนาจให้ การมอบอำนาจนี้ควบคู่ไปกับการมอบความรับผิดชอบให้แก่ผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้รับภารกิจหน้าที่ ผู้รับมอบอำนาจจะสามารถดำเนินการและตัดสินใจเกี่ยวกับงานได้ด้วยตนเองโดยอาศัยหลักที่เรียกว่าการกระจายอำนาจ (Decentralization)^{๖๖}

^{๖๖} FranklinCovey, *The Four Roles Leadership*, (USA:Franklin Covey Co.,Ltd.,1999), pp. 56.-69.

๓.๑ องค์ประกอบของการมอบอำนาจหน้าที่ (Elements of Empowerment) มีดังนี้คือ

๑. พนักงานได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานนั้น พนักงานมีความเข้าใจในการทำงานมีข้อมูลรายละเอียดเพียงพอที่จะรับผิดชอบงานนั้นได้

๒. พนักงานได้รับความรู้และทักษะในการทำงานที่ช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายให้องค์การมีการฝึกอบรมพนักงานให้มีความรู้และทักษะที่ใช้ในการทำงาน ความรู้และทักษะเหล่านั้นช่วยเพิ่มสมรรถภาพในการทำงานได้มากขึ้น

๓. พนักงานมีอำนาจในการตัดสินใจแทนได้ การทำงานในสภาพการแข่งขันในทุกวันนี้คือการให้พนักงานมีอำนาจเพียงพอในการทำงานและการทำงานตามทิศทางขององค์การโดยมีการควบคุมตนเอง

๔. พนักงานเข้าใจความหมายความสำคัญของผลที่เกิดจากการทำงานที่ได้รับมอบอำนาจมาทำให้พนักงานเห็นความสำคัญและผลของการทำงาน ทำให้พนักงานปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมเพื่อที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จ

๕. พนักงานได้รับรางวัลการทำงาน การให้รางวัลแก่พนักงานอยู่บนพื้นฐานของความสำเร็จขององค์การ การได้รับกำไรมากขึ้นหมายถึงการที่พนักงานได้รับค่าตอบแทนเพิ่มขึ้น มีการแบ่งปันผลกำไรให้แก่พนักงาน รางวัลจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการมอบอำนาจให้แก่พนักงานที่พนักงานจะได้รับจากการทำงาน

๓.๒ ความสำคัญต่อเนื่องของการมอบอำนาจ^{๖๗} (The Empowerment Continuum)

การทำงานในองค์การในปัจจุบันนี้มีการมอบอำนาจในระดับต่างๆ ให้แก่พนักงาน ในบางองค์การ การมอบอำนาจหมายถึงการส่งเสริมให้พนักงานมีความคิดริเริ่มในขณะที่ผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายตามอำนาจหน้าที่ของตนปัจจุบันวิธีการมอบอำนาจเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากพนักงานระดับต้นที่ยังไม่มีการตัดสินใจใดๆ จนกระทั่งถึงระดับสูงขึ้นไป พนักงานตัดสินใจได้เป็นทีมและมีการควบคุมตนเอง

^{๖๗} เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๓๗), หน้า ๔๔-๔๕.

ตารางที่ ๒.๙ แสดงหลักการมอบอำนาจหน้าที่^{๖๘}

พื้นฐานด้านทักษะของบุคคล(Individual's skill base) - ทักษะทางเทคนิควิธี (Technical skills) - ทักษะการทำงานเป็นทีม (team and communication skills) - ทักษะในการควบคุมตนเอง (self-management skills) (win – win relationships)	วัฒนธรรมในการมอบอำนาจ (Culture of Empowerment) - การสื่อสารอย่างเปิดเผย (Mutual trust) - การให้รางวัลกับความร่วมมือ (Rewards) การได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (For initiative and cooperation)
โอกาสในการมอบอำนาจ (Empowerment opportunities) - การมอบหมายงาน (Delegation) - การมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย (participative goal setting) - ทีมงานควบคุมตนเอง (set-management)	ความมีวุฒิภาวะของบุคคล (individuals character development and emotional maturity) - ความซื่อสัตย์ - การมีข้อผูกพันในความสำเร็จร่วมกัน - ความเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ดีขึ้นและความรับผิดชอบของคน

๓.๓ ลักษณะของการมอบอำนาจหน้าที่

๑. เป็นการโอนหรือให้มีอำนาจหน้าที่ หรือผลักอำนาจหน้าที่ไปให้ผู้อื่นปฏิบัติงานแทนไม่ใช่เป็นการให้อำนาจเด็ดขาดไปเลย แต่เป็นการถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ให้แก่ผู้รับมอบที่จะปฏิบัติงานผู้มอบอำนาจจะมีสิทธิจะเรียกหรือถอนคืนได้ การให้อำนาจหรือโอนอำนาจหน้าที่เป็นการชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งพอเหมาะที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จไปได้เท่านั้นไม่ใช่ให้ถาวรตลอดไป

^{๖๘} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๒. ทำให้ผู้รับมอบอำนาจหน้าที่เกิดอำนาจมีภาระความรับผิดชอบร่วมกับผู้นำตามส่วนที่ได้รับมอบ

๓. อำนาจหน้าที่ที่รับมอบจะมีลักษณะลดหลั่นตามลำดับสายการบังคับบัญชา

๔. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่มอบให้ต้องได้สัดส่วนสมดุลกัน

๕. เมื่อมอบอำนาจหน้าที่แล้วผู้มอบยังต้องรับผิดชอบในผลงานความผิดพลาดเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling)^{๖๙}

บทบาทที่สำคัญยิ่งประการที่ ๔ ของการเป็นผู้นำก็คือ แบบอย่างการเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นการกำหนดคุณสมบัติ คุณลักษณะ ตลอดจนความสามารถที่สำคัญของการเป็นผู้นำ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของทั้งบุคคลภายในและภายนอกองค์กรนั้น ๆ

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาคุณสมบัติ คุณลักษณะของการเป็นผู้นำก็คือ การพัฒนาศักยภาพของบุคคลซึ่งเป็นผู้นำ เมื่อมีผู้นำได้มีการพัฒนาศักยภาพของตน (Developing Personal Potential) ก็ย่อมทำให้ผู้นำนั้นมีคุณภาพทั้งในเรื่องส่วนตัว การดำเนินชีวิต และการงาน เป็นที่ยอมรับและเป็นที่น่าเชื่อถือของบุคคลทั่วไปทั้งภายในและภายนอกองค์กร^{๗๐}

ผู้นำเป็นบุคคลที่ทุกคนให้การยอมรับสิ่งสำคัญผู้นำต้องปฏิบัติตัวตนเป็นแบบอย่างให้กับผู้ใต้ภาคบังคับบัญชาเชื่อฟังรวมทั้งลักษณะนิสัยทำให้น่าเคารพนับถือดังที่ได้กล่าวต่อไปนี้

ลักษณะนิสัย ๗ ประการ (Seven habits) ของสตีเฟน โควีย์ (Stephen Covey) ถือเป็นวิธีการในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลซึ่งเป็นผู้นำเพื่อให้เป็นผู้นำที่ดี เป็นที่ยอมรับนับถือ ตลอดจนมีความน่าเชื่อถือของบุคคลทั่วไปซึ่งเขาได้อธิบายถึงนิสัยที่สำคัญประกอบกับความรู้ ทักษะและความปรารถนาของบุคคลที่ต้องการความสำเร็จ แนวทางกับความดีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องกันจากความไม่เป็นอิสระถึงความเป็นอิสระในตนเองและความเป็นอิสระระหว่างกัน ลักษณะนิสัยแต่ละอย่างนี้อยู่บนพื้นฐานของแต่ละบุคคลในอดีต ประกอบกับวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องที่ได้พัฒนานิสัย ของบุคคลให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องการความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักในสิ่งที่ดีที่ต้องการให้

^{๖๙} Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA : Franklin Covey Co.,Ltd.,1999), pp. 70-80.

^{๗๐} เนตต์พัฒนา ยาวีราช ,ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗ .

เกิดขึ้นโดยผ่านการประสานการทำงานร่วมกับผู้อื่นที่ทำให้การดำเนินชีวิตและการทำงานดีขึ้นโดยใช้ประสบการณ์ที่มีมากมายมหาศาลแลกเปลี่ยนกันระหว่างบุคคล^{๗๑}

ลักษณะนิสัยประการแรก การปฏิบัติเชิงรุก (Be proactive) การเป็นปฏิบัติเชิงรุกหมายความว่าไม่เพียงแต่คิดริเริ่มเท่านั้น แต่หมายถึงความรับผิดชอบในชีวิตของตนเอง คนที่มีการปฏิบัติเชิงรุกตระหนักว่าเรามีความสามารถในการเลือกและการกระทำอย่างสมบูรณ์ไม่ตำหนิผู้อื่นหรือสภาพชีวิตของตนเอง

ลักษณะนิสัยประการที่สอง เริ่มจากจุดสุดท้ายที่ต้องการในจิตใจ (Begin with the End in Mined) หมายถึง การทำความเข้าใจจิตใจตนเองอย่างชัดเจน จินตนาการถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ดังเช่นความสำคัญของวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ที่ผู้นำกำหนดไว้สำหรับอนาคตและทำให้ทุกคนเดินไปตามทิศทางเดียวกัน แต่ละคนเริ่มจากจุดสุดท้ายที่ต้องการไว้ในใจ หมายถึงการรู้ว่าการอะไร สิ่งนั้นมีความสำคัญอย่างไร เพื่อจะได้ใช้ชีวิตในแต่ละวันในวิถีทางที่จะสร้างวิสัยทัศน์นั้นให้เป็นจริงได้ การมีเป้าหมายที่ชัดเจนและการวางแผนลักษณะนิสัยนี้ช่วยนำทางและเป็นหลักที่มีคุณค่าต่อความสำเร็จในที่สุด

ลักษณะนิสัยประการที่สาม ทำสิ่งแรกก่อน (Put things first) หมายถึง การควบคุมเวลาและการทำงานที่เกี่ยวกับเป้าหมายที่ต้องการ จัดลำดับความสำคัญของงานที่ต้องทำก่อนจัดการตนเองได้เป็นอย่างดีว่าควรทำอะไร ทำในเวลาใด และทำอะไรก่อนหลังเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างงานและนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จ

ลักษณะนิสัยทั้งสามประการนี้เกี่ยวกับการสร้างความเป็นอิสระของตนเอง จากนั้นนำมาเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่นการคำนึงถึงผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่ง (Covey) เรียกว่า ชัยชนะจากคนจำนวนมาก (Public Victories) ประกอบด้วยการสื่อสารกับผู้อื่นเป็นอย่างดี กาทำงานร่วมกันเป็นทีม การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางบวกด้วยความไวเนื้อเชื่อใจ การเอาใจใส่ และการยอมรับนับถือซึ่งกันและกันดังนิสัยต่อไปนี้

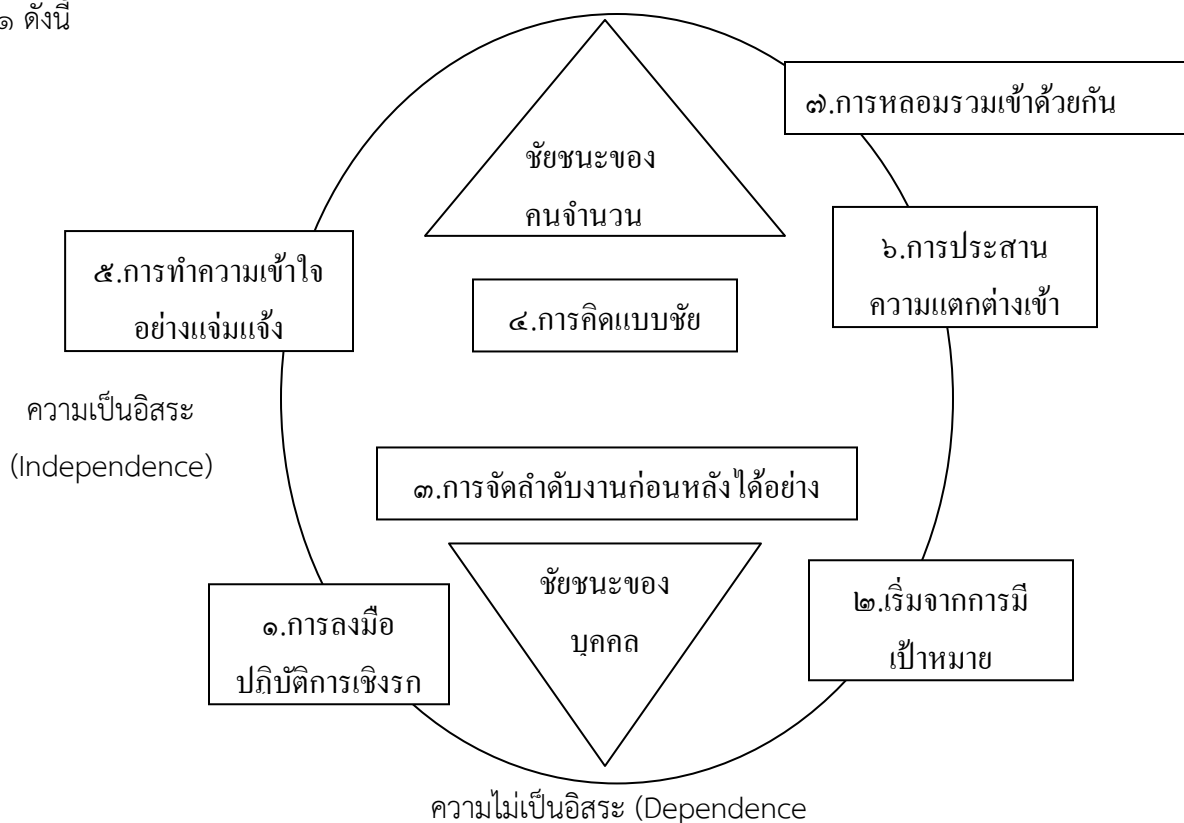
ลักษณะนิสัยประการที่สี่ การคิดที่ทำให้เกิดชัยชนะทั้งสองฝ่าย (Think win-win)หมายถึง การคิดที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่าหากขาดการประสานงานร่วมมือกันแล้ว องค์กรไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ เมื่อผู้นำเข้าใจเช่นนี้ก็จะประสานการทำงานในวิถีทางที่เกิดความไวเนื้อเชื่อใจกัน และทำให้ทุกคนกลายเป็นผู้ชนะ ทำให้เกิดผลประโยชน์และความพึงพอใจร่วมกัน

^{๗๑} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

นิสัยประการที่ห้า (Seek First Understand, Then to Be Understood) หลักเกณฑ์ข้อนี้หมายความว่า กฎที่สำคัญคือการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลหลายคนจะไม่ฟังด้วยความตั้งใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความเข้าใจประการแรกต้องมีการฟังด้วยความเข้าใจถึงภายในจิตใจบุคคลว่ามีความรู้สึกอย่างไร

ลักษณะนิสัยประการที่ ๖ (Synergize) หมายถึง หลักการที่ผสมผสานกันระหว่างการกระทำที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่ทำงานร่วมกันในการมีความคิดริเริ่มในทางเลือกใหม่และการแก้ไขปัญหา การหลอมรวมกันระหว่างบุคคลเกิดจากการมีความคิดเห็นตรงกัน การมีความคิดเห็นตรงกันทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างและทำให้เกิดประโยชน์และช่วยเสริมจุดแข็งและจุดอ่อนลงด้วยการประสานความแตกต่างเข้าด้วยกัน

นิสัยประการที่เจ็ด (Sharpen the Saw) หมายถึง เมื่อได้ผ่านลักษณะนิสัยทั้ง ๖ ประการดังกล่าวแล้วมาถึงกระบวนการสร้างความต่อเนื่องในการทำสิ่งใหม่ๆ ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณ และการยอมรับของทุกคน การรวมลักษณะนิสัยทั้งหมดได้อย่างเข้มแข็ง ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะนิสัย ๗ ประการของความประสิทธิภาพสูงสุดของบุคคล

เป้าหมายสำคัญบทบาทของผู้นำ^{๗๒}

๑. เป้าหมาย

บทบาทของผู้นำ ได้ชี้ให้เห็นว่า การเป็นผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำควรจะต้องมีหลักการในการดำเนินงานอย่างไร เพื่อจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินอยู่ได้อย่างมั่นคงตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการเน้นให้เห็นเป้าหมายสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ

๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร

๓. การพัฒนาองค์กรเพื่อให้สามารถดำเนินงานทุกอย่างไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)

เมื่อพิจารณาเป้าหมายสำคัญทั้ง ๓ ประการข้างต้นแล้ว สามารถจะทำตารางแสดงบทบาทผู้นำ ๔ ประการกับเป้าหมายได้ดังนี้คือ

ตารางที่ ๒.๑๐ แสดงบทบาทหน้าที่ผู้นำ ๔ ประการกับเป้าหมาย

บทบาทหน้าที่	เป้าหมาย
๑.กำหนดทิศทาง (Path finding)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓. การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓.การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
๓.การมองอำนาจ (Empowerment)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒.การพัฒนาบุคลากรในองค์กร
๔.แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling)	๑.การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒.การพัฒนาบุคลากรในองค์กร

^{๗๒} Franklin Covey, *The Four Roles Leadership*, (USA : Franklin Covey Co.,Ltd.,1999), pp.

๒. ปัจจัยการเป็นผู้นำ

การเป็นผู้นำที่ดีประกอบด้วยปัจจัยหลายๆ ด้านที่ทำให้บุคคลหนึ่งมีความเป็นผู้นำขึ้นมาจนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลต่างๆ ได้ ปัจจัยเหล่านี้ประกอบด้วย ปัจจัยที่เกิดจากทัศนคติของตัวผู้นำเอง ปัจจัยที่เกิดจากผู้ร่วมงานและปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อม ปัจจัยดังกล่าวช่วยส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีพฤติกรรมแตกต่างกันดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๗๓}

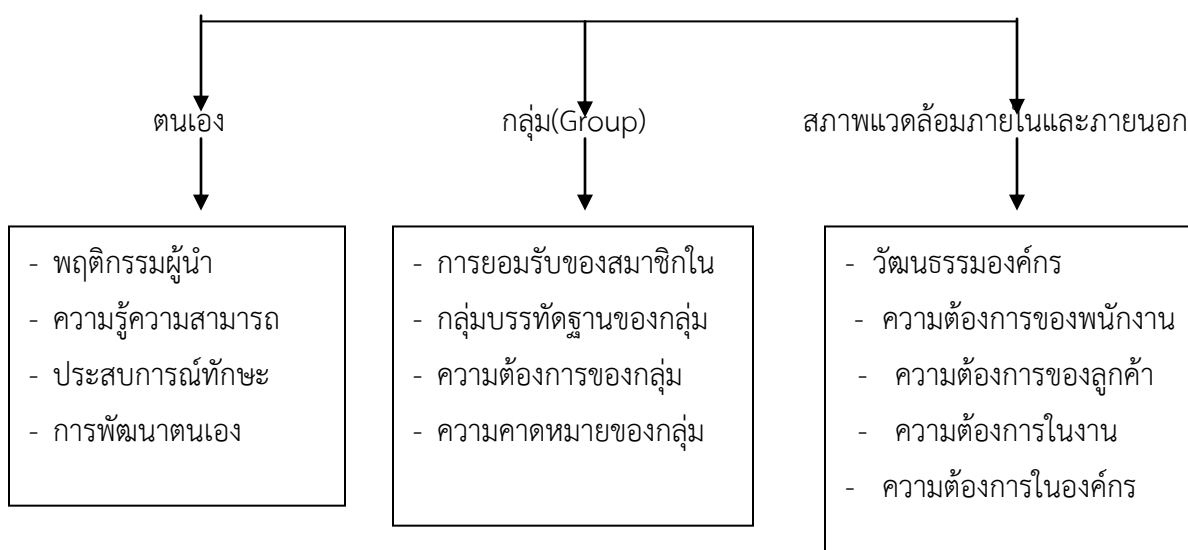
๑. ปัจจัยที่เกิดจากทัศนคติของตัวผู้นำเองหมายถึงตัวผู้นำเองที่มีทัศนคติต่อตำแหน่งในความสามารถในการนำ และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความเชื่อมั่นในตนเอง เชื่อมั่นในความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ตนเองอยู่ในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน ด้วยมีความไว้วางใจในผู้ร่วมงาน มีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ และกิจการงานที่รับผิดชอบ มีความภาคภูมิใจในงานที่ตนเองปฏิบัติหน้าที่เห็นคุณค่าของงานที่ทำ

๒. ปัจจัยที่เกิดจากผู้ร่วมงาน หมายถึงผู้ร่วมงานมีพฤติกรรมที่ดีในการสนับสนุนการทำงานของผู้นำ สามารถนำเอาความคิด ความต้องการของผู้นำมาปฏิบัติได้อย่างบังเกิดผลตามที่ผู้นำต้องการสามารถทำงานร่วมกันได้มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันมีความพร้อมที่จะทำงานและมีความรับผิดชอบในงานสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการทำงานได้ สามารถใช้ประสบการณ์ในการทำงานได้อย่างดี มีทัศนคติที่ดีต่อผู้นำ มีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวผู้นำ

๓. ปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อม หมายถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ ขององค์กรมีผลกระทบต่อความเป็นผู้นำ หากผู้นำสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมขององค์กรได้ ก็จะทำให้ผู้นำอยู่ในสภาวะการณ์ที่ดี สภาพแวดล้อมต่างๆ ในองค์กรที่มีผลกระทบต่อผู้นำ ได้แก่ ลักษณะขององค์กร โครงสร้างขององค์กร ระบบการทำงาน ระเบียบวิธีปฏิบัติ อิทธิพลของกลุ่มในองค์การในการให้ความร่วมมือสนับสนุนหรือขัดขวางการทำงานของผู้นำ หากกลุ่มมีความผูกพันและยอมรับนับถือในตัวผู้นำ ก็จะทำให้ผู้นำได้รับความสำเร็จในการทำงานมากขึ้น

ความสัมพันธ์กับภายนอกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความเป็นผู้นำ เป็นการที่ผู้นำความสัมพันธ์กับกลุ่มหรือบุคคลภายนอกอันมีอิทธิพลต่อการทำงาน ก็จะมีผลต่อความเป็นผู้นำที่กว้างขวางในทางสังคม ผู้นำสามารถใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรได้ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมกับการเป็นผู้นำย่อมมีความเป็นปัจจัยต่อกันและมีความสัมพันธ์อย่างยิ่ง โดยสามารถแสดงสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๒ ต่อไปนี้

^{๗๓} เนตต์พัฒนา ยาวีราข, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๑๑ .

แผนภูมิที่ ๒.๒ สภาพแวดล้อมขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ (Leader)

คุณสมบัติและบทบาทผู้นำที่ดี

เมื่อได้ศึกษาการวิเคราะห์หลักการและองค์ประกอบของบทบาทผู้นำตามแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางตะวันตก แล้ว สามารถสรุปคุณสมบัติของผู้นำที่ดีได้ดังนี้

๑. เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความคิดกว้างไกลและมีทิศทางที่ชัดเจน และสามารถบอกกล่าววิสัยทัศน์และทิศทางขององค์กรต่อผู้ปฏิบัติงานได้ชัดเจน ทำให้เกิดความร่วมมือทำงานกับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อจะนำทีมไปสู่วิสัยทัศน์นั้น
๒. เป็นผู้มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ และน่าไว้วางใจแก่ความเชื่อถือและการยอมรับของบุคคลทั้งภายในภายนอกองค์กร
๓. เป็นผู้มีความสามารถ มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการจัดระบบการทำงานที่ดีและสามารถจัดระบบงานให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัจจุบัน
๔. เป็นผู้ที่มีการตัดสินใจในการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องเป็นนักวางแผนและนักกลยุทธ์
๕. เป็นผู้มีความสามารถในการกระจายอำนาจ หรือมอบอำนาจให้กับผู้ร่วมงานอย่างถูกต้องและเหมาะสม
๖. เป็นผู้มีความสัมพันธ์ (Relationship) ที่ดีกับบุคคลต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีความสามารถในการจูงใจผู้อื่นได้อย่างดี

๗. เป็นแบบอย่างที่ดี (Be a model) ทั้งทางด้านส่วนตนเองและด้านการทำงาน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

ผู้นำที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานทั้งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนเพื่อได้เรียนรู้ว่า “บทบาทผู้นำ” หรือผู้บริหารสูงสุดขององค์กรเป็นสำคัญที่จะประสบความสำเร็จและล้มเหลวในการบริหารงาน (บริหารชุมชน) มีคุณลักษณะประจำตัว ๖ ประการคือ

๑. เป็นผู้กว้าง มองไกล มิใช่กบในกะลา มีมุมมองที่เปิดกว้างจากภายนอกเข้ามาภายใน (Outside - in)

๒. เป็นคนประเภทที่มีความกระตือรือร้นอย่างแรงกล้าอยู่ในสายเลือด ในอันที่จะให้ผู้อื่นยอมรับและปฏิบัติตามความคิด ความเชื่อของตนกำหนดวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายความสำเร็จของชุมชนมีการวางแผนเป็นแม่บทชักชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

๓. ผู้นำองค์กรเหล่านี้มีความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมองค์กร ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

๔. เป็นผู้วิสัยทัศน์ยาวไกล ในการพัฒนาชุมชน

๕. ผู้นำนำความคิดที่ดีที่สุด ที่มีอยู่มาใช้สนับสนุนส่งเสริมให้คนในองค์กรนำความคิดที่ดีๆ ไม่ว่าจะมาจากแหล่งใดมาใช้แม้จะเป็นของคู่แข่งก็ตาม

๖. เป็นผู้นำที่ทำให้องค์กรความรู้วิชาการทางด้านภาวะผู้นำมีความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา^{๗๔}

ผู้นำที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานทั้งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนเพื่อได้เรียนรู้ว่า “บทบาทผู้นำ” ผู้นำองค์กรที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จเนื่องจากเพราะสาเหตุอะไร ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. มีความหยิ่งยโส โอหัง คิดว่าตัวเองทำถูกต้องเสมอและคนอื่นผิดอยู่ตลอดเวลา

๒. ชอบทำตัวเป็นคนเด่น ต้องการสร้างความเป็นศูนย์รวมสนใจของผู้อื่นตลอดเวลา

๓. มีอารมณ์แปรปรวน ไม่คงเส้นคงวาคาดหมายไม่ได้ต้อนรับประชาชนมาติดต่อกัน

๔. ระวังตัวเกินเหตุ ไม่กล้าตัดสินใจ รอบคอบเกินควร

๕. ไม่ไว้วางใจใคร มองคนในชุมชนในแง่ลบตลอดเวลา

๖. ลอยตัวอยู่เหนือปัญหา ไม่ร่วมรับผิดชอบเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กับใคร

๗. ขาดความซื่อสัตย์สุจริต หลีกเลียงกตিকাเพื่อผลประโยชน์ของส่วนตนและพวกพ้อง

^{๗๔} ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, ภาวะผู้นำ : สีนคำที่กำลังขาดแคลน, ผู้จัดการรายสัปดาห์, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่

๘. ชอบทำตัวประหลาด แยกแยะไปจากคนอื่นเพื่อความสนุกหรือความสนใจของตัวเอง
๙. ชอบเอาใจทุกคน เสมือนหนึ่งพยายามที่คว่ำรางวัลว่าเป็นที่มีชื่อเสียงโด่งดัง
๑๐. ชอบความสมบูรณ์แบบ ตรวจสอบแก้ไขแต่เรื่องหยาบหยาบทำเรื่องเล็กให้ถูกต้องแต่ทำเรื่องใหญ่ๆ ผิดพลาด

๑๑. ดื้อเงียบ ชอบพูดอย่างและทำอย่างปากกับใจไม่ตรงกัน มีวาระซ่อนเร้น^{๗๕}

กล่าวโดยสรุปว่าผู้นำมีส่วนสำคัญในการบริหารองค์กรจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจะศึกษาเรียนรู้ความสำเร็จและล้มเหลวขององค์กรอื่นๆเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาให้องค์กรมีคุณภาพสามารถอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข เพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กรตลอดไปผู้นำจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันยุคสมัย

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของผู้นำที่ดี ตามแนวคิดและทฤษฎีพอสรุปบทบาทหน้าที่ของผู้นำตามแนวตะวันตกประยุกต์กับผู้นำเชิงพุทธ เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงการสรุปบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดี

บทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดี
๑. เป็นผู้นำในทางความคิด โดยรู้จักคิดริเริ่มและสนับสนุนให้เกิดความคิดริเริ่มอย่างกว้างขวางในองค์กร (Path finding) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด
๒. เป็นผู้รู้จักการบริหารระบบงานอย่างดี และสามารถนำทางในการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง (Alignment)
๓. เป็นผู้รู้จักมอบอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสม เพื่อให้การทำงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Empowerment)
๔. เป็นแบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) ที่ดีเป็นตัวอย่างของบุคคลทั่วไป

สรุปได้ว่า บทบาทและหน้าที่ของผู้นำที่ดียุคสมัยใหม่สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จที่มั่นคง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อความอยู่รอดขององค์กรที่ยั่งยืนในอนาคตตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ย่อมประกอบด้วย ๔ บทบาทหน้าที่ที่สำคัญคือ

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

๑. การกำหนดทิศทาง (Path finding) เป็นการกำหนดเป้าหมาย ทิศทางขององค์กรให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่วางไว้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของความเป็นผู้นำของตน การพัฒนาบุคลากรในองค์กร และการพัฒนาองค์กรให้องค์กรเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) เป็นการจัดระบบการทำงานให้มีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ ทำให้การทำงานขององค์กรสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่วางไว้ เพื่อพัฒนาการบริหาร ระบบการทำงาน และบุคลากรให้มีศักยภาพอย่างต่อเนื่องในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๓. การมอบอำนาจ (Empowerment) เป็นการมอบอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสมมุ่งการทำงานเป็นทีมเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายขององค์กร และเพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพของการบริหารตนและการบริหารบุคลากรให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการทำงานตลอดไป

๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) เป็นการมุ่งพัฒนาผู้นำให้มีศักยภาพและคุณภาพตามลักษณะนิสัย ๗ ประการ (seven habits) ของสตีเฟน โควีย์ เพื่อให้ผู้นำมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเพื่อให้บุคลากรในองค์กรถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตาม ตลอดจนเป็นการสร้างแบบอย่างที่มีคุณภาพในการบริหารคนในองค์กรต่อไป บทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดีในสมัยปัจจุบันนี้ มุ่งเน้นที่จะให้เกิดการพัฒนาการบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหารองค์กรอย่างต่อเนื่อง และอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๖) การบูรณาการกรอบโครงสร้างทางแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในสังคมไทย

ในช่วงที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลายองค์กรโดยเฉพาะในภาครัฐต้องประสบกับภาวะวิกฤติจากการใช้ระบบราชการในการบริหารงานขององค์กรเนื่องจากระบบราชการไทยเป็นระบบที่อึดอ้าย อ่อนแอ ไม่ทันสมัย จึงไม่สนองตอบต่อความต้องการของประเทศและโลกได้ ซึ่งทางด้านสงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สมิตะสิริ^{๗๖} ได้วิเคราะห์ระบบราชการไทยซึ่งสามารถสรุปความได้ว่าระบบราชการไทยได้เผชิญกับภาวะวิกฤติอย่างน้อย ๓ ประการ ด้วยกันคือ

๑. วิกฤตจากโครงสร้างอำนาจ สาเหตุหนึ่งที่โครงสร้างทั้งระบบของราชการไทยอยู่ในภาวะวิกฤตมาจากโครงสร้างของอำนาจที่รวมศูนย์กลางอยู่ที่กระทรวง กรม กองต่าง ๆ ที่มีผลต่อโครงสร้างการ

^{๗๖} สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, และสุทธิลักษณ์ สมิตะสิริ, ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘-๒๑.

ทำงานทั้งระบบ โครงสร้างอำนาจดังกล่าวได้ฝังรากอย่างซับซ้อนมาเป็นเวลายาวนาน จนสร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้คนทำงานในระบบหรือข้าราชการเกิดพฤติกรรมแล่วิธีคิด ซึ่งพัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กรที่แก้ไขยากอย่างยิ่ง เช่น วัฒนธรรมของการไม่กล้าคิด หรือริเริ่มสร้างสรรค์ วัฒนธรรมการเอาอกเอาใจผู้บังคับบัญชาข้างบน วัฒนธรรมการอุปถัมภ์ของการส่งเสริมลูกน้องพวกพ้องที่เอาด้วยกับตน เป็นต้น ทำให้ถึงแม้จะมีการพยายามในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นก็เป็นความพยายามที่ปรากฏสวยหรู เป็นคำพูดหรือตัวหนังสืออยู่ในกระดาษหาได้มีผลปฏิบัติอย่างเพียงพอไม่เมื่อเข้าสู่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และข้อมูลข่าวสาร ทำให้เกิดภาวะวิกฤตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒. วิกฤตการจัดการ โลกในยุคสมัยนี้เป็นโลกที่ต้องการคุณภาพของการทำงานที่รวดเร็วฉับไว เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด การมีวิสัยทัศน์ มีสายตากว้างไกลของผู้บริหาร จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรให้อยู่รอดได้เพราะจะสามารถแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ระบบราชการที่ผ่านมาไม่ได้เรียกร้องในการให้ความสำคัญกับการมีสายตากว้างไกล เพื่อให้สามารถปรับการจัดการให้ทันกับยุคสมัย และสภาพแวดล้อมของระบบราชการยังไม่ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้การจัดการดีขึ้น การรวมศูนย์อำนาจนอกจากจะไม่ส่งเสริมความกล้าในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์แล้ว ยังทำให้ผู้บริหารแทบจะไม่มีเวลาศึกษาวิสัยทัศน์ และแก้ไขปัญหาขององค์กรอย่างถาวรระยะยาว เพราะมีปัญหาประจำวันที่จะต้องแก้ไขอย่างไม่หยุดหย่อน ดังนั้น จากการที่ระบบราชการใหญ่โต แต่อยู่ย่ำมีบุคลากรมากมายแต่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารต้องทำงานหนัก แก้ไขปัญหาได้เฉพาะสิ่งที่พบเห็นเฉพาะหน้าทุกวัน ไม่สามารถแก้ปัญหาระยะยาวได้ จึงก่อให้เกิดวิกฤตการจัดการที่พบอยู่ในเกือบทุกองค์กรในระบบราชการไทย

๓. วิกฤตศรัทธา ด้วยการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มาพร้อมกับความต้องการองค์กรที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ทำให้ระบบราชการประสบวิกฤตศรัทธาจากประชาชน เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณชนเนื่อง ๆ ในระยะหลัง ถึงความไม่โปร่งใสในการจัดการงบประมาณ การคอร์รัปชัน การวิ่งเต้น การขัดแย้งกันของข้าราชการที่มาจากพรรคพวก ต่างกลุ่ม การทำงานที่มีประสิทธิภาพต่ำ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นที่มาของวิกฤตศรัทธาที่ทำให้ระบบราชการขาดความน่าเชื่อถือ และถูกยอมรับน้อยลงเรื่อย ๆ วิกฤตศรัทธานี้เป็นอันตรายเพราะไม่มีองค์กรใดที่ประสบความสำเร็จได้หากขาดซึ่งเกียรติภูมิ ที่น่าเชื่อถือ จากภายนอกและจากคนในองค์กร

ภาวะวิกฤตของระบบราชการที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ย่อมต้องการภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาย่างกล้าหาญ อดทนและต่อเนื่องสามารถสร้างความมั่นใจที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร และทำให้ทำงานในองค์กรเดินไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้น “ภาวะผู้นำ” จึงมีความสำคัญ

และจำเป็นอย่างยิ่งของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้บริหารขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ระดับชาติ หรือระดับท้องถิ่น เพราะภาวะผู้นำจะก่อให้เกิดผลที่แตกต่างในการบริหารอย่างเห็นได้ชัด ผู้นำบางคนทำให้องค์กรที่เคยเชิงซ้า กลายเป็นองค์กรที่มีความกระฉับกระเฉงว่องไว แต่ในขณะที่ผู้บริหารบางคนที่ไม่มีความรู้ผู้นำทำให้องค์กรที่เคยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีสิ่งที่ท้าทายให้ทำอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นองค์กรที่ทำงานอยู่แต่ในขอบเขตที่แคบ ๆ ขาดสิ่งเร้าใจแก่ผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กร และได้แต่ทำงานไปวัน ๆ เท่านั้น การที่บรรลุนิติภาวะของการเปลี่ยน ‘วิกฤต’ ให้เป็น ‘โอกาส’ ของการเปลี่ยนแปลงเพื่อแก้ไขปัญหานั้น และอาจจะต้องรื้อปรับระบบอย่างขนานใหญ่ เพื่อให้เข้าสู่ระบบอย่างเป็นจริง ภาวะผู้นำที่ต้องการในการเข้ามาแก้ไขภาวะวิกฤตดังกล่าว^{๗๗} ได้แก่

๑) ผู้นำจะต้องมีหลักการ เป็นแบบอย่างที่ดีขององค์กร เพื่อให้ผู้คนในองค์กรมีพฤติกรรม และการปฏิบัติที่ดีตามอย่าง อันจะก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในสังคมได้โดยรวม โดยหลักการที่ว่านี้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีศักดิ์ศรี และความยุติธรรม

๒) ผู้นำที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ที่จะระดมสรรพกำลังโดยการสร้างบรรยากาศของคนในองค์กรให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมให้เกิดขึ้นแก่องค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพันธะสัญญาร่วมกันที่จะฟันฝ่าเพื่อให้บรรลุถึงหลักชัยที่ได้ปักร่วมกันไว้ ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพสุดยอดของการร่วมมือ (team work) ที่ให้พลังเหนือกว่าการสั่งการใด ๆ

๓) เป็นผู้นำนักปฏิบัติที่สามารถจัดการข้ามขอบเขตองค์กรของตนเอง หรือภาวะผู้นำที่ทำให้ขอบเขตขององค์กรจางหายไป และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสร้างสิ่งที่ดีกว่ามากขึ้นเรื่อย ๆ โดยปล่อยให้สิ่งที่ไม่ดีค่อย ๆ จางหายไป และ

๔) ผู้นำผู้สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นความกล้าที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะเผชิญปัญหาที่จะตามมา มีความมุ่งมั่นที่จะให้ผลสำเร็จเกิดขึ้น มีการไฟที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือว่าการสร้างสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมของคนในองค์กร ให้เอื้อต่อการสร้างสรรค์ระบบที่ดีกว่าให้เกิดขึ้น^{๗๘}

แนวคิดเกี่ยวกับการมองผู้นำในอดีต และผู้นำของไทยในอนาคต ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมา พิระมิดของสังคมไทยเราหวังพึ่งพาส่วนยอดคือ พึ่งพาผู้นำฐานไม่แข็งแรง ผู้นำดีก็โชดดีไป ผู้นำไม่ดีก็เกิดปัญหาทุกเมื่อ ถึงกระนั้นในอนาคตอันใกล้ความรู้สึกรู้ว่าเราต้องพึ่งพาตนเอง ต้องรวมกลุ่มกัน ต้องให้พลังของกลุ่มค่อย ๆ เพิ่มระดับขึ้น แล้วหวังพึ่งผู้นำของสังคมไทยก็น่าจะลดลง ความ

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๑.

เป็นผู้นำในองค์กรต่างๆ ก็น่าจะเช่นเดียวกัน ทุกคนต้องมารวมพลังกัน ต้องร่วมมือกัน หัวหน้าไม่ใช่เจ้านาย แต่เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นผู้มีการที่จะต้องจัดการให้ทุกอย่างเป็นไปได้ด้วยดี ซึ่งนับว่าเป็นแนวโน้มที่ดี เพราะถ้าแนวโน้มนี้เป็นจริงเป็นจังมากขึ้น ย่อมส่งผลให้สังคมไทยเป็นปึกแผ่น และมีความมั่นคงที่ฐานมากขึ้น บทบาทของผู้นำก็ต้องเปลี่ยนไป การที่จะเป็นผู้นำให้ได้ผลจะต้องเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่ไม่ใช่ทำตัวเป็นเจ้านาย ไม่ใช่เป็นผู้ชี้้นำแต่กลายเป็นผู้ที่ประสานพลังของคนจำนวนมาก เป็นผู้ที่ทำให้คนจำนวนมากมีพลังมากขึ้น แต่ไม่ใช่มาพึ่งพลังผู้นำ ผู้นำของไทยในอนาคตน่าจะมีคุณสมบัติหรือส่วนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๕^{๗๙} ประการ คือ

- ๑) สภาพจิตมีความมั่นคง หรือมีความกล้าในระดับหนึ่ง เป็นภาวะของจิตวิญญาณ
- ๒) เป็นผู้มีความเมตตากรุณา รักความถูกต้อง และรู้จักเสียสละ คุณธรรมนี้ย่อมทำให้ผู้นำเป็นที่ยอมรับนับถือ
- ๓) เป็นผู้ที่มีทัศนคติมุ่งไปข้างหน้า มุ่งไปในทางสร้างมุ่งไปในทางแก้ มุ่งไปในทางทำ คือวิธีการมองโลก วิธีการมองคนในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เดินหน้ามากกว่าที่จะถอยหลัง รื้อหรือรื้อยอมแพ้ คือมองหาอนาคตแทนการบ่นถึงอดีต สิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญเพราะเสมือนเป็นการต่อยอดให้พลังจิตนั้นเอง
- ๔) เป็นผู้มีความสามารถในการพูด การแสดงออก เนื่องจากผู้นำต้องพูดกับคน เพราะฉะนั้นความสามารถในการพูด การแสดงออกในการสื่อความต่าง ๆ จึงเป็นลักษณะสำคัญ และ
- ๕) เป็นผู้ทำอะไรให้ได้ผลที่จริงจัง มีผลงาน จะบริหารก็บริหารได้ ทำอะไรเองก็ทำได้ ต้องแก้ปัญหาที่แก้ได้เป็นต้น

คนไทยส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจในเรื่องผู้นำ หรือแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไม่ค่อยตรงกับที่ทั่วโลกเขายึดถือกัน คนไทยมักจะยึดถือค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง “ผู้นำ” ไม่ใช่ผู้ที่จะนำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม นั่นหมายถึงว่าลักษณะการเป็นผู้นำนั้นไม่ได้มาจากตัวเอง หรือตั้งตัวเอง แต่ต้องมีคนอื่นที่เขารู้สึกว่าเราเป็นผู้นำ โดยเกิดจากความศรัทธาในตัวเรา การที่จะสร้างความศรัทธาได้นั้นจะต้องเกิดจากพฤติกรรมการดำเนินชีวิต และสิ่งที่ผู้นั้นสร้างสรรค์มาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นนำเรื่องของคำพูด พฤติกรรม หรือการกระทำใด ๆ ซึ่งอยู่บนมูลฐานของคุณธรรมและจริยธรรม การที่เป็นผู้นำได้และเป็นผู้นำที่ยั่งยืน สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ความรู้สึกผิด ความรู้สึกชอบ รู้สึกควรไม่ควร โดยสิ่งซึ่งควบคุมการกระทำของตนเองนั่นก็คือ คุณธรรมและจริยธรรม นอกจากเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว บุคคลที่ก้าวสู่ความเป็น “ผู้นำ” สำหรับสังคมไทย ยังจำเป็นต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอื่น ๆ อีก องค์ประกอบของผู้นำนั้น

^{๗๙}ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, ภาวะผู้นำของไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๙๖-

หากพิจารณาจะพบว่าผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้คนอื่นคล้อยตาม เพราะมีศรัทธาต่อคนคนนั้น การพูดให้คนอื่นเข้าใจก็เป็นเรื่องสำคัญ การสื่อสารที่ชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นสิ่งสำคัญในการสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งลักษณะของผู้นำยังต้องมีความสังเกต มีความเชื่อมั่น ให้เห็นว่าจะทำอะไรต้องมีหลักการ เพราะเราอยู่ในสุญญากาศไม่ได้ จำเป็นต้องมีกรอบอะไรบางอย่างที่เข้ามาคุ้มครองป้องกันสิ่งที่เราหวงแหน เช่น ความเชื่อมั่นในเรื่องของสิทธิมนุษยชน การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น ประการถัดมาก็คือ ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ เพราะถ้ามีแต่หาเช้ากินค่ำ เมาไปวัน ๆ แต่ละวันจัดการแต่ปัญหาเฉพาะหน้าก็ยากจะดูแลตัวเอง ในอนาคตผู้นำจึงต้องมีระบบของการคิดและการบริหาร การชวนขยายหาความรู้ใส่ตัวเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาก ใครหยุดเมื่อไหร่คนอื่นก็จะขึ้นหน้า เมื่อโลกเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ความสามารถของคนเราที่จะติดตามเหตุการณ์ให้เท่าทันโลกและทันต่อความคิด ความรู้สึกและสามัญสำนึกของคู่แข่งชั้นคือสิ่งสำคัญที่สุดและในยุคสมัยนี้บทบาทของผู้นำคือ ต้อง “นำ” ไม่ใช่ “จัดการ” ต้องกระตุ้นคนให้ทำด้วยความรู้สึกอยากทำ อดีตประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ เคยกล่าวว่า ผู้นำที่ดี คือ เราอยากให้ลูกน้องทำอะไร เมื่อลูกน้องเริ่มทำในสิ่งนั้นก็เพราะเขาอยากทำดีหรือไม่ดีก็ทำเพราะเป็นความคิดที่เขาคิดมันขึ้นมาเอง^{๔๐}

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมไทยมากที่สุด เพราะการที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว การปรับปรุงระบบงาน การสั่งการ การอำนวยความสะดวก การวางแผน กรอบการสร้างวิสัยทัศน์ และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จะต้องถูกปรับกระบวนการทัศนคติใหม่ นำไปสู่ทำงานที่สามารถก้าวทันโลกหรือประเทศอื่น และภาวะการแข่งขันในโลกธุรกิจภายใต้เงื่อนไขมากมายทางกิจกรรมภาครัฐ การลดขั้นตอนการทำงาน การสร้างทีมงาน เพื่อประสิทธิภาพในองค์กร ซึ่งผู้นำจะต้องได้รับการยอมรับและศรัทธาอย่างมาก เพื่อให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติตนในฐานะผู้บริหารประเทศ หรือที่เรียกว่าผู้นำเชิงবারมี รวมทั้งวิสัยทัศน์การบริหารจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การบริหารจัดการความยากจน และนโยบายการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความเปราะบางทางด้านวัฒนธรรม ฉะนั้น ภาวะความเป็นผู้นำไทยในอนาคตย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ความรู้ ความสามารถ และโลกทัศน์ของการนำที่จะทำให้ประเทศไทยมีความทัดเทียมในการดำเนินกิจกรรมของโลกเพื่อความอยู่รอดและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะต้องมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันมากที่สุด ย่อมเป็นสิ่งที่มีความท้าทายอย่างมากในฐานะผู้นำหรือน้อยที่สุดผู้นำจะต้องทำให้ผู้ตามทั้งประเทศมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้นำให้ได้ หากไม่เป็นเช่นนั้น ผู้นำก็ไม่สามารถที่จะข้ามวังวนแห่งบ่วง

^{๔๐} อานันท์ ปันยารชุน, ผู้นำคือผู้ที่คนอื่นอยากตาม, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

ปัญหาทั้งหมดได้ เพราะการขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนหรือประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ

ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำโดยมีแนวคิดว่าคุณลักษณะของภาวะผู้นำองค์การขึ้นอยู่กับคุณลักษณะเฉพาะของผู้นำและสถานการณ์ของแต่ละองค์การซึ่งแตกต่างจากบุคคลอื่นทั่วไป เป็นลักษณะเด่นที่มีอยู่ในตัวของผู้นำที่มีประสิทธิผล ได้แก่คุณลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูงรูปร่าง คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น มีความมั่นใจในตนเองความกระตือรือร้น คุณลักษณะทางทักษะและความสามารถ เช่นสติปัญญา ความรู้ลักษณะเด่นทางสังคม เช่น เข้าสังคมเก่ง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนในด้านทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำมองความสำเร็จของผู้นำมาจากพฤติกรรมการกระทำและถ้าสามารถกำหนดหาพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมได้ก็จะสามารถอบรมบุคลากรให้มีทักษะที่เป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลได้กลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำจึงเน้นที่จะศึกษาถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้นำที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน จากผลงานการศึกษารูปแบบพฤติกรรมของภาวะผู้นำที่มีผลต่อการปฏิบัติงานขององค์การการศึกษาของมหาวิทยาลัยรัฐโอไฮโอ ได้ค้นพบว่า พฤติกรรมของผู้นำมี ๒ แบบ คือ พฤติกรรมที่มุ่งบรรลุเป้าหมายการทำงาน และพฤติกรรมที่มุ่งความสัมพันธ์ที่ดีในงาน ผู้นำที่มีลักษณะทั้งสองแบบมากกว่าก็จะทำให้เกิดผลดีต่อองค์การมากกว่าเช่นกัน ส่วนการศึกษาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน โดยนักวิชาการของมหาวิทยาลัยได้ศึกษาพฤติกรรมการเป็นผู้นำใน ๒ มิติคือ ผู้นำที่มุ่งคน และผู้นำที่มุ่งงานหรือผลผลิตผู้นำที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดควรเป็นผู้นำที่มุ่งคน จะให้ผลผลิตและความพึงพอใจในงานสูง ส่วนทฤษฎีเชิงสถานการณ์ กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิผลจะมีความสามารถในการชักจูงและการสร้างความพึงพอใจให้แก่พนักงาน เพื่อให้พนักงานสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด และพฤติกรรมของภาวะผู้นำองค์การจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แนวคิดหลักของภาวะผู้นำแห่งการปรับเปลี่ยน หรือผู้นำเชิงปฏิรูปจะพยายามเปลี่ยนแปลงทั้งองค์กรจากสภาวะหรือวัฒนธรรมหนึ่ง ไปเป็นสภาวะหรือวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง ความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปจะเกี่ยวพันกับความเป็นผู้นำเชิงบริหารมีสูงมาก เพราะว่าผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างความรู้สึกรักความไว้วางใจ และความศรัทธาที่เข้มแข็ง ดังนั้นเขาสามารถกระตุ้นการปฏิรูปหลายอย่างภายในวัฒนธรรมขององค์กรได้ ผู้นำเชิงปฏิรูปจะปฏิบัติงานที่สำคัญหลายอย่าง ผู้นำเชิงปฏิรูปจะเพิ่มความตระหนักของผู้ตามต่อปัญหาและผลที่ตามมาของปัญหาขององค์กร สมาชิกองค์กรจะต้องเข้าใจปัญหาที่มีลำดับความสำคัญสูงต่อองค์กร และอะไรจะเกิดขึ้นถ้าปัญหาไม่ได้ถูกแก้ไขให้สำเร็จ ผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างวิสัยทัศน์ของสิ่งที่องค์กรควรจะเป็น สร้างความผูกพันต่อวิสัยทัศน์นั้นทั่วทั้งองค์กร และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งองค์กรที่สนับสนุนวิสัยทัศน์ องค์กรประกอบที่สำคัญของกระบวนการปฏิรูปมีหลายอย่าง ส่วนภาวะผู้นำสำหรับประเทศไทยการมีแนวคิดภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนน่าจะเป็นคำตอบได้ดีที่สุด

ตารางที่ ๒.๑๒ แสดงการบูรณาการกรอบโครงสร้างทางแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำใน
สังคมไทย

ลำดับที่	นักวิชาการ	การบูรณาการกรอบโครงสร้างทางแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในสังคมไทย
๑	สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, และสุทลักษณ์ สมิตะสิริ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๘-๒๑)	ระบบราชการไทยได้เผชิญกับภาวะวิกฤตอย่างน้อย ๓ ประการ ๑. วิกฤตจากโครงสร้างอำนาจ ๒. วิกฤตการจัดการ ๓. วิกฤตศรัทธา ภาวะผู้นำที่ต้องการในการเข้ามาแก้ไขภาวะวิกฤต ๔ แบบ ๑. ผู้นำจะต้องมีหลักการ เป็นแบบอย่างที่ดีขององค์กร ๒. ผู้นำที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ ๓. เป็นผู้นำนักปฏิบัติที่สามารถจัดการข้ามขอบเขตองค์กรของตนเอง ๔. ผู้นำผู้สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน
๒	ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, (๒๕๔๑, หน้า ๙๖-๙๗)	๑. สภาพจิตมีความมั่นคง หรือมีความกล้า ๒. เป็นผู้มีความเมตตากรุณา รักความถูกต้อง และรู้จักเสียสละ ๓. เป็นผู้ที่มีทัศนคติมุ่งไปข้างหน้า ๔. เป็นผู้มีความสามารถในการพูด การแสดงออก ๕. เป็นผู้ทำอะไรให้ได้ผลที่จริงจัง มีผลงาน
๓	อานันท์ ปันยารชุน, (๒๕๔๑, หน้า ๑๒-๑๓)	๑. ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม ๒. ดำรงตนอยู่บนมูลฐานของคุณธรรมและจริยธรรม ๓. การสื่อสารที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ๔. ความรู้สึกผิด ความรู้สึกชอบ รู้สึกควรไม่ควร โดยสิ่งซึ่งควบคุมการกระทำของตนเอง ๕. ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

๒.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

"พระสังฆาธิการ" เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า "พระคณาธิการ" มาเป็น "พระสังฆาธิการ" ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า "พระ" "สังฆ" และ "อธิการ" เป็น "พระสังฆาธิการ" แปลตามรูปศัพท์ว่า "พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์" "พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง" ซึ่งท่านบัญญัติว่า หมายถึง "พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์" มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๔๑}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า "พระสังฆาธิการ" ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงหมายถึง พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

^{๔๑} กฎหมายตราฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖).

๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๘๒}

กำหนดพระสังฆาธิการไว้ ๖ ชั้นด้วยกัน เมื่อแบ่งเป็นตำแหน่ง หมายถึงที่ต้องใช้ตัวบุคคลผู้ที่ ดำรงตำแหน่งนั้นได้ ๑๒ ตำแหน่ง คือ

๑. ชั้น (ระดับ) หน มี ๑ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หน
๒. ชั้น (ระดับ) ภาค มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะภาค ๑ รองเจ้าคณะภาค ๑
๓. ชั้น (ระดับ) จังหวัด มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะจังหวัด ๑ รองเจ้าคณะจังหวัด ๑
๔. ชั้น (ระดับ) อำเภอ มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะอำเภอ ๑ รองเจ้าคณะอำเภอ ๑
๕. ชั้น (ระดับ) ตำบล มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะตำบล ๑ รองเจ้าคณะตำบล ๑
๖. ชั้น (ระดับ) วัด มี ๓ ตำแหน่ง คือ เจ้าอาวาส ๑ รองเจ้าอาวาส ๑ ผู้ช่วยเจ้า อาวาส ๑

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจ หน้าที่ ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๓} ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๘๔}

^{๘๒} กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔, ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๑ ข้อ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ.๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๘๓} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

^{๘๔} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, คู่มือปฏิบัติงานการคณะสงฆ์ (สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๕๗), หน้า ๔๖.

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงความหมายของพระสังฆาธิการ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	ความหมายของพระสังฆาธิการ
๑	กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๐๕)	พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ และพระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง
๒	กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๐)	พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์
๓	กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕๔๐, คำนำ)	ผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน
๔	สำนักงานเจ้าคณะ ภาค ๑๖, (๒๕๔๗, หน้า ๔๖)	ผู้ปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓.๒ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็อยู่ความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆว่ามีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมากน้อยเพียงไร ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับนั้น จะมีข้อพิจารณาดังนี้

พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้

- (๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
- (๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิกลจริต ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- (๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

(๗) ไม่เคยถูกลดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๘๕}
 พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่า พระสังฆาธิการ ใช้คำว่า พระภิกษุ เพราะยึดหลัก คำว่า พระภิกษุ อันเป็นนามบัญญัติ เรียกพระโดยรวมตามกฎหมาย ด้วยเหตุที่ยังไม่ได้แต่งตั้ง แต่ที่กำหนดนี้ ก็เพื่อกำหนดคุณสมบัติผู้ที่มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าวมาแล้วนั่นเองว่าต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
- (๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

(๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

(๗) ไม่เคยถูกลดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

ในการกำหนดคุณสมบัตินี้ เป็นคุณสมบัติหลักผู้ที่มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะป็นชั้นใดๆ ก็ตามให้ถือเอาคุณสมบัติตามนี้เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้นและต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (๑) จนถึง (๗) นั่นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก^{๘๖} ได้แก่

๑) เป็นข้อที่กำหนดไว้ตายตัว ในแต่ละชั้นของพระสังฆาธิการชั้นนั้นๆว่า ผู้จะดำรงตำแหน่งนั้นต้องมีพรรษาเท่าไร เป็นต้น เช่น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีพรรษาพ้น ๕ พรรษา ในชั้นอื่นๆ ก็กำหนดไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน ซึ่งจะไม่ขอกล่าวในที่นี้ เพราะกำหนดไว้ในข้อและหมวดต่อไป

๒) เป็นข้อที่กำหนดถึงความรู้ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งดังกล่าวแล้ว แต่ในที่นี้ กำหนดไว้กว้างๆ ซึ่งจะมีปรากฏอยู่ในข้อต่อไปข้างหน้า ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งได้พิจารณาเอาตามความเหมาะสม ซึ่งในเรื่องของความรู้นั้น ท่านมิได้กำหนดตายตัวลงไปว่า ต้องเป็นความรู้ชั้นไหนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติจริงนั่นเอง ความรู้ที่กำหนดเป็นมาตรฐานทางการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันที่ถือเป็นหลักนั้น มี ๒ คือ ความรู้ในส่วนนักธรรม เรียกว่า นักธรรมชั้น ตรี โท เอก ความรู้ในทางการศึกษาบาลี เรียกว่า ประโยค ๑-๒,

^{๘๕} กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยเรื่องการจัดตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๒ ข้อ ๖, พ.ศ.๒๕๔๑.

^{๘๖} พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาสนไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

ประโยค ป.ธ. ๓ ไปจนถึงประโยค ป.ธ. ๙ ความรู้ในส่วนของการศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบัน ได้ถูกจัดเป็นสมณะศักดิ์ประเภทหนึ่งด้วย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ความรู้มีความหมายมากกว่านั้น เพราะในบางท่านบางคน แม้ไม่มีความรู้ที่เป็นมาตรฐานทางการศึกษาอันได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร แต่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เป็นประสบการณ์จริงประสบการณ์ตรงก็มีมาก และมีประโยชน์ในการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่งด้วย ดังนั้น ในเรื่องของความรู้นั้น กฎจึงกำหนดไว้แบบกว้างๆนั่นเอง ยังมีความรู้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจัดเป็นระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตมาเพื่อรองรับและสนองการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครองและการเผยแผ่เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน มีระดับความรู้ถึงปริญญาเอกทีเดียว^{๘๗}

๓) กำหนดถึงความประพฤติ โดยยกพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการว่า เป็นภิกษุผู้มีความประพฤติเรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งในทางปฏิบัติย่อมต้องหมายถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้ง จะใช้วิธี ในการสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุผู้อยู่ในปกครองว่าเป็นอย่างไรนั่นเอง ควรแก่การแต่งตั้งในตำแหน่งนั้นๆหรือไม่อย่างไร

๔) กำหนดถึงความสามารถ ในการปกครอง ซึ่งในข้อนี้ ก็เป็นการกำหนดไว้แบบกว้างๆอีกเช่นกัน ซึ่งต้องเป็นดุลยพินิจของท่านผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งที่จะพิจารณา

๕) กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกายเป็นหลักโดยกำหนดไว้ชัดเจนว่า ต้องไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ คือต้องยังคงเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานได้อยู่มิใช่เป็นผู้เจ็บป่วย หรืออ่อนแอไม่มีกำลัง อันหมายถึงความไม่เป็นปกติ และต้องไม่มี จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ต้องไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นน่ารังเกียจ ในข้อที่กล่าวถึงเรื่องโรคเรื้อนหรือวัณโรคนี้ ก็กำหนดไว้โดยเน้นว่า วัณโรคในระยะอันตราย ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจ ซึ่งในทางการแพทย์นั้นวัณโรคมีหลากหลายระยะ ดังนั้น ถ้าเป็นวัณโรคแต่ในระยะเริ่มต้น แล้วรักษาและไม่มีลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจ เมื่อไม่เป็นที่น่ารังเกียจก็ไม่จัดเข้าในข้อนี้^{๘๘}

๖) ท่านกำหนดหมายเอาประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุว่า ต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน อธิกรณ์นั้น เมื่อกล่าวตามศัพท์ ก็คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องจัดทำให้สำเร็จ มีการอุปสมบท ที่เรียกว่า กิจจาอธิกรณ์เป็นต้น แต่ในที่นี้ หมายถึงอธิกรณ์ ที่เป็นเรื่องราวในทางเสียหายหมายถึงตัวภิกษุเองก่อเรื่องขึ้นหรือพัวพันกับเรื่องราวที่เป็นไปในทางเสียหาย เมื่อมีคำวินิจฉัยลงโทษจากผู้ปกครองที่พิจารณาอธิกรณ์นั้นแล้ว อย่างนี้ถือว่า ขาดคุณสมบัติ ดังนั้น จึงกำหนดว่า ต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษ ในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒.

จริงอยู่ แม้ในกฎหมายเถรสมาคมจะกำหนดลักษณะไว้ตามนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระภิกษุผู้ถูกคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจนั้น อาจไม่มีความผิดตามที่ถูกลงโทษก็เป็นได้ หากแต่ถูกการกระทำอันไม่ชอบมาพากลบางอย่างสร้างเรื่องสร้างหลักฐานจนแนบเนียน ก็เป็นได้ จึงเป็นสิ่งที่พระภิกษุพึงสำเหนียกและระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ให้มาก ในส่วนของท่านผู้วินิจฉัยเองก็ตามที่ คงต้องใช้วิจารณญาณให้มากเช่นเดียวกัน มิเช่นนั้น จะเป็นการสนับสนุนผู้ไม่ประสงค์ดีไปเสีย อันมีผลต่อบุคลากรของพระศาสนา ซึ่งมีผลต่ออายุและความมั่นคงของพระศาสนาด้วย

๗) กำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในชั้นต้นๆ มาก่อนแล้ว โดยกำหนดว่า ต้องไม่ถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน มีข้อที่ควรพิจารณาดังนี้ การปลด หรือถูกถอดถอนนั้น เป็นโทษทางจริยาพระสังฆาธิการ เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรง ต้องไม่ถูกถอดถอนจากตำแหน่ง เพราะความผิด เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรงนั่นเอง^{๘๙}

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ
๑	กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง ๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ๗) ไม่เคยถูกถอดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน
๒	พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), (๒๕๕๑, หน้า ๓-๕)	๑) เป็นข้อที่กำหนดไว้ตายตัว ๒) เป็นข้อที่กำหนดถึงความรู้ ๓) กำหนดถึงความประพฤติ

^{๘๙} พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๒๒-๒๓

ตารางภาพที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ
		๔) กำหนดถึงความสามารถ ๕) กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกาย ๖) ท่านกำหนดหมายเอาประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุ ๗) กำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในชั้นต้นๆ

๒.๓.๓ ภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทย และสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้ง ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ดังนี้ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการ ปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยกำหนดเขตปกครองให้แก่เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือหนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัตรธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลางเป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และ ประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ใน

เขตของตนเรียกว่า หน มี เจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ ๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต^{๙๐}

ตารางที่ ๒.๑๕ แสดงการปกครองคณะสงฆ์

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	การปกครองคณะสงฆ์
๑	กฎหมายเถรสมาคม ,(๒๕๐๕)	เจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

๒.๓.๔ บทบาทภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ^{๙๑} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรกประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อยและประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษา ด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูง เด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้าน

^{๙๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓ - ๕.

^{๙๑} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๔๗. (อติสำเนา).

ที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อ พระพุทธศาสนา ก็บังเกิดขึ้นกับประชาชนจึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย^{๙๒}

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์รวมทั้งการนิคมกรรมหรือการวินิจฉัย อภิกรณ์ หรือ ความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ กุฎุมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กุฎุมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สวรรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้ รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้นถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตามต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชา เหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

^{๙๒} พระครูมงคลคีลวงค์ (กฤษณ คุนธวัธ) และคณะ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๓-๖๗.

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจரியอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจரிய

๒.๓.๕ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๙๓}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค

เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

^{๙๓} กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง, ข้อ ๖-๗.

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๔๔}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัย ข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๔๕}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

^{๔๔} กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑), ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๑, ข้อ ๑๐

^{๔๕} กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑), ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๒, ข้อ ๑๕.

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๙๖}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) กล่าวว่า เจ้าอาวาส ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฎหมายเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ตาม มาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และ ไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยัง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุดที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลุกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังนั้น พระสังฆาธิการ คือผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคม กำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับ โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุดมีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผล

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็กรู้จัก พื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใคร ๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้าย ย่อมเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่อง พิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดี ก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดี^{๙๗}

^{๙๖} กรมการศาสนา, กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑), ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๔, ข้อ ๒๕.

^{๙๗} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์: ๑ ปี พระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่งการกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปด้วยดีด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่ายการจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถานและศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าอาวาส ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัย และปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึงการจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย)หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรงได้แก่การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรมหรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่น ๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้นเป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัดและเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำและเป็นการจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรับหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๖ แสดงบทบาทพระสังฆาธิการ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทพระสังฆาธิการ
๑	พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), (๒๕๒๖, หน้า ๖๗)	๑. มุ่งความสงบเรียบร้อย ๒. มุ่งความเจริญงอกงาม ๓. มุ่งความสามัคคีปรองดอง
๒	พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร) และคณะ, (๒๕๒๖, หน้า ๕๓-๖๗)	๑. ดูแลวัด ๒. พัฒนาวัด ๓. การช่วยเหลือชาวบ้าน ๔. การพัฒนาชุมชน
๓	กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย ๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง ๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร ๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชา เหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง ๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ ๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย
๔	กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	เจ้าคณะทุกระดับมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองของตน
๕	พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), (๒๕๔๘, หน้า ๓๕)	เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย

๒.๓.๖ ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

บทบาทผู้บริหารงานกิจการคณะสงฆ์ คือ พระสังฆาธิการได้ดำเนินการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการซึ่งมีอยู่ ๖ ด้านคือ ๑) บทบาทด้านการปกครอง ๒) บทบาทด้านการศึกษา ๓) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) บทบาทด้านการเผยแผ่ ๕) บทบาทด้านการสาธารณูปการ ๖) บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) บทบาทภาวะผู้นำในการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้ง ในการปกครองคณะสงฆ์แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงานการตั้งผู้รักษาการแทนและการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตปกครองได้แก่เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในภิกษุณนั้น ๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตน เรียกว่า “หน” มี เจ้าคณะใหญ่

๕ หน คือ ๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต^{๙๘}

การปกครอง หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศและบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยัง จะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง ตลอดจนการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๙๙}

การปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็จะต้องดำเนินไปไม่ได้เช่นกันผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะจะต้องปกครอง คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งศาสนา ทั้งปวง และหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัด และบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อยนำไปสู่ความสงบสุข

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลาจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบสุข บำเพ็ญสังฆมสังเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายาททายิกาที่มีแนวความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

^{๙๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓ - ๕.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา และแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่นการศึกษา การเผยแผ่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังคมชนชาติ เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยใช้นโยบายที่สุ่มรอบคอบ เหมาะกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มจากงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดพื้นที่เป็นเบื้องต้น

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอนการเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม ด้านสติปัญญาและสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยม

อย่างไรก็ดี การบริหารปกครอง และการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวชส่วนระบบกล่อมเกลสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่ กลั่นกรองและกล่อมเกล่าการกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นต้นสำคัญกว่านั้น คือ การกล่อมเกล่าในด้านประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดีสามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการ ก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการ ก็คือ ระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๑๐๐} นอกจากนั้นการศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่าปริยัติ และปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของ

^{๑๐๐} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕ - ๒๗๗.

วัฒนธรรมไทยจนเป็นศูนย์กลางชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงาม และมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก^{๑๐๑}

พระสงฆ์การระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้วัดกับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านาน โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันมาเข้ามาสู่วัดวาทารามกันมากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดทำก็พบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ ๕ ประการ^{๑๐๒} ดังนี้

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น
๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่ด้วยความเรียบร้อยสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน
๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสจะต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีประเด็นดังนี้ ได้เสนอแนะว่าวัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น ต้องประกอบไปด้วย

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๙.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๐.

๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี หรือสอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่นมีต้นไม้

๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะต้องไม่มีสิ่งปฏิกูลต่างๆ

๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจชุมชน

๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี

๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการจัดเก็บขยะกำจัดขยะมูลฝอยมีระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนของประชาชนเข้ามาในเขตวัด

๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด

๙. สดส่วน วัดควรมีแผนผังบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส

๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด

๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุ และสามเณรภายในวัด

ตารางภาพที่ ๒.๑๗ แสดงบทบาทด้านการปกครอง

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการปกครอง
๑	กฎหมายเศรษฐศาสตร์ ,(๒๕๐๕)	“หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุตทั้งหมดและเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ ๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต
๒	พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๔๖, หน้า ๒๗๕-๒๗๗)	การบริหารปกครอง และการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ

๒) บทบาทภาวะผู้นำด้านการศาสนศึกษา

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการคือ

๑. คัมภีระ คือ ธรรมฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธุระ คือ ธรรมฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด ครั้นพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกได้ประชุมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ได้ตรัสสั่งสอนไว้ให้เข้าเป็นหมวดหมู่ โดยกำหนดจำนวนรวม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า จัดแบ่งเป็น ๓ หมวดคือ

๑. หมวดพระสุตตัมมี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก

๒. หมวดพระวินัยมี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่าพระวินัยปิฎก

๓. หมวดพระอภิธรรมมี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่าพระอภิธรรมปิฎกรวมทั้งหมด เรียกว่า พระไตรปิฎก พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบต่อมาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสเรียกว่า ธรรมศึกษาแบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๗ ชั้น คือ บาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการโดยกระทรวงฯ ประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๕ มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรมและหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แผนกนักธรรมและแผนกบาลี ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักในพระพุทธศาสนา เป็นการจัดการศึกษาให้มีการศึกษา พระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และ มหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) ด้วย

การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีการดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตร และเนื้อหาของวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ^{๑๐๓} คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม
๘. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา และวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนศาสนศึกษา
๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย

^{๑๐๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, หน้า ๔๑.

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด^{๑๐๔} ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้จะทำให้เยาวชน และสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์

องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการ ศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญู ต่อพระศาสนาและต่อพระสงฆ์การจัดการ ศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียน และอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรงเพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้ และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลัก และสำคัญของพระสงฆ์

^{๑๐๔} พระมหาสมทรง สิรินธโร, และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒ - ๔๓.

ตารางภาพที่ ๒.๑๘ แสดงบทบาทด้านการศาสนศึกษา

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการศาสนศึกษา
๑	พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๔๑)	ในอดีต ๑. คัมภีระธรรมา คือ ธรรมาฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน ๒. วิปัสสนาธรรมา คือ ธรรมาฝ่ายเจริญวิปัสสนา ในปัจจุบัน ๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
๒	พระมหาสมทรง สิรินโร, และคณะ, (๒๕๒๕, หน้า ๔๒-๔๓)	๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนศาสนศึกษา ๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด ๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย

๓) บทบาทภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากสาธารณะศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนทั้งก่อนวัยเรียนและในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้นักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้นคือ

ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

ชั้นกลาง รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นสูง รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

หลักสูตรการสอนจะมี ๒ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ วิชาบังคับได้แก่วิชาประวัติพระพุทธศาสนาวิชาธรรมและวิชาศาสนพิธี

ประเภทที่ ๒ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความพร้อมของโรงเรียน

๒. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษา ที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การศึกษาสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากร บุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมาย ให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมหมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

ศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๑๐๕}

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาช่วยพัฒนาบ้านเมืองโดยแท้

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็ก และเยาวชนของชาติ และพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม และศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

^{๑๐๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

๔. โรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้วัดต่างๆ จำนวนมากจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดการเป็นการศาสนศึกษา หรือศึกษาสงเคราะห์โดยรูปการนั้นจึงจัดเป็น“การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุน จุนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่น ผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็ก และเยาวชนของชาติ และพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม และศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔. โรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษา พระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมากจัดตั้งแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษา หรือศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียน และผู้สอน ก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๑๐๖}

การจัดการศึกษา และการจัดอบรม ทั้ง ๔ ประเภท ดังกล่าวนี้นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสได้พัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลกำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติโดยรวม และผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีส่วนร่วมควบคุมและส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียย่อม

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

เป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์ หรือพระพุทธศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่ของเจ้าอาวาส ส่วนเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นควรให้การช่วยเหลือเกื้อกูล สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายในการสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์นักเรียน ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามสมควรแก่การปฏิบัติหน้าที่^{๑๐๗}

ตารางที่ ๒.๑๙ แสดงบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์
๑	พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), (๒๕๔๐, หน้า ๔๘-๔๙)	การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากสาธารณะศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ ๑. การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๒. การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด ๓. การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๔. การจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๔) บทบาทภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการจกต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ บทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ไต่ยืนได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง^{๑๐๘}

การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ออกเผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่เผยแผ่หลายต่อสาธารณชนเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงต่อพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัตินั้นสมดังพระดำริที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกรับรู้จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จรธ ภิกขเว จาริกัม พุขชนหิตาย พุขชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุด การที่พระองค์ประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ

๑. ทิฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น

๒. สัมปรายิกกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือภพหน้า หรือประโยชน์สูงขึ้นไป

^{๑๐๘} สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณ), อ้างใน คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘ - ๑๕๕.

๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือนิพพาน วิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ ในปัจจุบันได้แก่

- ๑) การเทศนา
- ๒) ปาฐกถาธรรม
- ๓) อภิปรายธรรม
- ๔) สนทนาธรรม
- ๕) การสอนสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน
- ๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๐๙} ดังนี้

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มากเป็นพิเศษ ดังนั้น จะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

^{๑๐๙} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔ - ๑๓๕.

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผร์” คำว่า “เผยแผร์” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วย และแสดงถึงมีความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๑๑๐} ในการเผยแผร์หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า “เผยแผร์” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ การเผยแผร์พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผร์พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่าเผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจักไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๑๑} ดังนี้

^{๑๑๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณ), อ่างในกรมการศาสนา, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, หน้า ๑๔๔.

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึง การปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนาพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้อง พระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้ พระสวดมนต์เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่ เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรมตามวัดต่างๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่ และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้ เด็กที่ขาดสนได้ใช้เรียน

กิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น^{๑๑๒} มีการ ดำเนินการ ดังนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือ เทศน์ปฐฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือ บันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

^{๑๑๒} อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๖.

๒. การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ รวมถึงตลอด การพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

๔. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านวิทยุสัท มีการจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทาง สื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

นอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จัดให้มีการเทศน์ หรือปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษา มีการประกวดเทียนพรรษา วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การก่อเจดีย์ทราย การขนทรายเข้าวัด การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ตารางภาพที่ ๒.๒๐ แสดงบทบาทด้านการเผยแผ่

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการเผยแผ่
๑	สมเด็จพระมหารัชมัง คลาจารย์ (ช่วง วรปุณโญ), อ่าง ในกรมการศาสนา (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔)	พระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่ง สอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และ ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็น สถานศึกษา ๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านคฤหัสถ์ ๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ

๕) บทบาทภาวะผู้นำด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัดได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลและรักษา และจัดการวัดของประชาชนถือเป็นการช่วยเหลือประชาชนและกิจการอื่นๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่ให้การช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัด หรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษา และการจัดการวัดว่าการสาธารณูปการในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ข้อแรกว่า บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีการสาธารณูปการจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและเป็นกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมาย อนึ่งงานด้านสาธารณูปการ เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้วจะได้ดังนี้

๑. ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
๒. ขอสถาปนาตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
๓. ขอยกวัดร้างเป็นวัดมีภิกษุจำพรรษา
๔. ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง

๕. ขอยุบวัดรวมวัด
๖. วัดประสบอัคคีภัย วินาศภัย
๗. การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
๘. การของใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
๙. ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
๑๐. ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
๑๑. งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น^{๑๓๓} หมายถึง

๑. การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้างวัด การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยก วัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง
๓. กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
๔. การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด
๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
๓. การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการพิจารณา

^{๑๓๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๔ - ๔๕.

ตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจาก เจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธาช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส
๒. เจ้าคณะ
๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึงการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้าง ศาสนวัตถุขึ้นมาใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิม หรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๑๑๔}

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ การควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสอดส่อง ดูแลชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส^{๑๑๕} ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัด และพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่น และก่อสร้างตามแบบแปลน
๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ - รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามบัญชี
๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
๖. ควบคุมการจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ^{๑๑๖} ดังนี้

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดพัฒนาวัด
๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาส ดังนี้
 - ๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
 - ๒.๒ จัดแปลนอาคารตลอดจนแผนผังวัด
 - ๒.๓ ดูแลหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ
 - ๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง
 - ๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีสาธารณูปการเห็นเป็นเหตุ
๓. แนะนำการจัดงานวัด และการเรียไร ให้เป็นไปตามระเบียบ และคำสั่งสอนของมหาเถรสมาคม
๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินเจ้าอาวาส
๖. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายกระทรวง

ตารางที่ ๒.๒๑ แสดงบทบาทด้านการสาธารณูปการ

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการสาธารณูปการ
๑	พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๔๔-๔๕)	โดยหลักการ ๑. การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้างวัด การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง ๓. กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร ๔. การศาสนสมบัติของวัด โดยหน้าที่

ตารางภาพที่ ๒.๒๑ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการสาธารณูปการ
		๑. เจ้าอาวาส ๒. เจ้าคณะ ๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร ๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

๖) บทบาทภาวะผู้นำด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคม สงเคราะห์บุคคลและสาธารณะสงเคราะห์โดยแยกลักษณะมี ๔ ประการคือ

๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบลห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนให้เป็นไปเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบลและการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๓. การเกื้อกูลสาธารณะสมบัติ สถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาลและปลูกต้นไม้ เป็นต้น

๔. การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชน เช่น การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทางด้านไฟไหม้และน้ำท่วมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย และสาธารณภัย ซึ่งได้แก่ ความยากจน ความเจ็บไข้ เป็นต้น

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ แก่หน่วยงาน หรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ และด้านวัตถุ

๑. ด้านจิตใจกระทำได้ด้วย

๑.๑ เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

๑.๒ ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือสร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัด และพระสงฆ์

๒. ด้านวัตถุกระทำได้โดย

๒.๑ แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียนโรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒.๒ นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคม

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของสงฆ์ที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายอาณัติธรรมนูญหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” ในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลางได้กำหนดว่า “เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ^{๑๑๗} ดังนี้

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส^{๑๑๘} ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นกิจการคณะสงฆ์ หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษาอบรม และการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมของประชาชนประจำตำบลได้กำหนดวิธีการไว้ชัดเจนในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุมปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงานควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑-๖๒.

^{๑๑๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, หน้า ๖๒-๖๕.

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยวิทยากรบรรยายทางวิชาการ

๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยวิธีชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจ

๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวข้องกับผู้นั้น

การกำหนดหลักการ และวิธีการปฏิบัติ เพื่อควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดเจนคือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว ได้กำหนดหน่วยงานให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่งตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น เป็นรองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการ จัดการสงเคราะห์ตามสมควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอก คูคลอง สร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูติทุภักดิ์ หรือช่วยเหลือคนพิการ

การสาธารณสุขสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง การควบคุมการสาธารณสุขสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้โดยไม่มีอุปสรรค แนวทางการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดในแผนงานแต่ละปี
๓. ช่วยคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคีร่วมงานกันด้วยดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยฝึกอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

ตารางภาพที่ ๒.๒๒ แสดงบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

ลำดับ	ชื่อนักวิชาการ	บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์
๑	พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๖๒-๖๕)	โดยหลักการ ๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

๒.๔ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นที่เคารพกับบุคคลทั่วไป ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ทางพระพุทธศาสนานักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม เป็นที่ยอมรับและนักวิจัยหลาย ๆ ท่านได้เสนอไว้ดังนี้ พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ผู้นำ คือ คำว่า ประมุข มาจากคำว่า ปะ แปลว่า ทั้งหมดทั้งสิ้น และมุขะ แปลว่า หน้า รวมเป็น ปมุขะ มีความหมายว่า หน่วยออกหน้าทั้งหมดทั้งสิ้น คือลักษณะแห่งผู้นำนั่นเอง เป็นการนำอย่างสัตบุรุษ นอกจากนี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการทิศทางที่ผู้นำ

กำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ^{๑๑๙} ส่วนพระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ให้ความหมายว่าผู้นำ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Leadership” ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันว่า “Being a leader ; power of leading, the qualities of a leader” หมายถึง ผู้นำไปสู่สิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์แก่มหาชนการนำไปในทางชั่ว ต่ำ เสียหาย เช่น เป็นหัวหน้าโจรพาลูกน้องไปปล้นหรือลักขโมยหรือการตั้งตนเป็นหัวหน้าไปพาคนค้ายาเสพติด ก็คงไม่นับว่าเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำ เพราะไม่สัมพันธ์กับเป้าหมายที่ดีงาม และมีได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญา^{๑๒๐} จากการให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ ตามพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานี้ ความหมาย ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่ม สามารถที่จะบริหารจัดการองค์การ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มหรือคณะไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย การเป็นผู้นำที่ดี จำเป็นต้องมีการเรียนรู้และฝึกฝน ซึ่งต้องอาจใช้เวลานาน แต่หากสามารถทำได้สำเร็จก็เท่ากับว่าผู้นำนั้นมีคุณสมบัติที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ง่ายขึ้นองค์ประกอบส่วนสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้นำ ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติจะทำให้ผู้นำพร้อมที่จะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องบังเกิดผลดี ผู้นำเป็นผู้ที่มีจุดหมายชัดเจนเป็นที่พึงพิงของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทั่วถึง เป็นแกนกลางในการบริหารงานมีจุดหมายและหลักการตรงไปตรงมาไม่เอียงเียงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ยังมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้บริหารหรือผู้นำในการบริหารนี้มาปฏิบัติ

การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญเพราะถือว่าเมื่อผู้มีความดีแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้นเป็นหลักของการบริหารที่ดี เรียกว่าธรรมาธิปไตย หมายถึงการบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน (norm) หลักการ (principle) และคุณธรรม (virtue) เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ และการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์นั้นต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลของงาน^{๑๒๑} ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ติเตียน หรือชี้ผิดถูกที่

^{๑๑๙} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๑๒๐} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **พุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

^{๑๒๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๓๕๓๖), หน้า ๑๗ - ๑๘.

ควรตี หรือซื้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำคณะสงฆ์ ในทุกระดับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมาย รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบข้อบังคับ ก็จะสามารถทำให้การปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพนั้น มีดังนี้

หุติยาปณิกสูตร ว่า ผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

๑) จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับ หรือรุกได้อย่างไร เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคา ถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิรูโระ คือ เป็นผู้ชำนาญในงาน สามารถรู้จักรวธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓) นิสสยสัมปันโน คือ พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงินเพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สังฆโสภณสูตร นอกจากนี้ผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมจะต้องวางตัวในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด พระพุทธองค์ได้แสดงถึงลักษณะคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารไว้ว่า

๑) วียตโต เป็นผู้มีปัญญาสามารถใช้หลักในทางพระพุทธศาสนาผู้มีปัญญา ต้องประกอบด้วยปัญญาทางธรรม และทางโลก เปรียบได้กับปัจจุบันคือ เชี่ยวชาญทั้งทฤษฎี และการปฏิบัติ

๒) วินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี กล่าวคือ เป็นผู้ให้เป็นแบบ แบบในที่นี้คือแบบอย่าง เช่น การรักษาระเบียบ วินัย ยึดถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

๓) วิสารโท เป็นผู้แก้แกล้งกล้า กล้าหาญ เป็นบุคคลที่มีความกล้าหาญมีพลังสองอย่างในตัว คือ พลังกาย และพลังใจที่เข้มแข็ง เมื่อมีพลังดังกล่าว ย่อมสามารถแสดงออกให้เห็นว่า บุคคลผู้นั้นมีความกล้าหาญ

๔) พหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ สามารถมีความจำมาก เช่น พระอานนท์ เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความจำดีมาก หากพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเรื่องใด หรือตรัสเรื่องใด กับผู้ใด พระอานนท์นั้นสามารถจำรายละเอียดได้ครบทั้งหมด

๕) ธัมมานุสสัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้มีความคุณธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร

หลักสัปปุริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ^{๑๒๒} คือ

๑) ธัมมัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุขสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ เห็นเหตุหรือการกระทำเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่า จะส่งผลในอนาคตอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลเตือนภัย

๒) อตถัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เป็นผู้รู้ว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้คือ เห็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไรในอดีตเพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไข ปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

๓) อัตตัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” เป็นผู้รู้ว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติ บริวารความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ๆแล้วประพัตตินให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไรคือมองตัวเองหรือองค์การแล้วทบทวนดูว่าสถานะที่ตัวเองเป็นและฐานะที่ตัวเองมีเป็นอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลในการบริหาร ตนบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๔) มัตถัญญตา “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” เป็นผู้รู้ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควรคือ มองงานที่ตนเองทำอยู่แล้วพิจารณาวิเคราะห์ด้วย ปัญญาว่าความพอเหมาะความพอดีความพอเพียงอยู่ที่ไหนเท่าไรเพื่อจะได้กำหนดแผนการปฏิบัติได้เหมาะสมอันมุ่งไปสู่ผลลัพธ์อย่างดีที่สุด

๕) กาลัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เป็นผู้รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ คือ มองงานที่จะทำแล้วพิจารณาบริหารเวลาโดยดำเนินการปฏิบัติว่าควรจะทำให้ทันเวลากำหนดทำให้ถูกเวลาที่ต้องทำตามเวลาที่กำหนดและทำให้เริ่มและเสร็จตามเวลาที่วางแผนโดยคำนึงถึงวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖) ปริสัณญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” เป็นผู้รู้ว่ากิจที่จะต้องประพัตต์ต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องประพัตต์ต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ คือ มองงานของตัวเองว่าต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนอะไรบ้างในเชิงธุรกิจและมีผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างไรแล้วชุมชนนั้นคิดอย่างไรเดือดร้อนอย่างไรเชื่ออย่างไรเพื่อเราจะได้ปฏิบัติเข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้อง

^{๑๒๒} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๙-๑๐.

๗) บุคคลลัญญา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” เป็นผู้รู้วิธีเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดี ควรคบผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ คือ การวางแผนการบริหารงานต้องใช้คนทำงานและจำเป็นต้องติดต่อกับ บุคคลในชุมชนการจัดหาคนเข้าทำงานต้องสอบสัมภาษณ์คนเข้าเป็นพนักงานต้องเลือกให้ถูกต้องกับ ความรู้ความสามารถและต้องเป็นคนดีด้วยงานจึงจะบรรลุความสำเร็จ

คุณสมบัติของผู้นำมีความสำคัญขึ้นอยู่กับระดับของความแตกต่างของตัวผู้นำ ถ้าเป็นผู้นำ ระดับสูงรับผิดชอบในการวางแผนและดูแลคนจำนวนมาก ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ มีความสำคัญมาก ข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อยเพราะสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านได้ สำหรับผู้นำ ระดับกลางทั้งสามข้อมีความสำคัญพอๆ กัน คือ มีความเฉพาะด้าน มีมนุษยสัมพันธ์เพื่อนร่วมงานที่ มองเห็นการณ์ไกล ด้วยคุณธรรมของผู้นำเป็นผู้ทำหน้าที่ให้งานมีความกล้าหาญกล้าเสี่ยง เรียกว่าเวสารัชชกรณธรรม ๕ ดังนี้คือ

๑. เป็นผู้มี (ศรัทธา) มีเหตุผล มั่นใจในหลักการและในการทำดี
๒. เป็นผู้มี (ศีล) มีระเบียบวินัยดีความประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่ผิดศีลธรรม
๓. เป็นผู้มี (พหุสัจจะ) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
๔. เป็นผู้มี (วิริยารัมภะ) มีความเพียรมั่นคงจริงจังในกิจการนั้นๆ
๕. เป็นผู้มี (ปัญญา) ความรอบรู้เข้าใจเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้หลักการ^{๑๒๓}

คุณสมบัติที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้นำเป็นคนประพัตติตนดีมีความกล้าหาญไปอยู่ในสถานที่ใดเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชาตรงกับจุดหมายที่ว่า “ผู้นำที่ดีไม่มีเสื่อม” ของผู้นำปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ได้นำเสนอผู้นำทางการเมือง และผู้นำทางการทหาร แต่รวมไปถึงผู้นำทางวิชาการ ผู้นำทาง ศาสนาและผู้นำคนพิการด้วยกล่าวโดยรวมบุคคลสำคัญมีคุณสมบัติสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. แรงบันดาลใจ คือพลังปรารถนาอย่างแรงกล้าที่ส่งเสริมผลักดันให้บุคคลทำงานเชิงรุกเข้าสู่เป้าหมายชีวิต กล่าวได้ว่า แรงบันดาลใจเป็นพลังแรงที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อให้บุคคลบรรลุถึง เป้าหมายปลายทางในชีวิต เมื่อบุคคลมีแรงบันดาลใจให้กระทำในเรื่องใด ความมีสมาธิและความมีปัญญา ที่จะไปสู่หนทางของความสำเร็จก็จะตามมา แรงดันดาลใจจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทาง จิตใจให้บุคคลที่จะก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคข้อขัดข้องแต่กลับเข้าฝ่าฟันเครื่องกีดขวาง เพื่อให้เข้าถึงผลสัมฤทธิ์ บุคคลสำคัญทั้ง ๗ ท่านมีต่างแรงบันดาลใจอย่างเปี่ยมล้น

^{๑๒๓} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐๖.

๒. ทศนคติเชิงบวก หรือทศนคติเชิงสร้างคือการมองโลกในแง่ดี และหลีกเลี่ยงการมองโลกในแง่ร้ายที่อาจทำลายขวัญกำลังใจของตนเองและผู้อื่น การมีทศนคติเชิงบวกจึงไม่ใช่ความประมาท แต่เป็นการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ ด้วยความปล่อยวาง ไม่เครียดไม่ทับถมให้สถานการณ์ที่เสียหายต้องหนักหนาสาหัสยิ่งขึ้นไปอีก เอดิสันคือแบบอย่างที่ดีงามของการมองโลกในแง่บวก โดยไม่ว่าผลการทดลองจะสำเร็จหรือล้มเหลว เอดิสันก็มองว่าคือ การได้เรียนรู้ปรากฏการณ์อย่างสำคัญ

๓. ความเป็นนักสู้ผู้เสียสละ คือการทำหน้าที่ในลักษณะที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Service above self” หรืออาจแปลว่า “ให้บริการเหนือตนเอง” ถ้าจะขยายความก็คือ นักสู้ผู้เสียสละคือ นักสู้แบบถวายหัว หรือถวายชีวิตเพื่อผู้อื่น เพื่อประเทศชาติ และเพื่อมวลมนุษยชาติ การสู้เพื่อผู้อื่นเป็นคุณธรรมที่สะท้อนความเสียสละ ริชโรเฟน, ไอเซนฮาวร์, แมกไซไซ ต่างเป็นแบบอย่างของการสู้รบในสงคราม เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทเรซา เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทซาและพุทธทาสภิกขุ สู้เพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์

๔. ความมีภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจูงใจโน้มน้าวให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้นำวางวัตถุประสงค์ไว้ ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับความกล้าคิด กล้าริเริ่ม กล้าตัดสินใจ กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบ บุคคลผู้มีภาวะผู้นำ จึงมีพลังความสามารถในการสร้างศรัทธาบารมีให้บุคคลอื่นมีความคิดเห็นคล้อยตามหรือเกิดความยอดตามด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ไม่ใช่ด้วยการบังคับข่มขู่หรือใช้อำนาจ

กล่าวโดยสรุปความเป็นภาวะผู้นำยึดหลักธรรมมีเหตุผลในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมมีความริเริ่มงานใหม่ๆโดยมุ่งที่จะให้เกิดผลแก่มวลชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

การบริหารปกครองทุกระบบถ้าหากว่าได้ผู้นำผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรมแล้วไม่ว่าระบบการบริหารการปกครองนั้นจะดีเพียงไรก็ตาม ก็จะเป็นการบริหารปกครองแบบนำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้อย่างมากมาย เพราะจะใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ทุจริต แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง เกิดมีการทุจริตคดโกงกันอย่างมากมาย เพราะอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ยั่วยวนจิตใจและสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยใจคอของมนุษย์ได้รวดเร็วที่สุด ผู้มีส่วนรวมในการปกครองโดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนรวมคือการนำหลักธรรมมาทำหน้าที่ เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร ๔ ราชสังคหวัตถุ ๔ สัปบุริสธรรม ๗ ขรവാสธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ และนาถกรณธรรม ๑๐ เป็นต้น ผู้นำหรือ

ผู้ปกครองนำหลักธรรมเหล่านี้มาประพฤติปฏิบัติ ในการประยุกต์ใช้กับชุมชนของผู้ นำจะทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสันติสุข ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม และได้เสนอหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป ซึ่งมีอยู่หลายหมวด แต่ในที่นี้จะเน้นเฉพาะหลักธรรมอันเป็นสภาวะธรรมที่ผู้นำควรยึดถือ หรืออาจเรียกว่าเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ หรือสัตตบุรุษ ดังนี้^{๑๒๔}

๑) กัลยาณมิตตา (having good friends ; good company;) คือความมีกัลยาณมิตร ผู้นำควรรู้จักเลือกคบเพื่อน หรือบุคคลผู้แวดล้อมดี คบหากับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยสนับสนุน ชี้นำ เป็นแบบอย่างในทางที่ดี นอกจากนี้ ยังจะเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิดความก้าวหน้า ในการครองชีวิต การศึกษาอบรม การประกอบกิจการงาน การปฏิบัติศาสนกิจ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี

ธรรมคุ้มครองโลก ๒ (Virtues that protect the world) ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบประกอบด้วย

๒.๑) หิริ (moral shame ; conscience) เป็นการที่ผู้นำละอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว หมายความว่ารู้สึกถึงภัยทุจริต มีกายทุจริต เป็นต้น เหมือนคนเกลียดสิ่งโสโครกมีอุจจาระ เป็นต้น ไม่อยากจับ

๒.๒) โอตตัปปะ (moral dread) เป็นการเกรงกลัวต่อบาปหรือเกรงกลัวต่อการกระทำ ความชั่วของผู้นำ หมายความว่า สะดุ้งกลัวต่อทุจริตมีกายทุจริต เป็นต้นเหมือนคนกลัวความร้อนของไฟ ไม่กล้าไปจับไฟ

พรหมวิหาร ๔ (holy abidings; sublime states of mind) เป็นธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ ผู้นำ ผู้บริหาร ใช้เป็นหลักในการควบคุมความประพฤติเชื่อว่าจะดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น และปฏิบัติต่อมนุษย์และสัตว์ได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย

๑) เมตตา (kindness ; friendliness) คือความรักความปรารถนาดี ต้องการช่วยเหลือคนให้มีความสุข สำเร็จ สมหวัง

^{๑๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

๒) กรุณา (compassion) คือความสงสาร ที่อยากให้คนอื่นพ้นทุกข์ สนใจที่จะปลดปล่อย บำบัดความสุข ความเดือดร้อนให้กับทั้งมนุษย์และสัตว์

๓) มุทิตา (sympathetic joy ; altruistic joy) คือความเบิกบานทางจิต พลอยยินดีเมื่อเห็นคนอื่น ได้ดี มีความสุข ไม่อิจฉา ริษยา^{๑๒๕}

๔) อุเบกขา (equanimity ; neutrality ; poise) คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง และปฏิบัติไปด้วยความเที่ยงธรรม พรหมวิหาร ๔ ประการเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำในจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ที่ประสบ กล่าวคือ

ก. ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มียเมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ตั้งแต่แต่ละคนๆ ที่เราเกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก เมตตานี้เป็นคุณธรรมพื้นฐานประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่กันเป็นปกติ เราก็มียเมตตาปรารถนาดี คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้เขาเรื่อยไป

ข. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มียกรุณา คือ ความพลอยรู้สึกโหวตาม ความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือเมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มียกรุณา ใฝ่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

ค. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นในความดีงาม ความสุขความสำเร็จ เราก็มียมุทิตาหมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เราก็ย้ายไปเป็นมุทิตา คือพลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในวงการทำงานตลอดจนการเป็นผู้นำทั่วไบนั้น เรื่องที่สำคัญมากก็คือ เมื่อคนมีปัญหา มีทุกข์เดือดร้อน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน ก็ต้องมีกรุณาที่จะเอาใจใส่แก้ปัญหา เมื่อมีคนประสบผลสำเร็จในการทำสิ่งดีงาม ทำให้อะไรต่ออะไรพัฒนาก้าวหน้าไป ก็ต้องมีมุทิตาช่วยส่งเสริมสนับสนุนแต่ในยามปกติก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลย ต้องเอาใจใส่ต่อการที่จะทำให้เขาอยู่ดีมีสุข เช่น มีสุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุขความเจริญ และการพัฒนาสืบต่อไป คือ ต้องมีเมตตาปรารถนาดี ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้ก็จะทำให้กิจการงาน และประโยชน์สุขที่มุ่งหมายพร้อมที่จะสำเร็จผลหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในตัวผู้นำ คือ “ปิโย” แปลว่า “ผู้เป็นที่รัก” กล่าวคือผู้ร่วมงานหรือผู้ร่วมไปด้วยกัน หรือจะเรียกผู้ตามก็แล้วแต่ ก็จะมีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำนั้น เสริม

^{๑๒๕} ที.ม.๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

ความรู้สึกร่วมไปด้วยให้หนักแน่นมากขึ้น ทั้งร่วมใจและร่วมมืออย่างไรก็ตาม ปิโยเท่านั้นไม่พอ ปิโยนั้นได้มาจากเมตตา กรุณา มุทิตา แต่ยังต้องมีอีกข้อหนึ่ง คือ อุเบกขา

ง. ในสถานการณ์ที่เราทำผิดหลักหรือละเมิดธรรม เราก็มี อุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้องทำให้เสียหลัก เสียกฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกติกา เป็นต้นผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่เรียกว่า อุเบกขา อุเบกขาก็คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างหยุดการชวนชวาย ไม่ให้เกินขอบเขตไปจนกลายเป็นเสียธรรม คือการปฏิบัติต่อคนหรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ทำให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม^{๑๒๖}

เมื่อผู้นำมีคุณธรรมสมบูรณ์ การทำงานจะถูกต้องเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ด้วยการละ อคติ ๔ ความลำเอียง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดไร้ความสามัคคีกันได้โดยง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจึงต้องไม่เป็นผู้มีความเอียงโดยเด็ดขาด

ผู้นำควรจะทราบถึงธรรมที่เป็นส่วนหลักธรรมอกุศล คือเป็นศัตรูกับพรหมวิหาร ๔ มีดังนี้คือ

๑. ปฏิปักษ์ของความเมตตา ได้แก่พยาบาท คือความปองร้ายผู้อื่น เพราะถ้าใจเรามีเมตตาอยู่เวลาใด ตัวพยาบาทเข้าไม่ได้ ตัวเมตตาจึงชำระล้างตัวอกุศล

๒. ปฏิปักษ์ของกรุณา คือตัววิหิงสา ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น เพราะกรุณาเป็นกุศลธรรมมีความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่น วิหิงสาเบียดเบียนผู้อื่น เช่นทรมาณคนและสัตว์ให้ได้รับความลำบาก มีความกรุณาอยู่ทราบใด วิหิงสาไม่มีสลับกันอยู่อย่างนี้ตลอดไป

๓. ปฏิปักษ์ของมุทิตา คือตัวอิจฉา ริษยา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลว่า เห็นเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้ เช่น เป็นต้นว่าเห็นเขาได้ดี เห็นเขาดีกว่าตัวทนไม่ได้ เกิดความจู้จี้จวน เรียกว่าริษยา ริษยาตรงกันข้ามกับมุทิตา

๔. ปฏิปักษ์ของอุเบกขา คือความยินดี ยินร้าย เกิดยินดีก็ทำให้ใจชอบ ถ้าเกิดยินร้ายก็ทำให้ชิงขาดความเป็นกลาง มีอคติเป็นตัวเข้าแทรกแซงอันได้แก่

๑. ฉันทะ คือความลำเอียงเพราะรักใคร่ เช่นชอบใครก็ลำเอียงเข้าข้างคนนั้น

๒. โทสะคติ คือความลำเอียงเพราะโกรธกัน เช่นโกรธใครทำโทษคนนั้นให้หนัก ไม่เหลียวแลถึงความยุติธรรม

^{๑๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า

๓. โมหาคติ คือความลำเอียงเพราะหลงหรือโง่เขลา คนมีความลำเอียงเช่นนี้ ถ้าจะเรียกให้ถูกก็ว่าเป็นไร้ความสามารถ ขาดปัญญา ทำอะไรไปด้วยไม่มีความรู้เท่าทัน

๔. ภยากติ คือลำเอียงเพราะความกลัว เช่นเป็นอัยการ มีหน้าที่จะต้องฟ้องความไปตามหน้าที่ พบคนที่เก่งกว่ากลัวเขาจะมาทำร้ายไม่กล้าฟ้องเกิดความลำเอียง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหลักธรรมพรหมวิหารคือธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ อยู่ในผู้นำคนใด ก็จะมีแต่ความสุข ความเจริญไปทั้ง ๔ ทิศ ได้รับความเคารพเกรงกลัวในความดีปราศจากศัตรู งานการ และทุกสิ่งทุกอย่างจะบรรลุผลสำเร็จ ก็จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการ คือตามเหตุปัจจัยของมัน ซึ่งพูดสั้นๆ ว่าตามธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น ธรรมหรือหลักความจริงและหลักการจึงเป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เป็นผู้ถือหลักการเป็นใหญ่ และเข้าใจชัดเจนในหลักการณ์^{๑๒๗}

มีการนำหลัก โกสัลละ ๓ ประการที่กล่าวไปแล้วมาใช้ในการปกครอง อีกทั้งได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ทำให้ไม่เลือกที่รักมักที่ชังนั้น คือ อุเบกขา ธรรมที่จะทำให้วางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม สม่ำเสมอ ไม่เอนเอียงเพราะชอบหรือไม่ชอบ จากหลักภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของเจ้าคณะพระสังฆาธิการภาค ๑๕ มีรูปแบบการนำการบริหารแบบสอนงานผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งหลักการนี้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ ๕ วิธีด้วยกัน^{๑๒๘} คือ

- ๑) สอนด้วยเมตตา
- ๒) สอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์
- ๓) สอนชัดเจนแจ่มแจ้ง
- ๔) สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- ๕) สอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง

หลักพหุสูตร ๕ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำเองมี ๕ ประการ^{๑๒๙} ประกอบด้วย

๑) เป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสสุตา) คือ ได้ฟัง และสั่งสมการฟังมาก หมายรวมถึงการได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

๒) จำได้ (ธูตา) คือ เมื่อได้ฟัง หรือเรียนแล้ว สามารถจำได้แม่นยำ

^{๑๒๗} พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๑๖.

^{๑๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๔/๒๑๘.

^{๑๒๙} อ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕

๓) คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ สามารถกล่าวถึงสิ่งที่ได้ฟังหรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างคล่องแคล่ว

๔) ขึ้นใจ (มน สานุเปกขิตา) คือ สามารถนึกถึงที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างขึ้นใจ

๕) แทะตลอดดีด้วยทฤษฎี (ทฤษฎีญา สุปฏิวิทธา) คือ สามารถเข้าใจได้ลึกซึ่งหลักตามที่กล่าว คือ เป็นผู้ที่ไม่หยุดนิ่งในการแสวงหาความรู้ เมื่อศึกษาอยู่เป็นประจำจะมีข้อมูลมาก และทำให้สามารถอบรมสั่งสอนได้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

หลักธรรม จักร ๔^{๓๐} ซึ่งเป็นธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญประกอบด้วย

๑) การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฏิรูปเทศวาสะ) คือ การได้อยู่ในสถานที่ที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๒) การคบหาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสวะ) คือ การคบหาสมาคมกับคนดี

๓) การตั้งตนไว้ที่ชอบ (อัตตสัมมาปณิธิ) คือการตั้งใจที่มุ่งนาตนไปในทางที่ถูกที่ควร

๔) ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว (บุพเพกตบุญฤตา) คือ การได้สร้างสมคุณงามความดีเตรียมพร้อมไว้ก่อน

จักร ๔ นี้เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องให้สามารถสร้างความดีอื่นๆ เพิ่มได้และทำให้ชีวิตประสบความสุขและความเจริญก้าวหน้าในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมอันดีงาม

หลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีความเหมาะสมกับความ เป็นภาวะผู้นำปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคณตี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่าสัปปุริสธรรม ๗ ประการ^{๓๑} คือ

๑. หลักอัมมัญญาตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนประพฤติปฏิบัติ ตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

^{๓๐}ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๔

^{๓๑}ที่.ปา (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔;๔๓๙/๓๑๒ ; อัง.สตตก.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

๑. เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์

๒. อรรถิณญดา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ตำแหน่ง หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

๑. เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุม สั่งการ ให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์^{๑๓๒}

๓. อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดีเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติผู้นำ

๑. เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และหลักสันโดษอย่างถูกต้อง

๒. เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

๒. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบและพอเหมาะ^{๑๓๓}

๔. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น ประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้นำ

๑. วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสม ทันต่อเหตุการณ์

๕. กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่งานปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหนควรทำอะไร และทำให้

^{๑๓๒} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๘๘.

ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้นเมื่อนำหลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้วย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้ทำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม
๖. ปรีชาญาณ รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม^{๑๓๔}
๗. บุคลลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัยความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี^{๑๓๕} เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๘๘.

^{๑๓๕} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. สันประสิทธิ์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑ - ๓.

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี

๒. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒. การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

๓. การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

ข้อที่ควรศึกษาหลักสัปตปฐจ ๗ ประการ ซึ่งจัดลำดับข้อตามที่แสดงไว้นี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในกรณีที่ เป็นคุณสมบัติสำหรับสัปตปฐจหรือบัณฑิตชนอย่างเป็นกลางๆแต่ในกรณีที่ตรัสให้เป็นคุณสมบัติของผู้นำโดยตรงเช่น เป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ทรงเปลี่ยนลำดับสลับข้อ ๑ กับข้อ ๒ ใหม่กล่าวคือ^{๑๓๖} พระพุทธเจ้าตรัสข้อรู้หลักการตามด้วยข้อรู้ความมุ่งหมายแต่ในกรณีของผู้นำโดยตรงตรัสข้อรู้จุดหมายเป็นข้อแรกแล้วจึงตามด้วยรู้หลักการเป็นการเน้นที่ความมีจุดหมายและกำหนดจุดหมายหรือตั้งจุดหมายเจาะลงไปให้ชัดแล้วจึงวางหลักการและหาวิธีการที่จะทำให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายนั้น

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นผู้นำจะต้องมีจุดหมายดีงามที่ชัดเจนให้แก่หมู่ชนและต้องมีจิตมุ่งสู่จุดหมายนั้นพร้อมทั้งนำพาหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันมีหลักการอย่างมุ่งมั่นแน่วแน่เพื่อบรรลุจุดหมายนั้น^{๑๓๗} ผู้นำจะปกครองให้เกิดแบบสามัคคีธรรมนั้น ทำให้ประเทศอยู่ในความสงบสุขอยู่ภายใต้พสกนิกรของพระราชาผู้มีธรรมจะได้รับความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดความร่มเย็นในประเทศไม่ก่อให้เกิดภัยต่างๆ เช่นการปล้น ฆอราษฎร์ คอรัปชั่น จะเห็นได้ว่าการที่พระราชาผู้ ปกครองจะต้องประกอบด้วยธรรม เหล่านี้คือ

หลักทศพิธราชธรรม คือคุณธรรมของนักปกครองหรือธรรมของพระราชา ๑๐ ประการมีดังนี้^{๑๓๘}

๑. ทาน คือบำเพ็ญตนให้เป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้มีใช้เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวกความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข มีความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสพทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนที่ทำความดี

^{๑๓๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง. สดตท. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๒๗- ๒๘.

^{๑๓๘} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

๒. ศิล คือประพจน์ดีงามสํารวมกายและวชิทวารประกอบการสุจริตรักษากิตติคุณ ประพจน์ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเครพนบถือของประชาราชภูริ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. ปริจจาคะ คือสามารถเสียสละความสุขสํารามส่วนตนตลอดจนชีวิของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ คือซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยาปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัททวะ คือมีอัธยาศัยไมยอหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือตนมีความงามสง่าเกิดแต่ทำทากิริยาสุภาพนุมนวล ละมุนละไม ควรได้ความรักภักดี แต่มีขาดยําเกรง

๖. ตปะ คือแผดเผากิเลส ตณหา มิให้เข้ามารอบงำจิตระงับยับยั้งข่มใจ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสําราม และการปรนเปรอมีความเป็นอยุ่สม่าเสมอ หรือเป็นอยุ่อย่างง่าย สามีญธรรมดา มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้สมบูรณ์

๗. อักโกธะ คือไม่กราดเกรี้ยวไม่วินิจัยความ และกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา คือไม่หลงระเรีงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราชภูริผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติคืออดทนต่อทานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยากถึงจะ ลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียรไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่ว ถูกย่นด้วยถ้อยคำเสียดสี ถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียกิจที่บำเพ็ญโดยธรรม

๑๐. อวิโรธนะ คือประพจน์มิให้ผิดไปจากธรรม อันเป็นประโยชน์สุขความดีความงามของรัฐ และราชภูริเป็นที่ตั้งอันใดประชาราชภูริปรารถนา โดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนก็ไม่ขัดขวางวางตนเป็นหลัก หนักแน่นในธรรมคงที่ไม่ความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสัการะหรืออิฐฐารมณฺ์ อนิฐฐารมณฺ์ใดๆ ตั้งมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ตินิธิธรรมคือ ระเบียบแบบแผนหลักกรปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดีไม่ประพจน์ให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นคุณสมบัติและคุณธรรมที่ดีตามแนวพุทธต้องเป็นผู้นำที่ยึดหลักธรรมอย่างสม่าเสมอ ย่อมสั่งสมบารมีอันอยากแก่คนพาลทั่วไปจักทำลายล้างได้ ทรงแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมเป็นเกราะคุ้มครองประพจน์ปฏิบัติและนำประโยชน์มาสู่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว

นาถกรรมธรรม คือหลักธรรมในพุทธธรรมที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้กับผู้นำคือธรรมที่พึง
๑๐^{๑๓๙} อย่าง

๑. ศีล รักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย
๒. พหุสัจจะ ความเป็นผู้สดับตรับฟังมาก
๓. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
๔. โสวัจสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย
๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในธุรกิจของเพื่อน
๖. อัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ
๗. วิริยารัมภะ ความเพียรเพื่อละความชั่ว
๘. สันตุฏฐี ยินดีด้วยผ้านุ่งผ้าห่ม อาหารที่นอน ที่นั่ง และยา
๙. สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกคำที่พูดไว้ได้
๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองทัพบังขารตามเป็นจริงอย่างไร

หลักราชสังคัตถุ ๔^{๑๔๐} ประการคือผู้นำต้องช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนให้อยู่ดีมีสุขพ้น
จากความทุกข์ยากลำบาก

๑. สัสสมะระ คือความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมเกษตร
๒. ปุริสมะระ คือความฉลาดบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนมีความสามารถ
๓. สัมมาปาสะ คือความรู้จักผสมผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คน

จนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น

๔. วาขไปยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือรู้จักพูด รู้จัก
ปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความ
เข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมธรรมข้างต้นการสงเคราะห์ด้วยอามิสและสงเคราะห์ด้วยธรรมยิ่งใน
สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบแบ่งปันจนเจือในสิ่งที่ตนมี
ให้กับคนอื่นที่ดีน้อยกว่า

^{๑๓๙} องค์กรสก.(ไทย) ๒๔/๒๗/๒๗๙.

^{๑๔๐} ทีสี.(ไทย) ๑๒/๒๐๖/๔๘-๔๓.

หลักอิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

๑. ฉันทะ ความพอใจที่ต้องการ คือ ความต้องการที่จะทำ ไฟใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓. จิตตะ ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔. วิมังสาความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๑๔๑} เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นเป็นสิ่งที่สร้างพลังในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและพัฒนาคุณภาพงานให้ดียิ่งขึ้นไป มั่นเรียนรู้งานตลอดเวลาที่มีความพยายามและอดทนในการงานที่ทำไม่ย่อท้อกลัวปัญหาอุปสรรคใดๆ เป็นคนรอบคอบในการทำงาน มั่นตรวจตราพิจารณาในสิ่งที่ทำ ไม่ประมาทมีการวางแผนวิเคราะห์ผลดีและผลเสียเพื่อนำมาปรับปรุง

พุทธธรรมจะเป็นเครื่องมือชีวิตที่สำคัญในการทำงานของผู้คน ไม่ว่าจะแสดงออกมาในรูปแบบใด พุทธธรรมในที่นี้จึงหมายถึง คุณธรรมที่เป็นตัวกลางสำคัญของทั้ง “ผู้นำที่ดี (มีคุณธรรม) จึงสามารถนำพา บริหารหมู่คณะ หรือองค์กรให้เจริญรุ่งเรือง”^{๑๔๒} ผู้นำต้องมีลักษณะเฉพาะตัวในการทำงานให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนดการบทบาทการทำงานตามแนวหลักธรรมได้แสดงออกมาหลายรูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือนเป็นเป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรมบางประการมาพิจารณาเปรียบเทียบทางวิชาการที่ได้ศึกษาในพระพุทธศาสนา คือ

๑. ความไม่เห็นแก่ตัว (Unselfishness) คือการไม่ฉวยโอกาสเอาเปรียบเพื่อความสุขผลประโยชน์ หรือความปลอดภัยเฉพาะส่วนตัว ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ ทาน การให้ หรือการเสียสละเพื่อส่วนรวม

^{๑๔๑} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

^{๑๔๒} ชุ.ชา.ทุก.(ไทย) ๒๓/๒๔/๒๒๑.

๒. ลักษณะท่าทาง (Bearing) คือการวางตัวเหมาะสม ทั้งในด้านการปกครองและในด้านความประพฤติ ตลอดจนมีความสงบเสงี่ยม (Humility) คือการไม่อวดดี ไม่หยิ่ง ตรงกับบทพหู คือ สุภาพอ่อนโยน ทั้งกายและวาจาไม่แข็งกระด้าง

๓. ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) คือการซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม รักษาสิ่งและเกียรติยศ ตลอดจนเป็นที่เชื่อถือ ไว้วางใจได้ (Dependability) ในเรื่องการทำงานและมีความภักดี (Loyalty) ตรงกับอาขุขว์ คือความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อการงาน และต่อบุคคลอื่น

๔. ความอดทน (Endurance) คือทนต่อความเคร่งเครียดต่างๆ ทั้งกายและใจ เช่นความอดทนต่อความเจ็บปวด เหนื่อยอ่อน ทนต่อความทุกข์ เดือดร้อนไม่ยอมแพ้ รวมทั้งความกล้าหาญ (Courage) ทั้งกายและทางใจ คือตระหนักถึงความกลัวแต่ก็ยังสามารถเผชิญกับอันตรายได้ด้วยตนเอง มั่นคง ควบคุมตัวเองได้ ทั้งยังสำนึกในความรับผิดชอบที่ต้องทำการในเหตุการณ์นั้นด้วย ตรงกับหลักขณติ คือความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจและห้ามใจตนเอง ทนทานต่อกิเลสและความทุกข์ มีสติ ควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติ

๕. ความเด็ดขาด (Decisiveness) มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมั่นคงและรวดเร็ว ไม่ลังเล และมีอำนาจในตัว (Force) คือความสามารถที่จะบังคับผู้อื่นปฏิบัติตามความตั้งใจของตน ตรงกับ ตป คือการมีอำนาจ หรือธรรมที่ทำลายหรือขจัดความชั่ว

๖. ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) คือรู้จักแบ่งเบาความรู้สึกของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตรงกับอภโกธ ความไม่กริ้วโกรธโดยใช้วิสัย มีความเมตตา รัก และปรารถนาดีต่อผู้อื่น

๗. ความยุติธรรม (Justice) คือมีความเสมอภาค ไม่ลำเอียงในการปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชา เช่น การให้รางวัลหรือการลงโทษ

๘. ความรู้ (Knowledge) คือมีความรอบรู้ในวิชาชีพและความรู้ทั่วไป รู้จักงานของตน มีความรู้ความเข้าใจบุคคลอื่น รวมทั้งมีความฉลาด (Intelligence) มีสติปัญญาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ และมีความแนบเนียน มีกาลเทศะ (properness) คือมีปฏิภาณไหวพริบสามารถปฏิบัติต่อบุคคลโดยวิธีอันเหมาะสม ปราศจากข้อข้องใจหรือขัดข้อง ซึ่งตรงกับสัปปุริสธรรม ๗

๙. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) คือมีความใจใส่ จดจ่อ หรือสนใจอย่างจริงจังต่องานที่ทำและการปฏิบัติต่างๆ ตลอดเวลา รวมทั้งมีความคิดริเริ่ม (Initiative) คือคุณลักษณะที่เล็งเห็นเองว่าสิ่งใดควรทำขึ้น หรือต้องทำ แล้วทำในสิ่งนั้น ซึ่งตรงกับหลักอิทธิบาท ๔^{๑๔๓} วิธีการทำงานของผู้นำต้องมี

^{๑๔๓} คณะอนุกรรมการการศึกษากำหนดหลักวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๑๑๘-๑๒๐.

ลักษณะเฉพาะตัวในการทำงานให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนดบทบาทการทำงานตามแนวหลักธรรมได้แสดงออกมาหลายรูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือนเป็นเป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรมบางประการมาปฏิบัติใช้งานให้เกิดประโยชน์กับองค์กร

การละบาปทั้ง ๑๐ ประการนั้นที่กล่าวข้างต้น สามารถละได้ด้วยหลักธรรมฆราวาสธรรม ๔ ประชาชนนั้นต้องมีธรรมะประจำจิตใจของผู้ผู้นำในการปกครองดูแลประชาชน ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ คือ ความซื่อตรง เป็นการผ่อนบาปกรรมภายในใจเมื่อมีความจริงใจตั้งใจตรงอกุศลใดๆ ก็จะต้องอยู่ไม่ได้ เสมือนเหล็กขงอที่สนิมเกาะอยู่ ถ้านำมาดัด จัดให้ตรง สนิมก็จะล่อนกระเด็นออกไปฉับใด เมื่อบุคคลตั้งใจไว้ต้องตรงสัจจะ อกุศลทั้งหลายก็จะลายตัวไปในที่สุด

๒. ทมะ คือ การฝึกฝน เป็นกุศโลบายสำคัญที่จะให้สามารถละบาปอกุศลได้การฝึกฝนอบรมจิตใจ รู้จักบังคับประคองตนเมื่อมีอกุศลเกิดขึ้นภายในต้องข่มใจไว้ก่อน ไม่ล่วงบาปอกุศลและค่อยๆ พัฒนาค้นตนเองในทางกุศล ยังความเจริญให้เกิดขึ้น ด้วยการฝึกฝนอบรม

๓. ขนติ คือ ความอดทน เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้การรักษาความซื่อตรงตามสัจจะและการฝึกฝน ข่ม ประคองตน ไม่ให้กุศลธรรมกำเริบ นำพาตนเองและหมู่คณะให้รอดพ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายคือ ความสำเร็จ

๔. จาคะ คือ การสละ ในที่สุดการละบาปอกุศล คือการสละสิ่งใดที่เป็นมูลเหตุแห่งอกุศลก็ต้องละให้สิ้น บาปนั้นก็จะมีเลิกอีกถือเป็นการถอนรากถอนโคนโดยสิ้นเชิงการสละนี้สามารถเริ่มต้นได้จากจุดเล็กๆ ในสังคม คือสละความชั่วในตัวบุคคล การสละนี้ยังครอบคลุมถึง การสร้างความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่ม เริ่มจากทุกคนต้องละอำนาจการตัดสินใจบางส่วนให้แก่ผู้นำ เพื่อจะยังประโยชน์ส่วนรวมให้เกิดขึ้น^{๑๔๔}

อปปริหานิยธรรม ๗^{๑๔๕} มาใช้ในการปกครองประกอบด้วยดังนี้คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมิใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

^{๑๔๔} พุ. ส. (ไทย) ๒๕/ ๓๑๑ / ๓๖๑๑.

^{๑๔๕} อ. สดต. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่า สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจ แก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆปริณายก สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับชั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ให้อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม

ความเป็นผู้นำที่จะสามารถนำพาบุคคลต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันทั้งที่ต่างจิตต่างใจ ต่างความรู้สึก ต่างความนึกคิด สามารถนำคนทั้งหลายทำการงานต่างๆ ไปด้วยกันได้และพากันไปด้วยดี จนบรรลุถึงประโยชน์สูงสุดหรือความสำเร็จที่เป็นจุดหมายที่ต้งามนั้น พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำ หรือนายก^{๑๔๖} พระพุทธองค์ตรัสไว้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ซึ่งสามารถแยกประเภทภาวะผู้นำ ได้ดังนี้

๑) ประการแรก พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเรา ผู้เป็นกัลยาณมิตรสัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำ^{๑๔๗} (แต่องค์กรต่างๆ ที่มีขึ้นก็เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ชาติแก่เพื่อนมนุษย์ แก่สังคมนั่นเอง) เพราะฉะนั้นหลักสำคัญก็คือ เป็นกัลยาณมิตรในสาระว่า “ทำเพื่อประโยชน์แก่เขา”

๒) ความเป็นผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น แสดงออกในลักษณะอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้ค้นพบ มรรคา หรือค้นพบทางทรงเป็นผู้รู้ทาง และทรงบอกทางให้^{๑๔๘} ทั้งนี้หมายความว่า ผู้นำจะต้องรู้จุดหมาย ชัดเจนและรู้ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น ข้อนี้เป็นลักษณะใหญ่ที่สำคัญ

๓) อีกประการหนึ่งประเภทภาวะผู้นำซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงออกในคำตรัสเป็น บางครั้งคือพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษา เรียนรู้ หรือฝึกฝนตนเองจนกระทั่งเขา

^{๑๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๑๔๗} www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/006420.htm, [๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗].

^{๑๔๘} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๒.

สามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้ข้อนี้หมายความว่า ผู้นำไม่ได้มาหยิบยื่นอะไรให้แก่ผู้อื่นโดยตรงแต่มาช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตน ได้เรียนรู้ จนสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไป หรือทำได้สำเร็จบรรลุจุดหมาย^{๑๔๙}

การปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. อัตตาธิปไตย การถือตนเป็นใหญ่
๒. โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่
๓. ธรรมาธิปไตย การถือธรรมะ คือความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่^{๑๕๐}

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองใด ๆ อัตตาธิปไตย หรือ โลกาธิปไตยสิ่งที่ไม่ได้คือจะต้องมี ธรรมาธิปไตยในการปกครอง จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้าปกครองคณะสงฆ์มีพัฒนาการปกครองมาเป็นลำดับสรุปได้ ๓ รูปแบบคือ

๑) พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง (พุทธาธิปไตย หรือ ปิตาธิปไตย) มีพระองค์ประมุข(พุทธปโม) ทรงเป็นสังฆบิดา ทรงเป็นสัมปตินายก วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา เนื่องจากในสมัยนั้นยังมีสาวกน้อย

๒) ปกครองโดยอภิกษุชนียภิกษุ (อภิกษุชนียาธิปไตย) เป็นการปกครองโดยพระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม แต่ก็ยังคงมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุข วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า ติสระณคณุปสัมปทา เป็นการกระจายอำนาจให้อภิกษุชนียภิกษุช่วยกันปกครอง เนื่องจากมีสาวกของพุทธองค์มากขึ้น

๓) ปกครองโดยสงฆ์ มีลักษณะเป็นสังฆาธิปไตย พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระประมุขเช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ปกครองกันเอง เนื่องจากมีพระภิกษุมากขึ้น ปัญหาในการปกครองเริ่ม

^{๑๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๗- ๘.

^{๑๕๐} พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธภาวนา วิชาธรรมกาย, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

ยุ่งยาก พระองค์จึงทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ ปกครองกันเองโดยกระจายอำนาจให้แก่พระสงฆ์ จนถึงปัจจุบันนี้^{๑๕๑}

ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น ไม่ได้ตั้งสาวกองค์ใดให้รับตำแหน่งเป็นศาสดาปกครอง พระสงฆ์สืบทอดพระองค์เหมือนในศาสนาอื่น แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งพระสงฆ์ไว้อย่างชัดเจนก่อน นิพพาน โดยตรัสบอกพระอานนท์ว่า

๑) “อานนท์ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัย นั้นจะเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายหลังจากที่เราได้ล่วงลับไปแล้ว

๒) ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราจะเตือนเธอทั้งหลายว่า สังฆาทิสังคหะทั้งหลายมีความเสื่อมไปสิ้นไป เป็นธรรมดาพวกเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เกิด”^{๑๕๒} ต่อจากนั้นพระองค์ก็ทรงนั่งเฝ้าพระอานนท์สมาบัติ แล้วจึงเสด็จดับขันธปรินิพพานรวมพระชนมายุ ได้ ๘๐ ปีบริบูรณ์

นัยยะในวรรคที่หนึ่ง ที่ทรงตรัสว่า “ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวก เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย หลังจากที่เราได้ล่วงลับไปแล้ว” หมายความว่า การปกครองประเทศต้องปกครองด้วยกฎหมาย ไม่ใช่ปกครองด้วยคน กฎหมาย กฎระเบียบใดที่บัญญัติไว้ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

นัยยะในวรรคที่สอง ที่ทรงตรัสว่า “สังฆาทิสังคหะทั้งหลายมีความเสื่อมไปสิ้นไปเป็นธรรมดา พวกเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความประมาทเกิด” หมายความว่า แต่ละคนแต่ละองค์ควรต้องช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เอร็ดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างทำมาหากิน คือ ประโยชน์ตน เมื่อหามาได้แล้วก็ชำระภาษี คือ ประโยชน์ท่าน เมื่อท่าน(รัฐบาล) ได้ภาษีเข้าคลังหลวงแล้ว ก็ต้องจัดสรรงบประมาณต่างๆ กลับมาให้ตน ตนก็จะได้ทำมาหากิน ทุนบำรุงบ้านเมืองให้สภาพรสีไป เป็น กงจักรหมุนเวียนแบบนี้ต่อเนื่องตลอดไป ประเทศนั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง นี่คือทุกประเทศทั่วโลกเขาปฏิบัติ กัน^{๑๕๓} พระพุทธพจน์ครั้งสุดท้ายที่สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน นั้น ถือเป็นมรดกการปกครองที่สามารถนำมาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย

^{๑๕๑} ประยงค์ สุวรรณบุปผา, รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๙๐-๒๙๑.

^{๑๕๒} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๕๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

สรุปได้ว่า ผู้นำตามหลักพุทธธรรม เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งความหมายของผู้นำ “ผู้นำ” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา มีฐานะและสิทธิมีบทบาทอำนาจสูงกว่าบุคคลทั่วไป แต่ภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความมีบทบาทอำนาจ อิทธิพล และความสามารถ ในการชักจูงใจและนำพาให้เคารพในพระพุทธเจ้า สมาชิกหรือผู้อยู่ภายใต้ปฏิบัติตามความคิดความต้องการ ภาวะที่มีอิทธิพลมีอำนาจเหนือความคิดและพฤติกรรมของผู้อื่นนั้น แสดงความเป็นผู้นำ ซึ่งหลักพุทธธรรมได้อธิบายไว้ด้วยหลักคุณธรรมหรือพุทธธรรมเรียกโดยทั่วไปว่า “ธรรม”

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป

ในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มนั้น เรียกว่า การบริหาร (administration) หรือการบริหารราชการ (public administration) การบริหารเป็นศาสตร์ เพราะมีทฤษฎีและหลักการมากมายในการบริหารที่นำมาทดลองได้พิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงการนำไปใช้ให้ได้ผลหรือไม่เป็นศิลป์ คือผู้นำไปใช้ต้องมีศิลปะ การบริหารยังอาจ หมายถึงการวางแผน (Planning) การดำเนินงานตามแผน (Execution) ซึ่งประกอบด้วย การแบ่งงาน (Sharing) การร่วมมือ (Participating) การประสานงานกัน (Coordination) และการประเมินผล (Evaluation) และต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือ

ในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ^{๑๕๔} ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่ายและทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศที่นั่นย่อมมีการบริหาร” คำว่า “การบริหาร” นั้น นอกจากใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Administration” ยังมีคำอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนกันได้ คือ คำว่า “Management” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันแต่ทางวิชาการจะเลือกใช้คำว่า “Administration” ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือเหตุผลประการแรก เมื่อไม่ต้องการใช้คำว่า “ผู้จัดการ” ซึ่งมีความหมายแคบจำกัดลงไปว่าเป็นผู้บริหารงานขององค์การแห่งใดแห่งหนึ่งหรือหน่วยงานในหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น เมื่อพูดถึงการบริหารงานโดยทั่วไปหรือการบริหารราชการ จึงนิยมใช้คำว่า “Administration” ซึ่งได้แก่กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวทางบวก (Positive Approach) เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม การจัดระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและทางการศึกษาเข้ามาเป็นตัวแปร โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารและวิธีการปฏิบัติ ตลอดจนหมายถึงการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อาศัยบุคคลอื่นๆ^{๑๕๕} ซึ่งต้องมีความสำคัญเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการ ดังนี้

๑. ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด
๒. ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน
๓. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน
๔. ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์^{๑๕๖}
 - ๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
 - ๒) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน
 - ๓) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด

^{๑๕๔} วีระ อำพันสุข, พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอราวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๑๐.

^{๑๕๕} ชูบ กาญจนประกร, **หลักรัฐประศาสนศาสตร์** (เอกสารโรเนียว) คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๑๐, เอกสารประกอบคำบรรยาย ๒๕๐๖, หน้า ๑๐-๑๒.

^{๑๕๖} ประทาน คงฤทธิ์ศึกษาร, **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

๔) วัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำการ

ผู้วิจัยเห็นว่า “การบริหาร” คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์การนำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเห็นว่าการบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ คือ

๑) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์

๒) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

๓) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน

๔) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ

๕) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล

๖) การบริหารอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของบุคคล ฉะนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือ (Collective Mind) เพื่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) อันจะนำไปสู่พลังรวมกลุ่ม (Group Effort) ในอันที่จะทำให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์

๗) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล

๘) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๙) การบริหารไม่มีตัวตน (Intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์^{๑๕๗}

นอกจากนั้นแล้ว “การบริหาร” ยังเป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การและสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๑๕๘}

ลักษณะที่สำคัญของการบริหาร การบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

^{๑๕๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔๑.

^{๑๕๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตามส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดหมาย

๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายในและภายนอกองค์กรดังเช่น ถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและผู้บริหารปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษาหรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น เช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรงแต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหารอันอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ

๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้นก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ

จากความหมายดังกล่าวที่นักวิชาการได้ให้ไว้แสดงให้เห็นว่าการบริหารมีลักษณะที่สำคัญ คือ การบริหารต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะร่วมมือการทำการกิจการขององค์กรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการที่มีลักษณะการดำเนินงานซึ่งสืบเนื่องและใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพในการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จจากความหมายของการบริหารจัดการทั่วไปและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป มีความหมายที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๒๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒๓ ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วีระ อัมพันธุ์ (๒๕๒๖, หน้า ๑ – ๑๐)	๑. ต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) ๒. นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือ ๓. การร่วมมือ (Participating)
ชูป กาญจนประกร (๒๕๐๖, หน้า ๑๐ – ๑๒)	๑. กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหา ๒. การจัดระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและทางการศึกษา ๓. การทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อาศัยบุคคลอื่นๆ
ประทาน คงฤทธิศึกษากร (๒๕๓๙, หน้า ๑๗๖)	๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด ๒. มีคนทำงานร่วมกัน ๓. มีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน ๔. มีการจัดการในการบริหารหรือการทำงาน

ตารางที่ ๒.๒๓ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สมพงษ์ เกษมสิน (๒๕๒๖, หน้า ๔๑)	๑.การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ ๒.การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคล ๓.การดำเนินการเป็นกระบวนการ ๔.การบริหารอาศัยความร่วมมือ ๕.การตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๗๘)	๑.กระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ ๒.สั่งการควบคุมกำกับ ๓.ใช้ทรัพยากรเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายของ องค์การ

๒.๕.๒ ความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตก

การบริหารโดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหาร คือ ในการบริหารจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่า จะต้องทำอะไรก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไร ซึ่งจัดไว้ว่าหลักเกณฑ์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งนักบริหาร นักวิชาการ ตลอดจนนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ดังนี้

กระบวนการบริหารของกุลลิค และเออร์วิค (Gulick&Urwick) ได้เสนอกระบวนการบริหารไว้ ๗ ประการ ซึ่งเรียกย่อๆ ว่า “POSDCoRB” โดยมีกระบวนการบริหาร ดังนี้^{๑๕๙}

(๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การคิดเลือกหาทางที่ดีที่สุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดให้ได้ผลคุ้มค่าที่สุด โดยดำเนินการตามขั้นตอนอย่างมีแบบแผนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

(๒) การจัดหน่วยงาน (organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่การแบ่งส่วนงานเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์

^{๑๕๙} สุพจน์ พันธุ์เชษฐ. “การศึกษากระบวนการบริหารงานของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด”, รายงานวิจัย, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒-๑๓.

(๓) การจัดตัวบุคคล (staffing) หมายถึงการบริหารด้านบุคลากรอันได้แก่การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน การควบคุมการปฏิบัติงาน

(๔) การอำนวยการ (direction) หมายถึง การดำเนินการในการตัดสินใจและการสั่งการในกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะทั่วๆ ไปและในลักษณะเฉพาะตลอดจนการให้คำแนะนำ

(๕) ควบคุมการปฏิบัติงาน (controlling) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานของกิจการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบและวัตถุประสงค์

(๖) การประสานงาน (co-ordination) หมายถึง การร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในส่วนต่างๆ ให้ประสานงานสอดคล้องและกลมกลืนกัน

(๗) การรายงาน (reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงาน ได้ทราบความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าของกิจการในหน่วยงาน

(๘) การงบประมาณ (budgeting) หมายถึงการควบคุมการใช้จ่ายเงินให้รอบคอบและรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณการดำเนินงาน

การบริหารงานตามแนวของเดมมิง (deming) คือ แบบ PDCA ดังนี้

(๑) การวางแผน (plan - P)

(๒) การปฏิบัติตามแผน (do -D)

(๓) การตรวจสอบ (check - C)

(๔) การปฏิบัติ (action - A)

กระบวนการบริหารงานทั้ง ๔ ขั้นตอนจะต้องปฏิบัติต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุดซึ่งเขียนได้ว่า (plan-do-check-act) PDCA ซึ่งเหมือนกับเป็นวงจรอันหนึ่งเรียกว่า วงจรเดมมิง (the deming cycle) วงจรหรือวงล้อ (PDCA) เป็นเครื่องมือการบริหารอย่างต่อเนื่องในการติดตามพัฒนาให้บรรลุเป้าหมาย โดยวงจรเดมมิงหรือ PDCA เป็นการบวนการหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีในการควบคุมคุณภาพหรือการบริหารคุณภาพ^{๑๖๐}

^{๑๖๐} สมเดช สีแสง, คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (ชัยนาท : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

การบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral science) ของเวเบอร์(Weber) ได้อธิบายการบริหารงานองค์การในรูปแบบอุดมคติว่า องค์ประกอบของการบริหารระบบราชการจะต้องมีลักษณะสำคัญๆ ดังนี้^{๑๖๑}

(๑) องค์การกำหนดสายงานการบังคับบัญชาชัดเจน (hierarchy) ผู้มีอำนาจสูงสุดมีอำนาจสั่งการผู้ใต้บังคับบัญชา

(๒) องค์การกำหนดตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ (authority) แต่ละคนในองค์การจะมีตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน

(๓) มีกฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงาน (rules and regulations) เพื่อกำหนดวิธีการทำงานและแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน

(๔) มีการแบ่งงานกันตามความชำนาญเฉพาะด้าน (division of work) ทำให้เกิดการบรรจุบุคคลากรเฉพาะด้าน และเกิดการรวมกลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติงานคล้ายคลึงกัน

(๕) มีระบบการจูงใจการทำงาน โดยการกำหนดอัตราเงินเดือนตามตำแหน่งและระยะเวลาในการทำงาน

(๖) มีระบบความสัมพันธ์ภายในองค์การอย่างเป็นทางการ ไม่มีการติดต่อกันเป็นส่วนตัวหรือข้ามสายงานการบังคับบัญชา

(๗) ใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารงานมีเหตุผลในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาทั้งนี้อาศัยกรอบกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

กระบวนการบริหารของคิมบรอทและนันเนอรี (Kimbrough & Nunnery) ได้เสนอหลักการบริหารการศึกษาแบบประชาธิปไตย ๕ ประการ ดังนี้

(๑) สนับสนุนให้แต่ละคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางการศึกษา

(๒) ยอมรับว่าภาวะผู้นำเป็นงานของทุกคน และเป็นการกระตุ้นให้คนแสดงภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ความต้องการและความสามารถ

(๓) อำนาจการให้บุคคล ได้วางแผนร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันและร่วมกันประเมินผลสำเร็จของงาน

(๔) ดำเนินการให้การตัดสินใจ มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในองค์การอยู่ในความรับผิดชอบของคณะบุคคลมากกว่าความรับผิดชอบของบุคคลเพียงคนเดียว

(๕) จัดองค์การให้มีความคล่องตัว เพื่อให้การปรับตัวสนองกับการเปลี่ยนแปลง

^{๑๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

กระบวนการบริหารของฟาโยล (Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศสเป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ โดยได้อธิบายกระบวนการบริหารงานประกอบด้วยขั้นตอนการบริหารไว้ ๕ ประการคือ^{๑๖๒}

- (๑) วางแผน (to plan) หมายถึง การวางแผนปฏิบัติงานล่วงหน้า
- (๒) จัดหน่วยงาน (to organize) หมายถึง การรวบรวมเครื่องมือ วัสดุ และกำลัง
- (๓) บังคับบัญชา (to command) หมายถึง การสั่งงาน ควบคุม บังคับบัญชาให้บุคคลปฏิบัติงานตามหน้าที่
- (๔) ประสานงาน (to coordinate) หมายถึง การประสานกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานให้ดำเนินไปตามเป้าหมาย
- (๕) ควบคุม (to control) หมายถึง การควบคุมดูแลให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ และกฎเกณฑ์

กระบวนการบริหารของ ที เกรก (T.Gregg) รายการของกระบวนการตามความเห็นของนักบริหารทั้งหลายที่ได้แยกไว้ถึง ๓๕ รายการ แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลกระบวนการบริหารใหม่ โดยแบ่งกระบวนการบริหารได้ ๗ ประการ คือ^{๑๖๓}

- (๑) การตัดสินใจสั่งการ (decision-making) เป็นหัวใจของกระบวนการบริหารงาน
- (๒) การวางแผน (planning) มีความสำคัญต่อการบริหารทุกประการ ถ้าขาดการวางแผนกิจกรรมนั้น จะไม่สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- (๓) การจัดองค์การ (organizing) คือ การกระทำให้เกิดความมีระเบียบในการปฏิบัติงาน กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน
- (๔) การติดต่อสื่อสาร (communication) เป็นกระบวนการส่งข่าวสาร คำสั่งคำอธิบาย ฯลฯ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง จากหน่วยงานหนึ่งไปยังอีกหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะต้องชัดเจนได้ใจความก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน
- (๕) การใช้อิทธิพลกระตุ้นให้บุคลากรทำงาน (influencing) ในหน่วยงานทุกชนิด จำเป็นต้องมีระบบควบคุมบังคับบัญชา เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยการปฏิบัติตามคำสั่งรวมทั้งกระตุ้นให้ผู้นำนงานปฏิบัติอย่างเต็มที่

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

(๖) การประสานงาน (coordinating) เป็นความร่วมมือระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือหน่วยงานต่อหน่วยงาน มีการติดต่อสัมพันธ์กันช่วยเหลือกันในด้านบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ

(๗) การประเมินผล (evaluation) คือ การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะอย่างต่อเนื่องเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

กระบวนการบริหารของเซียส์ (Sears) ได้รายงานการบริหารตามความเห็นชอบของนักบริหารทั้งหลายได้แยกไว้ถึง ๓๕ รายการแล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลกระบวนการบริหารใหม่ โดยแบ่งกระบวนการบริหารไว้ ๓ ประการ คือ^{๑๖๔}

(๑) การวางแผน หรือการวางโครงการ (planning)

(๒) การจัดองค์การ (organizing) โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งไว้อย่างแน่นอนและรัดกุม

(๓) การวินิจฉัยสั่งการ คือ การมอบหมายงาน (directing)

กระบวนการบริหารของธงชัย สันติวงษ์ ได้สรุปหน้าที่ในการบริหาร (management Functions) ที่เหมาะสมที่สุดและเป็นที่ยอมรับกัน คือ การใช้วิธีรวมกิจกรรมหรืองานบริหารต่างๆ ไว้ภายใต้หัวข้อดังนี้ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการและการควบคุม ดังนี้^{๑๖๕}

(๑) การวางแผน (planning)

(๒) การจัดองค์การ (organizing)

(๓) การจัดคนเข้าทำงาน (staffing)

(๔) การสั่งการ (direction)

(๕) การควบคุม (controlling)

กระบวนการบริหาร ของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administrator) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ^{๑๖๖}

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๖๕} ธงชัย สันติวงษ์, **องค์กรและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖๗-๗๔.

^{๑๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒ -๑๓.

(๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำ วิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

(๒) การแสวงหาและกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน

(๓) การเสริมกำลังบำรุง (stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

(๔) การประสานงาน (co- ordination)การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่นและเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

(๕) การประเมินผลงาน (evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและการประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

จากความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตกและผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตก มีความหมายที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๒๔ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒๔ ความหมายของการบริหารจัดการทางตะวันตก

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุพจน์ พันธุ์เชษฐ (๒๕๓๘, หน้า ๑๒-๑๓)	๑.เลือกหาทางที่ดีที่สุดในการใช้ทรัพยากร ๒.การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพ การทำงาน การควบคุมการปฏิบัติงาน ๓.การร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ๔.รายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงาน
สมเดช สีแสง (๒๕๔๔, หน้า ๑๙๘-๑๙๙)	๑.การวางแผน ๒.การปฏิบัติตามแผน ๓.การตรวจสอบ ๔.การปฏิบัติ
ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๒๓, หน้า ๖๗-๗๔)	๑.การวางแผน ๒.การจัดองค์การ ๓.การจัดคนเข้าทำงาน ๔.การสั่งการ ๕.การควบคุม

๒.๕.๓ ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของการบริหารกิจการไว้ดังนี้

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่นและนักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กร แต่งตั้งบุคคลอำนวยการ และควบคุมทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทางเดียวกันเพื่อสู่เป้าหมายที่วางไว้ ส่วนความหมายของการบริหารในทางธรรม คือ วิธีการบริหารต่างๆ ที่ใช้กันทั่วไปพอสรุปได้ ๓ ลักษณะ แต่ที่ดีที่สุดคือ แบบถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญโดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ ไม่เอาความขัดแย้งส่วนตัวมาเกี่ยวข้องและยินดีรับคำแนะนำจากทุกฝ่าย เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความสามารถจะได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงานวิธีนี้เรียกว่า

“ธรรมาธิปไตย” คือใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ^{๑๖๗} เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา กระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญห ุอุปสรรคด้วยสติปัญญา^{๑๖๘} เป็นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน และพัฒนางาน การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทัน ความโลก ความโกรธ และความหลง สำคัญต้องมีสติ^{๑๖๙}

การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist management) ถือว่าเป็นสาขาหรือวิชาเอกแขนงหนึ่งของ สาขาวิชาการจัดการ(Management) ที่เป็นการจัดประมวลความรู้ระหว่างศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณา การด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อนำเอาศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการเข้าด้วยกัน จึงได้จัดให้มีองค์ความรู้สำหรับสาขานี้ออกเป็น ๒ แนวทางกล่าวคือ^{๑๗๐}

แนวทางที่ ๑ เป็นการศึกษาความรู้การจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนามีรายวิชา เหล่านี้เป็นอาทิทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ การจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามแนว พระพุทธศาสนา การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา การควบคุมทางการจัดการ ตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามแนวพระพุทธศาสนาและมนุษย์สัมพันธ์ กับการจัดการเชิงพุทธ

แนวทางที่ ๒ เป็นการศึกษาความรู้เรื่องของการจัดกิจการพระพุทธศาสนาโดยยึดถือตาม หลักที่มหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ประกาศใช้ประกอบด้วยองค์การทาง พระพุทธศาสนา ๖ องค์การ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การ สาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์^{๑๗๑}

จะเห็นได้ว่า ความเห็นของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบริหารนั้นเหมือนกับ นักวิชาการทั่วไปให้ไว้ แต่ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นการนำธรรมมาใช้ร่วมและเสริมในการบริหาร

^{๑๖๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒ - ๓.

^{๑๖๘} พุทธทาสภิกขุ, **การบริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร :เคล็ดไทย, มปป.), หน้า ๙-๑๒.

^{๑๖๙} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, **การบริหารงานแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๘, ๑๕.

^{๑๗๐} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๓-๑๖๖.

^{๑๗๑} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘-๑๙.

สรุปว่าการบริหาร ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะร่วมมือกันทำกิจการขององค์กรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการดำเนินงานซึ่งสืบเนื่องและใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ การบริหารแบบใหม่ไม่ได้ยกเลิกการใช้ทฤษฎีหรือหลักการในยุคการจัดการแบบวิทยาศาสตร์หรือยุคการบริหารแบบมนุษยสัมพันธ์แต่กลับนำเอาหลักการและทฤษฎีเหล่านั้นมาทำการทดลองและวิจัยเพิ่มเติม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดความรู้และความคิดที่ชัดเจนขึ้น ส่วนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นในเรื่องการบริหารเหมือนกับนักวิชาการทั่วไป ต่างกันที่ว่าทางพระพุทธศาสนาจะเน้นกานำธรรมะมาใช้ร่วมและส่งเสริมในการบริหาร^{๑๗๒}

การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การจัดองค์การ (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) (๘) การอำนวยการ (Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCoRB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

พร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) และการบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า 9M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่าบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหา

^{๑๗๒} สัมฤทธิ์ ท่าเหล็กเจริญ, “ปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดปทุมธานี”, หน้า ๑๔๐.

สาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการ และมีกรอบแนวคิดด้วย นอกจาก ๒ ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า 3M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ “๕ ป” ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และประชาสัมพันธ์

กระบวนการบริหารตามที่กล่าวข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารองค์กรจะต้องทราบทั้งนี้ เพื่อจะได้บริหารงานหลักธรรมาภิบาล เป็นกระบวนการบริหารที่ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการ บ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งเป็นการบริหารที่เน้นลึกถึงรายละเอียด ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมและผลักดันองค์กรได้ ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมให้มีประสิทธิภาพตามหลักกฎหมาย และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีส่วนร่วมรับผิดชอบในระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม

ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสาธารณะทั้งหลาย (public services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่าการบริหารจัดการ (management administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการมุ่งใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ ไร่ อย่างไรก็ดี ภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

จากความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนาและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒๕ ความหมายของการบริหารจัดการในทางพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒-๓)	๑.เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความสามารถ ๒.ธรรมาธิปไตย ๓.ถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญโดยยึดเอา ความสำเร็จเป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ
พุทธทาสภิกขุ (มปป., หน้า ๙-๑๒)	๑.การดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา ๒.ต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ๓.ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหามุขปุจฉาด้วย สติปัญญา
สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘, หน้า ๘, ๑๕)	๑.การปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน ๒.พัฒนางาน ๓.การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทัน ความโลภ ความ โกรธ และความหลง
สุรพล สุธะพรหม และคณะ, (๒๕๕๕, หน้า ๑๕๓-๑๕๖)	๑.การนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการและพุทธศาสตร์ มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน ๒.การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนว พระพุทธศาสนา ๓.มนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ
สุรพล สุธะพรหม และคณะ, (๒๕๕๕, หน้า ๑๘-๑๙)	๑.การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และ การสาธารณสงเคราะห์ ๒.การศึกษาความรู้เรื่องของการจัดกิจการ พระพุทธศาสนา

๒.๖ โครงสร้างของการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๒.๖.๑ โครงสร้างการบริหารพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ไทย

องค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อองค์การมีความเจริญเติบโตขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารและปกครอง ตลอดให้การศึกษแก่สมาชิกภายในองค์การให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยมีพระธรรมวินัยครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิหน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้ามาสู่องค์การและคณะสงฆ์ การดูแลสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์และรวมถึงระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา การจัดทำ การเก็บรักษา และการแบ่งสรรปัจจัย ๔

โดยการวางหลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการที่เป็นระเบียบการเพื่อใช้ในการสรรหา การคัดเลือกและการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย โดยพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนดเพื่อให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งสมมติได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะประกอบไปด้วยภาวะที่สามารถการปกครองหรือการบริหารตนเองและสามารถการปกครองหรือการบริหารคนอื่น ๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า พระภิกษุบางรูปถึงจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่อาจจะเป็นผู้มีอุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่นั้นๆ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถเป็นผู้โง่เขลาไม่ฉลาดในกิจที่ได้รับการแต่งตั้ง ดังนั้น จึงต้องอาศัยหลักความสามารถเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ เช่น การแต่งตั้งพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกซ้ายขวา เป็นต้น ๓) หลักพระธรรมวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษาและความสามารถเป็นเครื่องในการกำหนดคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งสมมติ ซึ่งผู้ที่รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้ที่มีพรรษามากหรือพรรษาน้อยก็ได้ตามความเหมาะสมตามหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

กล่าวได้ว่าการปกครองและการบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการปกครองและการบริหารงานคณะสงฆ์แบบพอปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรมให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโสมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองและการบริหารงานคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่า

กาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคนั้น ๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตยโดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองหรือการบริหารงานคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ สืบต่อมา

การปกครองและการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองพร้อมกับการปกครองและการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปด้วย โดยประเทศไทยในปัจจุบันนี้ มีนิายฝ่ายเถรวาท ๒ นิกายคือ มหานิกายและธรรมยุตนิกาย มหานิกายมีจำนวนมากกว่าและสืบเชื้อสายตรงมาจากการสถาปนาคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ในยุคสุโขทัย ส่วนธรรมยุตนิกายได้สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ โดยเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นนิกายเล็กกว่า มุ่งเน้นการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด แต่ทั้งสองนิกายก็อยู่ภายใต้การปกครองและการบริหารกิจการงานของมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราช การปฏิรูปรูปภายในองค์กรระยะต่อมาได้ลดความแตกต่างระหว่างนิกายลงมากในศตวรรษที่ผ่านมา คณะสงฆ์ในประเทศไทยได้ปกครองและการบริหารงานตัวเองอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๘๔) และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับล่าสุด ซึ่งตราออกเป็นพระราชบัญญัติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และยังมีคณะสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย คือ ฝ่ายมหายานที่แบ่งเป็นจีนิกายและอนันนิกาย และฝ่ายเถรวาทที่แบ่งเป็นมหานิกายและธรรมยุตนิกาย ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานต้องอยู่ภายใต้การปกครองหรือการบริหารของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ที่มหากษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นจากนิกายใดนิกายหนึ่งในฝ่ายเถรวาท และจะดำรงตำแหน่งพระสังฆราชไปจนตลอดพระชนม์ชีพ สมเด็จพระสังฆราชมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ช่วยสนองงาน มหาเถรสมาคมนี้มีกรรมการถาวรโดยตำแหน่งจำนวน ๘ รูป และกรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอีกจำนวน ๑๒ รูป มหาเถรสมาคมมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีอำนาจหน้าที่ปกครองและการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ ออกกฎ ระเบียบ และแต่งตั้งผู้บริหารงานคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย การบริหารคณะสงฆ์มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยสนองงาน สำนักงานนี้ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกลมเกลียวกัน ทั้งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพระภิกษุสามเณรและอาราม โดยจัดสรรงบประมาณอุดหนุนจากรัฐและมีหน้าที่ส่งเสริมการบริหารงานของพระสงฆ์ในการดูแลบริหารจัดการงานในวัดอย่างทั่วถึงพอเพียง ดังนั้นการบริหารงานคณะสงฆ์ไทยสามารถสรุปได้ตามแผนภูมิที่ ๒.๔ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๓ โครงสร้างการบริหารงานของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

เมื่อว่าตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทยมีการจัดองค์กรอย่างดี วัดนับหมื่นวัดและพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓ แสนรูป อยู่ภายใต้การบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับและอุปถัมภ์จากรัฐ ซึ่งทำให้กิจการคณะสงฆ์ การศึกษาและพิธีกรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปกครองคณะสงฆ์ที่มีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ทำให้กิจการคณะสงฆ์ได้รับการดูแลใกล้ชิด สามารถรักษาระเบียบวินัย และมีช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างศูนย์กลางการบริหารกับจังหวัดที่ไกลออกไป เนื่องจากมีการจัดองค์กรแบบนี้ การประสานร่วมมือและความปรองดองกับรัฐจึงคงมีอยู่ได้ และพระสงฆ์เองก็มีส่วนร่วมสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนและรักษาความมั่นคงของชาติ แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่ง องค์กรที่มีการรวมเข้าสู่ศูนย์กลางเช่นนี้ต้องพึ่งพาอาศัยคณะผู้นำจำนวนน้อย ซึ่งจะมีข้อจำกัดตรงที่ไม่สามารถตอบสนองต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที

ดังนั้นการปกครองหรือการบริหารคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองสืบต่อมา ในระบอบประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลง ไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชา ตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๗๓}

และภารกิจสำคัญที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบ ตามหน้าที่ของเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๗ และ อำนาจเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีดังนี้^{๑๗๔}

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- ๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- ๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- ๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำ ทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดย ชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ภารกิจที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาท ของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้มี บทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปได้ด้วยดีสมดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม

^{๑๗๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธ ธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๑๗๔} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๑.

และประกอบกับสภาพวัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา ๓๑ และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมีหน้าที่ปกครอง ดูแล พระสงฆ์สามเณรภายในวัด ดังนั้นพระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานด้านการปกครองตนเอง และการบริหาร/การปกครองวัด ๔ ฐานะ คือ

๑. มีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
๒. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด
๓. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ
๔. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

พระสังฆาธิการในฐานะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ใน ๔ ฐานะข้างต้นแล้วยังมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและตรงตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎกระทรวง โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยด้วย

ดังนั้นผู้บริหารวัดในทุกภาคส่วนต้องมีการปรับระบบบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ว่าการบริหารองค์การวัดของคณะสงฆ์ควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการให้มีการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ให้มีการพัฒนาคุณภาพอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้อง

เว้นจากความมือคดทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง น่าย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๒.๖.๒ โครงสร้างการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)

ในส่วนการบริหารจัดการองค์กรของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ นั้นประกอบไปด้วย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารข้อมูลพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่การปกครอง/บริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ไว้ดังต่อไปนี้

นับแต่อดีตการบริหารและการปกครองเป็นไปตามสมัยสุโขทัย อโยธยา กรุงธนบุรี รัตนโกสินทร์ จนมาถึงในปัจจุบัน มีการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้นซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของ จอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภาคณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นระบบที่มีผล บั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ ใหม่ขึ้นในพ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นนั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

จากการที่กล่าวข้างต้น การปกครอง/การบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบัน (มหานิกาย) จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่

๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส^{๑๗๕}

ดังนั้น การบริหารและปกครอง/การบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ในปัจจุบัน (มหานิกาย) สามารถแสดงรายละเอียดตามลำดับชั้นผู้ปกครองคณะสงฆ์ได้ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข

๒. กรรมการมหาเถรสมาคม

๓. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดพิชยญาติการาม

๔. เจ้าคณะภาค ๑๕ พระธรรมปริยัติเวที^{๑๗๖} วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร มีเขตปกครองระดับจังหวัด ๔ จังหวัด ระดับอำเภอ ๒๙ อำเภอ ระดับตำบล ๑๗๗ ตำบล ระดับวัด ๙๒๓ วัด มีพระภิกษุในการปกครองจำนวน ๑๑,๑๐๔ รูป มีสามเณรในการปกครองจำนวน ๗๑๑ รูป รวมพระภิกษุและสามเณรในการปกครองทั้งหมด ๑๑,๘๑๕ รูป

๕. รองเจ้าคณะภาค ๑๕ พระราชรัตนสุธี วัดชนะสงครามฯ

๖. เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี พระธรรมปัญญาภรณ์ วัดมหาธาตุวรวิหาร มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๑๐ อำเภอ ระดับตำบล ๗๕ ตำบล ระดับวัด ๓๗๙ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๔,๒๗๙ รูป มีสามเณร จำนวน ๒๓๑ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๔,๕๑๐ รูป^{๑๗๗}

๗. เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระสมุทรธรรมคณี วัดกลางเหนือ มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๓ อำเภอ ระดับตำบล ๑๙ ตำบล ระดับวัด ๑๐๔ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๑,๕๕๖ รูป มีสามเณรจำนวน ๘๙ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๑,๖๔๕ รูป^{๑๗๘}

^{๑๗๕} พระวิสุทธิกัทรธาดา(ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

^{๑๗๖} พระธรรมปริยัติเวที, เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น “พระพรมเวที” ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://rbr.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

^{๑๗๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดสมุทรสงคราม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

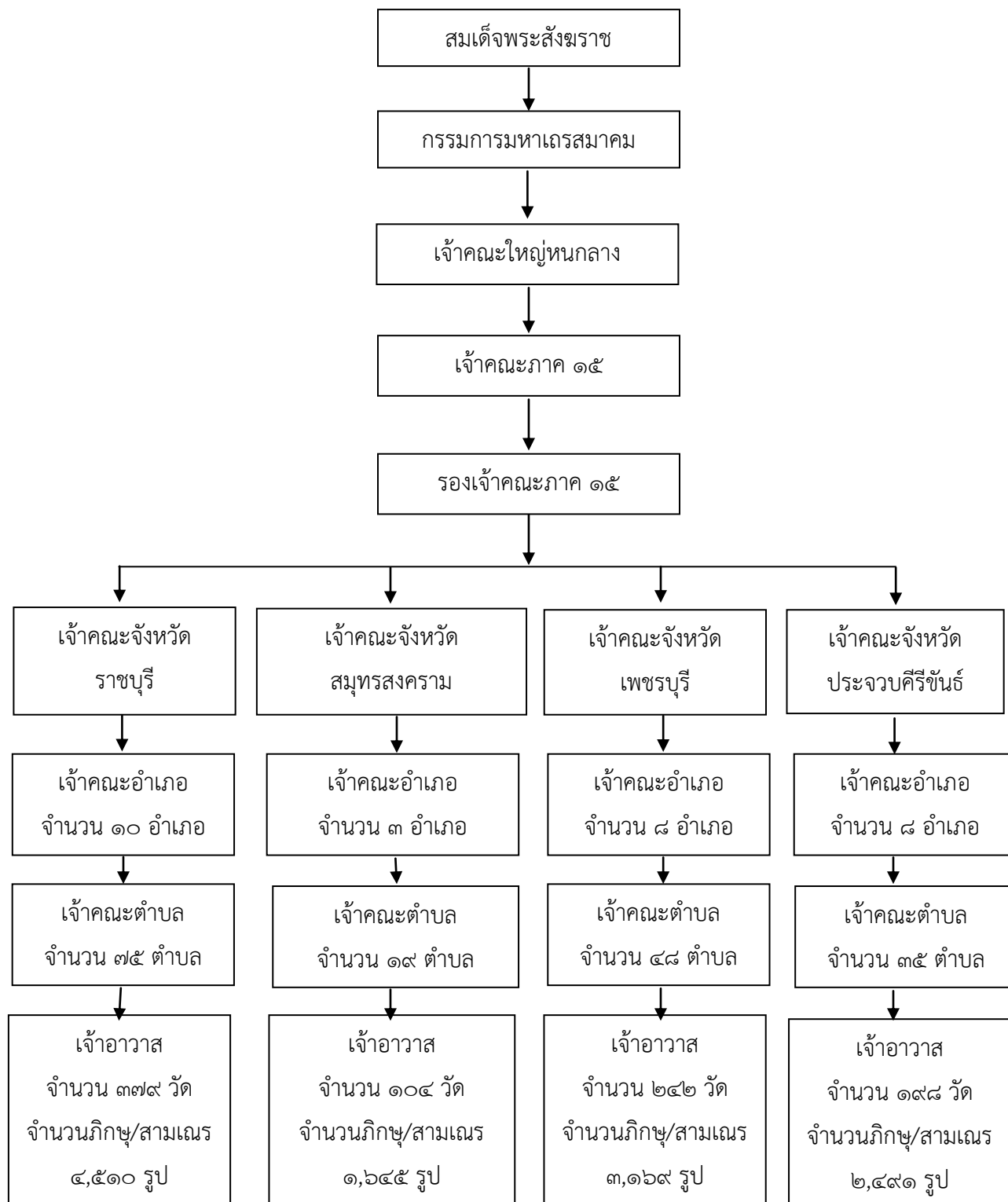
๘. เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี พระวชิรธรรมคณี วัดหนองจอก มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๘ อำเภอ ระดับตำบล ๔๘ ตำบล ระดับวัด ๒๔๒ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๒,๙๑๓ รูป มีสามเณรจำนวน ๒๕๖ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๓,๑๖๙ รูป^{๑๗๙}

๙. เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระเทพสิทธิวิมล วัดคลองวาฬ พระอารามหลวง มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๘ อำเภอ ระดับตำบล ๓๕ ตำบล ระดับวัด ๑๙๘ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๒,๓๕๖ รูป มีสามเณรจำนวน ๑๓๕ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๒,๔๙๑ รูป^{๑๘๐}

จากที่กล่าวการปกครอง/การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย) สามารถแสดงเป็นแผนภูมิประกอบที่ ๓.๔ ได้ดังนี้

^{๑๗๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดเพชรบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

^{๑๘๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

แผนภูมิที่ ๒.๔ โครงสร้างการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไปตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส

๒.๗ สรุปวิเคราะห์

จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเริ่มการศึกษาตั้งแต่แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งได้กล่าวถึงความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ทำให้ทราบว่า ทั้งผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน คำว่าผู้นำ มีความหมายมากมายล้วนแต่ว่าใครจะมีนิยาม ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านก็มีทัศนะแตกต่างกัน แต่ในทัศนะของผู้ศึกษา ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือยินยอมหรือได้รับแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่นำหรือพาหมู่คณะองค์กรหน่วยงาน สังคมหรือประเทศชาติ ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน

ส่วนภาวะผู้นำ ก็เช่นกัน มีผู้ให้ความหมายและนิยามไว้มากมายจนในปัจจุบันก็ยังไม่มีข้อสรุปว่า นิยามของผู้ใดถูกต้องที่สุดกันแน่แต่ในทัศนะของวิจัยเห็นว่า การนิยามความหมายของคำว่าผู้นำกับภาวะผู้นำของแต่ละท่าน ล้วนถูกต้องทั้งนั้น เนื่องจากว่า ผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีหลายประเภทและหลายแบบ หลายประการ ขึ้นอยู่กับว่า จะเป็นผู้นำอะไร อยู่ในระดับไหน มีขอบเขตอำนาจหน้าที่มากน้อยแค่ไหน มีองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่จะเป็นตัวกำหนดว่า เมื่อเป็นผู้นำระดับนี้ หรือมานำองค์กรหรือมานำหน่วยงานนี้ ต้องมีลักษณะภาวะผู้นำ แบบนี้จึงจะเหมาะสมจะควรและการจะใช้ลักษณะของภาวะผู้นำ ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น วันเวลา สถานที่ โอกาส อำนาจและสิทธิในการกระทำ และที่สำคัญก็คือตัวผู้นำเอง เมื่อวันเวลา สถานที่ โอกาสอำนาจและสิทธิต่างๆ อำนาจให้แล้ว ตัวผู้นำเองจะกล้าตัดสินใจหรือไม่กล้าตัดสินใจ การตัดสินใจนั้น ประกอบด้วยอารมณ์หรือว่าเหตุผล ที่คิดพินิจวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนอย่างดีที่สุดแล้วมากกว่ากัน ตรงนี้แหละที่ผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำ จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความคิดที่ลุ่มลึก มองทุกอย่างรอบด้าน รอบคอบ พร้อมทั้งมีสติปัญญาที่เฉียบแหลมสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ไม่ปล่อยให้ปัญหา

ลูกหลานใหญ่โตจนสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ และคิดที่จะเสียสละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมและยอมรับคำแนะนำจากทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาสังคมให้สงบสุขต่อไป นอกจากนี้ ผู้นำต้องรู้จักเลือกวิธีการ และรู้จักแยกแยะการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรและชาวบ้านให้เหมาะสมกับจริตเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น และเกิดกำลังใจ มีความพากเพียรพยายาม ตั้งมั่น มั่นคงในการปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนี้การรู้จักเลือกบุคคลในการทำงานให้กับคณะสงฆ์เพื่อความองงามและเพื่อยกย่องคนดีมีศีลธรรมให้สามารถทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชาวบ้าน และสิ่งสำคัญภาวะผู้นำควรต้องมีปัญญาดีและความสามารถดี ซึ่งจะทำให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี เกิดความกล้ากล้าและกล้าหาญในการปฏิบัติงานและการรักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกต้อง ควร ย่อมนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาจากผู้ใต้ปกครองตลอดจนประชาชนสังคมเสมอ

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

๒.๘.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ พบว่า มีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำพอสรุปได้ดังนี้

กัญญา โพธิ์วัฒน์ ได้ทำการศึกษาวิจัย “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก” พบว่า ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนมีลักษณะสำคัญคือ เป็นการทำงานที่ได้รับความไว้วางใจ เป็นงานบุกเบิกที่พยายามให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุคคลอื่น การก่อตัวขึ้นของทีมมีพื้นฐานมาจากการรักษาเกียรติประวัติของโรงเรียน สำหรับพฤติกรรมของทีมที่สำคัญคือการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การร่วมคิดร่วมทำ การปฏิบัติงานได้เกินระดับปกติ การพึ่งพาและช่วยเหลือกัน การแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้ง การตัดสินใจร่วม และความไวต่อการเปลี่ยนแปลง ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงดำรงอยู่ได้ด้วยความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริหาร^{๑๘๑}

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์ ได้ศึกษา “ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤงฆ์สิริโร),ผศ.ดร. พบว่า พระเทพปริยัติเมธี (สฤงฆ์สิริโร),ผศ.ดร. นั้นถือว่ามีพื้นฐานที่มาจากครอบครัวที่ยากจน แต่เป็นผู้

^{๑๘๑} กัญญา โพธิ์วัฒน์, “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘).

ที่ไม่ย่อห่อต่อความยากลำบากและมีจิตใจฝักใฝ่ในการศึกษาจนสามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในชีวิต สมณเพศและการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยปัจจุบันนี้ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัด นครสวรรค์ ในส่วนผลงานด้านการบริหารคณะสงฆ์นั้นพบว่าพระเทพปริยัติเมธี(สฤณี สิริโร), ผศ.ดร.ได้ ดำเนินการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้าน โดยสามารถสร้างประโยชน์ให้กับพระศาสนาและ ประชาชนเป็นจำนวนมากในการกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้าน การศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยท่านพยายามนำเอาหลักธรรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤณี สิริโร), ผศ.ดร.นั้นในบางประเด็นมีความสอดคล้องกับหลักการ บริหารและภาวะผู้นำของนักวิชาการสมัยใหม่ อันแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำของพระสงฆ์สมัยปัจจุบันที่ นำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้นั้นสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้เป็นอย่างดี^{๑๘๒}

นฤนันท์ สุริยมณี และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัย “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหาร หน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล” พบว่า ผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล ส่วนใหญ่เป็น ผู้นำแบบเน้นความสัมพันธ์ (Relationship - Oriented) และมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ (Situational Control) ในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำและอำนาจการควบคุมสถานการณ์ ของ ผู้บริหารตามตัวแปร เพศ และประสบการณ์ด้านการบริหาร ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างใด ๆ นอกจากนั้น ยังพบว่าผู้บริหารหน่วยงานประมาณครึ่งหนึ่งมีโอกาส เข้ารับการฝึกอบรมด้านการบริหาร เพื่อพัฒนาการทำงานในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัย ดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า ผู้บริหาร หน่วยงานมีประสิทธิผลในการปฏิบัติงานที่ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากมีภาวะผู้นำที่ไม่สอดคล้องกับอำนาจ การควบคุมสถานการณ์ภายในหน่วยงานตามทฤษฎีของ Fiedler ที่เชื่อว่า ผู้นำแบบเน้นความสัมพันธ์จะมี ประสิทธิภาพเมื่อมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ในระดับปานกลาง จากประเด็นดังกล่าว ผู้บริหาร หน่วยงานควรจะได้ปรับเปลี่ยนสถานการณ์การนำเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะผู้นำของตน ซึ่งอาจกระทำได้ โดยการฝึกอบรม^{๑๘๓}

^{๑๘๒} จิตติมา พงษ์ไพบูลย์, “ภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พุทธศักราช. ๒๕๕๒).

^{๑๘๓} นฤนันท์ สุริยมณี และคณะ, “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”, รายงานการวิจัย, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔).

ปรัชญา ชุ่มนาเสียว ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.” พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย EQ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งภายใต้โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กรจะต้องเป็นผู้นำองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้บริหารที่มีแต่ความฉลาดทางสติปัญญา (intelligent quotient) เพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถบริหารงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงให้ประสบความสำเร็จได้ หากขาดซึ่งความฉลาดทางอารมณ์ (emotional quotient) และลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำในประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้นำแบบใช้พระคุณ(charismatic leader) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leader) ผู้นำที่มีความสามารถสูงและสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นสูง และผู้นำตามสถานการณ์ ภาวะผู้นำ ๔ แบบนี้จะมีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมการสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (leadership of change) เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้บริหารการเปลี่ยนแปลง CCO (Chief Change Officer) ที่ดีต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำจะต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของอารมณ์ตนเอง รับฟังทำความเข้าใจและให้เกียรติผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ดี^{๑๘๔}

ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน” พบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน การจัดโครงสร้างของงานในโรงเรียน การสร้างแรงบันดาลใจและการสร้างแรงศรัทธา ผลของการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพบว่าหลังการปฏิบัติการ ค่าเฉลี่ยของคะแนนประเมินภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนสูงกว่าก่อนปฏิบัติการ จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ สามารถแสดงให้เห็นถึง รูปแบบ พฤติกรรม แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับของผู้ได้บังคับบัญชาในเขตการปกครอง ให้พฤติกรรมที่มีความเป็นเอกภาพ โดยผู้นำจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนวยการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๘๕}

^{๑๘๔} ปรัชญา ชุ่มนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๘๕} ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓).

บรรจบ บุญจันทร์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า ๑) ระดับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี และระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ๒) โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี โดยเรียงลำดับค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลจากมากไปหาน้อย ดังนี้ (๑) อิทธิพลทางตรง มี ๔ ปัจจัย คือ ปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัยวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี ปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี (๒) อิทธิพลทางอ้อมมี ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีและปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และ (๓) อิทธิพลรวมมี ๔ ปัจจัย คือ ปัจจัยวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี ปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี^{๑๘๖}

พรชนก ทองลาด วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ การวิเคราะห์โมเดลลิสเรลที่พัฒนาขึ้น โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และการตรวจสอบความตรงมีค่าไคสแควร์ เท่ากับ ๑๐๔๖.๑๑ ค่า P-value เท่ากับ ๐.๐๐๐๐ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๖๔๔ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์เท่ากับ ๑.๖๒ ค่า RMSEA เท่ากับ ๐.๐๔๐ ค่า RMR เท่ากับ ๐.๐๒๘ ค่า GFI เท่ากับ ๐.๘๘ ค่า AGFI เท่ากับ ๐.๘๕ และค่า CFI เท่ากับ ๐.๙๙ องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน การบริหารด้วยเมตตาอยู่ในระดับมากทุกตัว ส่วนการบริหารด้วยกรุณา มิติตา และอุเบกขา ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ระดับความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ระดับการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

โมเดลลิสเรลอิทธิพลขององค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิก ในภาคเหนือตอนบนพบว่าตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อการปฏิบัติงานมากที่สุดเรียงตามลำดับคือการบริหารด้วยมูทิตา อุเบกขา เมตตา ส่วนกรุณา

^{๑๘๖}บรรจบ บุญจันทร์, โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น , ๒๕๕๔).

ไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานโดยมีสัดส่วนความแปรปรวนของการปฏิบัติงานที่อธิบายได้ด้วยการบริการด้วยพรหมวิหารธรรมทำนายได้ ๔๒% ส่วนตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อความพึงพอใจในการทำงานมากที่สุด เรียงตามลำดับคือการบริการด้วยเมตตา มุทิตา อุเบกขา ส่วนกรุณาไม่มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน โดยมีสัดส่วนของความแปรปรวนของความพึงพอใจในการทำงาน ที่อธิบายได้ด้วยการบริหารด้วยพรหมวิหารธรรม ทำนายได้ ๗๗% ส่วนตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางอ้อมต่อการปฏิบัติงานโดยส่งผ่านความพึงพอใจในการทำงานมากที่สุดเรียงตามลำดับ คือ การบริหารด้วยเมตตา มุทิตา อุเบกขา ส่วนกรุณาไม่มีผลทางอ้อมต่อการปฏิบัติงาน โดยส่งผ่านความพึงพอใจการทำงาน^{๑๘๗}

เฟลินใจ พุทธชาตธีรตัน ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” พบว่า ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. คุณลักษณะผู้นำที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้นำในแต่ละบทบาท จำนวน ๓๖ คุณลักษณะ จำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านการบริหารจัดการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาชีพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรมและจริยธรรม และคุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ ๒. องค์ประกอบ ของรูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่มีความเหมาะสม และเป็น ไปได้ ประกอบด้วย ๑) ที่มาของรูปแบบ ๒) คุณลักษณะผู้นำที่ต้องการพัฒนา ๓) กระบวนการพัฒนา และ ๔) การนำรูปแบบไปใช้^{๑๘๘}

ยงยุทธ สอนไม้ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาก้าวหน้านายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กับการลดภาระหนี้สินครัวเรือน” พบว่า การขาดภาวะผู้นำ มีผลต่อการมีหนี้สินครัวเรือนของนายทหารประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ นายทหารประทวนที่เข้าร่วมฝึกอบรมการพัฒนาก้าวหน้าจะมีภาวะผู้นำสูงกว่านายทหารประทวนที่ไม่ได้เข้าร่วมฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๕ ซึ่งประเมินจากความรู้ และเจตคติ และนายทหารประทวนที่ผ่านการฝึกอบรมการพัฒนาก้าวหน้า เมื่อประเมินผลหลังการฝึกอบรมในระยะเวลา ๓ เดือน และ ๖ เดือน พบว่ามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดภาระหนี้สินลงแตกต่างจากก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๕^{๑๘๙}

^{๑๘๗}พรชนก ทองลาด, อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน : **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : บริหารธุรกิจวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

^{๑๘๘}เฟลินใจ พุทธชาตธีรตัน, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาก้าวหน้าของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๘๙}ยงยุทธ สอนไม้, “การพัฒนาก้าวหน้านายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กับการลดภาระหนี้สินครัวเรือน”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

วาโร เฟ็งสวส์ตี วัลลภา อาริรัตน์, ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, และศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน" ซึ่งได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นตรงของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนโดยภาพรวมมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลรวมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพบว่า องค์ประกอบด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องมีค่าอิทธิพลรวมสูงสุด ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.77 โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.50 และมีอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.27 รองลงมา ได้แก่ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมผู้นำ ซึ่งมีค่าอิทธิพลกับ 0.30 โดยมีเฉพาะอิทธิพลทางตรง องค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้นำ ซึ่งมีค่าอิทธิพลเท่ากับ 0.0017 โดยมีเฉพาะอิทธิพลทางตรง เมื่อพิจารณาสมการโครงสร้างพบว่า องค์ประกอบในรูปแบบสามารถอธิบายค่าความแปรปรวนขององค์ประกอบประสิทธิผลของโรงเรียนได้ร้อยละ 69.00 และสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรแฝงภายในอีก 2 ตัว คือ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมผู้นำ และองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้นำได้ร้อยละ 79.00 และ 42.00 ตามลำดับ^{๑๑๐}

สัมมา รณินิย์ ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ” พบว่า การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำงานให้สำเร็จตามที่กำหนด การผลักดันให้มีการปฏิบัติงานที่สูงกว่ามาตรฐานในการทำงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความพยายามปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย วิสัยทัศน์และอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย การกระตุ้นให้ทดลองทำงานใหม่ ๆ ที่ท้าทายความสามารถ เพื่อเพิ่มคุณค่าในตนเอง การพูดถึงเป้าหมายในอนาคตที่เกี่ยวกับการทำงานอย่างชัดเจน การวางแผนอนาคตที่มีความเป็นไปได้ใหม่ ๆ สำหรับมหาวิทยาลัย เมื่อมีปัญหา ให้ระบุปัญหาโดยใช้ข้อมูลหลักฐานยืนยัน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานคิดวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้หลักเหตุผล การกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ด้วยวิธีการใหม่ๆ การเสนอวิธีการปฏิบัติงานใหม่ ๆ แก่ผู้ร่วมงาน การตั้งคำถามเพื่อให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนให้บุคลากรเข้าร่วมในการประชุมอบรม เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการทำงาน และการมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน จะต้องการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเข้าพบเพื่อปรึกษาหารือ การให้คำแนะนำที่ทำให้ผู้ร่วมงานก้าวหน้า การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย

^{๑๑๐} วาโร เฟ็งสวส์ตี, และคณะ, การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน, วารสารวิทยานิพนธ์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙).

ของการทำงาน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานสนใจพัฒนาจุดเด่นของตนเอง การควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต การสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่พูดคุยกับผู้ร่วมงานอย่างเป็นกันเองสื่อความต้องการของผู้บริหารอย่างชัดเจน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม การให้รางวัล และผลตอบแทนเป็นแรงจูงใจเมื่อบุคลากรปฏิบัติหน้าที่ได้ดี การเป็นแบบอย่างการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน การมอบหมายงานโดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล การให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานทุกคน การให้ความสำคัญของการทุ่มเทต่อภารกิจร่วมกัน^{๑๙๑}

สมบุรณ์ ศิริสรริทธิ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี” พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี สอดคล้องกับพฤติกรรมในแต่ละบทบาทที่มีจำนวน ๔๘ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะภาวะผู้นำเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านบริการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาการ คุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรม และจริยธรรม^{๑๙๒}

อุทัย ไถ่มั่นคง ได้ศึกษาเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้องค์ความรู้ แนวความคิด ด้วยวิธีการเพื่อผลของการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวางพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น สารของแนวทางนี้จึงมีความหลากหลายในเนื้อหา และรายละเอียดในแต่ละชั้นของกระบวนการ ซึ่งไม่เพียงครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะด้านแนวคิดหรือองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม แต่รวมถึงศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ การบริหารจัดการด้านการเงิน ฯลฯ เพื่อให้มีความเหมาะสมสำหรับสังคมปัจจุบัน หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมอาศัยการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความคิดเห็น ประสบการณ์ ระหว่างกัน เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากการแบ่งปันประสบการณ์ในระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการระดมสมอง กิจกรรมแบ่งปันประสบการณ์ การเรียนรู้จากกรณีศึกษาที่ใช้ได้ดีในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่องค์การด้านการพัฒนาผู้นำ ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา ประกอบด้วยแนวทางตามกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนา

^{๑๙๑} สัมมา รณิธย์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะครุศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔).

^{๑๙๒} สมบุรณ์ ศิริสรริทธิ, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนาและขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการประเมินผลการพัฒนา^{๑๙๓}

ตารางภาพที่ ๒.๒๖ แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ

ลำดับ ที่	ชื่อผู้วิจัย	งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ
๑	กัญญา โพธิวัฒน์, (๒๕๔๘)	“ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้าง ทฤษฎีฐานราก” พบว่า ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงดำรงอยู่ได้ด้วย ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกัน เป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการ ตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของ โรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่ สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริหาร
๒	จิตติมา พงษ์ ไพบุลย์, (๒๕๕๒)	“ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤษฏี สิริธโร),ผศ.ดร. พบว่า ท่าน พยายามนำเอาหลักธรรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ ในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤษฏี สิริธโร), ผศ.ดร.นั้นในบางประเด็นมีความสอดคล้องกับหลักการบริหารและภาวะ ผู้นำของนักวิชาการสมัยใหม่
๓	นฤนันท์ สุริ ยมณี และคณะ, (๒๕๕๔)	การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”พบว่า ผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดลส่วนใหญ่เป็นผู้นำแบบเน้น ความสัมพันธ์ และมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ ในระดับสูง
๔	ปรัชญา ชูมนา เสียว,(๒๕๕๐)	“การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.” พบว่า ผู้บริหารถือว่าเป็น บุคคลที่สำคัญในองค์กรจะต้องเป็นผู้นำองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถ อยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลง

^{๑๙๓}อุทัย โล้วมันคง, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธ
ศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎี
บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓).

ตารางภาพที่ ๒.๒๖ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อผู้วิจัย	งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ
๕	ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ, (๒๕๕๓)	“รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพโรงเรียน” พบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจก บุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน การจัดโครงสร้างของ งานในโรงเรียน การสร้างแรงบันดาลใจและการสร้างแรงศรัทธา
๖	พรชนก ทองลาด, (๒๕๕๐)	“อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการ ปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน” พบว่า อิทธิพล ขององค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงาน และการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิก ในภาคเหนือตอนบนพบว่า ตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อการปฏิบัติงานมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ การบริหารด้วยมูทิตา อุเบกขา เมตตา ส่วนกรุณาไม่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ที่อธิบายได้ด้วยการบริการด้วยพรหมวิหารธรรมทำนายได้ ๔๒%
๗	เพลินใจ พุกษชาติรัตน์, (๒๕๔๙)	“การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา” พบว่า คุณลักษณะผู้นำที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพฤติกรรม ผู้นำในแต่ละบทบาท จำนวน ๓๖ คุณลักษณะ จำแนกเป็น ๔ ด้านคือ คุณลักษณะผู้นำด้านการบริหารจัดการ คุณลักษณะผู้นำด้าน วิชาชีพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรมและจริยธรรม และคุณลักษณะผู้นำด้าน บุคลิกภาพ
๘	ยงยุทธ สอนไม้, (๒๕๕๐)	“การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กับการ ลดภาระหนี้สินครัวเรือน” พบว่า การขาดภาวะผู้นำ มีผลต่อการมีหนี้สิน ครัวเรือนของนายทหารประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ นายทหารประทวนที่ เข้าร่วมฝึกอบรมการพัฒนาภาวะผู้นำจะมีภาวะผู้นำสูงกว่านายทหาร ประทวนที่ไม่ได้เข้าร่วมฝึกอบรม

ตารางภาพที่ ๒.๒๖ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อผู้วิจัย	งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ
๙	วาโร เพ็งสวัสดิ์ วัลลภา อาริรัตน์, ยาใจ พงษ์ บริบูรณ์, และ ศักดิ์ไทย สุรกิจ บวร, (๒๕๕๙)	"การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน" พบว่าความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นตรงของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียนโดยภาพรวมมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลรวมที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพบว่า องค์ประกอบด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องมีค่าอิทธิพลรวมสูงสุด
๑๐	สัมมา รัตนชัย, (๒๕๕๔)	“การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ แยกเป็น ๓ องค์ประกอบ ๑) การบริหารการเปลี่ยนแปลง ๒) การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ๓)การมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน
๑๑	สมบูรณ์ ศิริสร หิรัญ,(๒๕๔๗)	“การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี” พบว่าคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี สอดคล้องกับพฤติกรรมในแต่ละบทบาทมีจำนวน ๔๘ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะภาวะผู้นำเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านบริการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาการ คุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรม และจริยธรรม
๑๒	อุทัย โล้วมันคง, (๒๕๕๓)	“การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม ได้แก่ คุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม เรื่องทาน (การให้) อักโกระ (ความไม่โกรธ) อวิโรธนะ (ความยุติธรรม) และอาชวะ (ความเป็นผู้ตรง)ซึ่งออกเป็นกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนาและขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการประเมินผลการพัฒนา

๒.๘.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ

ผู้วิจัยได้กำหนดงานวิจัยหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำที่จะนำไปสู่การพัฒนาพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ศึกษาวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

โชติ บติรัฐ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การบริหารงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารที่สนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ การบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน การบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) วิธีการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรม คุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๑๙๔}

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถื่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยมส่วนการบริหารเผยแผ่

^{๑๙๔}โชติ บติรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๙๕}

สุปริยา อีรสิรานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญญาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาจึงต้องประกอบด้วยกันจนกลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ เพื่อให้ได้ความรู้ จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมากลั่นกรอง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่า ๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา^{๑๙๖}

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” พบว่า ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราชา และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่างๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบ

^{๑๙๕} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปรัญญาคุณูปถัมภ์**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^{๑๙๖} สุปริยา อีรสิรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

สามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญ คือ อปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย^{๑๙๗}

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น^{๑๙๘}

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” พบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขา มีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขา ตามมรรคมืองค์แปด และตามธรรมชั้นธัมม สาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขา คือ เป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สารสำคัญของหลักไตรสิกขามี ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ การสร้างสัมมาทิฏฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา^{๑๙๙}

^{๑๙๗} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๙๘} บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๙๙} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ฉาน ธรรมวิจารณ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” ผลการศึกษาพบว่า แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา มีพุทธเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยา การเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนา โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นมี ๓ ประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี ๓ องค์ประกอบการพัฒนา คือ การพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และการพัฒนาในระดับองค์การ ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย^{๒๐๐}

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับสนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน โดยมีความรู้แบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโมหะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประเพณีปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ สื่อสารด้วยสติบนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสาร

^{๒๐๐} ฉาน ธรรมวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

เชิงพุทธนี้เป็นดั่งเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผล คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม^{๒๐๑}

นาวัน วงศ์รัตนมัจฉา ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของพระธรรมจาริก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อนั้นเป็นไปด้วยความเชื่องช้า มีความยากลำบาก ๒) คติความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งลัทธิความเชื่อ ผีสางเทวดา ๓) ภาษาที่ใช้สื่อสารยังไม่สันทัดในการพูดอ่านเขียนภาษาไทย และโดยเฉพาะ”ภาษาลื้อ”เอง ก็เป็นปัญหาสำหรับพระธรรมจาริก ๔) การขาดแคลนพระธรรมจาริก แนวทางที่เหมาะสมในผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) ควรมีแผนการหรือโครงการการเผยแผ่ ๒) การให้ศึกษาพระปริยัติธรรมและนักธรรม ๓) การให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวลื้อ ๔) ควรกำหนดเป้าหมายการอบรมแก่นำชาวพุทธลื้อ ส่วนข้อเสนอแนะพระธรรมจาริกควรเน้นหลักพุทธธรรมที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ ขวราสธรรม ๔ อริยสัจ ๔ มรรคมืองค์ ๘ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิถีทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อให้ตรงตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลยิ่งขึ้น^{๒๐๒}

เอื้อมอร ชลวร ศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบวิธีการสอนแบบถามตอบนี้มีพัฒนาการมาจากพุทธวิธี การสอนที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง มิได้มีวิธีการที่ต่างจากแนวทางที่พระพุทธองค์สอนไว้ และความพยายามของพระปราโมทย์ ปาโมชโช คือ การตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้าและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ได้พบความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคตและความสุขในการบรรลุธรรมในที่สุด^{๒๐๓}

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับการพัฒนาผู้นำ ทั้งพัฒนาดน พัฒนาคณ พัฒนางาน และเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา มีพุทธเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยา

^{๒๐๑} ศันชัย เจนวิถีสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๐๒} นาวัน วงศ์รัตนมัจฉา, “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของพระธรรมจาริก”, **ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๐๓} เอื้อมอร ชลวร, “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”, **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรพุทธบริษัท พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหารซึ่งจะต้องพัฒนา หลักจริยธรรม ศีลธรรมและคุณธรรมขึ้นไว้ในใจอย่างมั่นคง

ตารางภาพที่ ๒.๒๗ แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ

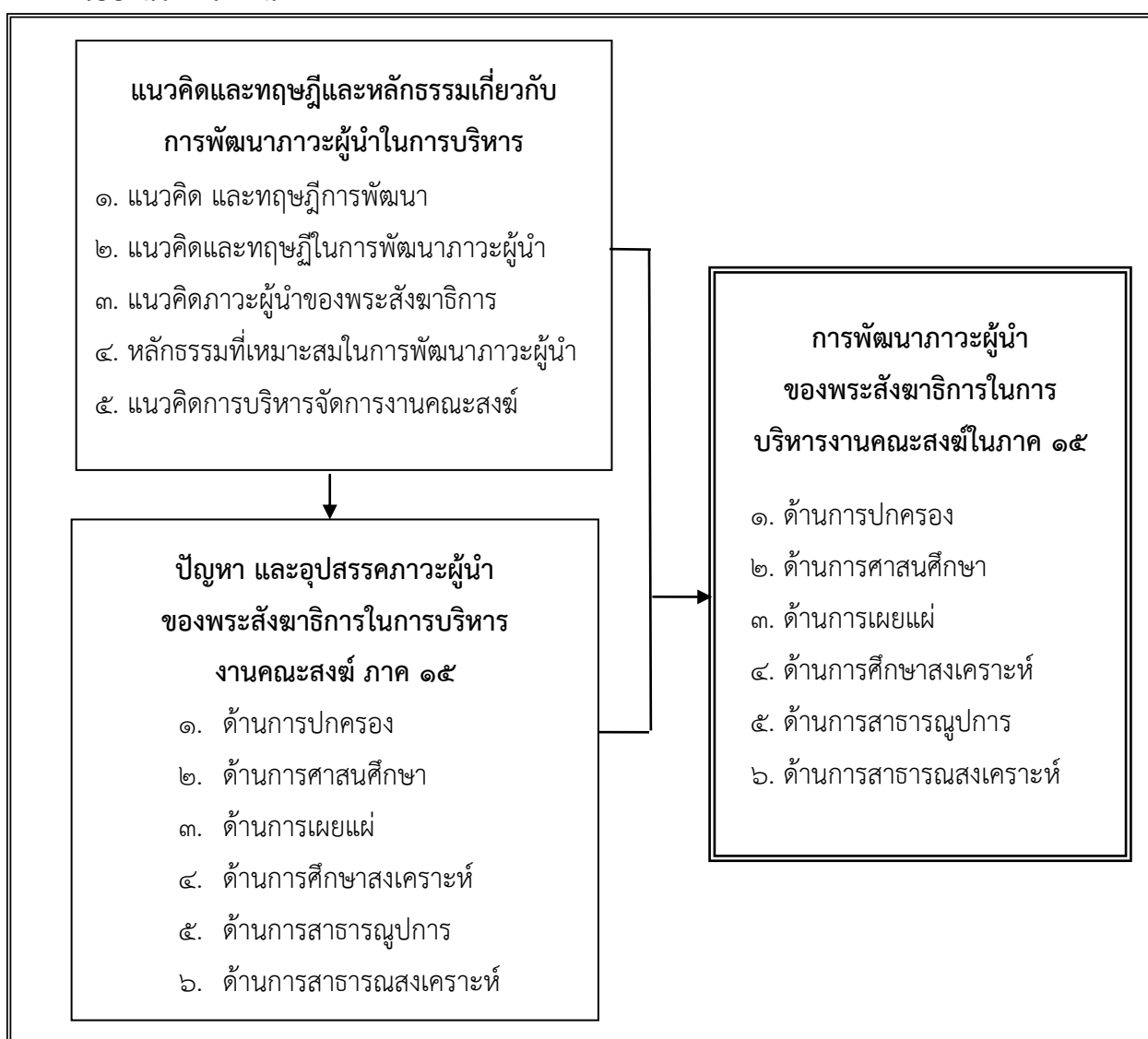
ลำดับที่	ชื่อผู้วิจัย	งานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ
๑	โชติ บดีรัฐ, (๒๕๕๔)	“การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” พบ การพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาค้นให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา
๒	พระครูภาวนา โสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), (๒๕๕๓)	“การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมาโดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถิ่น
๓	สุปรียา อีรสิรา นนท์,(๒๕๕๖)	“การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญญาประกอบ
๔	นรินทร์ แก้ว โชติรุ่ง,(๒๕๕๖)	“รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” พบว่า รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย
๕	บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, (๒๕๕๕)	“วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

ตารางภาพที่ ๒.๒๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อผู้วิจัย	งานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ
๖	ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, (๒๕๕๕)	“การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” พบว่าพระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร ไตรสิกขา คือ การฝึกอบรม ด้านความประพฤติ จิต และปัญญา
๗	เอื้อมอร ชลวร, (๒๕๕๖)	“การพัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชฺโช” พบว่าการตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้าและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ได้พบความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคตและความสุขในการบรรลุธรรมในที่สุด
๘	ฉาน ตรรก วิจารณ์, (๒๕๕๐)	“การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” พบว่า การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นมี ๓ ประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ
๙	ทัศนีย์ เจนวนิสุข, (๒๕๕๕)	“การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” พบว่า การสื่อสารด้วยสติบนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผล คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข
๑๐	บัญชายุทธ นาคมุลินทร์, (๒๕๕๕)	“วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

๒.๙ กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ และสภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และ ตลอดจนรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นองค์ความรู้ใหม่ อันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนา และสังคมไทยตามวิถีทางแห่งพระพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

บทที่ ๓

สภาพ และปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงาน

คณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพ และปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับผู้นำ/ผู้บริหารกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๕ ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ สภาพปัญหาในการบริหารจัดการงานของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

๓.๒ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

๓.๓ สรุปวิเคราะห์

๓.๑ สภาพปัญหาภาวะผู้นำในการบริหารงานของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

จากสภาพปัญหาที่ค้นพบจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) ทำให้มองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์และแยกประเด็นสภาพปัญหาออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการปกครองของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ คือเจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์ มีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ที่สูงที่ชัดเจนมาก ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้ อีกทั้งยังขาดการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน^๑ ภาวะปัญหาในระดับวัดบางส่วนยังขาดแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในการปกครองให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

^๑ สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนการไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากจึงเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมาจึงเกิดความไม่มั่นคงและเสื่อมถอยลงทุกขณะมีแต่ทรงกับทรุด^๒ ทั้งนี้ในบางส่วนขาดคุณธรรมและมีภาวะของผู้ไม่น่าไว้วางใจ ขาดการบริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมดั่งงามกับวัดและชุมชน ปลดปล่อยให้ฆราวาสเข้ามามีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัดกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์จากฆราวาสไป ทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก^๓ ซึ่งผู้นำในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์เป็นเรื่องของพระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น ขาดการกระจายงานทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่^๔ จึงทำให้เกิดปัญหากับบางสถานที่ใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ขาดประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไป^๕

ปัญหาของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ขาดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนาทั้งหมดนี้เป็นปัญหาโดยรวมที่เกิดจากการบริหารงานของวัดและคณะสงฆ์^๖ ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ของพระสงฆ์โดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจเห็นว่า โครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศ ควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหาควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกขั้นตอนของการบริหารการแต่งตั้งและถอดถอน รัฐควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม^๗ กล่าวคือผู้ที่เข้ามาบวช ในปัจจุบันเจ้าคณะพระสังฆาธิการมิได้มีการเลือกสรรขาดความพิถีพิถัน บางรูปมุ่งบวชตามประเพณี มิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง จึงทำ

^๒ สัมภาษณ์ พระราชวชิรดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฒโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^๓ สัมภาษณ์ พระราชวัลลาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^๔ สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๕ สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^๖ สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^๗ สัมภาษณ์ พระราชวัลลาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ผิดวินัยหลาย ๆ อย่าง การวางตัวของพระไม่เหมาะสมขาดความสำรวมบางวัดมุ่งพัฒนาวัดอุทิศสถาน ที่มากกว่าพัฒนาวัดมากกว่าการศึกษา หรือมากกว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน^{๘๘} ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนา ประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนในสังคม เปลี่ยนไปเป็นต่างคนต่างอยู่เป็นสังคมบริโภคนิยม ความเสื่อมถอยทางศีลธรรมจริยธรรมมีมากขึ้น และขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มห่างไกลจากวัดมากขึ้นทุกทีเป็นปัญหาสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่สังเกตได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมไทยหลายประการ เช่น ผู้เข้าวัดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ วัยรุ่นหนุ่มสาวไม่นิยมเข้าวัด อันเนื่องมาจากสาเหตุคือ พระภิกษุบางส่วนกระทำผิดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนไม่ก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน มีการสร้างโบสถ์วิหารเกินความจำเป็น วัดบางวัดอาศัยกลวิธีในวงการธุรกิจดึงดูดให้คนยินยอมบริจาคทรัพย์เพื่อตอบแทนทางวัตถุเป็นสำคัญ^{๘๙}

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ คือวัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร กลายเป็นที่อยู่ของคฤหัสถ์ที่มาอาศัยหาผลประโยชน์กับวัดเสียมากกว่า^{๙๐} ซึ่งวัดเดิมนั้นเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งแม้อุปชฌาย์ก็ไม่วิจักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตรายจุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา^{๙๑} กล่าวคือในปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ในระดับวัดส่วนมากขาดบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการงานคณะสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์น้อยมาก^{๙๒} และปัญหาที่เกิดขึ้นคือในปัจจุบันนี้พระเถรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ ที่เป็นเหตุไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเกือบทุกวัด และในทุกสังคมแม้แต่ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เอง และก็เป็นปัญหาที่ทำให้เสื่อมเสียเป็นอย่างมาก^{๙๓} ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะธมฺโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะธมฺโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนฺโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิรักษ์ (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺโฒ), เจ้าคณะอำเภอดำรงวิทยะ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณิ (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ภาค ๑๕ คือคณะกรรมการวัดซึ่งเป็นฆราวาสเป็นผู้เก็บและดูแลการเงินของวัด ผู้บริหารวัดไม่สามารถนำทรัพย์สินของวัดมาใช้ในการบริหารวัดได้อย่างสะดวกถูกต้อง^{๑๔} เดิมวัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึ่งปรารภนา กลับกลายเป็นแหล่งอบายมุข ซึ่งถ้าเจ้าคณะพระสังฆาธิการในภาค ๑๕ ซึ่งมีจำนวนมากมีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสนพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม ทั้งที่ดินสิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา^{๑๕}

สรุปได้ว่า ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครองเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดการวางระบบแบบแผนที่ดีในการปกครอง และการนำสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างเท่าทันกับสถานการณ์ ในการปกครองคณะสงฆ์ในภาวะการณ์ปัจจุบัน นอกจากต้องใช้พระธรรมวินัยแล้ว เจ้าคณะพระสังฆาธิการต้องศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมของสังคมในด้านต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๒) ปัญหาภาวะผู้นำในด้านการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดให้การอุปถัมภ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ อย่างเต็มที่^{๑๖} ทั้งยังขาดการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.๖. ๔ ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้นต่าง ๆ ขาดการจัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.๖. ๔ - ๙ มีวิทยฐานะเป็นปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญการประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโง), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม^{๑๗} นอกจากนี้ยังขาดการส่งเสริมในการจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาด้านแบบ อย่างครอบคลุมทุกเขตการศึกษา และขาดการขยายผลไปยังจังหวัดทุกจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยยังขาดความสมบูรณ์ในแผนดำเนินการที่ชัดเจน จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่นปัญหาการขาดแคลนครูสอนและบุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ปัญหาเรื่องสวัสดิการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียน เป็นต้น^{๑๘} ควรจัดให้มีการสนับสนุนในการจัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรมทุกแผนกในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยขาดการประสานงานกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และขาดการประสานงานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น^{๑๙} ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้วยวิธีการที่หลากหลายอย่างไม่ทั่วถึง และยังขาดการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในเข้าสอบธรรมศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติที่เหมาะสมทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น ๆ^{๒๐} ทั้งยังขาดการนำในการสนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย ขาดการเน้นที่จะศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต

ปัญหาภาวะของผู้นำที่ยังขาดการสนับสนุนในการจัดให้มีห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัดเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรตลอดจนประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้อย่างอิสระ^{๒๑} ปัญหาการการส่งเสริมทางด้านศาสนศึกษา ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา และส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษา

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิรักษ์ (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺฒโธ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

อย่างต่อเนื่อง^{๒๒} การจัดให้มีการศึกษาดูงาน เช่น วัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อเป็นแรงจูงใจ ขาดการจัดหาทุนการศึกษาไว้อย่างเพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๒๓} ปัญหาของการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจนอย่างจริงจัง^{๒๔}

สรุปได้ว่า ในด้านปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ในด้านการศาสนศึกษาเป็นปัญหาสำคัญมากคือคณะสงฆ์ขาดบุคลากรอันทรัพยากรทางการศึกษามาก โดยเฉพาะทรัพยากรที่เป็นพระภิกษุและสามเณรที่จะเข้ามารับการศึกษาเพื่อเป็นพุทธศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และภาคพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาก โดยสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการจึงทำให้อัตราการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เริ่มมีปัญหาสะสมมากขึ้นโดยลำดับ คณะสงฆ์ต้องหามาตรการรับมือและแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการศาสนศึกษาอย่างรีบด่วนอย่างยิ่ง

๓) ปัญหาภาวะผู้นำในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

- ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติศาสนกิจในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ขาดวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะขาดการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งขาดการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะขาดการฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงานและระหว่างปฏิบัติงาน และการประเมินผลเป็นระยะ เพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ^{๒๕} ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยขาดเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยยังไม่พอเพียงกับความต้องการของประชาชน^{๒๖} และส่งเสริมให้วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น อย่างน้อย ๑ ตำบลต่อ ๑ สำนัก พร้อมทั้งขาดสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน ให้เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอนและผู้ศึกษาอย่าง

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณโณ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

เข้าใจ – เข้าถึง^{๒๗} ปัญหาการขาดการส่งเสริมให้บุคลากรคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และพุทธศาสนิกชน จาริกแสวงบุญ ณ สังเวชนียสถาน แสวงสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ขาดกฎหมายคุ้มครองและ อำนาจความสะดวกที่เหมาะสม เพื่อซึมซับความรู้ความเข้าใจในดินแดนมาตุภูมิของพระพุทธศาสนา^{๒๘} และยังคงสนับสนุนทางด้านเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์อื่น ๆ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมา ประกอบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น วีซีดี โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อนำมาประกอบการศึกษา พระพุทธศาสนา เกมธรรมะ เป็นต้น^{๒๙} ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดการจัด และหรือสนับสนุนให้มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรม เป็นต้น ทั้ง ภาควิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ^{๓๐} ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดการสนับสนุนในการจัดให้มีระบบถวายความ สะดวก สร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เหมาะสม เช่น การเสนอผลงานเพื่อประกาศเกียรติคุณ การตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ผู้นำระดับสูง ฯลฯ^{๓๑} ทั้งยังขาด การสนับสนุนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนนำหลักหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนใน ชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตน ชุมชน และสังคม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความสมานฉันท์ เพื่อ ความสงบสุขของประเทศชาติ^{๓๒} การส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุก เพศทุกวัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ และดำเนินการเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง พระพุทธศาสนาของโลก^{๓๓} ในด้านการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทาง โลกและทางธรรมเพื่อที่ได้มีความรอบรู้ มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกดี งามต่อตนเองและบรรพบุรุษพระพุทธศาสนา^{๓๔} การประสานร่วมมือสร้างเครือข่ายกับวัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนสำนักงานพระพุทธศาสนาให้มโนนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันหยุด ขาดการส่งเสริม

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวังสน์ (บุญเลิศ เตชบุญโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปณณาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุ่มเอธิ), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภักพงค์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุนโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉันทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

การปฏิบัติธรรมของครอบครัวเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภาพอันดีงามของครอบครัวและสังคมชาวพุทธ^{๓๕} ปัญหาของการขาดการพัฒนาให้พระสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ต้องจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ และมีหน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนา^{๓๖} นอกจากนี้แล้วควรมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น^{๓๗} และการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้คงอยู่สืบต่อไป^{๓๘} ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาให้วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ^{๓๙} จัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศน์ เป็นต้น^{๔๐} และส่งเสริมสนับสนุนให้วัดและคณะสงฆ์ควรมีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น^{๔๑} และยังควรจัดให้มีการสนับสนุนให้ภายในวัดมีมุมการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด และป้ายพุทธศาสนสุภาษิต เป็นต้น^{๔๒} มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ^{๔๓} ควรปรับปรุงฐานข้อมูลพื้นฐานและสารสนเทศทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของในแต่ละวัดให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่และให้บริการแก่ผู้ศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญู), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุนทโร), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

ทางระบบอินเทอร์เน็ต รวมทั้งขาดการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกประเภทสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการณ์ด้านพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๔๔}

สรุปได้ว่า ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญขาดบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพศักยภาพสูงทั้งในทางธรรมและทางโลกมารองรับงานการเผยแผ่ซึ่งเป็นงานที่โตขึ้นทุกวัน ตลอดจนขาดการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนอย่างพอเพียงและทั่วถึงจากทุกภาคส่วน พระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ต้องมียุทธศาสตร์การทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละคนแต่ละวัดจะพึงทำได้เท่านั้นเอง

๔) ปัญหาภาวะผู้นำในด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนานานาชาติเดิม หรือวันหยุดอื่นๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์^{๔๕} ควรสนับสนุนส่งเสริมในการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด^{๔๖} ทั้งยังต้องส่งเสริมภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่นการสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ^{๔๗} และสนับสนุนส่งเสริมในการสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญู), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญู), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น^{๔๘} นอกจากนี้ยังควรสนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระ-พุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๔๙} สนับสนุนและส่งเสริมในการจัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม^{๕๐} ทั้งยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภท รวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อให้การศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษา โดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์^{๕๑}

ปัญหาของการสนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาธรรมศึกษาให้มีความหลากหลายสามารถตอบสนองความต้องการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชนทั้งในและต่างประเทศ^{๕๒} และยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่าง ๆ ในวัด จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ และจัดตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๕๓} ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส^{๕๔} รวมถึงการประสานงานกับภาครัฐบาลให้สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็ก และเยาวชนรัฐบาล ควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระราชวัลลาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางแพไร, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายฉัตรวิชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

มีการแนะนำสนับสนุนผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรมโดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน^{๕๕} และประสานงานกับรัฐบาลให้มีการส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สรุปได้ว่า ปัญหาของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้น ปัญหาสำคัญคือทั้งบุคลากรรองรับและงบประมาณในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ไม่พอเพียงกับการบริหารจัดการงานด้านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในเชิงรับ ที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ทำได้เฉพาะกำลังของตนเองเท่านั้นขาดการสนับสนุนและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดเครือข่ายร่วมมือต่างวัดต่างสถานที่ทำกันเองตามสภาพศักยภาพของแต่ละวัดจะเอื้ออำนวยให้เป็นไปได้เท่านั้น

๕) ปัญหาภาวะผู้นำในด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ยังขาดส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ ให้มีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ เป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัยเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสงบสุขของจิต^{๕๖} ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ^{๕๗} และปัญหาในเรื่องของความไม่เป็นระเบียบแบบแผนความ ไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถด้านการบริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ปล่อยให้วัดสกปรกรกรุงรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ วัดบางวัด คูยั้งใหญ่อยู่ถาวร วัดบางวัดก็ดูซ่อมซ่อมขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ วัดบางวัด คนไม่อยากจะเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสนไม่เป็นอาวาสสัปปายะสกปรกรกรุงรังวัดไม่สะอาด และไม่ระเบียบ หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ^{๕๘} ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และ

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วิรัชดี ทิวกร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางแพ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

พุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๕๙} มีการสนับสนุนให้วัดเป็น ศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา และวิชาการต่าง ๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น^{๖๐} ทั้งยังขาดการส่งเสริมและถวายเป็น การอุปถัมภ์ให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัดและปรับปรุงให้เหมาะสม ปราศจาก มลพิษ^{๖๑}

ปัญหาขาดการเร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลาง ให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธศาสนาซึ่งจะ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป^{๖๒} มีการส่งเสริมทุกจังหวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑลจังหวัด อย่างน้อยจังหวัดละ ๑ วัดเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนตาม แนวทางพระพุทธศาสนา^{๖๓} พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจที่สงบ^{๖๔} การก่อสร้างก็เน้นสร้างเกินความจำเป็นของวัดไม่เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ตลอดจนวัด ยังขาดการเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งยังขาดงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการ งานด้านสาธารณูปการไม่แน่นอน ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการบริจาคของพุทธศาสนิกชนผู้มี ศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถบริหารจัดการงานสาธารณูปการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกอย่าง จึงทำให้บางวัดเกิดปัญหาในการดูแลรักษาวัด^{๖๕} กล่าวคือผู้นำ/ผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไป ในทางไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ คือบำรุงพระพุทธศาสนา กลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ถูกต้องนัก มุ่ง แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง^{๖๖} ปัญหาในเรื่องการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยาวัจกร

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโง), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภोजอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายฉัตรบุรีชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่างๆ ของวัด^{๖๗} ซึ่งปัญหาด้านการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์ โดยภาพรวมแล้วน้อยมากไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะกับวัดที่อยู่ในชนบท ประกอบกับขาดการใส่ใจของคณะสงฆ์เองและภาคส่วนต่างๆ วัดต้องดิ้นรนบริหารจัดการกันเองตามอัตภาพและศักยภาพที่จะทำให้วัดตั้งอยู่ได้เท่านั้น^{๖๘} ทั้งยังปัญหาด้านการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการสาธารณูปการ คณะสงฆ์บางสถานที่ยังขาดแคลนด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการดังนี้^{๖๙} ให้ความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้^{๖๙} การจัดวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม บางอย่างไม่เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผน^{๗๐} ปัญหาในการทำลาย และขาดการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนขาดการศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ^{๗๑} และยังมีปัญหาในข้อพิพาทในเรื่องการบุกรุกที่ดินและทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการแสวงหาผลประโยชน์ในด้านต่างจากวัด จนเกิดเป็นคดีความฟ้องร้องกันเป็นจำนวนมากทั้งทางกฎหมายและทางพินัย จนเป็นปัญหาให้กับวัดและคณะสงฆ์เป็นจำนวนมาก^{๗๒}

สรุปได้ว่า ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านสาธารณูปการที่สำคัญคือการจัดระเบียบแบบแผน และการดูแลธำรงรักษาทรัพย์สินอันมีค่าเป็นเอกลักษณ์ของวัด และเอกลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตามวิถีไทยอย่างรอบครอบขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการสาธารณูปการ ซึ่งนับได้ว่าเป็นภาระหนักที่ผู้นำ/ผู้บริหารวัดพึงต้องตระหนักให้มากเพราะวัดและคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับว่าเป็นศูนย์รวมศูนย์กลางของประชาชนในการใช้สถานที่วัดในการพัฒนาชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจเสมอ

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวาโร), เจ้าคณะอำเภอมะนัง, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิภา (บุญเลิศ ปณฺณวฑฺฒโน), เจ้าคณะอำเภอดำรงวิทยะ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางแพ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโณ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๖) ปัญหาภาวะผู้นำในการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ขาดการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจซ้อนความเข้าใจในระบบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐเพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควรการบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา^{๗๓} ปัญหาจากผลพวงของการพัฒนาชุมชน คาดว่าอนาคตทั้งชุมชนและวัดจะมีการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น^{๗๔} อีกทั้งบทบาทของคณะสงฆ์ ถ้าชุมชนและวัดไม่เตรียมแผนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจประสบกับปัญหาขึ้นซ้ำรอยเดิมดังในอดีต^{๗๕} จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร ในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดการจัดตั้งศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่เป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ ในจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อม^{๗๖} และยังขาดการประสานคณะสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วทั้งภาค รวมทั้งขาดการประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พึ่งของวัดและชุมชนอื่น^{๗๗} ควรมีการสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชน โดยรอบซึ่งรวมทั้งศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีการจัดและสนับสนุนให้มีการยกย่องส่งเสริมวัด พระสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินหรือช่วยเหลือสร้างอาคาร จัดหาอุปกรณ์การเรียน

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญู), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธ), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒินัน (บุญเลิศ เตชปัญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภोजอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

การสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม^{๗๘} สนับสนุนวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมานฉันท์แก่พุทธศาสนิกชน เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาสมัคร ต่าง ๆ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ อาทิเช่น ซ่อมแซม/สร้างถนน ขุดลอกแม่น้ำลำคลองมีการปรับระบบการทำงานตามโครงสร้างใหม่ให้มีความคล่องตัว รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น โดยจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นกระบวนการทำงานเชิงรุก การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมในความร่วมมือในการสนองงานด้านพระพุทธศาสนากับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนา และองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้การสนองงานพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๙}

คณะสงฆ์ควรจัดให้มีสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ทุกประเภท เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานรวมทั้งจัดระบบอื่น ๆ ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพที่เหมาะสม^{๘๐} ทั้งนี้ควรจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้พอเพียงในการปฏิบัติงานเชิงรุก และ การให้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและผู้มาติดต่อขอรับบริการ มีการใช้วัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้แนะทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน เจ้าคณะสังฆาธิการขาดให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน รัฐหรือวัดควรจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลแก่ภิกษุสามเณร^{๘๑} กล่าวคือนำวัดให้เป็นศูนย์รวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชนไม่ควรสะสมวัตถุมากไป ต้องรู้จักเอื้อเฟื้อชุมชนอย่าเห็นแก่ตัวการให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน^{๘๒} ทั้งยังขาดการมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน และการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูล

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวิโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ข่าวสารต่าง ๆ^{๘๓} และขาดการสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่าง ๆ วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการทอดส่อก ดุแล และพิทักษ์ พระพุทธศาสนา^{๘๔} ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ^{๘๕} อีกทั้งยังขาดการพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกร่วมกันกับชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา^{๘๖} มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนใน ท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา^{๘๗} แล้วยังต้องสร้าง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การ จัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็น ศูนย์กลาง ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๘๘}

สรุปได้ว่า ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการสาธารณ สงเคราะห์นั้นคือขาดบุคลากร ขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการ และขาดความร่วมมือทางเครือข่ายภาคี ในการทำงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ในคณะสงฆ์สถานที่ต่าง ๆ ให้มีการทำงานไปใน ทิศทางเดียวกันอย่างเป็นระบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาภาวะ ผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้วิจัยได้สรุปลงใน ตารางที่ ๓.๑ ได้ดังนี้

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชปัญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปณณาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวาโร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉันทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๓.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ข้อ	ประเด็นปัญหา	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
๑	ภาวะผู้นำด้านการปกครอง	๑๓	(๑), (๒), (๓), (๔), (๕), (๗), (๘), (๑๑), (๑๕), (๑๘), (๑๙), (๒๒), และ (๒๔)
๒	ภาวะผู้นำด้านการศาสนศึกษา	๘	(๖), (๗), (๑๔), (๑๕), (๑๘), (๑๙), (๒๐), และ (๒๒)
๓	ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่	๑๔	(๒), (๓), (๔), (๗), (๙), (๑๐), (๑๑), (๑๒), (๑๔), (๑๕), (๑๘), (๒๐), (๒๒), และ (๒๓)
๔	ภาวะผู้นำด้านการศึกษา สงเคราะห์	๘	(๕), (๗), (๙), (๑๑), (๒๐), (๒๒), (๒๓), และ (๒๕)
๕	ภาวะผู้นำด้านการ สาธารณูปการ	๑๒	(๔), (๕), (๖), (๗), (๑๒), (๑๔), (๑๖), (๑๙), (๒๐), (๒๒), (๒๓), และ (๒๕)
๖	ภาวะผู้นำด้านการสาธารณ สงเคราะห์	๑๑	(๔), (๕), (๗), (๖), (๙), (๑๐), (๑๒), (๑๕), (๑๖), (๒๐), และ (๒๒)

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า มีประเด็นสำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ภาวะผู้นำในด้านการปกครอง ๒) ภาวะผู้นำในด้านการศาสนศึกษา ๓) ภาวะผู้นำในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ภาวะผู้นำในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ภาวะผู้นำในด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ภาวะผู้นำในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและใหญ่สำหรับเจ้าคณะพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งจะต้องรับภาระในการหาวิธีทางแก้ไขปัญหาลำนี้ต่อไป

๓.๒ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของวัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) จุดแข็ง (Strengths-S) การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พระสังฆาธิการผู้นำองค์กรสงฆ์ในภาค ๑๕ มีวัด ๙๐๐ กว่าวัดทั่วทั้งภาค ๑๕ ทุกหมู่บ้านมีวัด ซึ่งประชาชนเป็นชาวพุทธยังเคารพนับถือนี้พร้อมที่จะให้การสนับสนุนนี้คือจุดแข็ง ซึ่งเป็นจุดแข็งที่ศาสนาอื่นไม่สามารถมีได้มากขนาดนี้ ซึ่งการมีวัดมาก มีพุทธศาสนิกชนมาก ทำให้พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในรูปศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ศาสนบุคคลยืนหยัดอยู่ได้ และการจะพัฒนาพระพุทธศาสนาก็สามารถทำได้โดยพลังการสนับสนุนของประชาชนผู้ที่เคารพนับถือ^{๘๙} พระสังฆาธิการผู้นำวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ จึงมีความสำคัญในการดำเนินงานของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และ การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติต่อไป โดยมีหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ ดังนี้^{๙๐} กตัญญู กตเวทิตะ คือ รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้สร้างและมอบไว้ให้กับชนรุ่นหลัง แล้วต้องรู้จักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีต่าง ๆ โดยบูรณปฏิสังขรณ์หรือบำรุงรักษาไว้ให้กับชนรุ่นหลังในอนาคตสืบต่อไป สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความเชื่อในศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของแต่ละท้องถิ่นและประเทศชาติ สีสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศชาติ จาคสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการสนับสนุนทั้งที่เป็นจำนวนเงินหรือแรงกายในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง^{๙๑}

พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และในระดับต่างๆ ได้เข้าศึกษาหลักสูตรพระสังฆาธิการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยตรง ซึ่งทำให้เกิดผลดีอย่างมากต่อการพัฒนากิจการของคณะสงฆ์และวัด โดยมหาเถรสมาคมได้ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพมารับใช้พระพุทธศาสนาปีหนึ่ง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะพระระดับเจ้าอาวาสที่จบปริญญาตรี ซึ่งทำให้วงการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีพระที่มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการกิจการวัดและพระพุทธศาสนา

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระราชวัลลภจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

เป็นอย่างมาก^{๙๒} เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำสงฆ์ส่วนใหญ่ของวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีอายุระหว่าง ๔๕-๖๐ ปี ซึ่งเป็นวัยกำลังทำงาน มีความรู้ทางธรรมอยู่ในระดับดี คือ นักธรรมชั้นเอก เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหารแบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต และหลักความมีส่วนร่วมในการบริหาร มุ่งความสำคัญกับการทำหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษา และมีไวยาวัจกรและกรรมการวัดช่วยในการบริหารวัดและจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา^{๙๓} พระสังฆาธิการผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความรู้ทางโลกมากขึ้นการเปิดการศึกษามหาวิทยาลัยข้างนอกบางแห่งที่เปิดโอกาสให้พระเข้าไปเรียนได้ ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ไม่เปิดโอกาสเลยทำให้พระมีความรู้สูงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก บางคนก็ไปศึกษาร่ำเรียนจากต่างประเทศ เช่น อินเดีย ไต้หวัน ญี่ปุ่น อเมริกา อังกฤษ ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมีแนวคิดหัวพัฒนา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น^{๙๔} สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำหรือผู้บริหารวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความเป็นผู้นำมีคุณธรรมและมีภาวะผู้นำการบริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัย ภาพลักษณ์ของวัดและคณะสงฆ์และความสามารถในการปรับบทบาทวัดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก^{๙๕}

พระสังฆาธิการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณที่สำคัญเป็นหลัก เป็นที่พึ่งทุกอย่างโดยเฉพาะทางจิตใจแก่ประชาชน ประชาชนจะสุข จะทุกข์อย่างไร ต้องการที่พึ่ง และที่พึ่งที่ประชาชนเข้าหาได้ตลอด ปรีक्षाได้ทุกเรื่อง และการเข้าหาพระสงฆ์ก็ทำให้จิตใจดีขึ้น สงบขึ้น แม้นยามทุกข์กาย ทุกข์ใจหรือยามสุขกายสุขใจ^{๙๖} ผู้นำทำหน้าที่สังคัมสงเคราะห์ได้ดี ทำให้มีผลกระทบต่อการสังคัมในด้านบวกมากมายทั้งค่านิยมคนไทย พฤติกรรม องค์กรสงฆ์เอง พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สร้างค่านิยมที่ดี เป็นนักสังคัมสงเคราะห์ที่เดินตามองค์พระพุทธรเจ้า ซึ่งสิ่งนี้ทำให้ส่งผลกระทบด้านบวกต่อการสังคัม คือคนมีศีลธรรมมากขึ้น หันมาสนใจศาสนามากขึ้น ทำบาปน้อยลง ทุกจิตน้อยลง พระสงฆ์สามารถช่วยส่งเสริมอาชีพ การทำงานให้ประชาชนมีวิถีชีวิตสุขสงบมากยิ่งขึ้น^{๙๗} ให้การสนับสนุน พระในสังกัดวัดที่องค์ความรู้ความสามารถ เข้าไปให้ความรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากขึ้น จึงเกิดครูพระสอน

^{๙๒}สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวฑฺฒโน กิตติวฑฺฒโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๙๓}สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๙๔}สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๙๕}สัมภาษณ์ พระราชวัตรภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๖}สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอยาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๗}สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

ศิลปกรรมในโรงเรียนขึ้น และมีการสัมมนาทุกๆ ปี เพื่อหาข้อบกพร่อง ปัญหาต่างๆ ของการดำเนินงานของครูพระในโรงเรียน และอบรมเสริมความรู้ ทักษะให้มากขึ้นเพื่อจะสร้างสรรค์ ส่งเสริมศิลปกรรมแก่เด็กเยาวชนในโรงเรียนให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นการปลูกฝังสิ่งดีๆ แก่เยาวชนตั้งแต่เด็กอันจักเป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศ สังคม พระพุทธศาสนา^{๙๘} วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังคงเป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และยังคงเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมไว้อย่างดีตลอดจนยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษาเสริมประสบการณ์ตรง และเป็นการดึงดูดคนให้เข้าวัด เพื่อมาศึกษาศิลปวัฒนธรรม^{๙๙}

๒) จุดอ่อน (Weaknesses) การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

เจ้าคณะพระสังฆาธิการในภาค ๑๕ บางส่วนบางวัดมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำพระสงฆ์ยังมีปัญหาเรื่องการศึกษาทางโลก พระสังฆาธิการบางส่วนมีระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสน้อยและยังคงใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า การบริหารงานขึ้นอยู่กับตัวบุคคล^{๑๐๐} การบริหารงานให้ความสำคัญกับหลักความคุ้มค่า หลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม และหลักการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในลำดับท้ายๆ นิยมแก้ปัญหาในการบริหารวัดด้วยการหนีปัญหาร้องเรียนสื่อบุคคล และร้องเรียนไปตามลำดับชั้น^{๑๐๑} ไวยาวัจกรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำ ขาดงบประมาณด้านการบริหารงานสาธารณูปการ การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดขนาดเล็กขาดแคลนพระภิกษุและสามเณร ให้ความสำคัญกับงานการสาธารณสงเคราะห์น้อย และวัดหลายแห่งมีปัญหาด้านความไม่สะอาด ไม่สงบ ร่มรื่น^{๑๐๒} การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ส่วนใหญ่ขาดบุคลากรงบประมาณไม่เพียงพอและไม่แน่นอน ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพสื่อการศึกษา เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษา บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างทั่วถึงพอเพียงและเป็นรูปธรรม^{๑๐๓} จำนวนประชากรของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นบุคลากรของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีจำนวนลดน้อยลง อันเนื่องมาจากการศึกษาของประเทศ

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคลโล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ไทยเอง ที่มีการบังคับให้เรียน ๑๒ ปี ซึ่งก็เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศที่จะได้มีประชากรที่มีการศึกษา แต่ประเด็นก็คือ ส่งผลกระทบต่อจำนวนของพระภิกษุสามเณรที่จำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด และหน่วยงานข้าราชการก็อนุญาตให้ลาบวชได้ไม่นานนับแต่ก่อน สูงสุดก็ ๑๕ วัน หรือบางทีก็ ๗ วัน ๓ วันก็มี ซึ่งไม่คุ้มกับการที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบวชมากมาย จำนวนพระภิกษุสามเณร ณ ปัจจุบันลดลงอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่น่าวิตกว่า จะไม่มีศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต เพราะมีพระจำพรรษาน้อยลง^{๑๐๔}

การเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน ขาดการคัดกรองที่ดี จึงได้บุคคลผู้เข้ามาบวชที่ไม่มีคุณภาพ มักทำผิดวินัยเกิดความเสื่อมเสีย ทุกวันนี้ปัญหาของพระสงฆ์มีมากมาย โดยเฉพาะเรื่องของการบิณฑบาตขาดความสำรวม เรี่ยไรโดยไม่ได้รับอนุญาต เทียบเร่ร่อนเพื่อหาแลกสักการะ พักค้างแรมตามบ้านเรือน ปักกลดในย่านชุมชน นุ่งห่มไม่เรียบร้อย เข้าร่วมพิธีสงฆ์โดยไม่ได้รับฎีกา กล่าวถ้อยคำไม่เหมาะสม ตั้งสำนักทรง พักอาศัยอยู่ในที่โจคร เล่นการพนัน เสพยาเสพติด ดื่มสุรากล่อมความวุ่นวายในสถานที่ราชการ และอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งก็คือการคัดกรอง คัดสรร ไม่เข้มงวดกับการให้กุลบุตรบวช ไม่ได้มาฝึกตน หรือศึกษาความเป็นพระก่อนบวช บางคนเป็นชีเหล้าอย่างหนัก ติดบุหรี่มาก บางที่เป็นตุ๊ด เป็นกระเทยอันเป็นเพศที่ห้ามบวช พระอุปัชฌาย์ก็บวชให้เพียงเพื่อเห็นแก่แลกสักการะ และเกิดมีปัญหาลึบในภายหลัง หรือรับคนต้องโทษคดีหนีอาญามาบวช มีหนี้รับโจรมาบวชเป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในพระธรรมวินัยห้ามบวช และบวชแล้วก็มีพฤติกรรมเดิมที่ไม่สามารถละทิ้งได้ ก็มาสร้างความเสื่อมเสียแก่วงการคณะสงฆ์ได้^{๑๐๕} พระสังฆาธิการบางสถานที่เน้นการสร้างวัดถาวร สร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่ๆ เกินความจำเป็น ซึ่งต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ทำให้ญาติโยมมองว่า เกินความจำเป็น ในหลักคำสอนพระพุทธเจ้าสอนให้สันโดษ พอเพียงเหมาะสมกับความเป็นสมณะ ไม่ควรสร้างอะไรเกินความจำเป็น และต้องเป็นภาระในการดูแลรักษา หากไม่ได้ใช้ประโยชน์ก็จะเป็นสิ่งก่อสร้างที่ว่างเปล่า เสียทรัพย์ไปเท่านั้น แต่หากว่าเป็นสถานที่อบรม ปฏิบัติธรรม ภาวนา เป็นโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมที่จะทำแต่ที่ไม่เหมาะสมเช่น โบสถ์ ๒๐-๓๐ ล้าน ฉลองเสร็จเจ้าอาวาสเป็นหนี้ ขาดทุน พระมีไม่ถึง ๑๐ รูป โบสถ์ใหญ่โตมโหฬาร ไม่ค่อยได้ใช้ นานๆ ที่อย่างนี้เป็นต้น^{๑๐๖}

พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรในบางสถานที่ ดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม ในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันประเทศสู่ความทันสมัย ด้วยการนำการศึกษาแผนใหม่ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการนำเอาวิชาการแผนใหม่และระบบโรงเรียนมาสู่กุลบุตร ขณะเดียวกันก็นำเอาภาษาไทยมาแทนที่ภาษาขอมในการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางศาสนา

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

อย่างล้าหน้าหน่วยงานอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ แต่มาถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์กลับเป็นฝ่ายไล่ตามฆราวาสในแทบทุกทาง^{๑๐๗} ไม่เฉพาะในด้านเทคโนโลยีและความรู้ทางโลก หากรวมถึงวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม นี่ไม่เพียงสะท้อนถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางจริยธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น หากยังบ่งบอกถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางสติปัญญาด้วย^{๑๐๘} หากจะกล่าวว่า พระสงฆ์ในปัจจุบัน มีบางส่วนที่เสพติดอุปกรณ์สื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ก็คงไม่เป็นการกล่าวที่เกินจริง เพราะไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ผ่านดาวเทียม อินเทอร์เน็ต หรือโทรศัพท์มือถือยี่ห้อดัง พระมีใช้หมด ดีไม่ดีจะเป็นของที่มีราคาแพงกว่าที่ญาติโยมเขาใช้กันเสียอีก^{๑๐๙} จุดอ่อนสำคัญ คือ การอุปโลกของฟุ่มเฟือยและไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เช่น เทปเลต โทรศัพท์มือถือที่มีราคาแพง เป็นต้น^{๑๑๐} รวมถึงการไปในสถานที่ที่ไม่สมควร เช่น ห้างสรรพสินค้า ซึ่งถือเป็นสถานที่อโคจร หมายถึง สถานที่ที่ไม่พึงเข้าไป เป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสมเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การติเตียนจากผู้พบเห็น^{๑๑๑}

พระสังฆาธิการผู้นำ และพระภิกษุคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการเผยแพร่ในเชิงรับอย่างเดียวไม่มีแผนการเผยแพร่พระศาสนาในเชิงรุกพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อยที่วางแผนการเผยแพร่ศาสนาในเชิงรุกคือ ไม่ตั้งรับ หรือรอคอย หรือจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่แต่ในวัดอย่างเดียว^{๑๑๒} กระบวนการศึกษาของพระสงฆ์ยังไม่แข็งแรง และยังไม่พัฒนาซ้ำอยู่ กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษา วิธีการศึกษารูปแบบ การวัดผล ยังไม่มีการปรับปรุงเป็นการเรียนแบบเดิมๆ ท่องจำ และมีการสอบปีละครั้ง ได้เป็นได้ ตกเป็นตก หรือพระสงฆ์ที่บวชมา ไม่ค่อยได้ศึกษากัน บวชมาแล้วก็อยู่วัดรับกิจนิมนต์ เรียนกันน้อยแค่จบนักธรรมชั้นเอก ก็หยุดเรียนแล้ว ไม่เรียนต่อ ซึ่งนักธรรมชั้นเอกเป็นภาคบังคับ แต่ก็จัดว่ายังไม่เพียงพอต่อยุคปัจจุบัน ที่สังคมต้องการพระสงฆ์ที่มีความรู้อย่างมากในการเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณที่พึ่งของญาติโยมได้ แต่ปรากฏว่าพระเป็นที่พึ่งให้คำปรึกษาธรรมะ สอนธรรมะไม่เป็น เป็นได้แต่การดูหมอ ดูดวง เสกของขลัง ไสยศาสตร์ ย่างกุมารทอง ซึ่งการเน้นไปทางนี้ หนักไปทางนี้มากเกินไป เป็นสิ่งที่เป็นที่พึ่งที่ไม่ยั่งยืนถาวรแก่ญาติโยม ทำให้ใจเฮลา ซึ่งขัดต่อหลักคำสอนพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า พุทธโธ

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณโณ), เจ้าคณะอำเภอกำแพง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณิ (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม นนทปาล), เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

แปลว่า ผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน^{๑๑๓} การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ไม่พัฒนาการเรียนการสอน ที่มีมานานเช่น การศึกษาภาษาบาลี ซึ่งนับวันจะมีผู้เรียนน้อย เพราะว่าเป็นการเรียนการสอนแบบเก่าโบราณ คือการสอบ จะเก็บคะแนนคือเก็บผิด มากกว่าที่จะเก็บถูก ซึ่งแตกต่างจากทางโลกอย่างลิบลับ คือ ทางโลกจะเก็บคะแนนจากการทำข้อสอบที่ถูกต้อง ถ้าได้เกณฑ์ที่กำหนดก็ผ่าน และมีการสอบซ่อม เรียนเป็นเทอม ส่วนการเรียนของพระนั้น ไม่มีการสอบซ่อม ไม่มีการแก้ตัว สอบปีละครั้งเดียว ได้เป็นได้ตกเป็นต้น การสอบก็จะ เก็บคะแนนจากที่ผิด คือถ้าคะแนน ๑๐๐ คะแนน ถ้าทำผิดเสีย ๑๒ คะแนนขึ้นไป ก็ถือว่าตก คือดูจากผิดเป็นเกณฑ์ เป็นต้น และการเรียนการสอน ตำรับตำรา ก็ไม่ได้รับการปรับปรุงสังคายนา พระไม่มีการศึกษาที่เข้มแข็งส่งผลกระทบต่อการเผยแผ่ศาสนาอย่างจริงจัง และสิ่งที่ควรส่งเสริมสนับสนุนลงในหลักสูตรการศึกษาของพระคือ ภาษาอังกฤษ ซึ่งจะประโยชน์อย่างมากต่อการเผยแผ่ศาสนาภาวะด้วยการศึกษาคณะสงฆ์เอง ซึ่งเป็นจุดอ่อนของพระพุทธศาสนาทำให้ไม่มีผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่มีพระธรรมทูตที่มีความสามารถออกมาทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เท่าทันยุคสมัย ในขณะที่ประชาคมโลกเรียกร้องต้องการผู้นำทางจิตวิญญาณที่รู้เท่า ทันท่วงทีฝ่ายธรรม และโลกฝ่ายคฤหัสถ์ แต่เรากลับผลิตได้แค่พระเกจิอาจารย์มาส่งต่อให้กับชาวโลก มันไม่สอดคล้องกัน^{๑๑๔}

ภาพพจน์ของพระสงฆ์ระดับผู้นำและพระสงฆ์ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง ในมุมมองของสังคมไทยนั้นยกย่องพระสงฆ์ต้องตั้งอยู่ในความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ยุติธรรม) เมื่อมีพระสงฆ์บางรูปบางกลุ่มไปร่วมกิจกรรมทางการเมืองแล้วไม่ตั้งอยู่ในสมณสาธูปอันเหมาะสมกับพระภิกษุ และมีภาพออกไปตามสื่อต่างๆ แล้วทำให้สังคมเกิดความรู้สึกว่าไม่ควรที่พระสงฆ์จะไปทำอย่างนั้น บางที่ประชาชนส่วนใหญ่ขาดสติและหลักการพิจารณาที่เกิดจากปัญญาและเหตุผลทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาอันส่งผลกระทบไปยังคณะสงฆ์และวัดส่วนใหญ่ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^{๑๑๕} วัดจึงกลายเป็นแหล่งธุรกิจ ดำเนินธุรกิจไป วัดมีเมรุฯ เหาศพ มีศาลาสวดศพมากมาย สิ่งที่ดีคืออนุเคราะห์แก่ญาติโยม สะดวกในพิธีการฌาปนกิจ บางแห่งก็จัดเป็นตลาดนัดขายสินค้าราคาถูก บางที่ก็ยังมีโรงโคโยตีที่เป็นข้าว แต่ประเด็นที่เป็นจุดอ่อนที่มักถูกโจมตีคือ การคิดค่าใช้สถานที่ที่แพง ราคาสูง และกลายเป็นธุรกิจครบวงจร มีทุกอย่างบริการ ซึ่งประชาชนญาติโยมที่มีฐานะน้อย ก็มาใช้ลำบากซึ่งเป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่กินไม่ได้คลายไม่ออก และเมื่อมีธุรกิจอย่างนี้เงินจำนวนมากหายไปไหน แล้วมีใครเป็นผู้ตรวจสอบ และเป็นสาเหตุหนึ่งเมื่อพระผู้

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย ปวิชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

คุมเรื่องการเงินดูแลเรื่องนี้ก็จะมีการทุจริต หรือยกยอกเกิดเรื่องราวกันมาก และการจัดการบัญชีเงินของวัดก็มักมีปัญหากันมาก ซึ่งก็คือไม่โปร่งใส ตรวจสอบไม่ได้ ไม่สะอาด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดผลเสียต่อระบบ^{๑๑๖}

๓) โอกาส (Opportunities) การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับเจ้าคณะพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดพัฒนาชุมชน มีการกระจายอำนาจโดยภาครัฐ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน โดยใช้วัดมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการเป็นฐานสำคัญในการปลูกเพราะค่านิยมที่ดั่งงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดสันติสุขกับสังคม รัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์ ประชาชนในเขตปกครองภาคคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ให้ความไว้วางใจเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำในการบริหารการงาน และให้การสนับสนุนการเงินวัด ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึ่งทางใจมาก สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา และนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ปัญหาในองค์กรมากขึ้น^{๑๑๗} พุทธศาสนิกชนให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์เป็นอย่างดีแม้ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ^{๑๑๘} พระราชบัญญัติกฎหมายนโยบาย แผนงานของรัฐ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยรวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎระเบียบของมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ในด้านการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่ศาสนาธรรม และศาสนสงเคราะห์สถานศึกษา สถาบัน หน่วยงาน ชุมชนและสังคมให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม^{๑๑๙}

หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำคณะสงฆ์ และพระภิกษุมากขึ้นที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ มีโครงการพัฒนาชุมชน พัฒนาท้องถิ่น หรือด้านใด ก็มักจะขอความรู้ ทัศนะความคิดเห็น แนวทางจากคณะสงฆ์ ตัวพระภิกษุเอง ทั้งนี้เกิดจากบทบาทของพระภิกษุที่เป็นผู้นำชุมชน ที่พึ่งด้านจิตใจ และมีเพาเวอร์ในการพูด โน้มน้าวประชาชนให้คล้อยตาม โดยการใช้หลักธรรมนำชุมชน สร้างชุมชนจนกลายเป็นหมู่บ้าน

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบราญบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ), เลขาเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ), เลขาเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สงบสุขวิถีพุทธ^{๑๒๐} มหาวิทยาลัยอื่นๆ เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าศึกษามากขึ้น การศึกษาทางโลกแม้ไม่เกี่ยวกับพระ และพระสังฆาธิการควรศึกษาทางธรรมไป ซึ่ง ณ ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไป อะไรๆ เปลี่ยนไป การที่ พระสังฆาธิการมีความรู้ทางโลก และมีรู้แต่ทางธรรม ทำให้พระคุยกับโยมรู้เรื่อง สื่อสารกันเข้าใจยิ่งขึ้น และทำให้วัดองค์กรสงฆ์ได้ผลประโยชน์ เช่น พระสังฆาธิการมีความรู้กฎหมาย รู้ระบบการปกครอง การศึกษามหาวิทยาลัยข้างนอก ทำให้วิสัยทัศน์ของพระสังฆาธิการเปิดกว้าง และนำความรู้มากประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่ได้ทุกสาขาวิชา เช่น นิเทศศาสตร์ ก็สามารถนำมาใช้เกี่ยวกับการจัดการ สถานีวิทย์โทรทัศน์ซึ่งขณะนี้ก็มีมากขึ้น นิติศาสตร์ก็ปกป้องผลประโยชน์วัด เรื่องที่ดิน เรื่องอะไรต่างๆ ไม่ต้องถูกโกง เป็นต้น^{๑๒๑}

๔) ภัยคุกคาม (Threats) การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ประชาชนในเขตชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดกำลังทรัพย์ในการอุปถัมภ์วัด การศึกษาต่ำ อบรมสั่งสอนยาก มักยึดติดกับประเพณีดั้งเดิมเก่าๆ โลกทัศน์คับแคบ บางวัดประชาชนในชุมชนแตกความสามัคคี และมีปัญหาคาราคาซังกับวัด ในบางพื้นที่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต้องการเข้ามาควบคุมวัดและแสวงหาผลประโยชน์จากวัด การปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย^{๑๒๒} กระแสวัตถุนิยมทำให้ประชาชนหลงลืมความสำคัญในบทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง^{๑๒๓} ภาพพจน์ที่เสียหายจากสื่อต่าง ๆ ในความประพฤติผิดพระธรรมวินัย ความประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณเพศของพระภิกษุสามเณรบางรูป ซึ่งทำลายพื้นฐานความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยลง^{๑๒๔} เมื่อข่าวใหญ่ที่สร้างความสะเทือนใจทำลายศรัทธาของชาวพุทธในหลายกรณี แม้ยังต้องรอการพิสูจน์ให้เกิดความชัดเจน แต่ก็ยังมีข่าวอื้อฉาวร้ายวันของพระสงฆ์ผ่านสื่อมวลชน สังคมออนไลน์ สร้างความเอือมระอาให้กับชาวพุทธไม่จบสิ้น^{๑๒๕} เมื่อย้อนไปในอดีตถึงความไม่สง่างามของพระสงฆ์ไทยบางรูปซึ่งถือว่าเป็นพระสงฆ์ระดับแนวหน้า เป็น

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภักพงค์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย ภิวิชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาววัฒน์ (บุญเลิศ เตชบุญโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธาอย่างมาก ถือว่าเป็นเพชรเม็ดงามในวงการพระพุทธศาสนา ต่อมากลับเข้าไปเกี่ยวข้องกับสตรีเพศจนถูกให้ลาสิกขาไป แต่ก็ยังยืนยันว่าตนเองบริสุทธิ์ยังถือเพศเป็นนักบวชอยู่แต่มีใช้พระภิกษุในพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นสิทธิของความเป็นพลเมืองไทย และเมื่อไม่นานมานี้ นักบวชที่มีหน้าตาไม่หล่อ แต่เทศน์เสียงนุ่มไพเราะ มีผู้คนนับถือศรัทธาอย่างมาก จนได้มีโอกาสไปเทศน์สอนชาวพุทธในต่างประเทศ แต่สุดท้ายก็หนีไม่พ้นบ่วงแห่งกามเช่นกัน เมื่อมีสตรีเพศวัยกลางคนออกมาบอกสังคมว่ามีลูกสาวกับนักบวชนั้น แต่ตัวนักบวชก็ไม่ยอมรับจนต้องหนีไปอยู่ต่างประเทศ^{๑๒๖}

ในด้านความกฎหมายของบ้านเมืองและคณะสงฆ์ไม่สอดคล้องรองรับกัน ในปัจจุบันนี้ รัฐออกกฎหมายไม่สอดคล้องกับกฎหมายคณะสงฆ์ เช่นกฎหมายที่ดิน กฎหมายสิทธิของพระสงฆ์ ฯลฯ ซึ่งขัดแย้งกัน จนพระสงฆ์ไม่สามารถจะทำงานได้อย่างคล่องตัวเพราะติดขัดทางกฎหมาย และทั้งภาครัฐและคณะสงฆ์เองไม่พยายามศึกษาเรียนรู้ในข้อกฎหมายทั้งของรัฐและคณะสงฆ์จึงเป็นอุปสรรคที่ทั้งสองควรปรับปรุงแก้ไข^{๑๒๗} สภาพการเมือง และเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันนี้สภาพสังคมไทยเปลี่ยนไปในทางที่เสื่อมโทรมมาก ทั้งในด้านการเมืองก็วุ่นวายแบ่งฝ่ายกันทะเลาะกันแตกแยกกับ ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบ เรียบร้อน ไม่ค่อยมีเวลาที่จะเข้าวัดหรือศึกษาธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเหตุผลต่างๆ จึงทำให้องค์กรคณะสงฆ์ไทยเสียผลประโยชน์ทุกๆ ด้าน^{๑๒๘}

การรุกรานเผยแผ่ของศาสนาอื่นๆ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความเสรีในด้านการนับถือศาสนา คนไทยสามารถเลือกนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ^{๑๒๙} ศาสนาอื่น เช่น คริสต์ อิสลาม มีสถิติศาสนิกชนที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่สถิติศาสนิกชนของพุทธมีจำนวนลดลง และแม้จะเป็นจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ที่ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็เป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่า เป็นภัยคุกคามที่เกิดขึ้นแล้ว^{๑๓๐} ปัจจุบันการเผยแผ่ศาสนาพุทธทั่วประเทศเป็นรูปแบบของการเผยแผ่ในเชิงรับเป็นส่วนใหญ่ แม้ในภาคต่าง ๆ ของประเทศจะไม่เกิดปัญหามากนัก แต่ในภาคใต้ของประเทศไทยมีจำนวนคนมุสลิมจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นจากการเกิดหรือการแต่งงานตามข้อบังคับทางศาสนา และจากการอพยพเข้ามาของประชากรมุสลิม ซึ่งถือเป็นสิ่งที่คุกคามฐานความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และเป็นภัยคุกคามต่อจำนวนศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาอีก

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณฺณ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมฺจฺโล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

ประการหนึ่ง^{๑๓๑} รัฐไม่บัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติปัจจุบันเราไม่มีกฎหมายคุ้มครอง พระพุทธศาสนาเข้าใจว่าฝ่ายที่ต้องการมีกฎหมายดังกล่าวคงมีเจตนาดีต่อพุทธศาสนา^{๑๓๒} หากแต่ฝ่ายที่คัดค้านให้เหตุผลว่า ตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพในการนับถือศาสนา ลัทธิ พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐจะเข้าไปแทรกแซงมิได้ ตราบที่การใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวไม่เป็นการละเมิดสิทธิพลเมือง หรือไม่ก่ออันตรายแก่คนอื่น ๆ หรือสังคม^{๑๓๓}

ปัจจุบันมีเพียงร่างพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยสาระสำคัญคือ การกำหนดให้รัฐอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในแนวทางตามที่กำหนด เช่น สนับสนุนการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ^{๑๓๔} นอกจากนี้ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และคณะกรรมการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาขึ้นในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๓๕} กำหนดให้มีกองทุนอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยในร่างกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทกำหนดโทษสำหรับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนาด้วย^{๑๓๖}

สรุปได้ว่า

จุดแข็ง : ของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ คือ วัดในเขตพื้นที่ภาค ๑๕ อันประกอบด้วย ๔ จังหวัด คือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ยังเป็นศูนย์รวมศูนย์กลางของประชาชนชาวพุทธในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางพระพุทธศาสนาตลอดจนกิจกรรมต่างๆ เป็นศูนย์รวมทั้งด้านจิตใจและวัตถุ ตลอดจนศูนย์รวมทางขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ทั้งศาสตร์และศิลปะต่างๆ มากมาย พระสงฆ์ในฐานะผู้ดูแลวัดเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่พึ่งพิงทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ อีกมากมาย พระสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆาธิการจึงมีบทบาท

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอยาง่าง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉันทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางแพ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

หน้าที่เป็นผู้นำสำคัญในการพัฒนาชุมชนมากโดยเฉพาะในบวัดกับบ้านโรงเรียนชุมชนมีสายสัมพันธ์กันดีเสมอมา และในปัจจุบันนี้เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นอกจะได้รับการศึกษาในทางพระปริยัติธรรมดีแล้ว ยังมีความสนใจใฝ่รู้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และสูงขึ้นไปอีกเป็นการเรียนรู้แบบคู่ขนานทั้งทางโลกทางธรรมเพื่อนำความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทันกับภาวะการในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ภาวะผู้นำวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังคงเป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และยังคงเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างดี ตลอดจนยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษาเสริมประสบการณ์ตรง และเป็นการดึงคนให้เข้าวัด เพื่อมาศึกษาศิลปวัฒนธรรม

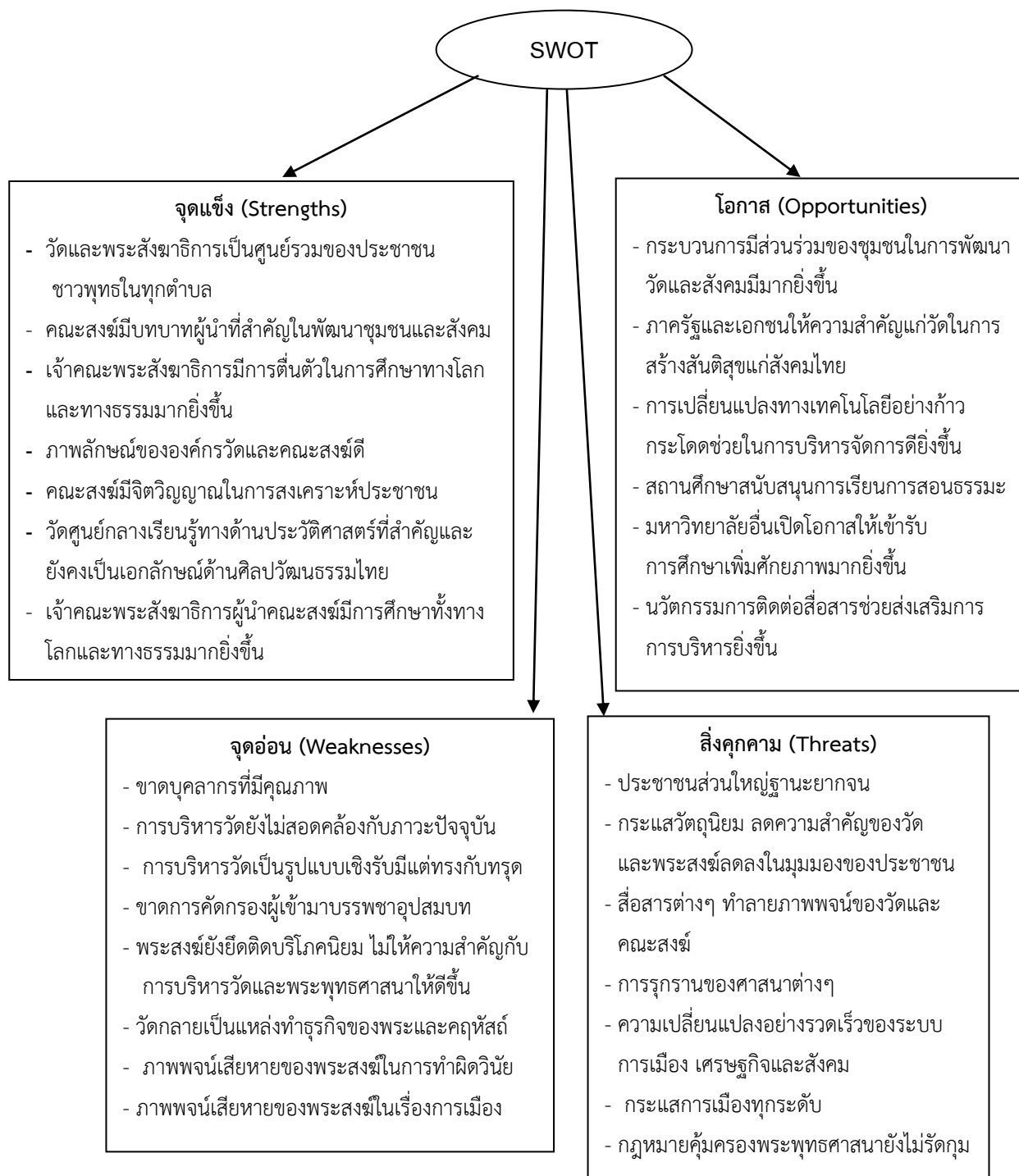
จุดอ่อน : การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ส่วนใหญ่ขาดบุคลากรงบประมาณไม่เพียงพอและไม่แน่นอน ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพสื่อการศึกษา เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษา บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างทั่วถึงพอเพียงและเป็นรูปธรรม จำนวนประชากรของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นบุคลากรของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีจำนวนลดน้อยลง อันเนื่องมาจากการศึกษาของประเทศไทยเอง ที่มีการบังคับให้เรียน ๑๒ ปี ซึ่งก็เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศที่จะได้มีประชากรที่มีการศึกษา แต่ประเด็นก็คือ ส่งผลกระทบต่อจำนวนของพระภิกษุสามเณรที่จำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งในสถานการณ์บ้านเมืองมีความวุ่นวายขัดแย้งแตกความสามัคคีกันพระสงฆ์บางที่มีส่วนเข้าไปร่วมทางด้านการเมืองกับเขาด้วย ทำให้ภาพพจน์ของคณะสงฆ์ส่วนรวมเสียหายโดยเฉพาะเป็นประเด็นให้สื่อต่างๆ ได้นำภาพพจน์ในด้านเสียหายของพระสงฆ์ไปเป็นประเด็นข่าวอย่างอยากที่จะป้องกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใกล้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนานับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการทำลายคณะสงฆ์ส่วนรวม และพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ประกอบกับคณะสงฆ์บางสถานที่ยังบริหารงานแบบตั้งรับไม่เน้นเชิงรุก อันสืบเนื่องมาจากว่าพระสงฆ์ต้องคอยสำรวจระวังมิให้เรื่องเสียหายเกิดขึ้น นับว่าเป็นจุดอ่อนของคณะสงฆ์ที่ต้องได้รับการแก้ไขต่อไป

สิ่งคุกคาม : ประชาชนในเขตชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดกำลังทรัพย์ในการอุปถัมภ์วัด การศึกษาต่ำ อบรมสั่งสอนยากเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมคือปัญหาในการครองชีพปากท้อง หินน้ำอกระบบ หินน้ำจากการทำการเกษตรกรรมของคนในชนบททำให้ขาดการใส่ใจอุปถัมภ์ในวัดและพระสงฆ์เพราะไม่มีเวลาและกำลังทรัพย์ในการสร้างกุศลเพียงพอ ประกอบกับมักยึดติดกับประเพณีดั้งเดิมเก่าๆ โลกทัศน์คับแคบ บางวัดประชาชนในชุมชนแตกความสามัคคี และมีปัญหาบ้านกับวัด ในบางพื้นที่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต้องการเข้ามาควบคุมวัดและแสวงหาผลประโยชน์จากการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมทำให้เกิดการปรับตัวรับกับสถานการณ์ไม่ทันจึงส่งผลให้พระสงฆ์เราพูดหรือสนทนากับชาวบ้านคนละภาษาโดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กเยาวชนรุ่นใหม่ทำให้เด็กเยาวชนห่างเหินจากพระสงฆ์และวัดไป อีกทั้งการรุกรานจากศาสนาอื่นๆ ที่มีกำลังทรัพย์มาเป็นเครื่องมือในการชักจูงนำพาเข้าเป็นศาสนิกของตนเอง ประกอบกับกฎหมายหรือพระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ไม่เป็นที่เข้าใจกับหน่วยงานรัฐ มักจะมีข้อขัดแย้งกันในด้านข้อกฎหมาย เพราะต่างคนไม่ได้ศึกษากฎหมายอย่างพอเพียง

โอกาส : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับเจ้าคณะพระสังฆาธิการในการพัฒนาวัดพัฒนาชุมชน มีการกระจายอำนาจโดยภาครัฐ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน โดยใช้วัดมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการเป็นฐานสำคัญในการปลูกเพราะค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดสันติสุขกับสังคม รัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์ ประชาชนในเขตปกครองภาคคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ให้ความไว้วางใจเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำในการบริหารการงาน และให้การสนับสนุนการเงินวัด ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงทางใจมาก สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา และนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ปัญหาในองค์กรมากขึ้น พุทธศาสนิกชนให้การอุปฐากพระสงฆ์เป็นอย่างดีแม้ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และใช้พระสงฆ์และวัดเป็นสถานที่ประสานความสามัคคีปรองดองให้เกิดสันติสุขแก่ประชาชนและชุมชนต่อไป อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดดก็นับว่าเป็นผลดีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในการเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงแต่ต้องระมัดระวังอย่านำไปใช้ผิดประเภทก็จะเกิดผลเสียต่อคณะสงฆ์ตามมา ประกอบกับในยุคสมัยนี้มหาวิทยาลัยภายนอกเปิดรับให้พระสงฆ์เข้ารับการศึกษาด้านต่างๆ ที่เหมาะสมมีมากยิ่งขึ้นทำให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสได้เข้ารับการศึกษากลับมาทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยนั้นไปด้วยในตัวอีกด้วย

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Analysis) จากประเด็น SWOT มีประเด็นสำคัญ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๓.๑

แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

๓.๓ สรุปวิเคราะห์

จากการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งเป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน จึงได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ สรุปได้ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ : การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้นำ/ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บุคลากร ด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครอง วัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจน มากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด ชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๒) ปัญหาในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการปกครอง ๒) ปัญหาด้านผู้นำการศาสนศึกษา ๓) ปัญหาด้านภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานสาธารณูปการ ๖) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและใหญ่สำหรับเจ้าคณะพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ต้องตระหนักและรับเร่งหาทางแก้ไขอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

แนวทางในการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ประการ นั้น วัดและคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยืนยงอยู่ได้ นั้น วัดเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา คณะผู้บริหารวัดมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการในทุกระดับมีความรับผิดชอบกิจการงานคณะสงฆ์และต่อวัดโดยรวมมากขึ้น ทำให้การบริหารมีความโปร่งใสมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระสงฆ์ไม่ว่าระดับใดหรือที่ใดก็ตาม สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปในคณะสงฆ์ได้ วิธีนี้นอกจากสอดคล้องกับหลักการบริหารในสังคมสมัยใหม่

ซึ่งมีความซับซ้อนและหลากหลาย เกินกว่าที่คนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คนจะดูแลให้ทั่วถึงได้แล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการในพระธรรมวินัยที่เน้นความเป็นสังฆะ คือการรับผิดชอบร่วมกันโดยสงฆ์ทั้งหมด

บทที่ ๔

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” นี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับผู้นำ คือเจ้าคณะภาค/เจ้าคณะจังหวัด ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการวัด และข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการสนองงานคณะสงฆ์ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๕ รูป/คน และใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการผู้นำคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๘ รูป/คน เพื่อให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

๔.๑ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๔.๑.๑ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในปัจจุบันภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ มีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กรสงฆ์ ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำหรือผู้บริหารคณะสงฆ์ที่ดีตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเป็นผู้มีศีลเพราะศีลเป็นของผู้มีปัญญา แต่ถ้าผู้นำและผู้บริหารเป็นผู้ไม่มีศีลและปัญญาแล้วก็จะ ผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีไม่ได้ ในทางตรงข้ามแล้ว ผู้นำหรือผู้บริหารคณะสงฆ์ มีทั้งศีล ปัญญาและสุตะ อยู่ในตนแล้วก็จะ เป็นประโยชน์ในการเป็นผู้ที่ดี ญาติพี่น้องตลอดจนเพื่อนฝูงก็ให้ความเคารพด้วยความอ่อนน้อมอย่างแท้จริงกิจกรรมที่ผู้นำต้องดำเนินการนั้น มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน คือการกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าผู้นำดีนั้นก็หมายถึงต้องสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ นับเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาใช้บริหารองค์กรคณะสงฆ์ที่รับผิดชอบให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จอย่างมีผลดีมีประสิทธิภาพสูงและความเจริญและสันติสุขให้มั่นคงในกาลทุกเมื่อ ไม่กลับกลายเป็นความทุกข์เดือดร้อนอีกในภายหลัง

จากการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ สามารถสรุปแนวปฏิบัติการบริหารงานคณะสงฆ์ของผู้บริหาร/ผู้นำคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ได้ต่อไปนี้

พระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการวางแผน/การประสานงาน มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ มีการมอบหมายงานและวางแนวทางการปฏิบัติงาน มีการประสานงาน/กิจกรรมของแต่ละกลุ่มงานหรืองานแต่ละประเภทเพื่อให้ดำเนินงานไปอย่างราบรื่น และมีการจัดระบบงาน การจัดคนเข้าทำงาน โดยต้องคำนึงถึงคุณสมบัติ และความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน การฝึกอบรมและพัฒนางาน จำเป็นต้องมีการปฐมนิเทศ การเตรียมการฝึกอบรม การสัมมนาเสริม การทำให้งานบรรลุเป้าหมายที่มีความชัดเจน การฝึกสอน และการติดตามงาน การตัดสินใจ ต้องมีการจัดการปัญหาหรือวิกฤตการณ์ในการทำงานที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน หรือ ให้งานที่ ต้องมีการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องมีการดำเนินการ มีการพัฒนาระเบียบ หรือ วิธีการใหม่ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การจัดการงานเอกสาร ต้องมีการจัดระบบเอกสารต่าง การเขียนรายงาน บันทึก หรือจดหมาย รวมถึงการจัดทำรายงานการเงินเพื่อให้เกิดความโปร่งใส การข่าวสารข้อมูล รวมไปถึงการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การจูงใจและการเสริมแรง จำเป็นต้องมีการจัดสรรรางวัลที่เป็นทางการ การขอร้องให้มีส่วนร่วม การเพิ่มการทำนายในงาน การมอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ การวินัย และการลงโทษ ต้องให้มีการปฏิบัติตามกฎและนโยบาย การให้ข้อมูลย้อนกลับ การปฏิบัติงานเชิงลบ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายในและภายนอก มีการพบปะกันเนื่องนิจ มีการประชาสัมพันธ์กิจการต่างๆ และการมีกิจกรรมในชุมชน และสามารถจัดการความขัดแย้ง ต้องคำนึงถึงวิธีการจัดการความขัดแย้งระหว่างบุคคล พยายามสร้างความร่วมมือ การอบรมขัดเกลา

อย่างไรก็ดี แนวทางการของการบริหารของผู้นำคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ตั้งแต่เรื่องของข่าวสารข้อมูล การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การจูงใจผู้ร่วมงาน นอกเหนือไปจากนี้ คือ การวางแผน การตัดสินใจ และการควบคุมงาน นั่นคือหน้าที่ทางการบริหารของผู้นำของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ดังนั้นผู้นำหรือผู้บริหารของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรจะได้ทำสิ่งต่อไปนี้ คือ ต้องเป็นผู้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี เป็นผู้มีการแสวงหาและการได้ซึ่งทรัพยากร เป็นผู้แทนหน่วยงานหรือองค์กร เป็นผู้มีความสามารถทำให้งานประสบผลสำเร็จ เป็นผู้มีความสามารถพัฒนา ดูแล และดูแลใจให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมงาน เป็นผู้มีความสามารถสื่อสารในเรื่องของนโยบายและเป้าหมายขององค์กรให้ผู้ร่วมงานทราบ เป็นผู้มีความสามารถทำหน้าที่ในฐานะศูนย์กลางข่าวสารข้อมูล เป็นผู้มีความสามารถในการขายความคิดและการตัดสินใจ และเป็นผู้มีความสามารถในการช่วยผู้ร่วมงานแก้ไขปัญหา

โดยทั้งหมดนี้คือทรรศนะหรือความเห็นของผู้นำ/ผู้บริหารของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ถูกสำรวจและเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นคือสิ่งที่ผู้นำของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ พึงมีและควรทำ หรือได้รับความคาดหวังให้ทำซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประการดังนี้ ประการแรก เป็นพฤติกรรมของผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ควรให้ความสนใจในสมาชิก โดยผู้นำคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้ความสนใจแก่สมาชิกจะ

ส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคลากร ประการที่สอง เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ที่ต้องให้ความสนใจกับการทำให้เป้าหมายของงาน หรือขององค์การประสบความสำเร็จ จะต้องให้ความสนใจในการทำให้เป้าหมายและงานประสบความสำเร็จ โดยจะมีการกำหนดเป้าหมายมาตรฐาน มีการมอบหมายงานรวมทั้งการผลักดันให้เกิดความสำเร็จ เหล่านี้คือ พฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต่อไป

๔.๑.๒ บทบาท/หน้าที่ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

บทบาท/หน้าที่ของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้วิจัยได้พบบทบาท/หน้าที่ของพระสังฆาธิการพบว่า :

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการประพัตินในอยู่ในกรอบของการยึดมั่นในศีล และการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมสงฆ์และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติตนในการเสียสละเพื่อส่วนร่วมทั้งภาระหน้าที่ ทั้งงานของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา รวมถึงภาระงานของชาวบ้านอีกด้วย เช่น ทำงานเพื่อการศึกษาเพื่อสังคมผู้ยากจน โรงเรียนการกุศล โดยไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง ทำงานเพื่อส่วนร่วมโดยแท้จริง นอกจากนี้ยังจะต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชนในหมู่บ้าน และช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านทุกด้านเท่าที่จะทำได้ เป็นต้น^๑ บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรมแผนกนักธรรม ควรส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ทั้งการส่งเสริมในส่วนของคุณรู้ทางโลกแก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่อยู่ใต้บังคับบัญชาในระดับการศึกษา ปริญญาตรี-โท-เอกจากสถานศึกษา วิทยาลัยมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ เพื่อจะได้นำความรู้ข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่ ในชุมชนของตนเอง ทำนุบำรุงและส่งเสริมกิจกรรม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เพื่อจรรโลงศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชน ในการประพัตินปฏิบัติ ให้เกิดความสอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันมากที่สุด^๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางด้านความคิดและการกระทำและให้นำชาวบ้านปฏิบัติได้ด้วย ซึ่งพระสังฆาธิการจะต้องมีความสามารถ ศักยภาพและขีดความสามารถในการสั่งสอน ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับชาวบ้าน การประกอบอาชีพต่างๆ การเป็นผู้นำชุมชน เป็นต้น ซึ่งการแสดงบทบาทของพระสังฆา

^๑ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๒ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

การจะต้องให้ความชัดเจนโดยการนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ชาวบ้านอย่างทั่วถึง โดยไม่เห็นแก่ลาภสักการะที่เกิดขึ้น

บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งจะต้องเน้นไปที่เรื่องการทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา มียึดหยุ่นบ้างเป็นกรณีไป นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญในเรื่อง ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และในขณะเดียวกัน ก็ให้อำนาจหรือบทบาทแก่ผู้ได้บังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่นั้น ๆ และควรสร้างความไว้วางใจแก่ผู้ร่วมงาน ให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วม มีการกระจายอำนาจ มอบหมายงานตามสายบังคับบัญชา และให้เกียรติยกย่องผู้อื่น^๓ นอกจากนี้พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จะต้องรู้จักการวางแผน (Planning) ต้องรู้จักการจัดองค์การ (Organizing) ต้องรู้จักการจัดโครงสร้าง การนำ (Leading) ต้องรู้จักติดต่อสื่อสาร ต้องรู้จักการควบคุม (Controlling) และต้องรู้จักกระบวนการนำหรือการบริหาร บทบาทการเสนอแนวความคิดในการพัฒนาสังฆมณฑลของตนเอง และการขยายผลสู่การปฏิบัตินอกเหนือจากที่ของตนเอง จะเห็นได้ว่าบทบาทด้านนี้ค่อนข้างจะอาศัยการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนแต่ก็ควรหาโอกาสในการขึ้น ชี้แนะ หรือนำเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เกิดมีคุณภาพมากยิ่งขึ้นไป เช่น การจัดการกิจกรรมในงานประเพณีต่างๆ การจัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะหาแนวทางในการเผยแผ่คำสั่งสอนให้มากยิ่งขึ้นไป เป็นต้น^๔ และบทบาทพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำเป็นชาวพุทธที่ดี จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับชาวพุทธ กล่าวได้ว่า พฤติกรรมของพระสังฆาธิการทุกๆ อย่าง จะมีผลต่อความเชื่อ ความเคารพศรัทธาของประชาชนที่พบเห็นแทบทั้งสิ้น ฉะนั้นหากพระสังฆาธิการประพฤติปฏิบัติตนไม่น่าเชื่อถือ และเป็นผู้ให้ความสำคัญกับ พระวินัยในส่วน of พระภิกษุจะทำให้คำพูดของพระสังฆาธิการย่อมมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของชาวบ้านอีกด้วย

สรุปได้ว่า บทบาท/หน้าที่ของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มุ่งไปที่บทบาท/หน้าที่หลัก ได้แก่ การศึกษาทั้งพระปริยัติและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ให้มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยในเบื้องต้น มีความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั่วไป นอกจากนี้จะสร้างแรงกระตุ้นในคณะผู้ทำงานให้เกิดกำลังใจที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับชาวพุทธและการบริหารองค์กรสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการวางแผน การจัดองค์การ การจัดโครงสร้างมีที่ผู้นำที่ประกอบด้วยคุณธรรม บทบาทในการสื่อสารกับบุคคลหรือองค์กรภายนอก และรอบรู้ในงานการบริหารทั้งหลาย

^๓ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธาจารย์ (สุศักดิ์ วิสุทธาจารย์), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๔ สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรโฆษโกศล (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๔.๑.๓ คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕

คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า :

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความประพฤติ ปฏิบัติ อยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและเป็นแบบอย่างทางธรรมให้แก่สังคม มีความสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม อุทิศตนเพื่อส่วนร่วมเมื่อมีโอกาสและร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในสังคมที่พึงประสงค์ ทำงานได้รวดเร็วและคิดดี ทำดี ต้องเป็นผู้ให้บริการ ผู้ไต่บังคับบัญชา ต้องเป็นผู้เสียสละเวลาบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์และต้องเป็นผู้มีความคิดบริหารงานใหม่ ๆ มีการปกครองความเป็นธรรม จะเป็นผู้นำอย่างดีที่ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยต่อประชาชนแบบอ่อนน้อมและจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเสมอภาค^๕ ต้องเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านด้วย การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยและมีสัจจะ ต้องเป็นผู้นำที่เน้นในเรื่องการศึกษาว่าจะเป็นในภาคปริยัติหรือปฏิบัติ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม พฤติกรรมของผู้นำที่พึงประสงค์นั้นต้องมีความเสียสละทั้งกายและใจ พาคิดพาทำและบุกเบิกเพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ตลอดถึงคณะสงฆ์ในเขตปกครอง และอีกอย่างหนึ่งผู้นำคณะสงฆ์ ต้องมีลักษณะการกระทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และ สังฆบูชา มีความรู้ความสามารถที่แตกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม มีวิสัยทัศน์และความคิดกว้างไกล ทันสมัยทันเหตุการณ์ สามารถร่วมงานได้กับทุกภาคส่วน และมีคุณธรรมนำหน้าเสมอ มีวิสัยทัศน์และความคิดกว้างไกล ทันสมัย มีความรู้ความสามารถ ทำงานเป็นระบบทั้งการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน มีคุณธรรม^๖ จะต้องการวางตัวที่เหมาะสม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความไม่เห็นแก่ตัว ความเด็ดขาดความซื่อสัตย์ การมีวิจารณ์ญาณที่ดี ความอดทน การรู้จักกาลเทศะ และความรอบรู้ต้องมีพฤติกรรมแบบผู้นำที่มีมิตรสัมพันธ์ และพฤติกรรมแบบผู้นำที่มีกิจสัมพันธ์ เคร่งครัดในฐานะเป็นชาวพุทธ เป็นชาวพุทธที่ดี ยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับชาวพุทธ เป็นผู้ทรงความรู้ มีการศึกษา ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด กระตุ้นชาวพุทธให้มีการตื่นตัวอยู่เสมอ

ต้อง เก่งคิด ความคิดริเริ่มต้องสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดประโยชน์ พัฒนาองค์กรและแก้ปัญหาต่าง ๆ มีความยืดหยุ่นในความคิด คิดในสิ่งที่เป็นจริงได้ มีความสามารถในการต่อเติมเสริมแต่ง คิดคล่อง ความคิดรวดเร็วฉับพลัน แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและทันเหตุการณ์ ต้อง เก่งคน รู้จัก และรู้ใจผู้บังคับบัญชา รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง ยอมรับตนเอง อันจะนำมาซึ่งการเข้าใจผู้อื่นและ

^๕ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสารโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๖ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ยอมรับผู้อื่น ปรับตนให้รู้จักคุณ รู้จักจงใจคน อ่านคนออก รู้จักลูกน้อง ควบคุมพฤติกรรมของเขาได้ หรือพูดได้ว่าปรับคนอื่นได้รู้จักเพื่อน รู้จักคบมิตรและผูกมิตรไว้ได้” และต้อง เก่งงาน รู้งานของผู้บังคับบัญชา นั่นคือรู้นโยบายเพื่อปรับงานของหน่วยงานให้สามารถปฏิบัติงานสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยเหนือรู้งานของตนเอง ทำได้ตามบทบาทหน้าที่เต็มความสามารถรู้งานของผู้ใต้บังคับบัญชา จะได้แนะนำแก้ปัญหาให้รู้งานของเพื่อน จะได้ประสานได้สอดคล้อง

สรุปได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จะต้องมีความรู้คุณลักษณะ และทักษะเฉพาะตนทั้งการศึกษาและการปฏิบัติจะต้องมีความสอดคล้องต่อกัน หรือ ทำอย่างไรก็ต้องพูดและคิดอย่างนั้น รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลทั่วไป รู้จักหลักในการปกครองตน ปกครองคน และการปกครองงานให้เกิดความรอบรู้อย่างแท้จริง

๔.๑.๔ ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปของสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ภาวะผู้ความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า : พระสังฆาธิการจะต้องมีความเชื่อมั่นต่อองค์กรในปกครองคณะสงฆ์ พร้อมทั้งพระสังฆาธิการจะต้องมีความเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ นำร่องเป็นรูปแบบในกลุ่มในชุมชน เพื่อสังคมให้กระตือรือร้น ไม่ทำงานซ้ำซ้อนที่จะทำเสียเวลา และต้องทำงานให้ดี ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ในองค์กรหรือที่เรียกว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อปรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้เกิดการทำงานที่สอดคล้องกันมากที่สุด^๕ นอกจากนี้คณะสงฆ์จะต้องเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อแสดงความเป็นประชาธิปไตยร่วมกัน การแสดงภาวะความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปต้องพัฒนาให้ทันสมัย และการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรได้อย่างดี และการส่งเสริมการเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปของคณะสงฆ์ ที่จะต้องมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรให้มากยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพราะการเรียนรู้จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ อันจะมาซึ่งวิสัยทัศน์ และนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ เพื่อให้งานในองค์กรนั้นเจริญก้าวหน้าไปในทางที่ดีขึ้น^๖ และการพัฒนาการเป็นผู้นำในเชิงปฏิรูป ควรจะได้พัฒนาโดยการบูรณาการจากหลัก ๓ ประการคือ วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิต ศาสนาคือ วิถีชีวิตที่ดีงาม และ

^๕ สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๖ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานนทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๗ สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

การศึกษา คือ ผลการพัฒนาวิตีชีวิตที่ดีงาม ให้สิ่งนี้เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลขึ้นพร้อมๆกันโดยไม่สามารถแยกจากกันได้จึงนำไปสู่การพัฒนา คุณสมบัติของภาวะผู้นำได้ตลอดไป^{๑๐}

๔.๑.๕ ปัจจัยการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์

ภาค ๑๕

พบว่า : ปัจจัยที่มีความสำคัญกับผู้นำในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นั้น ต้องมีต้นทุน คำว่าต้นทุนในที่นี้หมายรวมถึง ด้านจริยธรรม ศีลธรรม และความรู้เท่าทันเทคโนโลยี และการคำนึงถึงพหุวัฒนธรรม ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสารต่างๆ รอบตัว เช่น เรื่องอาเซียนที่ตอนนี้ทุกภาคส่วนต้องมีการรับมือและปรับตัว เพราะพระภิกษุส่วนใหญ่ที่ไม่ได้อยู่ในเมือง หรือในตัวจังหวัด หรือพระในชุมชนที่ห่างไกล ส่วนมากมีการศึกษาไม่สูง ทางคณะสงฆ์ควรที่จะส่งเสริมด้านการศึกษา คือ ควรจะสร้างจุดด้อยให้กลายเป็นจุดแข็งโดยการมีนโยบายในการศึกษาของพระสังฆาธิการที่จะต้องสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีเป็นพื้นฐานหรือการสนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาของพระสังฆาธิการ และภิกษุสามเณรและจัดการระบบขนส่งในกรณีที่พระสงฆ์อยู่ห่างไกลจากสถานที่ศึกษา^{๑๑} นอกจากนี้การพัฒนาภาวะผู้นำนั้นสมควรมีโครงการเสริมให้กับทางคณะสงฆ์ เช่น การอบรมพระนักเทศน์ การอบรมพระสังฆาธิการ การอบรมการเผยแผ่ เป็นต้นส่วนหลักธรรมที่ควรเสริม คือ สัปปริสธรรม ๗ และ พรหมวิหาร ๔

นอกจากนี้การพัฒนาพระพุทธานุภาพนั้นต้องมีการพัฒนาแบบองค์รวม เนื่องจากพระพุทธานุภาพจะยั่งยืนได้ก็ด้วยพุทธบริษัท ๔ สำหรับพระสังฆาธิการนั้นจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เช่นเรื่องไตรสิกขา พระธรรมวินัย นักธรรมบาลีและการศึกษาสมัยใหม่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นระดับปริญญาตรี และ ทั้งเรื่องเทคโนโลยีก็มีความสำคัญ ไม่หยุดยั้งในการเรียนรู้ ควรรู้ให้เท่าทันคือ รู้เท่าเอาไว้มัน รู้ทันเอาไว้มัน สำหรับปัจจัยที่จะทำให้การพัฒนาภาวะผู้นำคือความสามารถในการบริหารกิจการด้านต่างๆ เช่น การปกครอง ด้านหลักศาสนา ด้านการเผยแผ่หลักธรรม วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมที่สื่อกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และหลักธรรมที่จะสนับสนุนในการพัฒนาภาวะผู้นำคือ สัปปริสธรรม ๗^{๑๒}

^{๑๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๔.๑.๖ การพัฒนาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า : วัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา ๓๑ และ มาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำ/ผู้ปกครอง ดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมีหน้าที่ปกครอง ดูแล พระสงฆ์สามเณรภายในวัด ดังนั้นพระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มี ภาวะผู้นำและบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานด้านการปกครองตนเอง และ การปกครองวัด ๔ ฐานะ คือ

๑. ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
๒. ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด
๓. ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ
๔. ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในฐานะเจ้าอาวาสนอกจากจะต้องภาวะผู้นำใน บทบาทและหน้าที่ใน ๔ ฐานะข้างต้นแล้ว ยังมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามความมุ่ง หมายและตรงตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎเธร สมาคม โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยด้วย

ภาวะผู้นำในการกิจที่ของพระสังฆาธิการต้องรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ ได้ ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับภาวะผู้นำและบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณ สงเคราะห์ ดังนั้น เจ้าคณะพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงเป็นผู้ต้องมีภาวะผู้นำมีบทบาท หน้าที่สำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปได้ด้วยดีสมดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการ บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

๑) ภาวะผู้นำในด้านการปกครองของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ภาวะผู้นำตามหลักการปกครอง เป็น การกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือ เจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของ มหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุ ผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะ ตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่

พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการปกครองมีภาวะผู้นำในการกิจ ดังต่อไปนี้ คือ

การปกครองคณะสงฆ์ในวัดผู้บริหารวัดใช้ พระธรรมวินัยแกนหลัก และให้หลักธรรมาธิปไตย (ร่วมกันปกครอง) คือใช้หลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง และใช้หลักอุเบกขาพรหมวิหาร (ความยุติธรรม) กับทุกๆ ฝ่าย เป็นการปกครองคณะสงฆ์วัด^{๑๓} และใช้ทั้งสองหลักธรรมนี้ปกครองคณะทำงานที่เป็นฆราวาสหรือคณะกรรมการวัดอีกด้วย เพื่อจะได้มีเป้าหมายทิศทางแนวทางและความคิดเห็นเป็นทางเดียวกันในการปกครองของวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยคณะกรรมการวัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นแกนนำหรือผู้นำชุมชนเกือบทั้งนั้น โดยส่วนที่สำคัญก็คือการมีส่วนร่วมในการปกครองอันเป็นการปลูกฝังความสามัคคีทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อจะนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานด้านต่างๆ ของวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต่อไป^{๑๔} ภาวะผู้นำในการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีต่อประชาชนที่อยู่โดยรอบชุมชนบริเวณวัด หรือในส่วนที่มาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับวัด ให้ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดดูแลปกครองกันเอง โดยมีคณะสงฆ์คอยแนะนำให้คำปรึกษา เพราะในบางเรื่องจะให้พระไปปกครองชาวบ้านนั้นไม่เหมาะสมไม่ควร โดยเฉพาะในด้านการผลประโยชน์ต่างๆ และที่สำคัญผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดนั้นก็เป็นคนของวัดอยู่แล้ว ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการรับสนองงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ ของสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประสานเจ้าคณะพระสังฆาธิการและสนองงานเพื่อให้มีการตรวจเยี่ยม ถวายเป็นความรู้ ในการบริหารกิจการของวัดและการปกครองภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวุฒิการศึกษาและทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม^{๑๕} ส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงของวัด ชุมชน และพระพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนาและสมณวิสัยเป็นสื่อ เช่น

^{๑๓} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๔} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันตคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๕} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

การออกเยี่ยมประชาชนโดยรอบวัด การเป็นแกนนำในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ^{๑๖} การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดมีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร แต่ละวัดควรมีกฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นรูปแบบเดียวกันเมื่อมีการกระทำ ผิดต้องมีการลงโทษอย่างจริงจัง โดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง^{๑๗} และมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด ตลอดจนมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด อาทิเช่น กฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ของวัดในปัจจุบัน มีดังนี้

ภิกษุสามเณรต้องเข้ารับการศึกษาล่าเรียนภาคปริยัติธรรมทุกรูปที่เป็นนวกะ (พระใหม่ - เณรใหม่) ภิกษุสามเณรจะรับเพื่อนสหธรรมิกใด ๆ เข้ามาอยู่ในวัดต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน ภิกษุสามเณรต้องให้ความเคารพกันตามลำดับอาวุโส ภิกษุสามเณรต้องให้การดูแลอบรมแก่ศิษย์ของตนพร้อมทั้งการว่ากล่าว ตักเตือน และเมื่อทำผิดต้องลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น ภิกษุต้องแสดงเทศนาบัตติโดยสม่ำเสมอ ภิกษุต้องศึกษาเรียนรู้การพินทุผ้า อธิฐานผ้า เสียดละผ้า และรักษาผ้าครองภิกษุสามเณรต้องศึกษาและปฏิบัติกาย วาจา ตามเสขียวัตตรโดยเคร่งครัด ภิกษุสามเณรต้องให้ความสะดวกแก่ผู้มาบำเพ็ญการกุศลภายในวัดโดยทั่ว ภิกษุสามเณรต้องต้อนรับปราศัยแก่ผู้มาติดต่อกิจการใดๆ ในวัดด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีตามสมควรแก่สมณสาธูปและภิกษุสามเณรต้องรักษาความสงบ ไม่ฟุ้งก่อความรำคาญใดๆ แก่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกันโดยเด็ดขาด^{๑๘}

เป็นผู้ทรงศีล ทรงธรรม มีกุศโลบายในการบริหารจัดการงานหรือจัดการวัด และการปกครองภิกษุสามเณร ลูกวัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดีมีความเสียสละดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างใกล้ชิด^{๑๙} การบริหารงานของเจ้าอาวาสควรมีการกระจายอำนาจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คือผู้บริหารวัดมีการมอบอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ ตามภาระงาน เป็นการกระจายอำนาจตามลำดับความรับผิดชอบไปสู่บุคลากรเป้าหมาย โดยอาศัยหลักธรรมาภิบาล (Good governance) ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อหลักความคุ้มค่า และหลักการของการใช้วัดเป็นฐาน (Temples Base Management : TBM) ซึ่งผลผลิตที่ได้รับคือ ได้ทีมงาน (Team) ที่มีหลักในการรักษาความคงทนของทีม คือ T : Trust คือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงาน E : Empathy คือ ความเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน A : Agreement

^{๑๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๗} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๘} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๙} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาชัยวัน จังหวัดเพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

คือ มีข้อตกลงร่วมกัน M : Mutual Benefit คือ ผลประโยชน์รับร่วมกันหรือมีความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริมให้ฝ่ายสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง ทั้งฝ่ายวัดและบ้านเมือง^{๒๐} การวางแผนการบริหาร จัดการวัดและคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตาม ความรู้ความสามารถ จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดจัดทำประวัติวัด ไว้เป็นหลักฐานจัดทำสมุดเยี่ยม การพัฒนาและสวัสดิการ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและ บุคลากรภายในวัด มีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการ ประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และแต่ละวัดมีคัสตรบุคคัลที่จะมาบวชอย่างเคร่งครัด^{๒๑} การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เป็นวัฒนธรรม ในการปกครองและการปฏิบัติงานของบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา หน่วยงานสู่ระบบองค์กรเรียนรู้ เน้นศักยภาพของบุคลากรและประสิทธิภาพของงาน ให้บุคลากรของ หน่วยงานปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิต^{๒๒} การส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้การให้มีวุฒิการศึกษาและ ทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การศึกษาทาง ไพรชณีย์ (บทเรียนสำเร็จรูป) โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม และโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมที่ไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัยอันดีงาม และการส่งเสริมให้มี การศึกษาวิจัยในบริบทการบริหารจัดการงานวัด เพื่อพัฒนากิจการงานของวัดและคณะสงฆ์ตลอดจน พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับคณะสงฆ์ในภาคอื่นๆ ทั้งสังฆมณฑลในประเทศไทย

หลักพุทธธรรมที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้นำ/ผู้บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ใช้หลัก โสฬสธรรม ๓ ประการในการปกครอง ซึ่งประกอบด้วย

ความเป็นผู้ฉลาดในความเจริญ (อายุโสฬสละ) คือ เป็นผู้รอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ ความเป็นผู้ฉลาดในความเสื่อม (อุปายโสฬสละ) คือ เป็นผู้รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม และความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย (อุบายโสฬสละ) คือ เป็นผู้แก้ปัญหาที่รู้จักวิธีการทางานทั้ง ฝ่ายเสื่อมและฝ่ายเจริญ เป็นผู้รอบรู้วิธีการแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่ทำการให้สำเร็จ

ในการปกครองคน ผู้ปกครองต้องวางตนอยู่บนความไม่มีอคติ แต่ต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ หรือ กติกาที่มีอยู่เป็นสำคัญ การบำเพ็ญสมณกิจในข้อนี้ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕

^{๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูฉันทาวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๑} สทนากลุ่ม พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง ซึ่งหลัก พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย^{๒๓} ความเมตตา คือ ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีที่ผู้อื่นมีความสุขในทางที่เป็นกุศลและอุเบกขา คือ การวางจิตเป็นกลาง การมีเมตตา กรุณา มุทิตาเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าตนไม่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้จิตตนจะเป็นทุกข์ ดังนั้น ตนจึงควรวางอุเบกขา ทำวางใจให้เป็นกลาง และพิจารณาว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ได้เคยกระทำไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม กรรมนั้นย่อมส่งผลอย่างยุติธรรมตามที่เขาผู้นั้นได้เคยกระทำไว้อย่างแน่นอน

หลักพรหมวิหาร ๔ ที่นำมาใช้นั้นจะส่งผลให้ผู้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องปราศจากอคติ ๔ ประกอบด้วย ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียง เพราะความรักใคร่ชอบพอ สนับสนุนญาติมิตร หรือผู้จ่ายสินบนโทสาคติ หมายถึง ลำเอียง เพราะความโกรธเกลียด ลงโทษฝ่ายที่ตนเกลียดชังมากกว่า โมหาคติหมายถึง ลำเอียง เพราะความหลงหรือความโง่เขลา ไม่รู้ทันเหตุการณ์ที่ แท้จริง และภยาคติ หมายถึง ลำเอียง เพราะความขลาดกลัว เกรงใจ เกรงอิทธิพล กลัวจะเสียผลประโยชน์ การปกครองที่เน้นการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่คณะสงฆ์ได้ปกครองจะเห็นได้จากกรณีการแจกจ่ายกิจนิมนต์แก่คณะสงฆ์ภายในวัดโดยการจับฉลากอย่างทั่วถึง

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการนำหลัก โกสัลละ ๓ ประการที่กล่าวไปแล้วมาใช้ในการปกครอง อีกทั้งได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ทำให้ไม่เลือกที่รักมักที่ชังนั้น คือ อุเบกขา ธรรมที่จะทำให้วางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรมเสมอ ไม่เอนเอียงเพราะชอบหรือไม่ชอบ จากหลักภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของเจ้าคณะพระสังฆาธิการภาค ๑๕ มีรูปแบบการนำการบริหารแบบสอนงานผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งหลักการนี้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ ๕ วิธีด้วยกัน^{๒๔} คือ สอนด้วยเมตตา สอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์ สอนชัดเจนแจ่มแจ้ง สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง ในขณะเดียวกันเพื่อให้การบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพเจ้าคณะพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการจัดให้มีการร่วมประชุมแนะนำและวางนโยบายในการปฏิบัติงานเป็นประจำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งหลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการได้นำหลักอปริหานิยธรรม ๗^{๒๕} มาใช้ในการปกครองประกอบด้วยดังนี้คือ

หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้อง

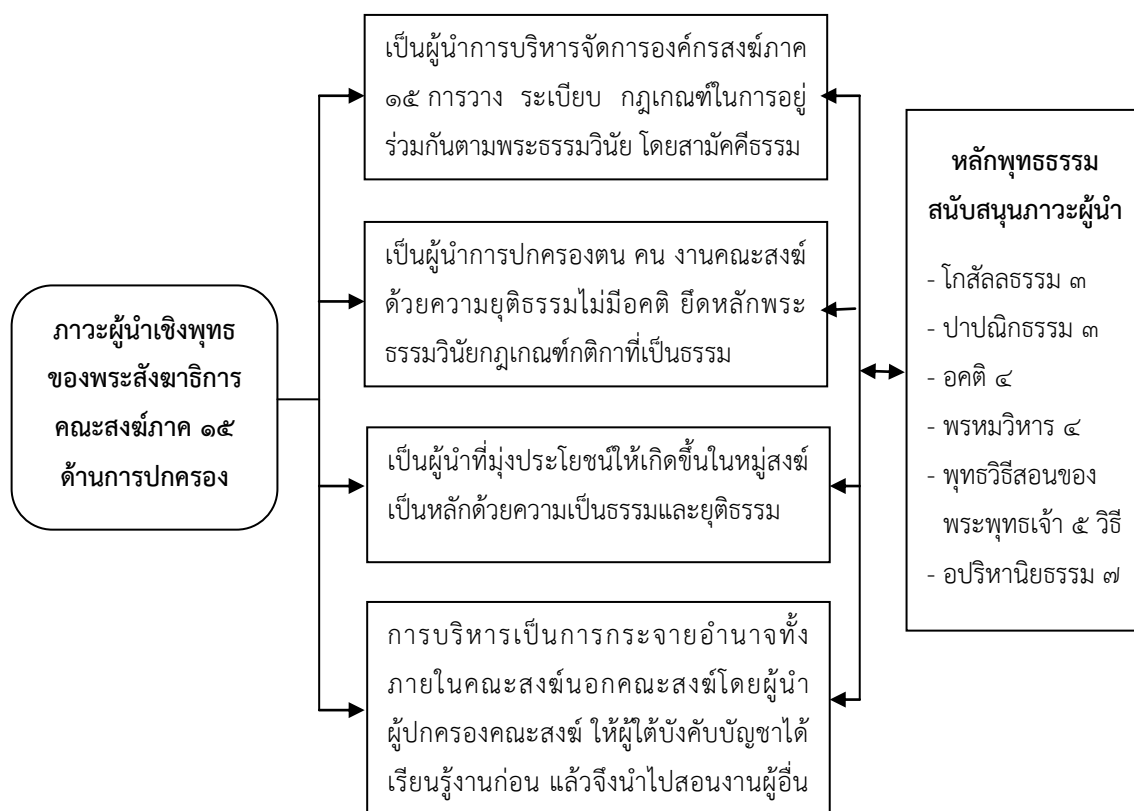
^{๒๓} ติ.ม.๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^{๒๔} ติ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๔/๒๑๘.

^{๒๕} ่อง. สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

มาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้ ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับขั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ลู่อินาจนแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้อื่น และตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มืศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือพระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครอง สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๑ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองคณะสงฆ์

ภาค ๑๕

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการเป็นผู้นำการจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ภาค ๑๕ การวางระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันตามพระธรรมวินัย โดยสามัคคีธรรม และการปกครองตน คน งานคณะสงฆ์ ด้วยความยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาที่เป็นธรรมมุ่งประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลักด้วยความเป็นธรรม และส่งเสริมให้คณะสงฆ์ ให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เรียนรู้มาก่อน แล้วจึงนำไปสอนงานผู้อื่น เป็นผู้นำในการพัฒนาและสวัสดิการ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในคณะสงฆ์ นำในการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในคณะสงฆ์ มีการประชุมคณะสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนางานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อย่างต่อเนื่อง มีการคัดสรรบุคลากรสนองงานอย่างเคร่งครัดและมีศักยภาพ ภายใต้หลักพุทธธรรมโกสัลลธรรม ๓, ปาปณิกธรรม, อคติธรรม, พรหมวิหารธรรม, พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า และอปปริหานิยธรรม ฯลฯ

๒) ภาวะผู้นำด้านการศาสนาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ แห่งการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย^{๒๖} ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่อง พระภิกษุ สามเณร ที่เรียนรู้พระพุทธรวจนะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัต เป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการ ศาสนศึกษา มีภาวะผู้นำในการกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการถวายเป็นอุปัชฌาย์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ^{๒๗} ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.ธ. ๔ ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้นต่าง ๆ จัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.ธ. ๔ - ๙ มีวิทยฐานะเป็นปริญาตรีถึงปริญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญจะประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัย

^{๒๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ล้ายต่าง ๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ จะต้องไม่กระทบต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแบบเดิมของคณะสงฆ์ การจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้นแบบ ให้ครบทุกเขตการศึกษา และขยายผลไปยังจังหวัดทุกจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยให้มีแผนดำเนินการที่ชัดเจน จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่น ปัญหาการขาดแคลนครูสอนและบุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ปัญหาเรื่องสวัสดิการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียน เป็นต้น มีการจัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรมทุกแผนกในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น การส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้วยวิธีการที่หลากหลาย สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในเข้าสอบธรรมศึกษารวมทั้งให้มีระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติที่เหมาะสมทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น ๆ การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย เน้นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต จัดให้มีระบบส่งเสริมยกย่องเชิดชูที่เหมาะสม การจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด การจัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด^{๒๘} การส่งเสริมการศาสนศึกษา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา และส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง การจัดให้มีการศึกษาดูงาน เช่น วัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อเป็นแรงจูงใจ ควรจัดหาทุนการศึกษาไว้อย่างเพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๒๙} และการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจน^{๓๐}

หลักพุทธธรรมที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นำมาใช้ในการบริหารงาน เพื่อเกิดการพัฒนางานด้านการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ใช้หลักปาปนิสธรรม ๓ หลักอิทธิบาท ๔

^{๒๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวรวิหารโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ในการบริหารสำนักเรียนซึ่งหลักอิทธิบาท ๔ จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการบริหารงาน อีกทั้งยัง
 กอปรด้วยหลักสัปปายะ ๗ อาวาสสัปปายะ, โคจรสัปปายะ, ภัตตสัปปายะ, บุคคลสัปปายะ, โภชนสัปปายะ,
 อุตุสสัปปายะ, อิริยาปถสัปปายะ และปาปณิกธรรม ๓ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับจักขุมา ความเป็นผู้มี
 มีสายตายาวไกลหรือมีวิสัยทัศน์ บาเพญฺสมณกิจประกอบด้วยหลัก สังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย

การให้ (ทาน) คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือด้วยการให้เงิน สิ่งของ
 ขวัญกำลังใจ ความรู้ คำแนะนำ การสั่งสอน การให้อภัย รวมถึงการให้ธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่าการให้
 ทั้งหลาย วาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ) หรือ ปิยวาจา คือ กล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน
 ก่อให้เกิดความสามัคคี ให้เกิดมีไมตรีที่ดีต่อกัน ตลอดถึงการแสดงธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่าวาจาที่รัก
 ทั้งหลาย การประพฤติประโยชน์ (อตัลจริยา) คือ การทาประโยชน์ด้วยการชวนช่วยช่วยเหลือการ
 งานต่าง ๆ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยชักชวนผู้ที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล มีความ
 ตระหนี่ มีปัญหาทรมานให้มีศรัทธาตั้งมั่นในศีลมีความยินดีในการเสียสละ และมีปัญญาพิจารณา ซึ่ง
 เป็นเลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย และการวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) คือ การวางตน
 เสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกับผู้คนทั้งหลาย รวมถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล
 เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงการมีความเสมอกันโดยธรรม เช่น พระโสดาบันมีตนเสมอกับพระ
 โสดาบัน พระอรหันต์มีตนเสมอกับพระอรหันต์เป็นต้น ซึ่งเป็นเลิศกว่าการวางตนสม่ำเสมอทั้งหลาย
 โดยการริเริ่มตั้งทุนการศึกษาเพื่อเป็นค่าภัตตาหาร ค่านิตยภัตแก่พระสงฆ์ – สามเณรที่ศึกษาภาษา
 บาลีเป็นการบำเพ็ญทานบารมี และบำเพ็ญอตัลจริยา

สัปปุริสธรรม เป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีความเป็นคนที่
 สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ๗ ประการ^{๓๑} ดังนี้

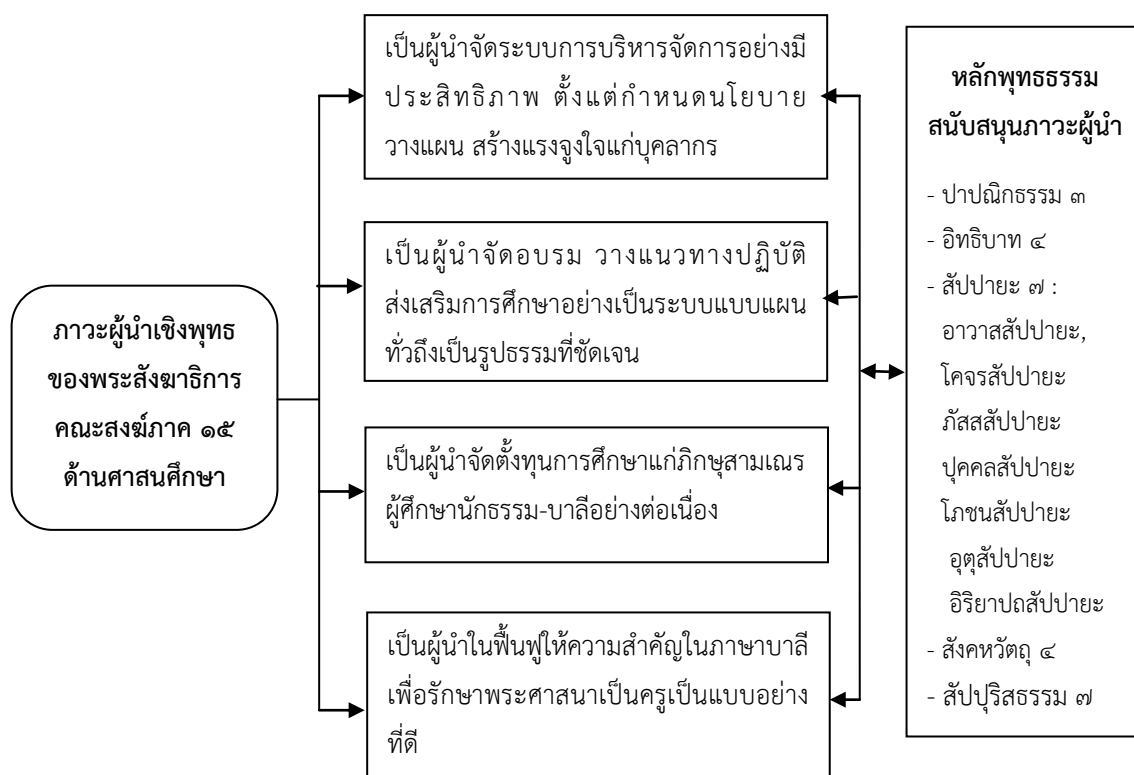
ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุผล คือเมื่อผู้นำตำแหน่ง จะทำหน้าที่อะไรก็ตามต้องรู้หลักการ
 รู้งาน รู้หน้าที่ ถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตเกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบของ
 ตน โดยรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ และจะมีความสุขแก่ผู้ใดปกครองได้อย่างไร
 และให้การช่วยเหลือตั้งตนอยู่ในหลักการนั้น อตัลญญตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือรู้จักจุดมุ่งหมายที่
 ตนกระทำให้มีจุดมุ่งหมายอะไรในการปกครอง คือปรารถนาให้ผู้ใดปกครองมีความสุขเป็นหลักในการ
 ปกครอง อตัลญญตา รู้จักตน คือรู้ตามความเป็นจริงว่า โดยชาติโดยตระกูลโดยหน้าที่ โดยคุณธรรม
 และความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพฤติดนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นให้อะไรแก่ผู้
 ใดปกครอง มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากรแต่
 พอควร รู้จักประมาณในการแบ่งปันความสุขแก่ผู้ใดปกครองให้ทั่วถึง กาลัญญตา รู้จักกาล คือรู้กาล
 อันควรในการทำกิจต่าง ๆ เวลาไหนควรจะทำอะไร ปริสัญญตา รู้จักชุมชน คือรู้จักิริยาที่พึงประพฤดิ

^{๓๑} อิง. สดตค. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

ต่อชุมชนนั้นว่าแต่ละชุมชนมีความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไรจึงจะเหมาะสมและบุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้จักจิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจหรือมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ย่อมสามารถช่วยให้สามารถทำงานกับบุคคลที่มีความหลากหลายได้อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ.

จากที่กล่าวมาแล้วมาแล้วในเบื้องต้นได้แสดงให้เห็นว่าผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัย “ธรรม” เป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายโดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขและการพัฒนาแก่หมู่คณะสงฆ์ มวลชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคง

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศาสนศึกษา สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๒ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศาสนศึกษา

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในด้านการศาสนศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการบริหารการพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้นำจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร มีการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณรหรือการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาส

ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี เป็นผู้นำจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร จัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติ ส่งเสริมการศึกษาอย่างเป็นระบบแบบแผนทั่วถึงเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อ พระธรรมวินัยการศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตภายใต้หลักพุทธธรรมได้อย่างมีความสุขความเจริญต่อไปได้ ภายใต้หลักพุทธธรรมคือ ปาปณิกธรรม, อธิบาทรธรรม, สปปายธรรม, สังคหวัตถุธรรม, สปัจริยธรรม ฯลฯ

๓) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ภาวะผู้นำในการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้ดำเนินการกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น)^{๓๒} คณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชนกขัมมจาริณี (ชีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มีการจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ^{๓๓} นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน มีการอบรมครูจริยศึกษา การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม มีการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เช่น โครงการอุทยานการศึกษาใน

^{๓๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธิธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

วัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น
แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนามีภาวะผู้นำในการกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ

พระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติ
ศาสนกิจในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไป
อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผล
เพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงานและ
ระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผลเป็นระยะ เพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งยังให้การส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาค
วิชาการและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็น
นิสัย มีการส่งเสริมให้วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้
มากยิ่งขึ้น อย่างน้อย ๑ ตำบลต่อ ๑ สำนัก โดยสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้
สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอน
และผู้ศึกษา อีกทั้งเพิ่มการส่งเสริมให้บุคลากรคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และพุทธศาสนิกชนจาริกแสวงบุญ
ณ สังฆมณีสถาน แสวงหาสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองและอำนวยความสะดวก
ที่เหมาะสมเพื่อซึมซับความรู้ความเข้าใจในดินแดนมาตุภูมิของพระพุทธศาสนา^{๓๔}

พระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การสนับสนุนด้านเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์อื่น ๆ
โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาประกอบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น วีซีดี โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อ
นำมาประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา เกมธรรมะ เป็นต้น พร้อมทั้งยังเพิ่มการจัดทำหรือ
สนับสนุนให้มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรม เป็นต้น ทั้งภาค
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ภาวะ
ผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการจัดให้มีระบบถวายความสะดวก สร้างขวัญและกำลังใจในการ
ปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เหมาะสม เช่น การเสนอผลงานเพื่อประกาศเกียรติ
คุณ การตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ผู้นำระดับสูง ฯลฯ และการสนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนนำหลัก
หลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตน ชุมชน และสังคม
มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความสมานฉันท์ เพื่อความสงบสุขของประเทศชาติ^{๓๕}

^{๓๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

พระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ และดำเนินการเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก การในพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อที่ได้มีความรอบรู้ มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถึงตนเองและบรรพบุรุษพระพุทธศาสนา มีการภาวะผู้นำในการประสานร่วมมือสร้างเครือข่ายกับวัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนสำนักงานพระพุทธศาสนาให้มียุทธศาสตร์ให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันหยุด เพื่อเป็นการปฏิบัติธรรมของครอบครัวเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณของครอบครัวและสังคมชาวพุทธ^{๓๖} การพัฒนาให้พระสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ต้องจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอและมีหน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนา และการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น^{๓๗}

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เป็นผู้นำและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์^{๓๘}

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

เป็นผู้นำและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น

- ทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา

^{๓๖} สทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

- ปฏิบัติธรรม
- กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการนำส่งเสริมให้มีการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้คงอยู่สืบต่อไป^{๓๙} การพัฒนาให้วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพิ่มการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศน์ เป็นต้น พร้อมทั้งเพิ่มการส่งเสริมสนับสนุนให้วัดและคณะสงฆ์ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยูทูบ การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ภายในวัดมีมุมการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด และป้ายพุทธศาสนสุภาษิต เป็นต้น การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรมฯ และการปรับปรุงฐานข้อมูลพื้นฐานและสารสนเทศทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของในแต่ละวัดให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่และให้บริการแก่ผู้ศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนาทางระบบอินเทอร์เน็ต รวมทั้งสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกประเภทสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการณ์ด้านพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๔๐}

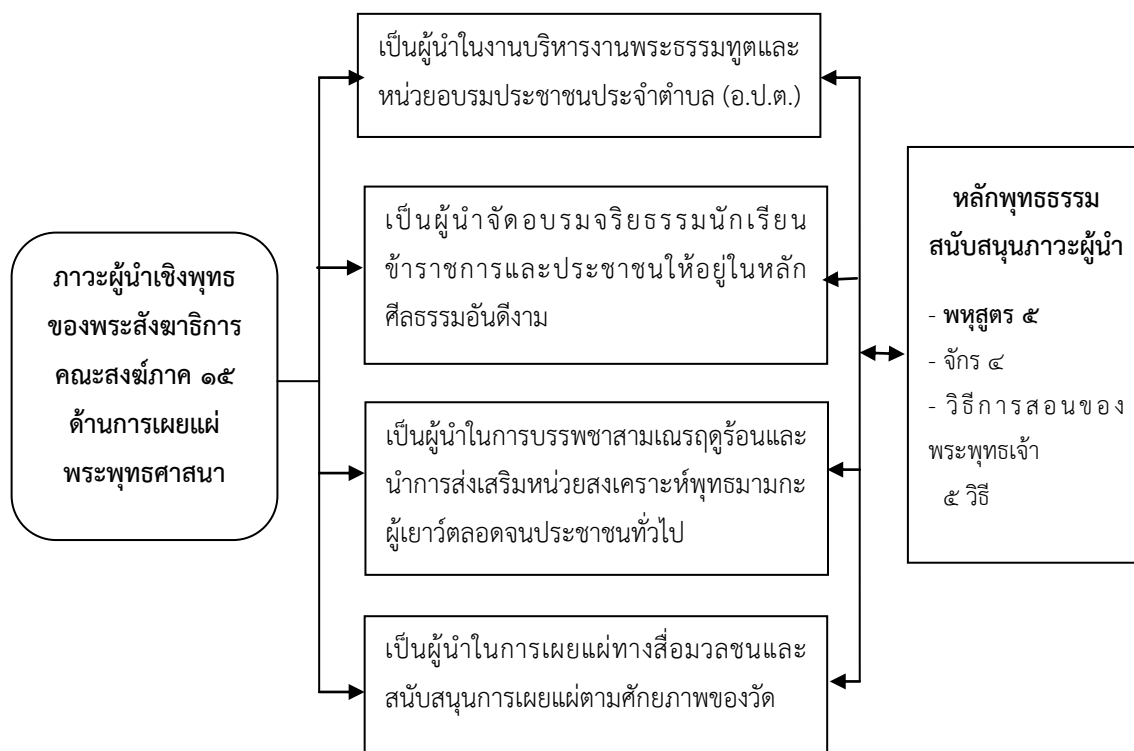
หลักพุทธธรรมในการสนับสนุนภาวะผู้นำของเจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาคือพหุสูตร ๕ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำเองมี ๕ ประการ^{๔๑} ประกอบด้วย เป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสสุตา) คือ ได้ฟัง และสั่งสมการฟังมาก หมายรวมถึงการได้ศึกษาเล่าเรียนมาก จำได้ (ธุดา) คือ เมื่อได้ฟัง หรือเรียนแล้ว สามารถจำได้แม่นยำ คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ สามารถกล่าวถึงสิ่งที่ได้ฟังหรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างคล่องแคล่ว ชื่นใจ (มน สานุเปกขิตา) คือ สามารถนึกถึงที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างชื่นใจ และแทงตลอดดีด้วยทิวฐิ (ทิวฐิยา สุปญฺญิวิตา) คือ สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้งหลักตามที่กล่าว คือ เป็นผู้ที่ไม่หยุดนิ่งในการแสวงหาความรู้ เมื่อศึกษาอยู่เป็นประจำก็จะมีข้อมูลมาก และทำให้สามารถอบรมสั่งสอนได้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

^{๓๙} สทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๑} อัง.ปัญจก.(ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๓ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการเผยแผ่

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการการเผยแผ่ศาสนธรรมหรือการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนอันดีงามและเป็นประโยชน์ยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งกาย วาจา ใจ แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรมสนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมโดยการใช้อินเทอร์เน็ตหรือคอมพิวเตอร์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสนองตอบกับทุกกลุ่มอย่างทันกับยุคสมัยโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมดังตามภายใต้หลักธรรมพหุสูตร ๕ จักร ๔ และวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๕ วิธี

๔) ภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ภาวะผู้นำในการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ เป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำในภารกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้เป็น

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการสนับสนุนในการจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เดิม หรือวันหยุดอื่นๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการเพิ่มศักยภาพในการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด^{๔๒}

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การสนับสนุนส่งเสริมในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่นการสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ มีการเพิ่มศักยภาพในการสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ^{๔๓} ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น และการสนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น มีการจัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม พร้อมทั้งเป็นผู้นำในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะ

^{๔๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวรวิหารโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สงฆ์ทุกประเภท รวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษา โดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ เป็นผู้นำในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาธรรมศึกษาให้มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชน มีการจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่าง ๆ ในวัด จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ และจัดตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๔๔}

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส^{๔๕} การประสานงานกับภาครัฐบาลให้สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็ก และเยาวชนรัฐบาลควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม การแนะนำสนับสนุนผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรมโดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน และการประสานกับรัฐบาลให้มีการส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๔๖}

ภาวะผู้นำของเจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการพัฒนางานการศึกษาสงเคราะห์ได้นำหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือสนับสนุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพคุณภาพงานศึกษาสงเคราะห์ให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ หลักภavana ๔ มาใช้ในการบริหารงานการศึกษาสงเคราะห์คือ

๑) กายภavana การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภavana การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

^{๔๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

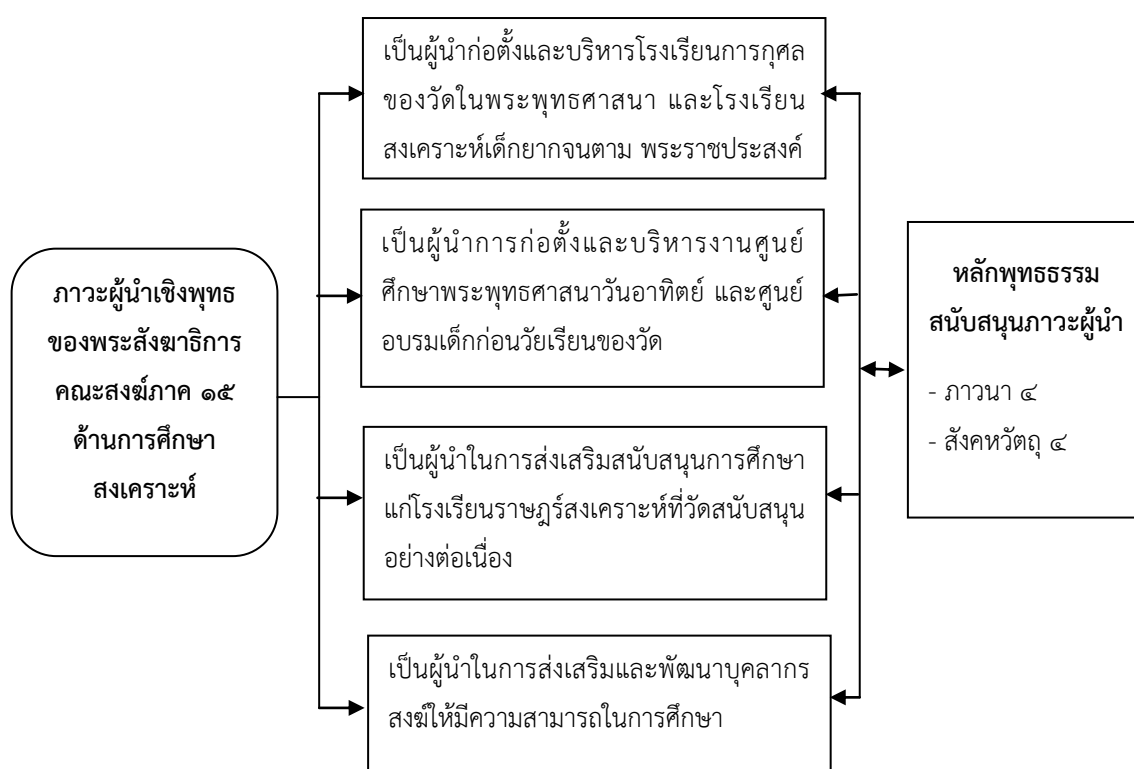
^{๔๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทาจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

นอกจากนั้นเจ้าคณะพระสังฆาธิการในภาค ๑๕ ได้เป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนเด็กก่อนเกณฑ์ขึ้นในวัดของตนเอง พร้อมทั้งเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนนิศึกษา เพื่อใช้ดอกผลจากมูลนิธิตั้งกล่าวมาแปรสภาพเป็นอาหารคาวหวานให้กับเด็กๆ ลูกหลานของผู้ด้อยโอกาสที่ถูกฝากมาเรียนในวัด แสดงให้เห็นว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการในภาค ๑๕ ได้น้อมนำหลักธรรมทั้งภาวนา ๔ และสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๔ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๔ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา เป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นผู้ดำเนินการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถอบรมสั่งสอนให้แก่บุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้ที่เหมาะสม ตลอดจนให้ที่อยู่อาศัยอาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจโดยอาศัยหลักธรรมคือภavana ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาคณะสงฆ์และสังคมให้ตั้งงามตามหลักพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในภายภาคหน้า

๕) ภาวะผู้นำด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ในงานการสาธารณูปการโดยภาพรวม เป็นการนำพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ ภาวะผู้นำในงานการสาธารณูปการ เป็นงานประจำของพระสังฆาธิการอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่ยั่งยืน รักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ในการนี้ ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภณฑาคาริก โดยเฉพาะ

ศาสนสมบัติ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

- ศาสนสมบัติวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
- ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง เช่น ที่ดิน และผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงสุดดูแล รักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น

ภาวะผู้นำหลักการดำเนินงานการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระสังฆาธิการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มี

การบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เเมรุฯ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะ และศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ใน ภาค ๑๕ ในด้านด้านสาธารณูปการ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำในการกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจน เป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ^{๔๗} และนำในการส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๔๘} พร้อมทั้งให้การสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวม กิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและ วิชาการต่าง ๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์ กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น^{๔๙}

พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการส่งเสริมให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคง แข็งแรง สวยงาม ประหยัดและปรับปรุงให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ มีการเร่งรัดและดำเนินการ ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลาง ให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อ ป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธรูปซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป มี การส่งเสริมทุกจังหวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑลจังหวัด อย่างน้อย จังหวัดละ ๑ วัดเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่าง ที่ดีในการปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สงบ เป็นแบบอย่างที่ดีในการก่อสร้างโดยไม่ ควรสร้างเกินความจำเป็นของวัด การก่อสร้างใดๆ ควรเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนควรก่อสร้างกำแพงวัดเพื่อ แบ่งเขตวัดอย่างชัดเจน ตลอดจนวัดควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

หลักพุทธธรรมในการสนับสนุนการพัฒนาภาวะผู้นำของเจ้าคณะพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ด้านการสาธารณูปการ คือปาปณิกธรรม ความว่าผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ

จกขุมา คือ ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะ วางแผนเตรียมรับหรือรุกในการก่อสร้าง บูรณ ดูแลรักษาสาธารณูปการได้อย่างไร วิจุโร คือ ความเป็น

^{๔๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

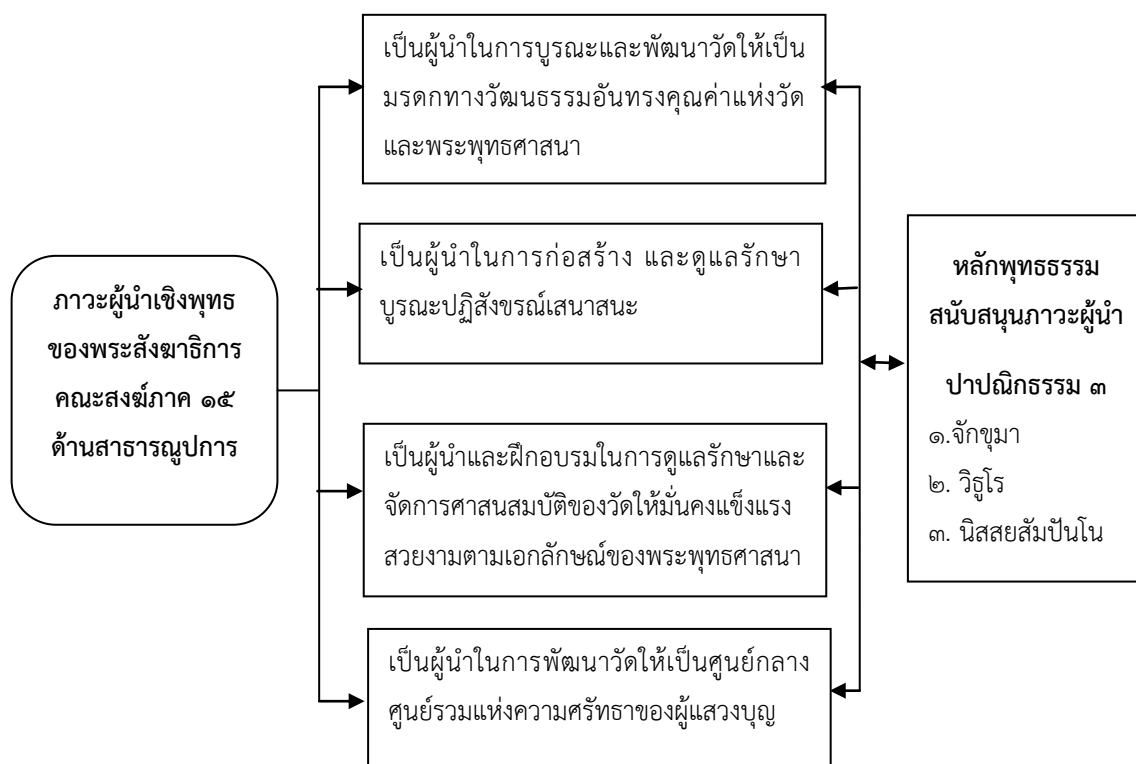
^{๔๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัด สมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัด สมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่างๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่งานสาธารณูปการที่ตนได้รับผิดชอบ และ
 นิสยสมปโน คือ ความเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การเป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือมีหุตา
 ไวกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกกว่าเป็นอย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มี
 ความชำนาญในงานสาธารณูปการ เข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี แต่คุณสมบัติทั้ง ๓
 ประการนี้ มีระดับความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงาน
 ว่าเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนหรือมี ความสำคัญเพียงใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วผู้บริหารหรือผู้นำของคณะ
 สงฆ์แล้ว นับว่าเป็นองค์กรที่ใหญ่ผู้นำหรือผู้บริหารจึงต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการ
 สาธารณูปการ สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๕ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๕ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการของพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ด้านงาน
 สาธารณูปการ

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อันสำคัญในการเป็นผู้นำงานด้านสาธารณูปการของคณะสงฆ์ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่ยอวยประโยชน์แก่ประชาชน เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีการนำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัดและพระพุทธศาสนาและมีความประหยัดสุดตามหลักปาปณิกธรรม โดยการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์ภาพสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย

๖) ภาวะด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป

ความสำคัญ การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชน ผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ภาวะผู้นำในงานการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นภารกิจที่วัด หรือพระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกรกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน ตลอดจนการให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้าย หรือผู้ป่วยยากไร้การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์ จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น^{๕๐} แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำในการกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดให้มีและส่งเสริมสนับสนุนให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร ในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์รวมที่วัดของ เจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และ

^{๕๐} สทนทากลุ่มเฉพาะ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ ในจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อมทั้งเป็นผู้นำในการประสานคณะสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วทุกวัด ทุกตำบล ทุกอำเภอ และทุกจังหวัด รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พักของวัดและชุมชนอื่น

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นส่วน ส่วนตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ ให้มีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัยเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๕๑} การสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบซึ่งรวมทั้งศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อความสมานฉันท์และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น

- เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาการต่าง ๆ
- ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม
- ธนาคารข้าว
- ศูนย์ฝึกวิชาชีพ
- ศูนย์กระจายเสียงเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน
- วิทยุชุมชน เป็นต้น

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การสนับสนุนจัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร ในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ ในจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อม พร้อมทั้งพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการประสานคณะสงฆ์ในภาคต่าง ๆ ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พักของวัดและ

^{๕๑} สันทนากรู่มเฉพาะ พระสมุทรวรชโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ชุมชนอื่น และการสนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการจัดตั้งและสนับสนุนให้มีการยกย่องส่งเสริมวัด พระสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินหรือช่วยเหลือสร้างอาคาร จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม พร้อมทั้งให้การสนับสนุนวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมานฉันท์แก่พุทธศาสนิกชน เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาสมัคร ต่าง ๆ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ อาทิเช่น ซ่อมแซม/สร้างถนน ขุดลอกแม่น้ำลำคลอง

- จัดหาระบบสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา)
- ศูนย์ฝึกวิชาชีพอาชีพ
- กิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ
- อาสาบรรเทาสาธารณภัย
- อาสาสมัครป้องกันภัยประจำหมู่บ้าน
- อาสาสมัครกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ฯลฯ

พร้อมทั้งนำให้มีการปรับระบบการทำงานตามโครงสร้างใหม่ให้มีความคล่องตัว รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น โดยจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นกระบวนการทำงานเชิงรุก การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมในความร่วมมือในการสนองงานด้านพระพุทธศาสนากับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้การสนองงานพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมจัดให้มีสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ทุกประเภท เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานรวมทั้งจัดระบบอื่น ๆ ที่จะทำให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพที่เหมาะสม มีการจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้พอเพียงในการปฏิบัติงานเชิงรุก และการให้การบริการแก่พระภิกษุสามเณรและผู้มาติดต่อขอรับบริการ

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้ดำเนินการวัดควรเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้นำทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน^{๕๒} โดยเฉพาะเจ้าอาวาสผู้นำวัดและมีความใกล้ชิดกับประชาชน มีการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน รัฐหรือวัดควรจัดสวัสดิการค่า

^{๕๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธิธำมณฺห์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิธำมาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

รักษาพยาบาลแก่ภิกษุสามเณร มีการนำวัดให้เป็นศูนย์รวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชนไม่ควรสะสมวัตถุมากเกินไป ต้องรู้จักเอื้อเฟื้อชุมชนอย่าเห็นแก่ตัวการให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้าน ต่าง ๆ แก่ประชาชน อาทิเช่น

- การสงเคราะห์ผู้ยากไร้
- การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ
- การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน
- การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ^{๕๓}

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้ดำเนินการมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน และการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่าง ๆ วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสวดส้อง ดุแล และพิทักษ์พระพุทธศาสนา^{๕๔} การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และส่วนราชการ ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการพัฒนาปรับปรุงวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึก ห่วงเห่นและช่วยกันดูแลรักษา

พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การสร้างสภาพวัดให้เป็นสถานที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและประชาชนคือ

- วัดเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- วัดเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- วัดเป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- วัดเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน^{๕๕}

^{๕๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวรชिरโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

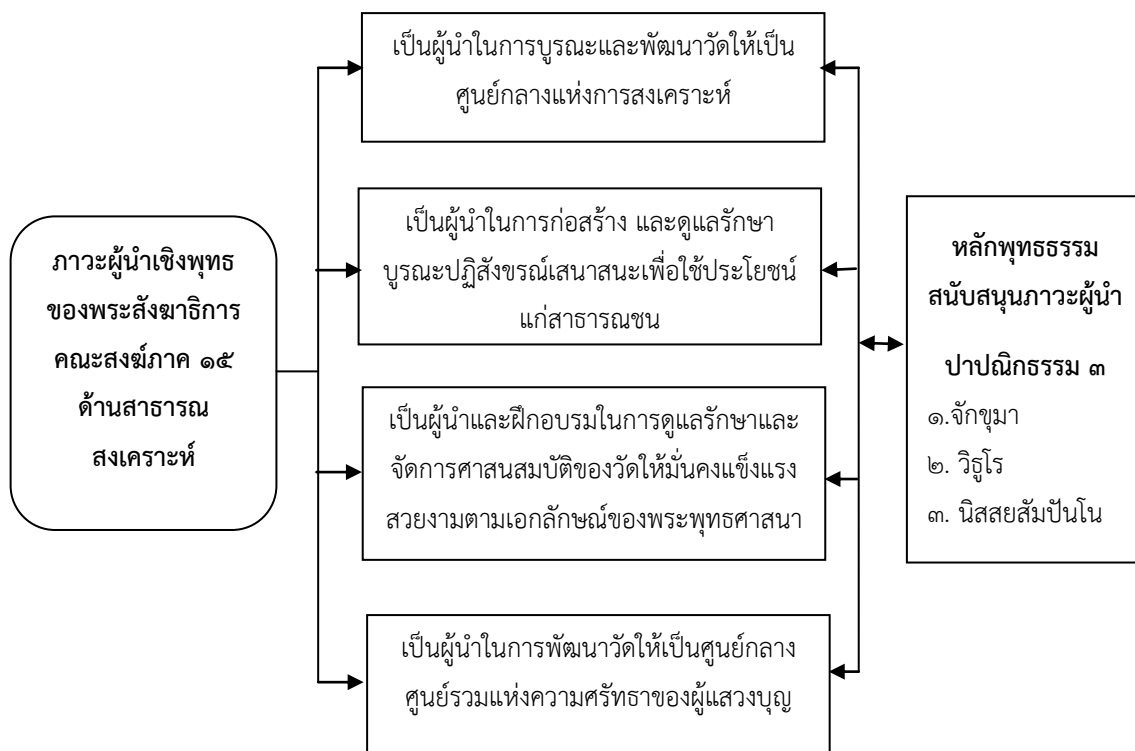
พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลางให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

หลักพุทธธรรมในการสนับสนุนการพัฒนาภาวะผู้นำของเจ้าคณะพระสังฆาธิการภาค ๑๕ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือ คุณธรรมของผู้นำจะต้องก่อปรด้วยธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้นำ ได้แก่พรหมวิหารธรรม ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม ดังนี้คือ

เมตตา (ความรัก) คือ มีความปรารถนาดี มีเมตtri ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์โศกใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อน ของคน และสัตว์ทั้งปวง มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขก็มีใจแช่มชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จองงามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย และอุเบกขา(ความมีใจเป็นกลาง) คือ การมองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

เมื่อมีคุณธรรมสมบูรณ์ การทำงานจะถูกต้องเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ด้วยละอคติ ๔ ความลำเอียงเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดไร้ความสามัคคีกันได้ง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจักต้องไม่เป็นผู้ที่มีความลำเอียงโดยเด็ดขาด ในปุราณที่สุดตนิทเทส อัฐภควรรค ขุททกนิกาย ว่าด้วยผู้ไม่มีความลำเอียง คำว่า “ละ” ไม่ถึงความลำเอียงในธรรมทั้งหลาย คือ ไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติ ไม่ถึงโมหาคติ ไม่ถึงภยาคติ ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจแห่งราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฐิ อุทธัจจะ วิจิกิจฉา อนุสัย ไม่ไป ออกไป พาไป และนำไปด้วยธรรมทั้งหลาย อันทำให้เป็นพรรคพวกเพราะฉะนั้นจึงชื่อว่าไม่ถึงความลำเอียงในธรรมทั้งหลาย อคติมี ๔ ประการ ที่นักปกครองที่ดีเมื่อปฏิบัติหน้าที่แล้วพึงละเว้น คือ ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ๓) โมหาคติ ลำเอียงหลงหรือเขลา ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๖ ได้ดังนี้

แผ่นภูมิที่ ๔.๖ แสดงภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านงานสาธารณสงเคราะห์

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในงานสาธารณสงเคราะห์ คือการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่การเป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการสงเคราะห์ เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียนเป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นตลอดจนเอื้ออำนวยในสิ่งต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชนตลอดจนหน่วยงานของรัฐภายใต้หลักพรหมวิหารธรรม และอคติธรรมอันเป็นการสงเคราะห์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ภายใต้หลักปาปนิกรรม ฯลฯ

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

แผนภูมิที่ ๔.๗ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยตามแผนภูมิที่ ๔.๗ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกตลอดจนการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้รวมได้ว่า

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ในการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรม เป็นผู้นำในการปกครองตน คน งานคณะสงฆ์ ด้วยความยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาที่เป็นธรรม เป็นผู้นำที่มุ่งประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลัก เป็นผู้นำในการบริหารจัดการเป็นการกระจายอำนาจทั้งภายในคณะสงฆ์นอกคณะสงฆ์และวัด ฯลฯ โดยยึดหลักพระวินัยเป็นที่ตั้งและใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการปกครองให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงามคือ โกสัลลธรรม ๓ ปาปนิกรธรรม ๓ อคติ ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ อปริหานิยธรรม วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๕ วิธี เป็นหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศาสนศึกษา เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการจัดระบบการบริหารจัดการการศาสนศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผนสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรทางการศึกษา เป็นผู้นำในการจัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติส่งเสริมการศึกษา เป็นผู้นำในการจัดตั้งทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลี เป็นผู้นำในฟื้นฟูให้มีความสำคัญ ในภาษาบาลี เพื่อรักษาพระศาสนา และเป็นครูเป็นแบบอย่างที่ดี ฯลฯ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้แก่ ปาปนิกรธรรม ๓ สัปปุริสธรรม ๗ สัปปายะ ๗ เพื่อเป็นการพัฒนาการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์และพุทธบริษัทให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนสามารถนำวิชาความรู้ตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตตนเองและสังคมส่วนรวมให้เกิดความผาสุกต่อไป

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในงานบริหารงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นผู้นำจัดอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชนให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม เป็นผู้นำในการบรรพชาสามเณรฤดูร้อนและนำการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ตลอดจนประชาชนทั่วไป และเป็นผู้นำในการเผยแผ่ทางสื่อมวลชนและสนับสนุนการเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้แก่ พหุสูตร ๕ จักร ๔ และวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๕ วิธี โดยการบริหารบุคลากรที่มีศักยภาพมาใช้ในการบริหารงานจัดการ มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการพัฒนาการบริหารงานของ

คณะสงฆ์ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจและจริยธรรมเป็นการพัฒนางานเผยแผ่ที่ยั่งยืนต่อไป

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการศึกษาสงเคราะห์
เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถในการศึกษา ฯลฯ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ได้แก่ ภาวนา ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาคณะสงฆ์และสังคมให้ตั้งงามตามหลักพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในภายภาคหน้าเป็นการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดมี ความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคนโดยสามารถทำให้พนักงานปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจ มีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการสาธารณูปการ นั้น
เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัดและพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้มั่นคงแข็งแรงสวยงามตามเอกลักษณ์ขอพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญ ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง และดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ ฯลฯ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ได้แก่ ปาปนิกรธรรม ๓ ๑. จักขุมา ๒. วิฐุโร ๓. นิสสยสัมปันโน เพื่อเป็นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์ภาพสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย อีกทั้งผู้นำของพระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา หรือความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเกิดการชวนชวนในทุ ก เวลาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของนักวิชาการในสมัยใหม่อีกด้วย

ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

นั้น เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์รวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นำวัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้ทางที่ถูกต้องในการพัฒนาชุมชนนำวัดเป็นที่ส่งเสริม/สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และจรรโลงพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นำพัฒนาวัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมในการพัฒนา คือ หลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) มาประยุกต์ใช้กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชน และชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน โดยการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางการดำรงอยู่ของชุมชน นอกจากนี้ต้องยืนหยัด ตั้งมั่นและไม่หวั่นไหวต่อการยั่วยวนของกิเลสตัณหา ความอยากซึ่งเป็นที่มาของการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ผิดจากธรรม อันเป็นการซื้อตรงต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้นำ/ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม นำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด ชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ก็เพื่อสร้างความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยึดหลักในบริบทคือ

๑) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ๒) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด ๓) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และ ๔) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย โดยมีภาวะผู้นำเป็นผู้ที่มีปัญญาและวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการประพฤติประโยชน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ร่วมงาน ด้วยการพัฒนากระบวนการบริหารงานในองค์กรสงฆ์ ภาค ๑๕ ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม มีการแก้ไขปัญหาโดยยุติธรรม ตลอดจนการสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมกันทำงานในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการในภาค ๑๕ มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำสูง มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานคณะสงฆ์ให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย ส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่ตรงตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักโกสัลลธรรม หลักสังคหวัตถุธรรม อิทธิบาทธรรม พรหมวิหารธรรม อคติธรรม จักรธรรม สัมปายธรรม สัมปยุตธรรม และอปปริหานิยธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อย่างมั่นคงถาวรสืบไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และ ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นการศึกษาเฉพาะในเนื้อหาการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อันประกอบด้วย ๔ จังหวัดคือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๒๕ รูป/คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๘ รูป/คนที่เกี่ยวข้องกับการภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ สรุปได้ดังนี้

๑) แนวคิดภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์หลักพุทธธรรม

ผลการวิจัยพบว่า : ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้นำต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความคิดที่ลุ่มลึก มองทุกอย่างรอบด้าน รอบคอบ พร้อมทั้งมีสติปัญญาที่เฉียบแหลมสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ไม่ปล่อยให้ปัญหาลูกกลามใหญ่โตจนสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ และคิดที่จะเสียสละความเห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมและยอมรับคำแนะนำจากทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาสังคมให้สงบสุขต่อไป นอกจากนี้ ผู้นำต้องรู้จักเลือกวิธีการ และรู้จักแยกแยะการฝึกฝนพระภิกษุสามเณรและชาวบ้านให้เหมาะสมกับจริตเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น และเกิดกำลังใจ มีความพากเพียรพยายาม ตั้งมั่น มั่นคงในการ

ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนี้การรู้จักเลือกบุคคลในการทำงานให้กับคณะสงฆ์ เพื่อความงอกงามและเพื่อยกย่องคนดีมีศีลธรรมให้สามารถทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชาวบ้าน และสิ่งสำคัญ ภาวะผู้นำควรต้องมีปัญญาดีและความสามารถดี ซึ่งจะทำให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี เกิดความกล้ากล้า และกล้าหาญในการปฏิบัติงานและการรักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร ย่อมนำมาซึ่งความเคารพ ศรัทธาจากผู้ได้ปกครองตลอดจนประชาชนสังคมเสมอ

๒) ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการปกครอง ๒) ปัญหาด้านผู้นำการศึกษา ๓) ปัญหาด้านภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานการศึกษา สงเคราะห์ ๕) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในงานสาธารณูปการ ๖) ปัญหาด้านภาวะผู้นำในการสาธารณ สงเคราะห์ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและใหญ่สำหรับเจ้าคณะพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ต้อง ตระหนักและรับเร่งหาทางแก้ไขอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

แนวทางในการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ประการนั้น วัดและคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยืนยงอยู่ได้นั้น วัด เป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา คณะผู้บริหารวัดมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการในทุก ระดับมีความรับผิดชอบกิจการงานคณะสงฆ์และต่อวัดโดยรวมมากขึ้น ทำให้การบริหารมีความโปร่งใสมาก ขึ้น ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระสงฆ์ไม่ว่าระดับใดหรือที่ใดก็ตาม สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความ เป็นไปในคณะสงฆ์ได้ วิธีนี้นอกจากสอดคล้องกับหลักการบริหารในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีความซับซ้อนและ หลากหลาย เกินกว่าที่คนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คนจะดูแลให้ทั่วถึงได้แล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการในพระ ธรรมวินัยที่เน้นความเป็นสังฆะ คือการรับผิดชอบร่วมกันโดยสงฆ์ทั้งหมด

๓) ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้นำ/ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/ การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูล พระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้าน การปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้าน สาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการ วัด ถือว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่

จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตร ขอบปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นานย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๔) บทบาท/หน้าที่ของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : บทบาท/หน้าที่ของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการประพฤติตนในอยู่ในกรอบของการยึดมั่นในศีล และการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมสงฆ์และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนทั่วไป การส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรมแผนกนักธรรม ควรส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี พระสังฆาธิการจะต้องให้ความชัดเจนโดยการนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ชาวบ้านอย่างทั่วถึงโดยไม่เห็นแก่ลาภสักการะที่เกิดขึ้น บทบาท/หน้าที่ของภาวะผู้นำคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มุ่งการพัฒนาไปที่การศึกษาทั้งพระปริยัติและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ให้มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยในเบื้องต้น มีความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั่วไป นอกจากนี้จะสร้างแรงกระตุ้นในคณะผู้ทำงานให้เกิดกำลังใจที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับชาวพุทธและการบริหารองค์กรสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการวางแผนการจัดองค์กร การจัดโครงสร้างมีที่ผู้นำที่ประกอบด้วยคุณธรรม บทบาทในการสื่อสารกับบุคคลหรือองค์กรภายนอก และรอบรู้ในงานการบริหารทั้งหลาย

๕) คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : คุณลักษณะของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้นำของพระสังฆาธิการต้อง เก่งคิด มีภาวะผู้นำในการคิดริเริ่มต้องสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดประโยชน์ พัฒนาองค์การและแก้ปัญหาต่าง ๆ มีความยืดหยุ่นในความคิด คิดในสิ่งที่เป็นจริงได้ มีความสามารถในการต่อเติมเสริมแต่ง คิดคล่อง ความคิดรวดเร็วฉับพลัน แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและทันเหตุการณ์ และภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการต้อง เก่งคน รู้จักและรู้ใจผู้บังคับบัญชา รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง ยอมรับตนเอง อันจะนำมาซึ่งการเข้าใจผู้อื่นและยอมรับผู้อื่น ปรับตนให้รู้จักดูคน รู้จักจูงใจคน อ่านคนออกรู้จักลูกน้อง ควบคุมพฤติกรรมของเขาได้ หรือพูดได้ว่าปรับคนอื่นได้รู้จักเพื่อน รู้จักคบมิตร และผูกมิตรไว้ได้ ตลอดของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจะต้อง เก่งงาน รู้งานของผู้บังคับบัญชา นั่นคือรู้นโยบายเพื่อปรับงานของหน่วยงานให้สามารถปฏิบัติงานสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยเหนือรู้งานของ

ตนเอง ทำได้ตามบทบาทหน้าที่เต็มความสามารถงานของผู้ใต้บังคับบัญชา จะได้แนะนำแก้ปัญหาให้รู้
งานของเพื่อน จะได้ประสานได้สอดคล้อง คุณลักษณะภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ในการบริหารงานคณะสงฆ์
ภาค ๑๕ จะต้องมียุทธศาสตร์ และทักษะเฉพาะตนทั้งการศึกษาและการปฏิบัติจะต้องมีความสอดคล้อง
ต่อกัน หรือ ทำอย่างไรก็ต้องพูดและคิดอย่างนั้น รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลทั่วไป รู้จักหลัก
ในการปกครองตน ปกครองคน และการปกครองงานให้เกิดความรอบรู้อย่างแท้จริง

๖) ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปของสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : พระสังฆาธิการจะต้องมีความเชื่อมั่นต่อองค์กรในปกครองคณะสงฆ์
ภาค ๑๕ พร้อมทั้งพระสังฆาธิการจะต้องมีความเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ นำร่องเป็นรูปแบบในกลุ่มในชุมชน
เพื่อสังคมให้กระตือรือร้น ไม่ทำงานซ้ำซ้อนที่จะทำเสียเวลา และต้องทำงานให้สอดคล้องส่งเสริมการ
เรียนรู้ในองค์กรหรือที่เรียกว่าองค์การแห่งการเรียนรู้เพื่อปรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการบริหารงาน
คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้เกิดการทำงานที่สอดคล้องกันมากที่สุด นอกจากนี้คณะสงฆ์จะต้องเปิดโอกาสในการ
แสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อแสดงความเป็นประชาธิปไตยร่วมกัน และการแสดงภาวะความเป็นผู้นำเชิง
ปฏิรูปต้องพัฒนาให้ทันสมัย และการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรได้อย่างดี และการส่งเสริมการเป็นผู้นำ
เชิงปฏิรูปของคณะสงฆ์ ที่จะต้องมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรให้มากยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพราะ
การเรียนรู้จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ อันจะมาซึ่งวิสัยทัศน์ และนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ เพื่อให้งานใน
องค์กรนั้นเจริญก้าวหน้าไปในทางที่ดีขึ้น ตลอดจนการพัฒนาการเป็นผู้นำในเชิงปฏิรูป ควรจะได้พัฒนา
โดยการบูรณาการจากหลัก ๓ ประการคือ วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิต ศาสนาคือ วิถีชีวิตที่ดีงาม และการศึกษา
คือ ผลการพัฒนาวิถีชีวิตที่ดีงาม ให้สิ่งนี้เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลขึ้นพร้อมๆกันโดยไม่สามารถแยกจากกันได้
จึงนำไปสู่การพัฒนาคุณสมบัติของภาวะผู้นำ ได้ตลอดไป

๗) แบบอย่างพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผลการวิจัยพบว่า : แบบอย่างการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงาน
ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จะต้องเร่งพัฒนาตนเองให้ดีในลักษณะที่สอดคล้องกับคำสั่งสอนทาง
พระพุทธศาสนา ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านปริยัติให้เป็นพื้นฐาน จะเป็น ภูมิรู้ หมายถึง ความรู้ ความสามารถ
หรือความชำนาญ ๒) ด้านปฏิบัติ จะเป็น ภูมิธรรม หมายถึง การที่บุคคลนั้น ภูมิความสามารถในการครอง
ตน ไม่เอนเอียงไปในทางแห่งความวิบาก หรือสิ่งที่น่าเราให้ต่ำ รู้จักเส้นทางแห่งความพอดีหรือมีมัชฌิมา
วิถี ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ใช้จ่ายเกินตัวรู้จักจังหวะ รู้จักเวลา ที่เรามักพูดเสมอว่ามีกาลเทศะ ครองคน คือรู้วิธีผูกใจ

คน คือมีพรหมวิหาร ๔ ที่เรียกว่า คุณธรรม ในการครองเรือน หรือสังกะวัตถ์ ๔ คือธรรมะในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน คือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคนเช่น การปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชา ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อลูกน้อง เข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ครองงาน คือ มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ รู้จักตนเองว่าตนอยู่ในฐานะ ตำแหน่งอะไร ได้รับมอบหมายอะไร มองเห็นงานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักวิธีในการที่จะทำให้งานสำเร็จโดยทางที่ถูกต้อง เป็นธรรมต่อผู้อื่น ต่อเพื่อนร่วมงาน และต่อผู้ที่เรารับผิดชอบนั้น ๆ อย่างสำนึกตระหนัก และรู้ข้อจำกัดที่มีเกี่ยวกับระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ในฐานะแห่งตนนั้น หมายถึงรู้และตื่นอยู่ตลอดเวลาว่า เราเป็นใคร เราทำเพื่ออะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อใด และทำไม และ ๓) ด้านปฏิเวธ จะเป็นภูมิฐาน คือ เป็นผู้มีพื้น และฐานหรือภูมิหลังแห่งการสะสมในการคิดในการสร้างรู้จักการมองที่กว้าง ลึกมองเห็นเหตุแห่งปัญหาซึ่งจะเกิดขึ้นโดยการสรุปจากประสบการณ์ที่สร้างสมมานั้นได้อย่างมีคุณภาพ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง”การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีข้อค้นพบที่สำคัญ จึงนำอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า : การปฏิบัติตนของพระสังฆาธิการจะมีภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของชาวบ้านอย่างมากและสามารถจะเป็นผู้นำทั้งทางวัตถุ และทางจิตวิญญาณของชาวบ้านได้ จนสามารถได้รับการยอมรับจากประชาชนเพราะการประพฤติปฏิบัติที่อยู่ในกรอบการศึกษาและการปฏิบัติที่เรียกว่า ไตรสิกขา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทวีศักดิ์ ทองทิพย์^๑ พบว่า การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ และการศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นที่มาของการมีความสามัคคีในหมู่คณะทำให้ชาวบ้านมีความเคารพนับถือพระสงฆ์ซึ่งสอดคล้องกับโชติ บดีรัฐ^๒ พบว่าพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชน

^๑ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๒โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

เสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ที่พระสงฆ์สามารถจะเป็นผู้สร้างความศรัทธาให้กับชาวบ้านได้นั้นก็แปลว่า พระสงฆ์มีการตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณและการชี้นำทางสังคม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์)**^๓ พบว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถิ่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ที่สำคัญพระสงฆ์สามารถจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชนในพื้นที่ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างกระแสแห่งความยอมรับในการทำหน้าที่ของตนเองให้กว้างขวางยิ่งขึ้นซึ่งบางครั้งอาจจะต้องมีผู้ช่วยหรือทีมงานได้เข้ามาช่วยในการส่งเสริมกิจการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพของหมู่คณะซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกัญญา โพธิ์วัฒน์^๔ ที่พบว่า ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงดำรงอยู่ได้ด้วยความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริหาร

๒) ภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้านการปกครอง พระสงฆ์เป็นผู้นำการจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ภาค ๑๕ การวางระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันตามพระธรรมวินัย โดยสามัคคีธรรม และการปกครองตน คน งานคณะสงฆ์ ด้วยความยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาคือเป็นธรรมมุ่งประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลักด้วยความเป็นธรรมมีการคัดสรรบุคลากรสนองงานอย่างเคร่งครัดและมีศักยภาพ ภายใต้หลักพุทธธรรมโกสัลลธรรม ๓, ปาปณิกธรรม, อคติธรรม, พรหมวิหารธรรม, พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า และอธิปไตยธรรม ฯลฯ ภาวะผู้นำด้านความกล้า/กล้าหาญหรือมีความสามารถในการสร้างขวัญและกำลังใจ กล่าวได้ว่า การพัฒนาให้พระสงฆ์

^๓พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปรัชญาปรัชญาคุษณบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^๔กัญญา โพธิ์วัฒน์, “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาคุษณบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘).

เกิดสมรรถนะ มีความกล้ากล้าและกล้าหาญในการปฏิบัติกิจกรรมของคณะสงฆ์ด้วยความเป็นธรรม ยึดธรรมเป็นธงชัย ยึดธรรมเป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิตของเพศสมณะ และการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จนสามารถสร้างความเข้มแข็งในทางจิตใจเพื่อต่อสู้กับกิเลสตัณหานานับประการซึ่ง บางครั้งการเป็นผู้นำที่จะสามารถสร้างความกล้าได้นั้นจะต้องอยู่ที่ผู้ร่วมทีมงานหรือคณะสงฆ์ทั้งหมดที่จะมีความชัดเจนในบทบาทของตนเพราะหากเมื่อสำรวจตรวจสอบตนเองดีแล้วและมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนก็จะทำให้เกิดความมัวหมองในทางจิตใจเพื่อการปฏิบัติงานอย่างอื่นให้เกิดความสำเร็จต่อเป้าหมายได้ซึ่งสอดคล้องกับจิตตима พงษ์ไพบูลย์^๕ ผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของผู้นำตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา นอกจากจะปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ ศีลธรรมและจารีตประเพณีแล้ว ยังต้องปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมด้วย และสอดคล้องกับนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง^๖ พบว่าหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย ภาวะผู้นำด้านการรักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร หรือมีความสามารถในการสร้างบรรทัดฐานทางความดีงาม กล่าวได้ว่า การบริหาร หรือ การปกครองของพระสังฆาธิการจะต้องรักษาการปฏิบัติกฎธรรม ได้แก่ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ยกธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นที่พึ่งในการดำเนินชีวิต มีธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อตนดำเนินตามรอยแห่งพระสาวกผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ การปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักธรรมาธิปไตย ด้วยความชอบธรรมหรืออุกธรรมจนสามารถสร้างความเชื่อถือ เคารพศรัทธาและความพอใจ ความไว้วางใจจากคณะสงฆ์ พระภิกษุสามเณรและชาวบ้าน หากสิ่งไหนไม่ถูกธรรม จะไม่ล่วงละเมิดสิ่งนั้นอย่างเด็ดขาดและพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติถูกต้อง ได้แก่ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ ระเบียบทางสังคม รวมทั้งถูกต้องตามหลักพระวินัยของความเป็นพระสงฆ์โดยไม่ผิดกับหลักธรรม นอกจากนี้ต้องยืนหยัด ตั้งมั่นและไม่หวั่นไหวต่อการยั่วยวนของกิเลสตัณหา ความอยากซึ่งเป็นที่มาของการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ผิดจากธรรม อันเป็นการซื้อตรงต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งสอดคล้องกับเอื้อมอร์ ชลวร^๗ พบว่า การตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้า

^๕จิตตима พงษ์ไพบูลย์, “ภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์ สิริโร)”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช. ๒๕๕๒).

^๖นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๗เอื้อมอร์ ชลวร, “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”, **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ได้พบความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคตและ
ความสุขในการบรรลุธรรมในที่สุดและสอดคล้องกับฉันทา ตรรกวิจารณ์^๕ พบว่า เป้าหมายการพัฒนา ๒
ระดับ คือ ระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า
มนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์”
เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการ
พัฒนานั้นมี ๓ ประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มี
จริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะ
นิพพานหรือนิโรธ หรือในบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีการจัดการในลักษณะหนึ่งลักษณะใดจะต้องไม่
ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยก็จัดว่าสามารถการรักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรซึ่งสอดคล้องกับคุณ
โทชน์ และเทพพร มังธานี^๖ พบว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่
ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด

๓) ภาวะผู้นำด้านการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในด้านการศาสนศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการ
บริหารการพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้นำจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนด
นโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร มีการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณรหรือการ
สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาสศึกษา
พระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี เป็นผู้นำจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ
ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร จัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติส่งเสริมการศึกษา
อย่างเป็นระบบแบบแผนทั่วถึงเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อ
พระธรรมวินัยการศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้ง
ในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนิน
ชีวิตภายใต้หลักพุทธธรรมได้อย่างมีความสุขความเจริญต่อไปได้ ภายใต้หลักพุทธธรรมคือ ปาปนิชธรรม,
อิทธิบาทธรรม, สปปายธรรม, สังคหวัตถุธรรม, สปปุริสธรรม ฯลฯ และภาวะผู้นำในการศาสนศึกษาที่

^๕ฉันทา ตรรกวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

^๖คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดใน
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สานักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖).

สำคัญมากในยุคนั้นคือ พระสังฆาธิการต้องมีปัญญามองการไกล มีความชำนาญในการใช้ความคิด หรือ มีทักษะทางด้านความคิดหรือที่เรียกว่าผู้นำต้องเก่งความคิดที่จะก่อให้เกิดเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรัชญา ชูมนาเสียว^{๑๐} ที่ว่าผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กรจะต้องเป็นผู้นำองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้บทบาทในการนำจะต้องมีความพร้อมด้านทีมงานที่เข้มแข็งและพร้อมที่จะเรียนรู้ไปด้วยกันให้เป็นวัฒนธรรมในองค์กรแห่งการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับโชติ บดีรัฐ^{๑๑} ที่พบว่า วิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสัมมา รณินธ์^{๑๒} พบว่าการมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน จะต้องการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเข้าพบเพื่อปรึกษาหารือ การให้คำแนะนำที่ทำให้ผู้ร่วมงานก้าวหน้า การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการทำงาน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานสนใจพัฒนาจุดเด่นของตนเอง การควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต การสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่พูดคุยกับผู้ร่วมงานอย่างเป็นกันเองสื่อความต้องการของผู้บริหารอย่างชัดเจน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม การให้รางวัล และผลตอบแทนเป็นแรงจูงใจเมื่อบุคลากรปฏิบัติหน้าที่ได้ดี การเป็นแบบอย่างการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน การมอบหมายงานโดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล การให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานทุกคน การให้ความสำคัญของการทุ่มเทต่อภารกิจร่วมกัน

๓) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการการเผยแผ่ศาสนาหรือการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนอันดีงามและเป็นประโยชน์ยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งกาย วาจา ใจ แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุ

^{๑๐}ปรัชญา ชูมนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต* (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๑}โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, อ่างแล้ว.

^{๑๒}สัมมา รณินธ์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะครุศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔).

สงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมโดยการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสนองตอบกับทุกกลุ่มอย่างทันกับยุคสมัยโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมดีงามภายใต้หลักธรรมพหุสูตร ๕ จักร ๔ และวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๕ วิธี เป็นการจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือ ทักษะทางด้านการปฏิบัติงานจะมีลักษณะของศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไปอย่างละเท่ากันที่บ่งบอกถึงความสำเร็จในการบริหารจัดการซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัญชายุทธ นาคมุจลินท์^{๑๓} ที่พบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์การสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์การแล้วประสบผลสำเร็จซึ่งบางครั้งจะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบริหารเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีความรวดเร็วมากขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์)^{๑๔} พบว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่งและการรู้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยก็ย่อมทำให้การปฏิบัติงานหรือการบริหารงานมีความราบรื่น สะดวกมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของโชติ บติรัฐ^{๑๕} ที่ว่า การบริหารคนมีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน การบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์การ มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์การอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการพัฒนาการบริหารงานของคณะสงฆ์ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจและจริยธรรม

^{๑๓} บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์การในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๔} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปราชญ์ดุษฎีบัณฑิต**, อ้างแล้ว.

^{๑๕} โชติ บติรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, อ้างแล้ว.

๕) ภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา เป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถการอบรมสั่งสอนให้แก่บุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้้อย่างเหมาะสม ตลอดจนให้ที่อยู่อาศัยอาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจโดยอาศัยหลักธรรมคืออภินิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาคณะสงฆ์และสังคมให้ตั้งงามตามหลักพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในภายภาคหน้าเป็นการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดมี ความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคนโดยสามารถทำให้พนักงานปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้สอดคล้องกับกัญญา โพธิ์วัฒน์^{๑๖} พบว่า ความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับตัววัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริหาร

สอดคล้องกับงานวิจัยของปรัชญา ชุ่มนาเสียว^{๑๗} พบว่าลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำจะต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของอารมณ์ตนเอง รับฟังทำความเข้าใจและให้เกียรติผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ดีและสอดคล้องกับงานวิจัยของสัมมา รัตนธัญญ์^{๑๘} ที่ว่าการเป็นแบบอย่างการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การลดแรงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจากผู้ร่วมงาน การตั้งเป้าหมายร่วมกับผู้ร่วมงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การประชาสัมพันธ์ที่เน้นย้ำถึงความจำเป็น หรือประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการเปลี่ยนแปลงแก่ผู้ร่วมงาน การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานได้เลือกแนวทาง

^{๑๖}กัญญา โพธิ์วัฒน์, “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘).

^{๑๗}ปรัชญา ชุ่มนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนารัพยากรมนุษย์), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๘}สัมมา รัตนธัญญ์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะครุศาสตร์, อ่างแล้ว.

ปฏิบัติเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานมีค่านิยมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การระบุดูวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักในการทำงานได้อย่างชัดเจน การชี้แจงโดยเน้นความสำคัญเรื่องอุดมคติและค่านิยมในการทำงาน

๖) ภาวะผู้นำด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อันสำคัญในการเป็นผู้นำงานด้านสาธารณูปการของคณะสงฆ์ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่น่าอยู่ประโยชน์แก่ประชาชน เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีการนำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัดและพระพุทธศาสนาและมีความประหยัดสุดตามหลักปาปณิกธรรม โดยการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์ภาพสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย อีกทั้งผู้นำของพระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา หรือความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เกิดการชวนชวนในทุ ก ะ เวลาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของนักวิชาการในสมัยใหม่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตติมา พงษ์ไพบูลย์^{๑๙} พบว่า บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีลักษณะที่โดดเด่นเหนือบุคคลอื่น ทั้งในด้านความคิดเทคนิควิธีการในการทำงาน ความมีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบสามารถให้ความคุ้มครองดูแลผู้ร่วมงานได้อย่างมีความสุข แนวคิดของนักวิชาการทั่วไปอยู่ที่ผลสำเร็จของงานจากที่ทุกคนมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน อีกทั้งผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของผู้นำตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา นอกจากจะปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ ศีลธรรมและจารีตประเพณีแล้ว ยังต้องปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมด้วย บริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และจะต้องมีวิสัยทัศน์ และมีความรู้ความสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบบูรณาการ ซึ่งหากไม่สามารถจะทำให้พระสังฆาธิการมีปัญหาค์ที่สมบูรณ์แบบได้จะต้องมีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องซึ่งสอดคล้องกับ นฤนนท์ สุริยมณี และคณะ^{๒๐} พบว่า ผู้บริหารของหน่วยงานนั้นควรจะได้ปรับเปลี่ยนสถานการณ์การนำเพื่อให้

^{๑๙}จิตติมา พงษ์ไพบูลย์, “ภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์ สิริโร)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยพุทธศักราช. ๒๕๕๒).

^{๒๐}นฤนนท์ สุริยมณี และคณะ, “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”, รายงานการวิจัย, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔), หน้า ก.

สอดคล้องกับ ยงยุทธ สอนไม้^{๒๑} พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของตนซึ่งอาจกระทำได้โดยการฝึกอบรม และสอดคล้องกับ การฝึกอบรมการพัฒนาภาวะผู้นำ เมื่อประเมินผลหลังการฝึกอบรมในระยะเวลา ๓ เดือน และ ๖ เดือน พบว่ามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดภาระหนี้สินลง แตกต่างจากก่อนการฝึกอบรม

๓) ภาวะด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการภาค ๑๕

พบว่า : ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในงานสาธารณสุขสงเคราะห์ คือการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่การเป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการสงเคราะห์ เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียนเป็นต้น การสาธารณสุขสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นตลอดจนเอื้ออำนวยในสิ่งต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐภายใต้หลักพรหมวิหารธรรม และอคติธรรมอันเป็นการสงเคราะห์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ภายใต้หลักปาปนิกรธรรม ฯลฯ

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ ศศิวรรณ กำลังสินเสริม^{๒๒} ที่กล่าวว่า พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม ต้องสร้างสังคมไทยให้มีวิถีชีวิตที่อุดมด้วยปัญญา พึ่งพาตนเองได้อย่างมีความสุข ความพอดี มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกกรอบตัวและภายในจิตใจอย่างชัดเจน โดยไม่ยึดเอาบริโภคนิยมเป็นจุดหมาย แต่อาศัยเป็นเครื่องมือเพื่อยังชีวิตตนให้อยู่ได้ทั้งกายและจิตท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม คนไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดหรือกระบวนทัศน์มาสู่พุทธกระบวนทัศน์ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง จนสามารถฝังรากลึกและสอดคล้องกับวิทยา จันทรแดง^{๒๓} ที่กล่าวว่าการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการ

^{๒๑} ยงยุทธ สอนไม้, “การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กับภาระหนี้สินครัวเรือน”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต* (สังคมศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐)

^{๒๒} ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, “พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๒๓} วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

ความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน นอกจากนี้ต้องยืนหยัด ตั้งมั่นและไม่หวั่นไหวต่อการยั่วยวนของกิเลสตัณหา ความอยากซึ่งเป็นที่มาของการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ผิดจากธรรม อันเป็นการซื้อตรงต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

สอดคล้องกับเอื้อมอร์ ชลวร^{๒๔} ที่พบว่า การตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้าและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ได้พบความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคตและความสุขในการบรรลุธรรมในที่สุดและสอดคล้องกับฉาน ตรรกวิจารณ์^{๒๕} พบว่า เป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นมี ๓ ประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” พบประเด็นมากมายที่จะนำมาสร้างเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาพระสงฆ์ให้เกิดภาวะผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ที่มีศักยภาพด้านการเก่งความคิด เก่งการนำ เก่งชักจูงคนและเก่งและการปฏิบัติตนให้ถูกธรรม การปฏิบัติให้ถูกต้อง การปฏิบัติให้ถูกคน และการปฏิบัติให้ถูกคน ซึ่งทำให้เกิดความเป็นผู้นำแบบพอเพียงที่ประกอบด้วยการศึกษาปริยัติ การปฏิบัติและปฏิเวธเพื่อสามารถเป็น

^{๒๔} เอื้อมอร์ ชลวร, “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”, *พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต* (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๕} ฉาน ตรรกวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

แบบอย่างของผู้นำแห่งจิตวิญญาณของชาวบ้านและการเสียสละทั้งร่างกาย แรงใจ และแรงสติปัญญาเพื่อ
บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมตามแนวทางคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ให้มีความ
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้วยการจัดฝึกอบรมให้มีความเก่ง ๆ ทุกด้านพร้อมกับการฝึกทักษะในกิจกรรม
การแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านและสังคม ตลอดจนประเทศชาติได้อย่างทันกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน

๒) คณะสงฆ์ควรส่งเสริมภาวะผู้นำให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์แบบทั้งภาคปริยัติ
ภาคปฏิบัติ และปฎิเวรเพื่อเสริมความเป็นต้นแบบแห่งความเป็นผู้นำแบบพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม

๓) ควรส่งเสริมภาวะผู้นำการประพุดติการปฏิบัติของพระสงฆ์ให้มีพฤติกรรมที่ดีที่จะ
ส่งผลต่อภาพลักษณ์โดยรวมของคณะสงฆ์ที่สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความเคารพศรัทธาเลื่อมใสแก่
ชาวบ้าน

๔) ควรส่งเสริมเจ้าคณะสงฆ์ให้เป็นผู้นำหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทุกระดับ ควรยึด
หลักธรรมเพื่อให้ผู้นำมีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละ และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เพื่อ
สร้างค่านิยมที่ดีให้แก่องค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้ามั่นคงตลอดไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) เจ้าคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ควรมีแผนงานในการปฏิบัติต้นแบบของภาวะผู้นำของ
คณะสงฆ์ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

๒) เจ้าคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ควรวางแผนส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรม
ให้ทั่วถึงทุกพื้นที่และมีความเข้มข้นยิ่งขึ้นพร้อมทั้งการปฏิบัติธรรมที่ควบคู่กันไปและการประเมินผลของ
กิจกรรมตามนโยบายของคณะสงฆ์

๓) เจ้าคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการวางแผนสำหรับการส่งเสริมการประพุดติการ
ปฏิบัติของพระสงฆ์ให้มีความพฤติกรรมที่ดีที่จะส่งผลต่อภาพลักษณ์โดยรวมของคณะสงฆ์ที่สามารถสร้าง
ความเชื่อมั่น ความเคารพศรัทธาเลื่อมใสแก่ชาวบ้าน

๔) เจ้าคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีแผนงานและแนวทางการปฏิบัติงานให้ความสำคัญใน
การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ในความเป็นผู้นำขององค์กรทุกระดับ เพื่อให้มีคุณสมบัติของผู้นำและ
เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมไทย

๕) เจ้าคณะสังฆาธิการในภาค ๑๕ มีแผนงานและแนวทางการปฏิบัติงานควรที่จะศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผู้นำและผู้ปกครอง แล้วนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านั้น ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารองค์กรหรือหน่วยงานของตนอย่างจริงจัง ชัดเจน เป็นรูปธรรม จนสามารถวัดผลและประเมินผลได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำแห่งจิตวิญญาณของคณะสงฆ์ไทย

๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรม คุณลักษณะ และภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และคณะพระสังฆาธิการในภาคอื่น ๆ

๔) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ผู้นำที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ แล้วนำผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานว่ามาน้อยเพียงใดนำมาปรับปรุงใช้งานได้

๕) ควรมีการศึกษาว่าคุณสมบัติของผู้นำตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ผู้นำในองค์กรหรือหน่วยงานในระดับต่างๆ อย่างไรบ้าง

๖) ควรมีการศึกษารูปแบบจริยธรรมในเชิงลึกที่เหมาะสมกับผู้นำในสังคมเป็นการต่อยอดในความเจริญงอกงามทางการศึกษาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. บรรณานุกรมภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระ
ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมการศาสนา. กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑). ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะ
สงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๒, พ.ศ.๒๕๔๑.

กวี พงศ์พุด. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖.

กิติ ตย์คานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, ๒๕๔๓.

_____. นักบริหารทันสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บัตเตอร์ฟลาย, ๒๕๓๔.

กิติมา ปรีดีดิกล. การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษร
พัฒนา, ๒๕๒๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

จุมพล หนิมพานิช. ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา
เศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

จิตยา สุวรรณชน. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ทรงวิทย์ เขมเศรษฐ์. กลไกสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๒.

ธ สุนทรายุทธ. หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์,
ม.ป.ป.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์. **พัฒนาบุคลากรผู้นำและนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ, ๒๕๔๔.

น้อย สุปิงคลัด. **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

ประยงค์ สุวรรณบุปผา. **รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, ม.ป.ป.

ประพันธ์ ผาสุกยีน. **ทางเลือก ทางรอด**. กรุงเทพมหานคร : เอเออาร์ อินฟอร์เมชั่น แอนด์พับลิเคชั่น , ๒๕๔๑.

พนมพร จันทรปัญญา. **เอกสารประกอบการเรียนวิชา ๐๕๑๗๒๓ ภาวะผู้นำทางการศึกษา**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

_____. **ผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน). **วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร**. การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโญ). **อธิบายกฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากรักถด**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน). **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑ ปี พระพุทธรญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสฺลจิตฺโต). **พุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาสมทรง สิรินโร, และคณะ. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธทาสภวนา วิชาธรรมกาย, ๒๕๔๑.

พระราชมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ภาวะผู้นำของไทยในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑.

ยงยุทธ เปี้ยนผดุง. “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย , ๒๕๒๖.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ลัทธิกาล ศรีวระมย และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิสิทธิ์พัฒนา จำกัด, ๒๕๓๘.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และสุทลักษณ์ สมิตะสิริ. ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทย, ๒๕๔๐.

สนธยา พลศรี. กระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. วิสัยทัศน์ชนคลัง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์ ๒๕๔๖.

สมยศ นาวิการ. การบริหารและพฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย พฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา : คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สุวิระ ทรงเมตตา. เทคนิคภาวะผู้นำยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๓.

สุเทพ พงศศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลปะสู่ความเป็น ผู้นำที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

เสริมศักดิ์ วิชาสารณ. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๕-๘**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสรายุทธ กันหลง. **ภาวะผู้นำให้บริการในองค์กร : แนวคิด หลักการ ทฤษฎี และงานวิจัย**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา หจก, ๒๕๕๓.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖. **คู่มือปฏิบัติงานการคณะสงฆ์**. สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗.

อานันท์ ปันยารชุน. **ผู้นำ คือ ผู้ที่คนอื่นอยากตาม**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

กัญญา โพธิวัฒน์. “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘.

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์. “ภาวะผู้นำของ พระเทพปริยัติเมธี(สฤทธิสิริโร)”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช. ๒๕๕๒).

โชติ บดีรัฐ. “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔.

ฉาน ตรรกวิจารณ์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ. “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓.

ทัศนีย์ เจนวิธิสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นณินทร์ สุริยมณี และคณะ. “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”.

รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.

บรรจบ บุญจันทร์. โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์. “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่

พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ปรัชญา ชุ่มนาเสียว. “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

(การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. ปริญญา

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต(สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.

พระมหาสุบัณฑิต สุปลนทิโต (จันทร์สว่าง). “ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระนางมหาปชาบดี

โคตรมี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พรชนก ทองลาด. อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงาน

ของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

เพลินใจ พฤกษชาติรัตน์. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขต

พื้นที่การศึกษา”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ยงยุทธ สอนไม้. “การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กกับการลดภาระ

หนี้สินครัวเรือน”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

วาโร เพ็งสวัสดิ์, และคณะ. การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะ

ผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน. วารสารวิทยาบริการ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒. (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙).

สมบูรณ์ ศิริสรหรือ. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี”. วิทยานิพนธ์

ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมมา รณิธย์. “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะครุศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.

สุปรียา อีรสิรานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อุทัย โล้วม้นคง. “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

เอี่ยมอร ชลวร. “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม). เจ้าคณะภาค ๑๕. ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร). รองเจ้าคณะภาค ๑๕. ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุนฺโด). เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ). เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร). เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี. ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺโต. รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี. ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ). รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี. ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชบุณฺโณ). เจ้าคณะอำเภอบางคนที. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมฺโม). เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด. ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เชียน สิริมงคล). เจ้าคณะอำเภอโพธาราม. ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ). เจ้าคณะอำเภอท่ายาง. ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิรัช (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ). เจ้าคณะอำเภอหัวหิน. ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร). เจ้าคณะอำเภोजอมบึง. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวกรโร). เจ้าคณะอำเภออัมพวา. ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูอาทรศีรีรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล). เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ. เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก. ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี). ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฒโน). เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุณ). เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺณาสิริ). เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย ปวิชัย จินาพงษ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี. ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภัคพงศ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม. ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

(๔) สันทนากลุ่ม :

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ), เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูญาณวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณ), เจ้าคณะอำเภอเขาชัยยอด จังหวัดเพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุธานันทคุณ (สุศักดิ์ วิสุทธาจาโร), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พรหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

(๕) เว็บไซต์

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัด
ราชบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://rbr.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรใน
จังหวัดสมุทรสงคราม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php>
[๑ พ.ค.๒๕๕๗].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัด
เพชรบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค. ๒๕๕๗].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณร
ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.[ออนไลน์].แหล่งที่มา<http://skm.onab.go.th/index.php>
[๑ พ.ค.๒๕๕๗].

บรรณานุกรม (ต่อ)

๒. ภาษาอังกฤษ

Bass.B.M. **Transformational leadership : Lndustial. Military.and Edncational Impact.** Mahwah. NJ : Lawrence Erlbaum associates, 1998.

Crawford, Megan ; Kydd, Lesley ; and Riches, Colin. **Leadership and Teams in Educational Management.** 5thed. Great Britain : Bookcraft, 2002.

J.R. Schermerhorn, and et al. **Managing Organization Behavior.** Hoboken, NJ : J Wiley, 2005.

Luthans Luthans, Fred. **Organizational Behavior.** New York : McGraw-Hill, Inc, 1973.

Kazmier, Leonard J. **Management a Programmed Approach with Cases and applications.** 3 thed. The United States of America : McGraw-Hill, Inc, 1980.

Tennenbaum, R. **Leadership and Organization : A behavior scence opproach.** New York: MoGraw-Hill, 1982.

P.G. Northouse. **Introduction to Leadership : Concepts and Parctice.** LA : Sage,Thouse Oaks, 2009.

P.B, Hersey, & Blanchard,K.H, **Management of Organizational Behavior,** (Utilizing human resources, 1982

Vroom Victor H. and Philip W. Yetton. **Leadership and Decision Making.** Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1975.

Yukl, G. **Leadership in Organizations.** Englewood Cliffs,NJ : Prentice-Hall , 2002.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ตึก : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

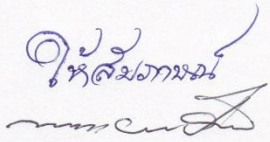
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระธรรมปริยัติเวที เจ้าคณะภาค ๑๕
 สิ่งที่เกี่ยวข้องด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

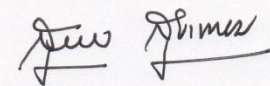
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระธรรมปริยัติเวที)
 เจ้าคณะภาค ๑๕

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
 โทรศัพท์. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

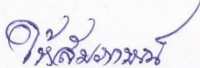
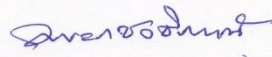
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวชิราภรณ์ รองเจ้าคณะภาค ๑๕
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

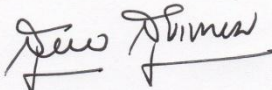
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระวชิรภรณ์)
๑๐๕/เจ้าคณะภาค ๑๕

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระเดชพระคุณพระเทพสิทธิวิมล เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รัทสประจำตวันินิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพสิทธิวิมล)

เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระสมุทรธรรมคณี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
 โทรศัพท์. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

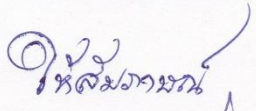
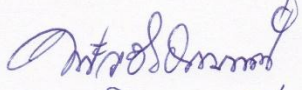
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระวชิรธรรมคณี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

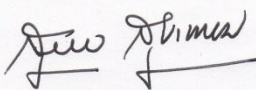
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระอริยวรมงคล)
 เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
 โทรศัพท์. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวชิรคิลก เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

พระมหาพณฺณมุนี
 (พระราชวชิรคิลก)
 เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม
 ๑๗/๕/๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวัลภาจารย์ เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ในดิมบทน์
 พ.ท. พ.ท. พ.ท.

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นัฏการ พระครูอนุกูลวิชิต รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิติหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนัฏการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนัฏการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูอนุกูลวิชิต)
รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

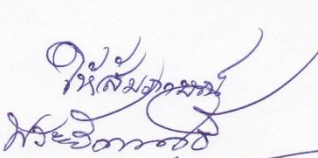
นมัสการ พระรัตนสุธี ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

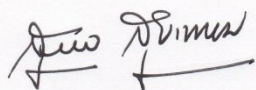
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระรัตนสุธี)
 ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระศรีวิสุทธิวงศ์ เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระศรีวิสุทธิวงศ์)
 (พระศรีวิสุทธิวงศ์)
 เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

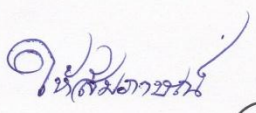
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระศรีปริยัติเมธี เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

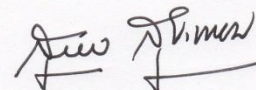
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
 (พระศรีปริยัติเมธี)
 เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่หนา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ๓๖๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

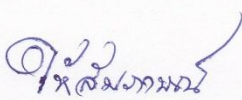
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวัชรชลธรรม เจ้าคณะอำเภอท้ายาง
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

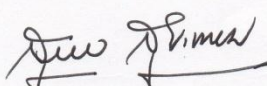
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระครูวัชรชลธรรม)
 เจ้าคณะอำเภอท้ายาง

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
 โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูสมุทรทิวากรคุณ เจ้าคณะอำเภออัมพวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวัชรสุวรรณาทิ เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูวัชรสุวรรณ
(พระครูวัชรสุวรรณ)
เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

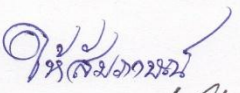
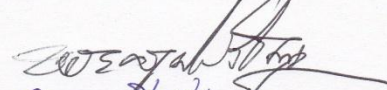
นมัสการ พระครูปิยะวัชรคุณ เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

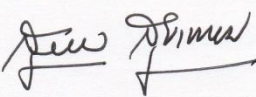
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูปิยะวัชรคุณ)
เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้สืบเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูอาทรศิริรักษ์ เจ้าคณะอำเภอปรางมุนี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนฺตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูอาทรศิริรักษ์
นพพล
 (พระครูอาทรศิริรักษ์)
 เจ้าคณะอำเภอปรางมุนี

สุรพล สุธะพรหม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนฺตสีโล
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย
เรียน นายณัฐกร จิรภักพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนฺตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาต
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายณัฐกร จิรภักพงศ์)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนฺตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิบูลกิจสุนทร เจ้าคณะอำเภอจอมบึง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รัทสประจักษ์คุณ ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 บัณฑิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ เจ้าคณะอำเภอบางคนที่
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

ให้ที่ปรึกษา
 พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิจิตรธรรมวิทย์ เจ้าคณะอำเภอหัวหิน
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาธิเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูวิจิตรธรรมวิทย์
 (พระครูวิจิตรธรรมวิทย์)
 เจ้าคณะอำเภอหัวหิน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
 โทรศัพท์. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายฉัตรชัย วิชาพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
 อื้อเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผอ. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายจำเริญ ศรีคำมูล ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๙-๘๑๘-๐๖๗๕

ภาคผนวก ข
แบบการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๑)

เรื่อง : การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ พระมหาเถระผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์ และพระมหาเถระนักวิชาการ

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. พระเดชพระคุณคิดว่า การบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีแนวทางการบริหารจัดการจัดการประสบผลสำเร็จเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาอุปสรรคในด้านอะไรบ้าง
๒. พระเดชพระคุณคิดว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ
 - ๑) ด้านการปกครอง มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๒) ด้านการศึกษา มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๕) ด้านการสาธารณูปการ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
๓. พระเดชพระคุณคิดว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ อะไรบ้าง
๔. ขอความเมตตาอนุเคราะห์พระเดชพระคุณ ได้ช่วยชี้แนะทิศทางอันจะเป็นคุณประโยชน์ ในการพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในอนาคตเพื่อสร้างประโยชน์อันส่งผลให้เกิดความเจริญมั่นคงรุ่งเรืองต่อสถาบันพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้เมตตาให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

พระมหานพพล กนต์สีโล (สายสินธ์)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ มจร.

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๒)

เรื่อง : การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ ผู้สนองงานคณะสงฆ์ คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญและคุณวุฒิในการปกครอง
และปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านผู้นำชุมชน

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่า การบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนาศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีแนวทางการบริหารจัดการจัดการประสบผลสำเร็จเป็นอย่างไรบ้าง มีปัญหาอุปสรรคในด้านอะไรบ้าง
๒. ท่านคิดว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ดังนี้ คือ
 - ๑) ด้านการปกครอง มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๒) ด้านการศาสนาศึกษา มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๕) ด้านการสาธารณูปการ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
 - ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อย่างไรบ้าง
๓. ท่านคิดว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีหลักธรรมอะไรบ้าง
๔. ขอความกรุณาท่าน ได้ช่วยชี้แนะทิศทางอันจะเป็นคุณประโยชน์ ในการพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารงานคณะสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในอนาคต เพื่อสร้างประโยชน์อันส่งผลให้เกิดความเจริญมั่นคงรุ่งเรืองต่อสถาบันพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้เมตตาให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

พระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธ์)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ มจร.

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรอรรณนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระมหากษัตริย์ ปโมทิโต รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนฺตสีโล รัชสประจําตัวนิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิตหลักสูตรพุทธศาสนาตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสนาตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่าน
พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสนาตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

ในโอกาส
กิจกรรม
พระมหานพพล
๒๘ ม.ค. ๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนฺตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนฺตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่าน
พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูวิสุทธิธานันท์

๒๘ ม.ค. ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนฺตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ตึก : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูอาทรธรรม เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่าน
พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

๐๖:๐๖๐๐๐๐
(พระครูอาทรธรรม)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

28 ม.ค. 2558

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระสมุทรโชติโสภณ เจ้าคณะตำบลแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รัหสประจําตัวนิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
 แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่าน
 พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
 ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
 เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
 อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
 และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสมามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

28 ม.ค. 2558

ขอนําสมามาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูญาณวัชรวิมล เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอรารณาพระคุณท่าน
พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูญาณวัชรวิมล
(พระครูญาณวัชรวิมล)
เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

28 ม.ค. 2558

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูคุณสารานุกูล รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรารณาพระคุณท่าน
พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาภาวะ
ผู้นำของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

พระครูคุณสารานุกูล
๒๘ ม.ค. ๒๕๕๘ ๗

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นายสิทธิวิธ จักรแก้ว นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

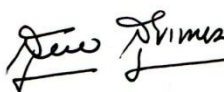
เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของ
พระอุปัชฌาย์เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘
เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ทบศรีธรรมจักรแก้ว)
28 ม.ค. 2558

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นางสาวนพพร สิงกุล นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหานพพล ฉายา กนตสีโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดิศรธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวนพพร สิงกุล)

28 ม.ค. 2558

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ภาคผนวก ง
แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

แบบแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

คำชี้แจง

แบบแสดงความคิดเห็นนี้ สำหรับให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕” เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์

๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคของการมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๒. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้นในกรณีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะและคุณธรรม เพื่อให้ผู้นำเป็นผู้ที่สามารถนำองค์การไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพและมีคุณธรรม

๒.๒ ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง พฤติกรรมของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้แก่ ได้แก่ ภาวะผู้นำในการคิด การตัดสินใจ การวางแผน และการบริหารงาน ในการปกครองคณะสงฆ์ไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างสำเร็จเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๓ การบริหาร หมายถึง การบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๔ พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกายจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในภาค ๑๕

๒.๕ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรสังกัดฝ่ายมหานิกาย จำนวน ๔ จังหวัดคือ ๑. จังหวัดราชบุรี ๒. จังหวัดสมุทรสงคราม ๓. จังหวัดเพชรบุรี และ ๔ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดระบุข้อมูลทั่วไปซึ่งเป็นข้อมูลส่วนตัวของท่าน (เฉพาะที่อนุญาตให้เปิดเผยได้)

ชื่อ

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

ที่อยู่ปัจจุบัน

โทร.

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕”

คำชี้แจง : โปรดแสดงความคิดเห็น “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕”

□ เห็นด้วย

เหตุผลข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

[illegible]

☐ ไม่เห็นด้วย

เหตุผลข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

[illegible]

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหานพพล กนต์สีโล (สายสินธุ์)
- เกิด : วันจันทร์ ที่ ๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๒
- สถานที่เกิด : ๘๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลปราสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา : ประถมศึกษา – โรงเรียนวัดบัวงาม จังหวัดราชบุรี
 : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มจร.
 : พุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๒
 : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๒๒ พ.ศ. ๒๕๕๔
 : นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดบัวงามพระอารามหลวง อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
 :เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนวัดบัวงามพระอารามหลวง อ.ดำเนินสะดวก
 จ.ราชบุรี
- อุปสมบท : วันที่ ๑๒ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒
- สังกัด : วัดตะโหนดทราย ตำบลบางกระบือ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
- หน้าที่ : เลขานุการเจ้าคณะตำบลบางคนที
 : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดตะโหนดทราย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดตะโหนดทราย เลขที่ ๒๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางกระบือ อำเภอบางคนที
 จังหวัดสมุทรสงคราม
 โทร ๐๙๒-๙๓๕๑๔๖๑